

maltepe üniversitesi
i s t a n b u l www.maltepe.edu.tr

maltepe university
i s t a n b u l www.maltepe.edu.tr

E-ISSN 2149-634X

İLETİŞİM FAKÜLTESİ DERGİSİ

**CİLT 9
SAYI 1
BAHAR 2022**

**MALTEPE ÜNİVERSİTESİ İLETİŞİM FAKÜLTESİ
ULUSAL HAKEMLİ DERGİSİ**

Sahibi
Proprietor

Maltepe Üniversitesi
İletişim Fakültesi adına sahibi
Dekan Prof. Dr. Filiz Otay Demir

**Sayfa Düzeni
ve Tasarımı**
*Page Setting
and Design*

Dr. Öğr. Üyesi Pelin Akdoğan

**Editör Kurulu
Başkanı**
Editor in Chief

Prof. Dr. Gül Batuş

Teknik Destek
*Technical
Assistance*

Öğr. Gör. Engin Tire

Editör Kurulu
Editorial Board

Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nalçaoğlu (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Arzu Kihtir (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Füsün Alver (Türk-Alman Üniv.)
Prof. Dr. Filiz Balta Peltekoğlu (Marmara Üniv.)
Prof. Dr. Ümit Atabek (Yaşar Üniv.)

**Yazışma
Adresi**
*Correspondence
Address*

Maltepe Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Marmara Eğitim Köyü
34857 Maltepe/İstanbul

Editör
Editor

Dr. Öğr. Üyesi F. Nesrin Yazar Aksoy

E-Posta
E-Mail

iletisimdergisi@maltepe.edu.tr

**Editör
Yardımcısı**
Assistant Editor

Öğr. Gör. Engin Tire

Web Adresi
Web Address

<http://dergipark.gov.tr/iled>

**Kapak ve Logo
Tasarımı**
*Cover and Logo
Design*

Ertürk Buluç

Hakem Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Tolungüç (Başkent Üniv.)
Prof. Dr. Ayla Okay (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Aysel Aziz (Yeni Yüzyıl Üniv.)
Prof. Dr. C. Oktay Yalın (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Cem Pekman (Kocaeli Üniv.)
Prof. Dr. Cenk Demirkıran (İzmir Kâtip Çelebi Üniv.)
Prof. Dr. Çiler Dursun (Ankara Üniv.)
Prof. Dr. Defne Özönur (Yeditepe Üniv.)
Prof. Dr. Dilruba Çatalbaş Ürper (Galatasaray Üniv.)
Prof. Dr. Fatoş Adıloğlu (Doğu Akdeniz Üniv.)
Prof. Dr. Gürdal Ülger (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Hasan Akbulut (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Melda Cinman (Marmara Üniv.)
Prof. Dr. Mete Çamdereli (İstanbul Ticaret Üniv.)
Prof. Dr. Mutlu Binark (Hacettepe Üniv.)
Prof. Dr. Nurdoğan Rigel (İstanbul Üniv.)
Prof. Dr. Osman Ürper (Marmara Üniv.)
Prof. Dr. Özlem Oğuzhan (Medeniyet Üniv.)

Prof. Dr. Peyami Çelikcan (İstinye Üniv.)
Prof. Dr. Recep Tayfun (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Süleyman İrvan (Üsküdar Üniv.)
Prof. Dr. Selva Ersöz Karakulakoğlu (Maltepe Üniv.)
Prof. Dr. Yalçın Demir (Anadolu Üniv.)
Doç. Dr. Nazan Haydari Pakkan (Bilgi Üniv.)
Doç. Dr. Şenay Yavuz (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Aşlı Tosuner (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi A. Nil Kireçci (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Elif Sungur (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Erman Yüce (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Ezgi Eyüboğlu (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi G. Aygül Ernek Alan (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Gökçen Cıvaş (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Gülçin Çakıcı Öztürk (Maltepe Üniv.)
Dr. Öğr. Üyesi Hikmet Tosyalı (Maltepe Üniv.)

İÇİNDEKİLER CONTENTS

MAKALELER ARTICLES

Işıl KESKİN ŞAHAN	Siber Kamusal Alanda Seyahat Deneyiminin İnşası: Nöro-İletişim Üzerinden Yeniden Anlamlandırmak <i>The Use of Building of Travel Experience in the Cyber-Public Space: Re-Interpreting Through Neuro-Communication</i>	3-23
İbrahim Engin AKALIN	Küreselleşen Politik Krizlerde Uluslararası Haber Ajanslarının Rolü <i>The Role of International News Agencies in Global Political Crises</i>	24-47
Gökhan KAYA Nimet ÖNÜR	NFT Eserler ile Auranın Dönüşü: Dijital Çağda Kripto Sanat <i>The Return of the Aura Through NFT: Crypto Art in the Digital Age</i>	48-63
Rukiye CİVAN KEMİKSİZ	Büyük Veri Çağında Kişisel Veri Güvenliği Üzerine Bir Alan Araştırması: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Güvenlik Algıları <i>A Field Study on Personal Data Security in the Age of Big Data: Security Perceptions of Digital Natives and Digital Immigrants</i>	64-91
Bahar ATMACA DEMİR	Fotoğraftan Hikâyeye: <i>enstAntane</i> Belgeseli <i>From Photograph to Story: enstAntane Documentary</i>	92-116
Zaher ALBAIK	Filistin Basınında Türkiye Haberlerinin Ele Alınışı: Filistin Gazetesi Örneği <i>Overview Of Turkey-Related News In The Palestinian Press: A Case Study on Felesteen Newspaper</i>	117-139
Şenol ÇÖM	Flee: Hatırlamanın Belgeseldeki Tezahürü Olarak Animasyon <i>Flee: Animation as Appearance of Remembering in Documentary</i>	140-151

DEĞİNİ REVIEW

Ladin KARŞANBAŞ	Dijital Platformlar ve Belgesel Sinema <i>Digital Platforms and Documentary Cinema</i>	152-156
-----------------	--	---------

Siber Kamusal Alanda Seyahat Deneyiminin İnşası: Nöro-İletişim Üzerinden Yeniden Anlamlandırılmak*

Dr. Işıl KESKİN ŞAHAN

Bağımsız Araştırmacı

keskin.isil@gmail.com

Orcid: 0000-0003-1934-480X

Özet

Seyahat deneyiminin dönüşümü ve yeni seyahat deneyimleri inşasının özellikle siber kamusal alanlarda sosyal ağlar üzerinden yeniden tarif edildiği ve bu tarifi sosyal ağ kullanıcılarının kendi görünürlükleri üzerinden ürettikleri fotoğraflarla daha da yaygın hale getirerek kitleselleştiği ve köpürtüldüğü gözlerden kaçmamaktadır. Çalışmanın konusunu güçlü bir bağlama oturtmak ve kapsayıcı, bütünsel (holistik) bir perspektiften değerlendirmeye almak için birinci bölüm siber kamusal alan ve yeni deneyim alanı olarak sunulan sosyal ağlar üzerinden bir kavrayış oluşturacaktır. Birinci bölümün devamlılığını oluşturan ikinci bölüm görünürlük kavramını seyahat deneyimi ile birleştirerek mutluluk endüstrisi ekseninden ele alacaktır. Son bölümde ise sosyolojik temellendirmelerin üzerine yeni bir kavrayış oluşturmak amacıyla görünür olmanın nöro-iletişim örüntüsü değerlendirilmiştir olacaktır. Çalışmada ortaya konulan temel sav siber kamusal alan-görünürlük-seyahat deneyimi ilişkisi medya-iletişim-turizm temellendirmesinden yola çıkarak ve sosyoloji, sosyal psikoloji, iletişim psikolojisi, nöro-bilim/beyin bilimi bağlamlarıyla ele alınarak kuramsal literatür üzerinden teorik olarak eleştirel perspektiften değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Siber kamusal alan, sosyal ağlar, mutluluk endüstrisi, deneyim, nöro-iletişim

.....

Makale geliş tarihi: 16.02.2022 • Makale kabul tarihi: 05.05.2022

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (1) • bahar: 3-23

*Bu çalışma 2016 yılında Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Doktora Programında, Prof.Dr.Özcan Yağcı'nın danışmanlığında hazırlanmış olan "Sosyal Ağlar ve Aleniyet" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

Building of Travel Experience in the Cyber-Public Space: Re-Interpreting Through Neuro-Communication*

Işıl KESKİN ŞAHAN, *Ph.D.*

Independent Researcher

keskin.isil@gmail.com

Orcid: 0000-0003-1934-480X

Abstract

It does not go unnoticed that the transformation of travelling experience and the construction of new travelling experiences have been redefined through social networks, especially in cyber public spaces, and that this recipe has become more widespread and frothed up by the photos produced by social network users through their own visibility. In order to put the subject of the study in a strong context and evaluate it from an inclusive, holistic perspective; the first part will create an understanding through cyber publicity and social networks presented as a new field of experience. The second part, which is the continuation of the first part, will combine the concept of visibility with the travel experience and discuss it from the axis of the “happiness industry”. In the last part, the neuro-communication pattern of being visible will be evaluated in order to create a new understanding on sociological foundations. The main argument put forward in the study will be evaluated from a critical perspective theoretically through the theoretical literature, based on the media-communication-tourism grounding of the relationship between cyber publicity-visibility-travel experience and by considering them in the context of sociology, social psychology, communication psychology and also neuro-science/brain science perspective.

Keywords: Cyber public sphere, social networks, happiness industry, experience, neuro-communication

•••••

Submission date: 16.02.2022 • Acceptance date: 05.05.2022

Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (1) • spring: 3-23

**This study is reproduced from the doctoral thesis titled "Social Networks and Publicity", prepared in 2016 at Maltepe University, Institute of Social Sciences Communication Sciences Doctorate Program, under the supervision of Prof.Özcan Yağcı, Ph.D.

Giriş

Bu çalışma, iletişim bilimleri alanında siber kamusal alan (cyber space/ cyber sphere) olarak ele alınan sosyal ağların (Instagram, Facebook vb.) turizm endüstrisi için önem taşıyan seyahat deneyimini yeniden inşa ettiği savını ortaya koymaktadır. Yeniden inşa etme sürecinde sosyal ağ kullanıcılarının kendi görünürlükleri³ üzerinden paylaştıkları fotoğraflar önemli bir rol üstlenmektedir.

Çalışma üç konuda ilgi çekici olabilir. Birincisi; literatür taramalarında seyahat deneyimi konusunun deneyim pazarlaması kapsamı dışında çok fazla ele alınmamış olmasıdır. Bu bağlamda turizm deneyiminin yeterince araştırma konusu kapsamında olmadığını ifade eden Larsen (2007: 7)'e bir benzer yaklaşım; Desforges (2000: 931) tarafından gelmiştir ve turist açısından bakıldığında seyahatin ne olduğuna ve ne anlam içerdiğine dair değerlendirmeleri “ender” olarak değerlendirmektedir. Pearce (2010: 251) ise tatil sırasında ve hatta sonrasında turist tutumlarını ve diğer kişilerle ortaya koyduğu etkileşimlere ait çalışmaları, turizm araştırmaları kapsamında niş bir alan olarak görmektedir. Bu sürecin bir de sosyal ağlar üzerinden nasıl şekillendiği ve gelecekte nasıl şekillenebileceği merak konusu olmaktadır. Çalışma başından sonuna kadar seyahat deneyimindeki dönüşümleri kapsamlı olarak ele aldığı iddiasını taşımamakla beraber, bu alanda yapılacak çalışmalar için zemin oluşturma amacını üstlenmektedir.

İkincisi, iletişim bilimleri alanında medya çalışmaları kapsamında ele alınan sosyal ağlar, temsil ve görünürlük konuları ağırlıklı olarak sosyo-ekonomi eksenli kavramlar üzerinden değerlendirilmektedir. Sosyo-ekonomik yaklaşımların sağladığı katkı şüphe götürmez bir gerçektir. Ancak, günümüz dünyasında yaşam bilimleri, insan bilimleri ve sosyal bilim alanlarında yapılan çalışmalarda beyin çalışma prensiplerini sinir sistemi üzerinden okuyarak düşünce, duygu ve davranışlara nasıl yön verdiğini kavramanın gerekliliğine de ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yaklaşımın turizm araştırmalarının birçoğuna da katkı sağlayacağı inancını taşımaktadır. Turizm endüstrisinde seyahat deneyimi içerisinde bireylerin zihinsel kalıpları önemli bir rol oynamaktadır. Bu kalıpların oluşumunda çevre, ebeveyn ilişkileri, aldıkları eğitim, deneyimler hatta kendilerine ait olmayan başkalarının deneyimlerinin etkisi altında kalma gibi birçok neden etken olabilmektedir. Bu noktada bilinç devreden çıkabilmez. Bilinç kavramı arka planının felsefe, sosyoloji, psikoloji gibi

³ Öz çekim (selfy) yolu ile ya da kendini kadrajda ön plana alarak üretilen (çekilen) fotoğraflar olarak tanımlanabilir.

disiplinler arası alanlara dayandığı ve bilme haliyle oluşan durumlar bütünü olarak ifade edilebilir.

Üçüncüsü, medya çalışmaları ve turizm odaklı araştırmaların zemininde sosyal psikoloji, iletişim psikolojisi, sinir bilim, beyin bilim alanlarının daha fazla dahil edilerek “nöro-iletişim perspektif”li bir bakış açısı ve kavrayışı oluşturmak, böylelikle iletişim bilimleri alanına ve turizm araştırmalarına katkı sağlaması niyetini taşımaktadır.

Seyahat deneyiminin dönüşümü ve yeni seyahat deneyimleri inşasının özellikle siber kamusal alanlarda sosyal ağlar üzerinden yeniden tarif edildiği ve bu tarifi sosyal ağ kullanıcılarının kendi görünürlükleri üzerinden ürettikleri fotoğraflarla daha da yaygın hale getirerek kitleselleştiği ve köpürtüldüğü gözlerden kaçmamaktadır. Çalışmanın konusunu güçlü bir bağlama oturtmak ve kapsayıcı, bütünsel (holistik) bir perspektiften değerlendirmeye almak için birinci bölüm siber kamusal alan ve yeni deneyim alanı olarak sunulan sosyal ağlar üzerinden bir kavrayış oluşturacaktır. Birinci bölümün devamlılığını oluşturan ikinci bölüm görünürlük kavramını seyahat deneyimi ile birleştirerek mutluluk endüstrisi ekseninden ele alacaktır. Son bölümde ise sosyolojik temellendirmelerin üzerine yeni bir kavrayış oluşturmak amacıyla görünür olmanın nöro-iletişim örüntüsü değerlendirilmiş olacaktır. Çalışmada ortaya konulan temel sav siber kamusal alan-görünürlük-seyahat deneyimi ilişkisi medya-iletişim-turizm temellendirmesinden yola çıkarak ve sosyoloji, sosyal psikoloji, iletişim psikolojisi, nöro-bilim/beyin bilimi bağlamlarıyla ele alınarak kuramsal literatür üzerinden teorik olarak eleştirel perspektiften değerlendirilecektir.

Kamusal Alan, Siber Kamusal Alan ve Yeni Deneyim Alanı

Medya’da yaşanan süreçler ve dönüşümler üzerinde çalışmalar yürütmek oldukça heyecan vericidir. Günümüz medyası geleneksel medya ile üretim-tüketim ilişkileri, içerik üretimi ve teknolojik alt yapılarının sunmuş olduğu araçsal süreçlerle kıyaslandığında ütopyik⁴ hatta fantazmagorik⁵ olarak değerlendirilebilir.

Fantazmagori kavramını, Walter Benjamin 19.yüzyıl’da Fransız Pasajlarında yer alan mağazalarda sergilenen ve satışa sunulan ürünler için “fantazmagori”lerin sunulduğu yerler olarak kullanmaktadır. Fantazmagori, en yalın haliyle bir ürünün kullanım değerini ve anlamını bir kenara bırakarak hatta yok ederek o ürüne “aldatıcı anlam ve görüntü” atfetmek

⁴ Hayal niteliğinde olan veya hayal ürünü olan. Fransızca kökenlidir. (Türk Dil Kurumu Sözlüğü) <https://sozluk.gov.tr/>

⁵ Fantazma: Gerçekte olmadığı hâlde var gibi görünen hayal. Fransızca kökenlidir (Türk Dil Kurumu Sözlüğü) <https://sozluk.gov.tr/>

olarak ifade edilebilir (Benjamin, 2008). Böylelikle 19. Yüzyılın Fransız Pasajlarının alış-veriş deneyimini Antikite⁶ döneminde agoralarda yaşanan deneyimlerden farklı olarak gerçeklikten uzaklaştırıcı ve aldatıcı bir sürece evrilmesinin başlangıcı olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. 19. Yüzyıl Fransız Pasajları kamusal alanın bu niteliğiyle ele alındığında satıcı-alıcı arasındaki ilişkileri ve hatta ürünün kendisi ile de yaşanan deneyime kurgusal bir örüntü oluşturmaktadır. Bu örüntü anlamın yitikliği karşısında görüntünün yükselişi olarak nitelenebilir. Tarihsel dizge üzerinden değerlendirildiğinde modern dünyanın kamusal alanları kent meydanları, cadde, sokak, park, café, pasaj, günümüz alış-veriş merkezleri (AVM) gibi birçok alan ve mekânla ilişkilendirilmektedir. Geleneksel dünya olarak tarif edilen Antik Yunan ve Roma’da da ise kamusal alanlar daha çok bireylerin siyasi, ekonomik ve entelektüel bağlamda ortaya koydukları iletişim ve etkileşim alanları ve mekanları olarak görülmektedir (Sennet, 2002).

Braudel’in betimlediği haliyle Yunanlıların agora’sından, Romalıların forum’undan, kurulan panayırlardan bu yana klasik mekan tasarımı insanların birbiriyle buluştuğu, önemli kararların alındığı, entelektüel sohbetlerin yapıldığı şenlikli kamusal alanlardan çok daha farklı bir hale kavuşmuştur (Braudel, 2004). Geleneksel dünyanın kamusal alanlarında görülen o şenlikli halin arka planında iletişim ve ikna süreçlerine yön veren Aristoteles’in Retoriği olarak da bilinen “ethos, logos, pathos” un olduğu söylenebilir (Aristoteles, çev. Çokona, 2019). Ethos’u “etik duruş”, Logos’u “akıl, mantık odaklılık” ve Pathos’u “temas etme (duygu paylaşımı)” olarak günümüz dünyasında yeniden okumak yerinde olacaktır. O dönemlerde belki de verilmeye çalışılan mesaj, kamusal alanlarda iletişim biçimlerinin ve iletişimsel mesajların -görsel, işitsel, davranışsal süreçleriyle bir bütün olarak- içten duyguların ön plana çıkarmaya ve paylaşılmaya çalışıldığı, ilkeleri olan bir aklın sergilendiği besleyici, katkı sağlayıcı bir anlayışa bırakması gerekliliği üzerinedir. Oysa geçmiş dönemlerin mutluluğun en naif halini, neşesini ve çöşküsünü yansıtan “şenlik”li kamusal alanları yerini “estetize” edilmiş, üretilmiş günümüz kamusal alanlarına bırakmaktadır.

Tarihsel dizgeye bakıldığında 17. yüzyılın sonu ile 18. yüzyılın kamusal alanları burjuvazinin, burjuva kamusal alanının izlerini taşıdığı görülmektedir (Sennett, 2010). Ancak, biraz önce de belirtildiği gibi 19. Yüzyıldan itibaren değişim sürecine girilmiştir ve bu değişim süreci Castells’in “Enformasyonel Kapitalizm” (2005) olarak nitelendirdiği ve Enformasyon Çağı’nın bir türevi olan Ağ Toplumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin hızlı gelişimine paralel olarak meydana gelmiştir ve kamusal alan

⁶ Geleneksel Dünya, Antik dönem. Antik Yunan ve Roma dönemleri.

tartışmalarına yeni bir bakış açısı getirmiştir. Bilgi ve teknoloji Çağı'nda yeni medya uygulamaları aynı zamanda estetize edilmiş yeni kamusal alanları meydana getirmek adına da uygun zemini oluşturmuştur. Yeni kamusal alanlardan biri olarak tarif edilen siber kamusalılıkta önemli bir bölümünü sosyal ağlar oluşturmakta ve günümüzde bir nevi sosyal medya görevini de üstlenmektedir. Böylelikle gündelik hayatlar "Ağ (Network) Kapitalizmi" ile gittikçe artan bir biçimde kitlesel boyuta taşınmaktadır. "Ağ Kapitalizmi" sosyolog Christian Fuchs tarafından tartışmaya açılmış bir kavram olarak ele alınmaktadır. Fuchs (2008), *Internet and Society: Social Theory in the Information Age* isimli çalışmasında bilgisayar ağlarının küresel ağ kapitalizmi olarak tanımlanan tabanını teknolojik gelişmelerin oluşturduğuna vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşımdan hareketle ekonomik, politik ve kültürel sermayenin küresel çerçevede örgütlenmesini ve bunlara paralel olarak da iletişimini sağlamak amacıyla siber (cyber) uzamda ağlar kanalıyla oluşturulduğuna değinmektedir. Böylelikle, başlangıcı 16. yüzyıla ve hatta daha da eskiye dayandığı ortaya konulan kapitalist ekonomik sistemin işleyişi günümüzde ağ üzerinden sağlanmaktadır. Bu perspektiften ele alındığında geç kapitalizm yeni pazarları ve ürünleri sosyal medya ve sosyal ağlar üzerinden dolaşıma sokulmaktadır. Sonuç itibarıyla geleneksel medya yerini sosyal ağlar ile hayat bulan yeni üretim biçimlerine bırakmıştır.

Siber kamusalılığı oluşturan sosyal ağlar özel alanı da kamusalılaştırmakta, kamusal ve özel ayırımı da ortadan kaldırmaktadır. Özel olanın (mahremiyetlerin) kamusal alana taşınması (alenileşmesi) ve siber kamusalılıkta çok hızlı bir biçimde yer alması sosyal ağlar aracılığıyla sağlanmaktadır. Özel alanın ve özel olanın alenileştirildiği siber kamusalılıkta bireyler özel yaşamlarına ilişkin birçok deneyimi içeren paylaşımları Instagram, Facebook, Tik Tok gibi mecralarda yer almaktadır. Zaman, mekân ve ilişkiler anlamında pek çok unsuru dönüştüren sosyal ağlar düşünme ve eylem biçimimizi, gündelik hayattan kültürel yaşama kadar tüm algı dünyamızı, etkileşim ve temas unsurlarını hatta deneyim süreçlerini etkisi altında bırakan birincil etken konumuna taşınmıştır.

Kamusal alanlar ve iletişim biçimleri artık fiziksel boyutunu yitirmiştir ve siber alana doğru gittikçe genişlemektedir. Bundan dolayı, siber kamusalılık içine sosyal ağlarla taşınmış olan ve tartışılmaya açılmasının fayda sağlayacağı kavram arasında "deneyim" ve yeni deneyim alanlarının oluşturduğu temas biçimlerinin olduğu görülmektedir. Deneyimin mekânla organik bir bağı vardır ve siber kamusalılıklarda deneyimlenenler diğer insanlarla da iletişim kurmaktadır. Ortak bir deneyim alanı oluşturmak için bir mekân tasarısına ihtiyaç duyulmaktadır. Jürgen Habermas (Habermas, 2012) ortak deneyimlerin meydana getirdiği bu

tür bir alana ‘public sphere’, ‘kamusal alan’ olarak kavramsallaştırmıştır. Kamusal alanlar aynı zamanda deneyimlerin paylaşıldığı, iletişimsel ve etkileşimsel süreçlerin yaşandığı ve sübjektif algıların süreç içinde yerini aldığı bir iklimi tarif etmektedir.

Habermas (2012), Deleuze (2005) gibi birçok düşünür ve ekol deneyim alanı ile algı arasında bir ilişkinin olduğunu ortaya koymaktadır. Buradan hareketle Deleuze (2005) çalışmasında sinema üzerinden örnek vererek mekân-zaman-algı üçlüsünün hem birbirinden bağımsız olabileceği hem de bir bütünü oluşturabilecekleri yönünde bir yaklaşım sergilemektedir. Böylece sinematografik çalışmalarda kurgu olanla (sanal) gerçek birbiriyle iç içe geçer, birbiri içinde erir. Temsili olan aslında bir gerçekliğin imgesel temsilini oluştururken gerçeklik ise sanal bir imgenin fiziksel temsilini de oluşturma kapasitesine sahip olabilir. Deleuze’un sinema için ele aldığı bu yaklaşımın çok benzerini sosyal ağlar için söylemek mümkündür. Sosyal ağlarda ortaya çıkan temsiller, oluşturulmaya çalışılan algılar insanın doğası ve öz benliği ile arasındaki mesafeleri gittikçe açmaktadır. Deneyimler ise fiziksel mekânından koparılıp siber kamusallığın içine daha çok gömülmektedir.

Fiziksel mekanlarda teknolojik enstrümanlara -fotoğraf makinası, telefon, dijital kameralar gibi- görece az önem verildiği deneyimlerde, tüm algılar odağını bulunduğu mekâna çevirmektedir. Algılar o mekânda var olan nesnelere, kişilere yönelmekte ve dolayısıyla farkındalığın, iletişimde odaklılığın, orada bulunmaktan duyulan memnuniyetin, mutluluğun ve alınan lezzetin çapı da son derece genişlemektedir. Bu duruma “bilinçli deneyim” denilebilir. Tam tersi olduğu durumlarda ise teknolojik enstrümanların deneyimin içine daha çok dahil edildiği hatta “deneyimin kendisi” haline geldiğinde tüm motivasyonun sadece fotoğraf çekmek ve videoya görüntü kaydetmekten öteye gidilememektedir. Bu durumu ise “bilinçsiz deneyim” diye adlandırmak mümkün olabilir.

Sanal kamusalılıklarda yer alan sosyal ağlarla pekiştirilen bu tür “bilinçsiz deneyim” hali yeni bir deneyim alanına da zemin hazırlamaktadır. Bilinçsiz deneyim alanı sosyal ağlarda birçok “sözde” sosyal ödülü de beraberinde getirmektedir. Bu ödüller insanların aslında doğal benlikleriyle yapmak istediği fakat yapamadıklarını sanal kamusalılıklarda gerçekleştirmek üzerine tasarlanmaktadır.

Sanal kamusalılıklarda yeni deneyim biçimleriyle beraber üç tür temas halinden de söz etmek yerinde olacaktır. İlki, bir bireyin sergilediği hareket ve paylaşımın içeriği karşı tarafların -arkadaşlar ve uzak çevre- oluşturacağı davranışları tetikleyebilir. Örneğin; bir sosyal ağ kullanıcısının bir hizmet veya ürün aldığı referans çevresinin de -arkadaşı, uzak

çevresi-aynı çeşit hizmet veya üründen satın alma potansiyeli yüksek olabilir. İkincisi, bireylerin kendilerine yakın buldukları ve benzer şeyleri sevmeleridir; bir örnek verilecek olunursa kendileriyle eşdeğer ve benzer yaşam biçiminde (bu çoğu zamanda gerçekte böyle olmasa da) olduğunu düşündükleriyle benzer davranışlar göstermeleridir. Üçüncüsü ise, çevredir. Çevresel faktörler arkadaş olan iki bireyin temel temasını oluşturabilmektedir. Örneğin; iki arkadaş aynı şehirde yaşamayı veya aynı yerlere seyahat etmeyi sevebilir ve bu sebepten sosyal ağlarda benzer yerlerin fotoğraflarını paylaşabilirler (Anagnostopoulos vd., 2008, s.7).

Deneyim kavramı turizm ve seyahat endüstrisi kapsamında ele alındığında ise çalışmaların pek çoğu hizmet, ürün memnuniyeti, misafir tatmini ve fiyat-kalite eksenini gibi daha çok pazarlama-satış süreçleriyle ilintili olduğu görülmektedir. Volo (2009, s. 119-120) ise turizm deneyiminin turistin “zihni mekân”ında meydana getirdiğini ve bu sebepten de “deneyimler pazarı” olarak değerlendirilebileceğini ifade etmekle birlikte esasen yine yaklaşım bir yanıyla pazarlama süreçleriyle ilişkilendirilmektedir. Sosyal ağlar üzerinde tur operatörlerinin ve seyahat acentalarının pazarlama ve tanıtım çalışmaları kapsamında yaptıkları paylaşımlar ise yine bir destinasyonun tanıtımı ve pazarlamasını öncülleyen bir ekosistemde gerçekleşmektedir.

Seyahat Deneyimi, Görünürlük ve Mutluluk Endüstrisi

Seyahat deneyiminin misafirin ihtiyaçları ve algısı doğrultusunda farklılıklar içerdiği turizm alanında yapılan çalışmaların bir çoğunda kabul gören bir yaklaşımdır. Bu farklılıklar yenilik arayanlar (novelty seekers), bilgi ve beceri öğrenenler (knowledge and skills learners), seyahatine eşlik edenin gelişimine önem verenler (aware of travel partners' growth), çevresel konulara duyarlı olanlar (aware of green issues), dinlenme ve eğlenme isteğinde olanlar (relax and leisure type) olarak beş farklı gruba ayrılmıştır (Tan, Luh ve Kung, 2014, s.248). Buradan hareketle de seyahat deneyimi olarak geliştirilen ve sunulan ürünler de çeşitlendirilmektedir. Turizm destinasyonunun geliştirilmesi ve yeni pazarların oluşturulması gibi süreçler sektörel turizm otoriteleri olarak bilinen tur operatörleri ve seyahat acentalarının çalışmaları sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda sürecin üreticisi tur operatörleri ve/veya seyahat acentaları gibi turizm otoriteleri olarak kabul edilse de , siber kamusal alanın bu bilindik yaklaşımı ters yüz eden bir potansiyele ve etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Siber kamusal alanda, sosyal ağlar ve sosyal ağ kullanıcıları pek çok konuda içerik üretebildikleri gibi kendi görünürlükleri üzerinden de içerikler üreterek seyahat deneyimini yeniden inşa edebilmektedirler. Siber kamusalılıkta sosyal ağlar üzerinden paylaşılan seyahat fotoğrafları seyahat deneyimini yapı bozumuna uğratmaktadır. Turistik amaçla yapılan geziler sırasında ve sonrasında Instagram ve Facebook gibi sosyal ağlar üzerinden paylaşılan fotoğraflarla bireyler kendini başkaları tarafından “görünür eyleme” çabası içine girebilmektedir. Modern çağın “gözetlenen (panopticon)- gözlenen (synopticon)” (Lyon, 2006) olma durumu yerini “görünür olma ve gösteren olma çabası” na bırakmış olması turizm endüstrisinde ve seyahat deneyimi konusunda da geçerliğini korumaktadır. Bu çabanın son yıllarda giderek artan bir biçimde turizm endüstrisi içinde yükseldiği görülmektedir. Seyahat deneyiminin odağını turizmin, turizm destinasyonunun ve seyahat edilen yerlerin anlamlılığı oluşturması gerekirken temel motivasyonun deneyim yaşamak değil de turistik ziyaretler ve geziler üzerinden görünür olma ve böylelikle “*her zamanki, olağan gündelik hayatım ve yaşam tarzım*” algısını oluşturma çabası olduğu gözlenmektedir. Oysa bireylerin pek çoğu için olağan olmayan (gündelik olmayan, yaşam biçimi olmayan) yaşam tarzlarını siber kamusalılıkta görünür olma çabası üzerinden kurgulayıp, hatta estetize edip, neleri “sözde” (-mış gibi) elde ettikleri, nereleri gezip gördükleri, neleri tükettiklerini çok sıklıkla vurgulamaktadırlar. Bu kurguları baş kahramanının kendi görünürlükleri olduğu, “kıskanılma dürtüsünü” harekete geçirmeye yönelik “çocuksu” (Mestrovic, 1999) ve bir tür filmografik paylaşımlarla sergilemektedirler. Böylesi paylaşımların birçoğunun bireyin gerçek yaşamıyla uyumlu olmadığı yönündeki yaklaşımı güçlendirmektedir. Bu uyumsuzluk seyahat deneyiminin de içini boşaltmakta ve deneyimin özünü değersizleştirmektedir.

Seyahat deneyimi kültürel ve kültürlerarası ilişkileri besleyen geliştiren, öğreten, zenginleştiren bir zemine sahiptir. Seyahat deneyimi aynı zamanda sosyolojik ve psikolojik yönüyle yaşamı zenginleştiren, değerli kılan çok önemli niteliklere de sahiptir. Aynı zamanda yaşam tarzına ait bir yönü de bulunmaktadır. Ancak, bu deneyimin sosyal ağlarda yaşam tarzını oluşturan en büyük unsur gibi kurgulanmaya başlanması birçok tartışmayı da beraberinde getirebilmektedir. Yaşam tarzı (Featherstone, 1991) her ne kadar bireylerin boş zamanlarını değerlendirme biçimlerinden, yeme-içme tercihlerinden, tatil seçimlerinden ve daha pek çok unsurun bir araya gelmesinden oluşuyor olsa da günümüz kapitalist toplumlarında geline nokta gerçekliğin yerine “suretlerin” tüketilmesi şeklinde kendini gösterdiği. Bu perspektiften hareketle denilebilir ki siber kamusal alanda paylaşılan fotoğrafların birçoğu sosyo-ekonomik düzeyi yüksek sınıfların yaşam tarzlarının bir tür

taklidi, “replika”sı olabilmekte, referans grupları arasında kendilerini “ötekilerden” ayırt etme isteğine yönelik hislerin yansıması olabilmektedir. Çünkü, herhangi bir seyahat acentasından veya tur şirketinden çok uygun bir fiyata alınan Fransız Riviera’sı paket turunun sunduğu gezi programı esnasında ziyaret edilen yerlerde çekilen bir fotoğraf karesiyle, özel yatıyla seyahat eden varlıklı bir gezginin veya ünlünün seyahati esnasında aynı yerlerde çektiği fotoğraflar siber kamusalılıkta benzer hatta aynı denilebilecek etkiyle ve algıyla karşılanabilmektedir.

Image Source: Bauer-Griffin Online

Görsel 1 Cameron Diaz (Monaco) Kaynak: <https://www.popsugar.com/celebrity/photo-gallery/32637331/image/33012792/Cameron-Diaz-took-snap-herself-yacht-Monaco> (Erişim 14.05.2021)

Görsel 2 Sosyal ağ kullanıcısı (Monaco) Kaynak: <https://eastwego.com/photos-from-monaco/> (Erişim 14.05.2021)

Sosyal ağlarda seyahat deneyimi bu yönüyle “sosyal hareketliğe”(social mobility) ve sonuç olarak da sürecin “ sınıf atlama” (skip class)’ya kadar dönüşebilmesine aracılık edebilmektedir. Bu aracılığın seyahat noktasını ziyaret eden sosyal ağ kullanıcılarının fotoğrafları üzerinden kendi görünürlükleri ile alenileşerek gerçekleşebilmektedir. Seyahat deneyiminin sınıf atlama çabasına dönüşmeye başladığının kanıtlarını siber kamusalılıkta paylaşılan binlerce fotoğraflar oluşturmaktadır. Bu oluşum sosyo-psikolojik ve ekonomik dinamikler tarafından desteklenmekte ve bu kurguda bilinçaltı önemli bir rol oynamaktadır. Onaylanmak, beğeni kazanmak, takdir görmek, beğeni kazanmak, alkışlanmak, dikkate alınmak veya izlenmek pek çok durumda bireyin bilinçaltında yatan çocuğa seslenmektedir

(Mestrovic, 1999). Bilinçaltı kodları kendini davranışa yansıyan boyutlarıyla somutlaştırmakta ve ifşa etmektedir. Seyahat deneyiminin arka planını oluşturan ve fotoğraf paylaşımlarıyla somutlaşan davranış biçimleri sosyal ağ kullanıcılarının kendi yaşamlarını gözler önüne sererek ve sergileyerek başkalarının yaşamlarına sızma ve onların yaşamlarına etki etme eğilimi de göstermektedir. Bunun karşı taraftan birer mutluluk parametresi olarak algılandığı da görülebilmektedir. Kevin Robins'in ifadesiyle, "bireyin kendini sergilemesi ve kendi varlığını tanıdık-tanımadık kişilerle veya arkadaşlarıyla paylaşma eylemi, mutlu yüzler dünyası anlamına gelmektedir" (Uyanık, Kevin Robins ile söyleşi, 2009) durumu özetlemek mümkündür. Seyahat deneyimlerinin sosyo-psikolojik alt yapısında herkes gibi olan bireylerin herkes gibi olmadıklarını ispatlama girişimi yer almakta ve bunu da sosyal ağlarda kendi görünürlüklerini ön plana alarak paylaştıkları fotoğraflar üzerinden gerçekleştirmeye çalışılmaktadır. Bir diğer yönüyle bu durum "üretilebilir mutluluk" lar da oluşturmaktadır. Özellikle 2014 yılından başlayarak mutluluk kavramı da ekonomik bir zemine yerleştirilmiş ve endüstrileşmeye başlamıştır. *Mutluluk Endüstrisi* kavramı üzerine çalışan İngiliz iktisat sosyoloğu William Davies (2015), mutluluğun hazlar ve doyumlar ilkesine iktisat-nöroloji ilişkisi kurarak yeni bir bakış açısı getirmiş ve mutluluğun arzulan herhangi bir deneyimin veya ürünün elde edilene kadar geçen süreçte gerçekleştiği sonrasında ise mutluluğun çok çabuk tükenip yeni arayışlara yöneldiğini ortaya koymaktadır (s. 19-21). Seyahat deneyimleri de mutluluk endüstrisi için bir üründür. Bu yeni anlayışla inşa edilen seyahat deneyimleri o anı yaşamak, anıları biriktirmekten çok, olanı tüketme eğilimi taşıyan "kullan at"(disposable) şeklinde üretilip-tüketilen bir metaya dönüşmüş gibi durmaktadır.

Bu noktada Deleuze ve Guattari'nin (2005) "arzu politikaları" yaklaşımını ele almak yerinde olacaktır. Arzuların üretilmesi, arzulara odaklanan bireylerde arzuların sağladığı motivasyon tüketim yoluyla ait olmak istedikleri durumlara ve sosyal çevreye ulaşabilmektir. Gidilen mekânlar, tatiller, hemen hemen her karesinde kendilerinin olduğu fotoğrafların paylaşılması kişilerin temsili olmak istedikleri arzularına ve "sözde" sosyal statülerine işaret etmektedir. Mutluluğun bu ve benzeri edinimlere sahip olmaktan geçtiği hatta mutluluğu elde etme çabası içindeyken rekabetin, hırsın, doyumsuzluğun, paranın, gücün arzusuna da ulaşma isteği de normalleştirilmektedir.

Bir diğer tahlili de Baudrillard üzerinde yapmak faydalı olacaktır. Baudrillard (2008) metaların kullanım süreleri azaltılarak "planlı eskitme" ile tüketildiğine vurgu yapmaktadır (s.16). Baudrillard'ın bu yaklaşımının seyahat deneyimi için de geçerliliğini koruduğu söylenebilir. Bundan ötürü denebilir ki seyahat deneyimleri bireylerin kendi görünürlüğü

üzerinden yeniden inşa edilerek mutluluk endüstrisinin metası haline dönüştürülmüştür. Her an arzu edilebilir ve planlı bir biçimde eskitilebilir ve yeniden yeni arzularla başka bir üretime geçilebilir bir niteliğe kavuşturulabilmektedir. Bireyler mutlu olmak için hep en iyiye ve en ideale hatta bitip tükenmek bilmeyen “daha” sendromu içinde yaşamaktadır. Böylesi fantazmagorik hale dönüştürülmüş kurgusal deneyimler bireyleri turizm endüstrisi içinde de haz almaya, daha fazlasının peşinde koşmaya doğru yönlendirilmektedir.

Mutluluk endüstrisi de diğer endüstrilerde olduğu gibi yeni ürünlerle ve yeni pazarlarla hayatını devam ettirecektir. İktisadi literatürde yer alan üçüncü ve dördüncü kontratieff⁷ (Wallerstein, 2012) süreçlerin sistematik bir biçimde işlerlik kazanması için arzunun üretilmesi ve bu arzular ile bilinçaltına müdahalede bulunulmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktada bilinçaltına müdahale edilmek suretiyle arzuların harekete geçirilmesi “yoksun” olanın tetiklenmesiyle başarıya erişilebilmektedir. Bireylerin herhangi bir duruma, varoluşa, metaya karşı kendilerini yetersiz ve yoksun görmeleri o duruma, olguya veya “şeye” karşı arzu duymalarını tetiklemektedir. Böyle bakıldığında “yoksunluk”un üretilebilir bir durum olduğunu ve aynı zamanda da bir illüzyon olduğu söylenebilir. Aynı zamanda bireyleri de ruhsal açıdan doyumsuzlaştırmaktadır. Kişilerin bilinçaltlarına çevre içinde ve toplumdan geri kaldıkları düşüncesi yerleştirilmektedir. Bu yaklaşım Adorno’nun (2009) kültür endüstrisinin perspektifiyle değerlendirildiğinde bireylerin arzularına ulaşmaları ve yoksunluk içinde bocalayıp doyuma erişme çabaları kültür endüstrilerine de bir görev yüklemektedir (s. 74). Mutluluk endüstrisi ile kültür endüstrilerinin dinamiklerinin birbirine yakın şekilde seyrettiği ve hatta birbirlerini beslediği görülebilmektedir. Kültür endüstrilerinde de mutluluk endüstrisinde de genel vurgu hiçbir şeyin tam anlamıyla ideal olmadığı, hiçbir ihtiyacın bütünüyle doyurulmayacağı, hiçbir arzu tam olarak giderilemeyeceği yönünde yapılmaktadır. Bireyler arzu, istek ve mutlu olma beklentilerini “tam” olarak değil “eksik” bir biçimde yaşamaktadır.

Siber kamusalılıklarda paylaşıma sunulan ve kendi görünürlüğü üzerinden yeniden inşa edilen seyahat deneyimleri bir bakıma “yoksun olunan”ın üretimini de gerçekleştirmiş olmaktadır. Bunu yaparken de lümpenik bir tavır da içinde barındırabilmektedir. Karl Marx (1976) lümpen kavramını proleterya üzerinden açıklamıştır. Marx’a göre, lümpen proleterya hayatlarının devamlılığını sermaye üzerinden gerçekleştirmek zorundaydı. Siber kamusal alanda ve sosyal ağlarda ise seyahat deneyimleri sınıf atlamayı vaat eden Amerikan tarzı yaşama öyküleri birey gruplarını oluşturmaktadır. Bu gruplar da turizm endüstrisi için çok

⁷ Marksist ekonomist Nikolay Kondratieff’in “kondratieff dalgaları” olarak iktisadi literatüre kazandırdığı kavram setidir. Kapitalist ekonomideki dönemsel dalgalanmaları tanımlar.

naif bir biçimde bilmeyerek de olsa lümpenik yaklaşım sergileyenlerin oluşturduğu yeni bir hedef kitleyi meydana getirmektedir (Keskin Şahan, 2016:193).

Görünür Olmanın Nöro-İletişim Örüntüsü

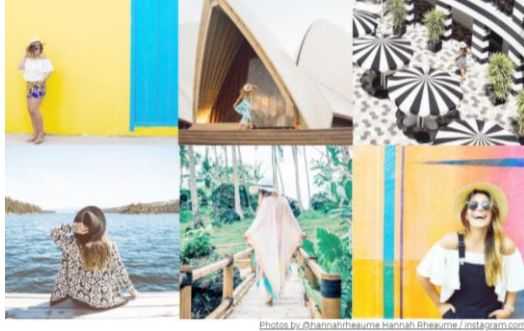
Yukarıda yer alan bölümlerde konuyu birçok eksen ve kavram seti etrafında ele alırken bireylerin pek çok durum karşısında tutum ve davranışlarının altında yatan nedenleri ortaya koymanın her zaman kolay olmadığı gerçeği ile de karşı karşıya kalınmaktadır. Belli başlı nedenler sosyolojik ve ekonomik tabanlı bir açıklamaya kavuşuyor olsa da beynin çalışma prensiplerini sinir sistemi üzerinden okuyarak düşünce, duygu ve davranışlara nasıl yön verdiğini kavramanın gerekliliğine bu noktada ihtiyaç duyulmaktadır.

Nöro bilimi tarif ederken göz önünde bulundurulmuş en temel yaklaşımlar insanlarla iletişim halindeyken, günlük konuşmalar yaparken, kültürel birimleri oluştururken, yaşam boyunca kazanılan bütün deneyimler beyindeki nöral ayrıntıları şekillendirdiği yönündedir. Deneyimler eşsiz ve benzersiz olduğundan beyindeki nöral ağlarda benzersizdir (Eagleman, 2020:5).

Bu anlayışın etrafında değerlendirildiğinde nöro bilimin ve beyin biliminin iletişim süreçlerine doğrudan etki ettiği görülebilmektedir. Bu eksen ve yürütülecek iletişim çalışmalarını nöro-iletişim temelli çalışmalar şeklinde tarif etmek de yanlış olmayacaktır. Buradan hareketle, siber kamusalılıkta bireylerin kendi görünürlükleri üzerinden şekillendiği seyahat deneyimleri konusuna farklı yaklaşımları da ortaya koyabilmek adına nöro-iletişim perspektifinden de ele alınıp değerlendirilmelidir.

Misafirler tarafından turizm destinasyonu tercihi tur operatörlerinin, seyahat acentalarının stratejik pazarlama planlamaları doğrultusunda şekillenmekte, medya aracılığıyla da duyuruları ve reklam çalışmaları yürütülmektedir. Turizm pazarlamasında ve özellikle pazarlama iletişimi faaliyetlerinde Facebook, Instagram gibi sosyal ağlar sıklıkla kullanılmaktadır. Son yıllarda artan “gezgin” temalı ve bir çeşit Influencer görevi üstlenenler bu gibi reklam ve tanıtım çalışmalarıyla kazanç elde etmektedirler. Sosyal ağlar aynı zamanda tüm kullanıcılarına kendi içeriklerini üretebilme kapasitesiyle neredeyse sınırsız bir siber alan açmaktadır. Böylelikle görünürlüğün hemen hemen pek çok kullanıcı tarafından seyahat deneyimi paylaşımları üzerinden de arttığı görülmektedir. O sene “moda” olan destinasyonlara gitmek için fırsat oluşturma ve gidildiğinde ise başlıca motivasyonun fotoğraf çekip paylaşmak olduğu seyahatler, tur rehberleri tarafından “Instagram/Facebook noktası” olarak belirlenen ve misafirlere fotoğraf çekebilecekleri noktalarda daha fazla zaman

geçirmeleri için önerilerde bulunmaya yönelik destekler de seyahat deneyiminin bir parçası haline dönüştürülmektedir.

@hannahrheume: Hannah Rheume

@borderjunkie: JP

Görsel 3 <https://www.frommers.com/slideshows/848185-21-beautiful-instagram-accounts-by-beautiful-travelers>
(Erişim: 10.05.2021)

Seyahat deneyimlerindeki bu dönüşümün nöro bilim ve nöro iletişim örüntüsünü de ele almak oldukça önemlidir. Bu örüntü nasıl oluşmakta ve nasıl işlemektedir? Her değişimin ve dönüşümün düşünmeyle başladığı temellendirmesinden yola çıkıldığında insan beynini en çok heyecanlandıran durumların başında öğrenmek ve öğrenileni deneyimle özümsemek gelmektedir. İnsan beyni beş duyudan aldığı her sinyali her saniye milyarlarca veri olarak işlemekte, aldığı bilgileri analiz etmekte, incelemekte, bazılarını ayırmakta, anlamlandırmakta ve sınıflandırarak bir nevi dosyalamaktadır. Tüm bu mekanizma nörol ağlar tarafından sağlanır ve böylelikle zihin yeni ağlar öreerek oluşur Her bir nöron diğer nöronlarla iletişim ve etkileşim halindedir ve uzun soluklu akışkanlığa dayalı ilişkiler kurmaktadır (Ratey :19-21). Beyin yeni durumlar ve deneyimler karşısında uyum sağlayarak yeniden şekillenebilecektir. Ancak, beyindeki nöronların sayısız olasılıklarla değişik bağlantılar kurabileceği ve hangi olasılığın gerçekleşeceğine dair durumu beyin bilimi alanında nöroplastisite⁸ olarak tanımlanan beyin kendi esnekliği belirlemektedir (Uzbay, 2017: 266). Bu sürecin oluşumunda ve yer etmesinde ardışık tekrarların, benzer deneyimlerin sıkça yaşama dahil edilmesinin oldukça önemli bir rolü bulunmaktadır.

Bir önceki bölümde ele alınan mutluluk kavramı ve mutluluğun bir endüstri gibi üretilmeye çalışıldığı, seyahat deneyimlerinde de “eksik kalmamaya” vurgu yapıldığı yaklaşımını bir de beyin bilimi üzerinden okunduğunda başkalarında görmek, eksik kalmamak için görülmeyi istemek ve dolayısıyla kendini görünür kılmak olarak yalın bir biçimde özetlenebilecek bu döngü yeni algı biçimlerinin oluşturulmasında ve buradan elde edilen bilgilerin nöronlar aracılığıyla zihinde işlenerek yeni deneyimlere dönüştürülmesinde

⁸ Adapte olma becerisi ve beyin esnekliği

rol oynayabileceğini yönündeki sav araştırılmaya değer bir boyuta taşınabilir. Siber kamusalılıkta görünür olma çabasının sıklıkla yaşama dahil edilmesi turizm endüstrisinde bunun seyahat deneyimleri üzerinden sunulması beyin-nöron ve zihin arasındaki ilişkiyi incelenmeyi gerekli kılmaktadır. Bu ilişkisel perspektifin arka planını çözümlmek adına MacLean'in Üç Beyin (Triune Brain) yaklaşımından hareket edilebilir. Nörolojist Paul McLean (1967) beynin yapısını birbiri içerisine geçmiş üç katman olarak modellemektedir. Lean'e göre beyin üç katmanlı bir yapıya sahiptir ve evrimsel süreçler içerisinde olgunluğuna erişmiştir. Buna göre:

Yeni Beyin; rasyonel olan ve düşünen beyin katmanı olarak tanımlanan neokorteks⁹ bölgesini içermektedir. Neokorteks bilgiyi veri veya semantik bulgu (entelektüel olarak öğrenilen felsefi veya teorik kavramlar) formunda almaktadır.

Orta Beyin; duygusal beyin bedendeki kimyasalları meydana getiren katman olarak bilinen limbik¹⁰ bölge olarak tarif edilmektedir. Yeni beyinden-neokorteks bölgesinden bir bilgi gelmekte, ardından bu bilgiyle bir deneyim yaşanmaktadır. Peşi sıra duygusal peptitler¹¹ formunda kimyasal üretilir ve salgılanır. Bu kimyasal karışım tüm bedene yayılmaktadır. Duygular bedene belli bir durumu veya olayı kimyasal olarak kaydetmelerini işaret etmektedir ve öğrenilen her şey somutlaşmaya başlamaktadır. Bu süreçte limbik beyin uzun süreli anılar oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Her deneyim daha iyi anımsanır, çünkü olay yaşanırken duygusal olarak neler hissedildiği hatırlanmaktadır. Neokorteks ve limbik beyin birlikte bildirimsel anılar oluşturmaktadır.

İlkel (Sürüngen) Beyin; savaş ya da kaç, hayatta kalmak için mücadele veren yönün ağır bastığı, bilinçaltı meskeni olarak bilinen merkezdir. Yer etmiş tutumlar, duygusal reaksiyonlar, tekrarlanan eylem ve davranışlar, alışkanlıklar, koşullanmış davranışlar, bilinçaltı refleks ve becerilerin yanı sıra belli başlı basit eylem ve becerileri depolayan işlevlere sahip serebellum¹² bölgesini tarif etmektedir. Serebellum bildirimsel olmayan anıların da bölgesidir(Lambert, 2003). Buradan hareketle görülebilir ki bir şey çok sıklıkla yapıldığında artık insanın doğasına dönüşme potansiyeline ulaşabilmektedir.

Algılar üzerinden inşa edilen tüm zihinsel süreçlerin duygusal bir karşılığı bulunmaktadır. Duygularda kısa, orta ve uzun soluklu etkisini beden üzerinden

⁹ Beyin kabuğudur ve en yeni kısmı olduğu için "neo" takısıyla anılır.

¹⁰ Beyin kabuğunun altında kalan yapıdan biridir.

¹¹ Nöronlar tarafından iletişim için kullanılan küçük protein benzeri moleküller.

¹² Beyincik.

ilerletmektedir. Beynin kimyasal süreçleri içinde üretmiş olduğu kimyasallar belirli duygu durumları içinde daha fazla kalınmasını sağlamaktadır (Breuning, 2012:1-6). Örneğin; İtalya seyahatinde Roma’da bulunan ve Aşk Çeşmesi olarak bilinen Fontana Di Trevi’nin önünde çekline fotoğrafların haz, doyum ve mutluluk ile ilişkilendirilen dopamin hormonu miktarını arttırma olasılığı yüksek olacaktır. Mutluluğun kaynağının ne olduğu elbette bireyden bireye değişmektedir. Bu mutluluk güzel anılar biriktirme ve devşirmenin ortaya çıkardığı mutluluktan fazla sayıda beğeni alacak olmanın getirdiği mutluluğa veya birilerine “meydan okuma”(challenge) duygusunun getirdiği hazlara kadar uzanabilmektedir. Siber kamusalılıkta zaman zaman ortaya çıkartılan “meydan okuma” akımları (#challenge akımları)’nı bir de bu perspektiften yeniden düşünülebilir.

Haz ve zevkle üzerine kurgulanmış geçici heyecanların ve motivasyonların mutlulukla ilintisi bulunmadığı sinir bilim ve beyin bilim çalışmalarında ortaya konulduğu gibi sosyolojik tabanlı yapılan birçok çalışmada aynı görüşü taşımaktadır (Davies, 2015). Bu yanılsamayı British Neuroscience Association European Dana Alliance for the Brain (2003:7-8) ’i referans alarak açıklamak mümkündür: Beklentileri karşılayan bir deneyim yaşandığında orta beyinde bulunan ve dopamin sistemini harekete geçiren bölge, aniden yüklü miktarda dopamin salgılamaktadır. Dopamin hormonu haz, zevk, doyum, konfor alanında kalmak, güvenlik ve ödül gibi durumlarda artmaktadır. Bir hayal kırıklığı olduğunda ise dopamin miktarı düşmeye başlamaktadır. Oksitosin hormonu ise sosyal bağ kurma, sosyalleşme iş birliklerine açık olmak gibi bağ kurmaya ilişkin durumlarda etkili bir rol üstlenmektedir (2003:7-8).

Bu açılardan ele alındığında ise siber kamusalılık üzerinde sosyal ağların rolü ve bu ağlardaki içerik üretiminin kurgusunun insanlar üzerindeki nöral ve hormonal etkilerinin neler olabileceği görülebilmektedir. Seyahat deneyimlerinin sosyal ağlar üzerinde paylaşılan ve paylaşının kendi görünürlüğü üzerinden inşa edilen kurguların çokça beğeni alması ve sürekliliğinin sağlanmasındaki etkenlerden birinin kurulan bu ilişkinin nöro kimyasal tabanlı olmasından kaynaklı olduğunu ifade etmek de yanlış olmayacaktır. Çünkü, aynı tecrübeleri paylaşanların aynı duyguları paylaştığı da görülmektedir. Profil kullanıcılarının çoğunluğu geçmişle, altta yatan duygularıyla iyi geçinmek, bu duyguları beslemek veya belirli duygulardan da kaçmayı tercih etmektedirler.

Deneyime ilişkin tanımlar genel bağlamıyla kişinin yaşamı boyunca edindiği tecrübelerin tamamını anlatmak için kullanılmaktadır. Kavram ilk olarak 1982 yılında Morris B. Holbrook ve Elizabeth C. Hirshman tarafından “The Experiential Aspects of Consumption:

Consumer Fantasies Feelings, and Fun” (Tüketimin Deneysel Yönleri: Tüketici Fantazileri, Duyguları ve Eğlence) adlı çalışmalarında yer almıştır (Kılıç 2018: 20).

Seyahat deneyimini sırasında ise Schmitt’in (2008: 116-119) deneysel modüller olarak ele aldığı altı unsur geçerliliğini korumaktadır. Bu yaklaşım üzerinden seyahat deneyiminde de kullanılabilinecek beş boyutu aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

1. Algı Boyutu (Algısal Deneyim): Deneyim beş duyu ile ilişkilendirilmektedir. Beş duyunun bir turizm destinasyonunun ve işletmesinin ana temasına katkı yapması sağlanmalıdır, böylece yaşanan deneyim daha güçlü ve unutulmaz olacaktır. Örneğin; bir otelin lobisi veya odalarının çok güzel kokması, kullanılan renklerin göze ve ruha hitap etmesi duyu organları yoluyla pekiştirilen deneyimi unutulmaz kılacaktır.
2. Duyusal Boyutu (Duyusal Deneyim): Deneyim sırasında beş duyuya yönelik süreçlerin de devrede olmasıyla ilişkilidir. Örnek olarak tamamen cam görünümlü bir malzemedен yapılmış bir zemin üzerinden manzaranın seyredilmesi görsel ve his deneyimini birleştirerek destinasyonu ziyaret eden misafirlere unutulmaz bir seyahat deneyim yaşatılması verilebilir. Estetik yönden de keyif ve heyecan uyandıracak duyar aracılığıyla ziyaretçiyle bağ kurulmaya çalışılmaktadır.
3. Duyusal Boyutu (Duyusal Deneyim): Sevdikleriyle ve ailesiyle seyahatte zaman geçirmenin sevgi, sevinç ve mutluluk duyguları üzerinde etkisi olabilmektedir.
4. Düşünsel (Bilişsel) Boyutu (Düşünsel Deneyim): Daha çok bilişsel süreçlere hitap ederek, sorun çözme deneyimleri oluşturmaya yönelik olarak kullanılmaktadır. Örneğin; bugün gözlerinizi hangi şehirde açmak isterdiniz? Bugün nerede olmak isterdiniz? soruları bu boyuta referans vermek için kullanılmaktadır.
5. Davranışsal Boyutu (Davranışsal Deneyim): Bu boyut algı, duyusal, duygusal ve düşünsel boyutların bir araya gelerek süreçlerin dışı olan yansımalarını ortaya koymaktadır. Bireyler için dışarıdan nasıl görüldüğü önem taşımaktadır. Bu durumu pek çok şekilde davranışlarına yansıtılabilmektedir. Yeni insanlar (sosyal kulüpler, ortamlar gibi), yeni şeyler satın alarak (ev, araba, tekne, kıyafet gibi), yeni beden algısı oluşturarak (estetikler, diyetler) ve yeni yerleri ziyaret ederek, seyahatler planlayarak gerçekleştirebilmektedir.
6. İlişkisel Boyutu (İlişkisel Deneyim): İlişkisel boyut ise kişisel ve özel hisleri içerdiği gibi bireylerarası ve sosyal içerik de taşımaktadır.

Tüm bu bilgiler ışığında değerlendirildiğinde seyahat deneyimi sosyal ağ kullanıcılarının iç gerçeklikleriyle dış gerçeklikleri arasındaki uyumsuzluğun gösteriye dönüştürülmüş halini yansıtabildiği görülebilmektedir.

Sonuç

Kapitalist paradigmlar ve sosyolojik temellendirmeler siber kamusal olarak tarif edilen sosyal ağlarda seyahat deneyimini yeniden inşa etme sürecine belirli oranda yanıt verebilmektedir. Her iki çerçeve de-özellikle kapitalist süreçler-“kendi imajını kendin üretmelisin” yaklaşımını teşvik ediyor olsa da bu durumu sürdürülebilir hale getirmek algıları ve zihinleri bu yönde inşa etmekle doğru orantılı ilerlemektedir. Diğer taraftan referans grupları ve çevrenin kabulleri de önemli bir rol oynamaktadır. Topluluklar tarafından tanınma, takdir edilme (recognition), eksik kalmama ve onaylanma sistemleri de devreye alındığında bireyler görünürlükleri üzerinden sürece bilinçli veya bilinçsiz dahil olabilmektedir. Böylelikle bireyler “üretmiş motivasyonlarla” bu sürece ayak uydurmaya çalışmaktadır.

Turizm endüstrisi için önemli bir hedef kitleyi oluşturan kullanıcılar, sosyal ağlarda sergiledikleri ve kendi görünürlükleri üzerinden inşa ettikleri seyahat deneyimi ile bir çeşit avangartlık (öncü olma, önde olma) arzularının da yansımalarını sergilemektedir. Bu yanı sıra sergilenen ve servis edilen fotoğraflar “rekabete” dahil olma isteğini arttırmaktadır. Böylesi yapay, yapmacık, yüzeysel (superficial) rekabet içinde yer alan bireyler için seyahat deneyimi “sözde” yaşam tarzı sunumlarıyla ilgili olabilmektedir. Bu yaşam tarzı içinde “kendisi gibilerle (çita her zaman yukarıdadır ve gerçeklikle önemli oranda mesafe vardır) olmalıdır ve kendini göstermek önemli bir konudur. Siber kamusal alanlarda bu ve benzeri amaçları gerçekleştirmek oldukça hızlı, kolay ve kitlelere bir anda ulaşmayı mümkün hale getirebilmektedir.

Her sosyal ağ kullanıcılarında sistem elbette böyle çalışmamaktadır. Günümüzde azınlığı teşkil ediyor olsalar da bir grup sosyal ağ kullanıcıları algılar üzerinden inşa edilen tüm zihinsel süreçlerin ve bu süreçlerin duygusal karşılıklarını bilinçli bir şekilde kullanabilmektedir. Böylelikle zihinsel süreçlerde önceliklendirme ilkel beyin, orta beyin ve rasyonel beyin sıralaması ile değil; rasyonel beyin, duygusal beyin ve ilkel beyin sıralamasıyla ilerlemektedir. Seyahat deneyimini algılar ve zihinsel süreçlerde erozyona ve yapı bozumuna uğratan böylelikle kapitalist paradigmların ve sosyolojik dinamiklerin bu derece fazla etkisinde kalınmasına yol açan unsurlar arasında beyin bilimi ile ilintili süreçlerden habersiz olunması ve üzerinde yeterince çalışılmamasıdır. Bundan dolayı nöro-

iletişim olarak tarif edilebilecek bu alanda yapılacak çalışmalar iletişim bilimleri ve turizm çalışmalarına yeni bir yön verecektir.

Seyahat deneyimini siber kamusalılıklarda da eski lezzetine kavuşturmak mümkündür. Yerinde ve dengeli bir biçimde görünür olmak da seyahat deneyimine ayrı bir keyif katacaktır. Bu noktada ölçüt bütün uyaranlardan ve uyarıcılardan gelenleri bir potada eritebilmek, değerlendirebilmek (analiz edebilmek), iyi ve doğru olanı diğerine tercih edebilmek, olumlu motivasyonların kimyasal aktivasyonlarının (dopomin) uzun soluklu devam edemeyeceği gerçeğini kavramak dolayısıyla devamlı haz arayışının da çok anlamlı olmadığı idrakinde olmak belli başlı olanlarıdır. Tüm bu süreçler iletişim ve turizm alanlarına anlamlı bir bütünsellikte yerleştirildiğinde siber kamusalılıklar, sosyal ağlar, görünürlük ve seyahat deneyimi kavramları ekonomik ve sosyolojik paradigmalardan egemenliğindeki tarihsel amaçları aşır, bu amaçların çok daha ötesinde derin bir anlamla buluşacaktır. Nöro-iletişim anlamıyla buluşmada önemli bir rolü üstlenecektir. Böylelikle sosyal ağlarda görünürlük üzerinden seyahat deneyimi çok daha anlam odaklı içeriklerle yer alacak ve varlığını çok daha “iyicil” amaçlara evirebilecektir.

KAYNAKLAR

Adorno, Theodor W. (2009). Kültür Endüstrisi. N. Ülner & M. Tüzel, E. Gen (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları.

Anagnostopoulos, A., Kumar, R., Mahdian, M. (2008). Influence and Correlation in Social Networks, In KDD'08: Proc. of the 14th ACM int'l conf. on Knowledge Discovery and Data Mining. New York. USA.

Aristoteles (2019). Retorik. Ari Çokona (Çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Baudrillard, J. (2008). Tüketim Toplumu (3.Baskı). Hazal Deliceçaylı, Ferda Keskin (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Braudel, F. (2004). Maddi Uygarlık (Cilt 2-3). M. A. Kılıçbay (Çev.). İstanbul: İmge Kitabevi.

Breuning, L. (2012). Meet Your Happy Chemicals: Dopamine, Endorphin, Oxytocin, Serotonin. Inner Mammal Institute Publishing.

Benjamin, W. (2008). Pasajlar. Ahmet Cemal (Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Castells, M. (2005). Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür-Ağ Toplumunun Yükselişi. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Davies, W. (2015). Mutluluk Endüstrisi. İstanbul: Sel Yayıncılık

Deleuze, G. & Guattari, P.F (2005). Arzu Politikasına Giriş. İstanbul: Ayrıntı.

- Desforges, L., (2000), “Traveling the World: Identity and Travel Biography”, *Annals of Tourism Research*, Vol.: 27, Issue: 4, pp.: 926-945.
- Eagleman, D. (2020). *Beyin Senin Hikayen*. İstanbul: Domingo Yayınevi
- Featherstone, M. (1991). *The Body in Consumer Culture*. CA: Sage.
- Fuchs, C. (2008). *Internet and Society: Social Theory in the Information Age*. New York: Routledge.
- Habermas, J. (2012). *Kamusalın Yapısal Dönüşümü*. Tanıl Bora ve Mithat Sancar (Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kılıç, Ö.F. (2018). *DeneySEL Pazarlamada Etkili İletişim, İkna Teknikleri ve Emlak Sektöründen Örnek bir Uygulama (Doktora Tezi)*. Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Larsen, S., (2007), “Aspects of a Psychology of the Tourist Experience”, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, Vol.: 7, Issue: 1, pp.: 7-18.
- Lyon, D. (2006). *Gözetlenen Toplum*, Gözde Soykan (Çev.), İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- MacLean P. D., (1967), The brain in relation to empathy and medical education, *Journal of Nervous & Mental Disease*, Volume 144, Issue 5.
- Marx, K. & Engels, F. (1976). *Kapital, Ekonomi Politikin Eleştirisi (Cilt II)*. Alaattin Bilgi (Çev.), Friedrich Engels (Yay. Haz.), Ankara: Sol Yayınları.
- Marx, K. & Engels, F. (2000). *Komünist Parti Manifestosu*. Dünya Armağan (Çev.), İstanbul: Dünya Yayıncılık, 2000.
- Mestrovic, S.G. (1999). *Duyguötesi Toplum*. Abdullah Yılmaz (Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Neuroscience Association European Dana Aliance (2003). https://www.bna.org.uk/static/uploads/resources/BNA_English.pdf
- Pearce, P. L. (2010), “New Directions for Considering Tourists’ Attitudes towards Others”, *Tourism Recreation Research*, Vol.: 35, Issue: 3, pp.: 251-258.
- Ratey, J. (2002). *A users guide to the brain, Perception, Attention, and four theaters of the brain* John J.Ratey, M.D Vintage Books.
- Schmitt B. H. (2008). “A Framework for Managing Customer Experiences” *Handbook on Brand and Experience Management*, Schmitt, B. ve Rogers, D. L (drl) UK: Edward Elgar Publishing.
- Sennett, R. (2002). *Ten ve Taş*. Tuncay Birkan (Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Sennett, R. (2010). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Şahan Keskin., I. (2016). *Sosyal Ağlar ve Aleniyet (Doktora Tezi)*. Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Tan, S. K., Luh, D. B., & Kung, S. F. (2014). A taxonomy of creative tourists in creative tourism. *Tourism Management*, 42, 248-259.

Türk Dil Kurumu İnternet Sözlüğü. <http://www.tdk.gov.tr>

Uyanık, F. (2009). Kevin Robins: Sosyal medya eylemsizliği teşvik ediyor. BBC Türkçe: http://www.bbc.co.uk/turkce/ozeldosyalar/2010/03/100306_superguc_kevinrobins.shtml

Uzday, T., (2017). Görünmeyen Beyin. İstanbul: Destek Yayınları

Volo, S., (2009), “Conceptualizing Experience: A Tourist Based Approach”, Journal of Hospitality Marketing & Management, Vol.: 18, pp.: 111-126.

Wallerstein, I. (2012). Tarihsel Kapitalizm (6.Baskı). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Weber, M. (2012). Şehir Modern Kentin Oluşumu (Modern Kentin Oluşumu). Musa Ceylan (Çev.). İstanbul: Yarı Yayınları.

Küreselleşen Politik Krizlerde Uluslararası Haber Ajanslarının Rolü*

İbrahim Engin AKALIN

Doktora Öğrencisi
Marmara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Radyo Televizyon ABD
enginakalin@yahoo.com

Özet

Yeni medya çerçevesinde ortaya çıkan bir odak olarak çevrimiçi sosyal ağlar küreselleşmenin sosyal süreçlerinde etkin bir rol üstlenmiş, iletişimi dünya çapında yaygınlaştırmıştır. Küresel haber sağlayıcılar olarak ajansların yeni medyadaki mevcudiyetlerinin incelenmesi ve çevrimiçi haber dağıtımının yapısal özelliklerinin ortaya çıkarılması bu anlamda önem taşımaktadır. Bu çalışma, devlet ve medya ilişkisi bağlamında uluslararası iletişimin yeni medyadaki yapısının incelenmesini konu almaktadır. Yeni medyanın gelişiminin yarattığı koşullarda kamuoyuyla doğrudan bağlantı kurma imkânı yakalayan uluslararası haber ajanslarının söz konusu mecradaki yapılarının ele alınması araştırmanın esas uğraşdır. Bu çerçevede, CNN ve Sputnik'in Twitter hesaplarında Suriye'de yaşanan politik krize müdahaleleri sunum biçimleri Teun Van Dijk tarafından geliştirilen eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenmekte ve örnek haber ajanslarının merkezlerini buldukları ülkeler olan ABD ve Rusya'nın resmi makamlarınca geliştirilen müdahale argümanlarıyla karşılaştırılmaktadır. Bu bağlamda haber ajansları tarafından sunulan metinlerde ortaya çıkan anlamlar ve genel diskurun, merkezlerini buldukları ülkelerin politikalarıyla uyum teşkil ettiği ve yeni medyada kullanılan metinlerin ekonomik sermaye ilişkileri içinde yapılandırılmış devlet çıkarlarını korumak üzere oluşturulduğu belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: Politik kriz, haber ajansları, yeni medya, çevrimiçi sosyal ağlar, söylem.

.....

Makale geliş tarihi: 18.02.2022 • Makale kabul tarihi: 15.04.2022
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (1) • bahar: 24-47

*Bu çalışma 2022 yılında Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Anabilim Dalı Doktora Programında, Doç. Dr. Göksel Aymaz'ın danışmanlığında hazırlanmış olan "Haber Ajanslarının Yeni Medyadaki Yapısı: Suriye İç Savaşı Örneği" başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

The Role of International News Agencies in Global Political Crises*

İbrahim Engin AKALIN

Ph.D. Student

Marmara University

Institute of Social Sciences

Department of Radio and Television

enginakalin@yahoo.com

Abstract

As a focus emerging within the framework of new media, online social networks have taken an active role in the social processes of globalization and have spread communication worldwide. In this regard, it is important to examine the presence of agencies in online social networks as global news providers and to reveal the structural characteristics of online news distribution. This study is about examining the structure of international communication in new media in the context of state and media relations. In the conditions created by the development of the new media, the main preoccupation of the research is to examine the structures of the international news agents, who have had the chance to directly contact the public. The ways of presenting the interventions to the political crisis in Syria on the Twitter accounts of CNN and Sputnik will be examined with the critical discourse analysis method developed by Teun Van Dijk, and the findings will be compared with the intervention arguments developed by the official authorities of the USA and Russia, the countries where the sample news agencies have their headquarters. In this context, it has been determined that the meanings and general discourse in the texts presented by the news agencies are in harmony with the policies of the countries in which they have their headquarters, and that the texts used in the new media are created to protect the state interests structured in economic capital relations.

Keywords: Political crisis, news agents, new media, online social networks, discourse.

.....

Submission date: 18.02.2022 • Acceptance date: 15.04.2022

Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (1) • spring: 24-47

* This study is produced from the doctoral thesis titled "The Structure of News Agencies in New Media: The Case of the Syrian Civil War", prepared in 2022 at Marmara University, Institute of Social Sciences, Department of Radio and Television Doctorate Program, under the supervision of Assoc. Prof. Göksel Aymaz, Ph.D.

Giriş

İktidarın yaygınlaştırılma süreci günümüzde, dünyada yaşanan krizlerin küreselleştirilmesiyle hegemonik süreklilik sağlama ve bundan ekonomik ve politik kazanım elde edilmesini öngörmektedir. Kazanımların boyutu ise kamuoyunun gösterdiği rıza ile doğru orantılıdır. Zira küreselleşen krizler, iletişim teknolojisindeki gelişmeler sayesinde geçmişe nazaran artık daha gözle görülebilir biçimde yaşanmaktadır. Dolayısıyla olayların haberleştirilme biçimleri haber medyasının makro kamusal alandaki etkinliği açısından oldukça önemlidir. Savaş alanlarından akan enformasyonun içeriği yeni medyanın da etkisiyle daha önce hiç olmadığı kadar bireylere nüfuz edebilmektedir.

İktidar, sistemsal olarak kendi çıkarları doğrultusunda gerçekleştireceği her türlü pratik için toplumsal rızayı, söylemsel olarak ideolojinin canlı tutulması yolu ile sağlamaya çalışmaktadır. Toplumsal meşruiyet zemini en kolay ve hızlı şekilde ancak kitle iletişim araçlarının etkin kullanımıyla yaratılabilir. Haber ise bir olay örgüsü sunması açısından söz konusu bu kitle araçlarının kullanımı dahilindeki en etkili unsurdur. Zira kitle iletişim sistem ve metotları, içinde yer aldıkları genel sistemin güçlenerek süreklilik kazanmasına hizmet etmektedirler.

Haber ajanslarının haber akışı üzerindeki baskısı, kaynak değeri ve haber akışı yönü bir bütün olarak mana dünyaları yaratmaktadır. Haberin sunumu, politik gündemi etkili biçimde belirleyebilmektedir. Habercilik hem yapısal koşullar hem de çeşitlenen sunum araçları sayesinde kamuoyu oluşumu ve işleyiş mantığını artık ulusal olmaktan ziyade ulus aşırı bir politik düzleme taşımıştır. Özellikle Web 2.0 teknolojisinin ilerleyişi bu noktada kolaylık sağlamıştır. İnternet, ekonomik ve teknolojik gelişimin de etkisiyle haber sunumu açısından yeni bir temsil mecrası ve yepyeni bir çerçeve yaratmış, haber ve bilginin üretim, dağıtım, kullanım ve paylaşım zeminleri çarpıcı biçimde değişim göstermiştir. Yeni alan çok daha geniş kitlelere ulaşabilmek ve onların nezdinde fikir inşasına girişebilmek için biçilmiş kaftan durumundadır.

Dolayısıyla ajansların sunduğu enformasyon hem yayılım açısından hem de dönüştürülerek kullanılma açısından oldukça geniş bir ağa hitap etmektedir. Dünyanın pek çok yerinden çok sayıda insanı kendine muhatap kılan bu durum, inanış biçimleri ve algı kalıpları üretmek yoluyla küresel çapta bir ideolojiyi örtük yahut açık şekilde temsil imkânı doğurmaktadır.

Yeni medya çerçevesinde ortaya çıkan bir odak olarak çevrimiçi sosyal ağlar küreselleşmenin sosyal süreçlerinde etkin bir rol üstlenmiş, iletişimi dünya çapında

yaygınlaştırmıştır. Bu da doğal olarak iktidara ait söylemlerin iletişime paralel olarak yaygınlaşması anlamına gelmektedir. Küresel haber sağlayıcılar olarak ajansların dijital tabanlı sistemlerdeki mevcudiyetlerinin incelenmesi ve çevrimiçi haber dağıtımının yapısının ortaya çıkarılması bu nedenle önem taşımaktadır.

Bu çalışma, iktidar ve medya ilişkisi bağlamında uluslararası iletişimin yeni medyadaki yapısının incelenmesine ilişkindir. Konu olarak kendisine, 2011 yılında başlayan Suriye İç Savaşı'nda CNN ve Sputnik haber ajanslarının performansı ile merkezlerinin bulunduğu ABD ve Rusya'nın resmi politikaları arasındaki ilişkiyi seçmiştir. Bu ilişkiyi çözümlenebilmek için, söz konusu ajansların Suriye İç Savaşı'nda önem arz eden iki olay hakkında Twitter hesaplarında ve paylaşımlarına ilintiledikleri web sayfalarında yaptıkları ikişer paylaşım olmak üzere toplamda sekiz haber örnek alınmıştır. Bu olaylardan biri ABD'nin DEAŞ hedeflerine yönelttiği hava operasyonu, diğeri de Rusya'nın savaşa girişidir.

Çalışmamızın temel değişkenlerini meydana getiren haber ajansları özünde küresel ölçütlerdeki iki başat gücü simgelemektedir. Bu açıdan kapsam ve sınırlılıklar belirlenirken merkezini bölge üzerinde güç odağı oluşturmaya çalışan ülkelerde bulduran haber ajanslarından birer örnek seçilmiştir. Suriye İç Savaşı hem Rusya hem de ABD'nin yani çift kutuplu dünyanın iki ucunun dahil olduğu bir örnek sunmaktadır. Tarafların fiili olarak sürece katılmaları ise bu çerçevede ajansların ideolojik üretimlerini karşılaştırmaya noktasında elverişli bir durum yaratmaktadır. Söz konusu iki hegemonik gücün bölgede varlık sergilemesi, Suriye İç Savaşı'na yönelik üretilen haberler ile devlet söyleminin karşılaştırılması medya sermaye ve devlet füzyonunun yeni veya yeniden oluşturulan yapısının tespitinde oldukça yardımcı olacaktır. Rusya ve ABD'nin Suriye'ye müdahalelerin haberleştirilme biçimleri, söylemdeki etki gücünü ve hegemonyal perspektifin tikel medyatik yansımalarını net bir şekilde aksettirmektedir. Buna göre; Rusya menşeli Sputnik haber ajansı ve ABD menşeli CNN haber ajansı araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır.

Araştırmanın ana varsayımı, devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda kamuoyu oluşturma hedefiyle haber ajanslarını kullanmakta olduklarıdır. Medyanın güçlü etkiye sahip olduğu öngörüsünden hareketle ortaya konulan bu hedef, medyanın başlıca görevinin statüko ve hegemonyayı sürekli olarak yeniden üretmek olduğu kabulüne dayanmaktadır.

Suriye, yaşanan iç savaş sürecinde küresel ve bölgesel güçlerin örtük ve açık mücadelelerine sahne olmuştur. Ancak savaş dönemlerinde ulusal ve uluslararası diğer aktörlerden farklı olarak medya, toplumlar açısından bilgilendirici bir konuma sahiptir. Bu

nedenle savaşların basında yansıtılma biçimleri son derece önemli bir konu haline almaktadır. Suriye İç Savaşı'na bakılacak olursa, belki biraz da zamanın ruhunun etkisiyle, yeni medya araçlarının çoğu defa etkin bir şekilde kullanıldıkları görülmektedir. Suriye, iç savaş sürecinde hegemonik güç mücadelesinin adeta uygulama sahası olması itibariyle, enformatif savaşın da sahası haline gelmiştir. Bu açıdan Suriye İç Savaşı üzerindeki algı üretimi, ideolojik hegemonya savaşının gözlemlenerek medya ve devlet arasındaki bağın irdelenmesi için uygun bir zemin yaratmıştır. Bu münasebetle çalışma dahilinde Amerika Birleşik Devletleri ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na müdahale argümanları ile Cable News Network (CNN) ve Sputnik'in müdahaleleri haberleştirirken benimsedikleri söylemler karşılaştırılacaktır. Temel sorunsalımız ise medya ve devlet füzyonunun yeni medyadaki yapısının ele alınması ve bulgular üzerinden bu füzyonun boyutlarının analiz edilmesidir.

CNN ve Sputnik'in Twitter hesaplarında gerçekleşen müdahaleleri sunum biçimleri Teun Van Dijk tarafından geliştirilen eleştirel söylem analizi yöntemi ile incelenecek, elde edilen bulgular örnek haber ajanslarının merkezlerini buldukları ülkeler olan ABD ve Rusya'nın resmi makamlarınca geliştirilen müdahale argümanlarıyla karşılaştırılacaktır.

Seçilen analiz yöntemimiz haberin söylemini mikro ve makro olmak üzere iki düzeyde incelemektedir. Buna göre makro düzeyde, metnin genel yapısı çözümlenirken, mikro düzeyde metnin içeriğine odaklanılmaktadır. Haber analizinde makro inceleme; metnin tematik (başlıklar, yaklaşım ve kullanılan fotoğraflar) ve şematik yapısını (olayın sunumu, kullanılan genellemeler ve muhtemel çıkarımlar) ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Mikro inceleme ise; metnin sentaktik (gramatik) yapısını inceleyip, sözdizimsel durumu, sözcük seçimlerini ve retoriği gözler önüne sermektedir.

Analiz yöntemimiz, verilerin belli birimler ışığında ele alınmasıyla ilerlemektedir. Bu çalışma kapsamında makro yapının analizi için belirlenen birimler; üyelik (karşıtlık), genel tema, konu, imalar, yadsıma ifadeleri, eş anlamlılık, kullanılan geleneksel temalardır. Mikro analiz için ise tümce dizimi, söylem biçimi, uslamlama, kiplik ve retorik birimleri kullanılacaktır.

İktidar ve Enformasyon İlişkisi

Araştırmamızın ana bileşenlerini oluşturan haber ajansları, CNN, ve Sputnik'i Suriye İç Savaşı bağlamında bir hegemonya mücadelesinin ana aktörleri olarak ele almak gereklidir. Zira aynı yerlerde, aynı zamanda ve yine aynı şahıslarla gerçekleşmiş bir olayın iki veya daha fazla şekilde, farklı biçimlerde anlatıya sahip olmasının nedeni bir gerçekliğin inşa edilmek

istenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasındaki temel sebep ise devletler arasında inşa edilen sistemin hegemonik yapısıdır. Her devlet kendi imkanları ölçüsünde bir hegemonya mücadelesi içerisindedir. Ve bu mücadele alanı salt askeri gücün ötesinde sivillerin rızası ve kamusal desteğin sağlanmasını da kapsamaktadır.

İletişim, sembolik formların alışverişini ve yönetimini içeren toplumsal bir süreçtir (Aymaz, 2018: 127-128). Haliyle iktidar yapbozunun bir parçası durumundadır. Medyanın ideolojik gücüyle ilişkili eleştirel çalışmalarda iki önemli bakış açısı öne çıkar. Bunlar Antonio Gramsci'nin hegemonya kavramı ile Louis Althusser'in kullanmış olduğu Devletin İdeolojik Aygıtları (DİA) kavramlarıdır. Gramsci, hegemonya kuramı ile üstyapı-altyapı sorunsalına yeni bir bakış açısı getirmiş, biliş yönetimi ile rıza üretiminde kitle iletişim araçlarının önemine değinmiştir (Gramsci, 2011). Althusser de, toplum içerisinde ideolojilerin yayılmasında temel rol oynayan etkenlerin başında kitle iletişim araçlarının geldiğini belirterek, bu araçların DİA arasında yer aldığını ifade etmiş ve ne şekilde işlediklerini incelemiştir (Althusser, 2015).

Rıza üretimi ve hegemonya kavramlarının ışığında ele alındığında, egemenliğini pekiştirmeye çalışan ideolojilerin mücadele alanlarından birinin de medya olduğu görülür. Bu mücadele ise anlam üretme, anlam kazanma ve daha sonrasında bunu topluma kabul ettirebilme üzerinden yürütülmektedir. Karl Marx, bu bağlamda, egemen olanın hakimiyetini devam ettirebilmek adına medyayı vasıta olarak kullanmasını *Ekonomi Politikinin Eleştirisine Katkı* kitabında ele almıştır (Marx, 1993: 23). Egemen ideoloji, rızayı üretmek ve toplumsal anlamda da kendisini gerçekleştirmek durumundadır. Bu noktada bahsedilmesi gereken önemli bir isim Robert W. Cox'tur. Cox, Gramsci'den sonra hegemonya kavramının kapsamını genişleten önemli bir isimdir. Ulusötesi toplumsal güce odaklanır. Hegemonya bu yaklaşımda yalnızca bir sınıfın bir diğerinin üstündeki görece üstünlüğü değil, aynı zamanda bir devletin bir diğeri üstündeki görece üstünlüğünü de içermektedir (Gökten, 2013:46). Küreselleşen dünya düzeni ile birlikte artık devletler kendi iç politikalarında uyguladıkları kadar dış politikada da hegemonya mücadelesi içerisindedir. Bir devletin hegemonik mücadele verdiği sahada elde edeceği güç, bundan sonraki siyasi hamlelerine de etki edecek ve iktidarının göstergesi olacaktır.

Enformasyonun söylemi, onu kullanan öznenin arzusuna göre şekillenir ve bir gerçeklik yaratır (Devran, 2007: 100). Dolayısıyla kitle iletişimi, toplumsal iktidarın kurulmasına aracılık eden bilginin denetimini temin etmede ve toplumsal rızanın sağlanmasında mühim bir role sahiptir. İktidar, kendi ideolojisini yaymak, var oluşunu

güçlendirmek ve de varlığına bir “meşruiyet” kazandırabilmek adına medyanın kitle iletişim araçlarını sıkça kullanır. Nitekim Noam Chomsky ve Edward S. Herman, rıza imalatını kavramsallaştırdıkları eserlerinde medyanın kendini denetleyen ve finanse eden unsurların çıkarlarına hizmet ettiğini, onların lehine propaganda yaptığını bir modelleme ve çeşitli örneklerle net bir biçimde ortaya koymaktadır (Herman & Chomsky, 2012). Bu açıdan çalışmamızın odağını oluşturan CNN ve Sputnik sadece haber ajansı olmalarından ziyade farklı hegemonik odak ilişkilerini barındıran ve onların mevcut söylemlerini yeniden üreten yapılar şeklinde ele alınmalıdır.

Haber Ajanslarının Yeni Medyadaki Yeri

Yeni medya; “genel olarak var olan medyayı, etkileşimli olarak, sayısal veriye dönüştürmeye yönlendiren ve bilgisayar aracılığıyla üretim, dağıtım ve paylaşım sağlayan ortamlardır (Manovich, 2001: 19). Castells (2012: 25) ise yeni medyayı, omurgası bilgisayar ağlarından oluşan, dili dijital ve göndericileri küresel olarak tüm dünyaya yayılmış ve küresel olarak etkileşimde olan yeni bir iletişim alanı olarak nitelendirmektedir.

Yeni medyanın en karakteristik özelliği etkileşimlilikidir. Diğer kitlesel iletişim araçlarında görülmeyen bu özellik yeni medya özelinde interneti kamuoyu oluşturma sürecinde güçlü kılan bir etken olmaktadır. Meydana gelen toplumsal olaylar, yeni medya araçlarında anında konuşulmakta, tartışılmakta ve kitlelere yayılmaktadır. Bu ise söz konusu mecranın kamuoyu oluşturmadaki etkisini güçlendirmektedir.

Uluslararası iletişimde ana aktör olarak görülen haber ajansları, kitle iletişim araçları adına hızlı bir haber akışını temin eden son derece önemli kuruluşlardır. Uluslararası nitelikli haber ajansları, kitle iletişim vasıtalarının yayınladıkları haberlerin önemli bir bölümünün belirleyicisi konumunda bulunan kurumlardır. Yakın geçmişte, farklı iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması ve yoğun şekilde kullanılmaya başlanmasıyla, bu haber ajanslarının etkinliklerinin ortadan kalkacağı düşünülmüştür. Ancak söz konusu ajanslar, yeni çıkan bu teknolojileri kendi sistemlerine uyarlayarak, bugün için de güç ve etkinliklerini devam ettirmeyi başarmışlardır. Bununla beraber haber ajansları kitle iletişim araçları için vazgeçilmez önemini korumayı sürdürebilmiştir. Özellikle kriz dönemlerinde kitle iletişim araçlarını elinde bulunduranlar masraf yapmaktan kaçındıkları için haber ajanslarının ürettiği haberlere sayfalarında ya da yayınlarında ağırlık vermektedirler.

Haber ajanslarının pek çoğunun yeni medyanın ana mecraları olan sosyal ağlarda etkin bir şekilde yer aldıkları görülmektedir. Dahil oldukları bu ağlarda ise takipçi sayılarının

azımsanmayacak seviyelerdedir. Bu duruma örnek verilecek olursa, CNN'in Twitter üzerindeki takipçi sayısı elli beş milyonun üzerindedir ki bu takipçiler de dünyanın pek çok ülkesine yayılmış durumdadır. Sputnik'in de üç yüz yirmi binin üzerinde takipçisi bulunmaktadır. Bu ajansların ilgili ağlar üzerinde önemli ölçüde etkin olmaları yine kamusal alanda gündem belirleyiciliklerini de artırmaktadır.

İletişimin ekonomi politiği gereği haber ajanslarının abonelerine geçtikleri haberleri ait oldukları ülkenin veya misyonun bakış açısıyla sundukları ve zaman zaman bir yeniden yaratma içerisinde oldukları görülür. Özellikle dış politika haberlerinde bu durum daha sık göze çarpar. Suriye İç Savaşı bağlamında CNN ve Sputnik'in aynı olayı farklı anlatılarla sundukları pek çok örnek mevcuttur. Ki bazı örneklerde haber ajansının anlatısından ziyade ait oldukları devletin söylemi öne çıkmaktadır. Hatta son dönemlerde bu durumun farkında olan sosyal ağlar bazı yeni uygulamalara geçmiştir. Örnek olarak, Sputnik'in Twitter biosunda³ “Russia state-affiliated media” ifadesi kullanılmaktadır. Yani ilgili sosyal medya ağına göre Sputnik bir noktada Rus devletinin sözcüsü konumunda ele alınmaktadır. Aslında bu durum haber ajanslarının kamusal alandaki etkisini gösterme adına önemli bir örnektir. İlgili sosyal medya ağı ait olduğu hegemonik gücün etkisiyle Sputnik üzerinden yayılan haberlerin kamusal alanda belki de etki gücünü zayıflatma adına bu haber ajansının ait olduğu ülkeyi belirterek yanlı bir söylem içerisinde bulunduğunu göstermeye çalışmaktadır. Son tahlilde haber ajanslarının gerek konvansiyonel medya gerek yeni medya bağlamında kamusal üzerinde önemli bir etkinlikleri mevcuttur. Kimi haber ajanslarının uzun bir geçmişe dayanan habercilik tecrübeleri kimilerinin de son dönemlerde belli devletler tarafından güçlü bir şekilde finanse edilmeleri bu etkinliklerinin önemli bir göstergesidir.

Küreselleşmede Haber Ajanslarının Rolü

Raymond Williams'a göre, kitle iletişimi sürecinde aracı denem faktörün “tipik özelliği”, paylaştığı içeriğin ve bu içerikte ifade ettiği şeyin, “açıklanmamış bir niyetin emrinde olması”dır. Artık hayatın bir parçası haline gelmiş teknik araçlar sayesinde her an ulaşılabilir olan mecralara entegre olarak gündelik hayatımıza sızan hatta bazen sağanak biçimde yağın enformasyon yaratılan kitle insanı için yön tabelası niteliği taşımaktadır (Aymaz, 2019; 103-104).

Haber nasıl ki ulusların gerçeklikle olan enformatik bağlarını tesis eden en önemli iletişimsel eylem ya da örgütlü bir yapı ise, ajanslar da haberin organik kodlarını imal eden

³ Sosyal medyada kullanılan bir terim olarak bio, kullanıcının hesabında kendisi hakkında özet bilgi verdiği, üstte yer alan biyografinin kısa halidir.

organizasyonel bir eylem ve örgütsel yapılanmadır. Bu bakımdan haber ajansları küresel dünyada güç kaynakları arasındadır. Aslına bakılırsa büyük çaplı haber ajansları, büyük devletlerin görece küçük olanlar üzerindeki gerçeklik ve enformatik tahakkümlerini sürekli yeniden üreten ve pekiştiren güçlerdir.

Haber ajanslarının yerel, hatta küresel çapta bir güç unsuruna dönüşmesini tetikleyen en önemli nedenlerinden biri, gündem kurma yetisi ile doğrudan ilintilidir. Nitekim gündelik yaşam, gündem belirteçleri etrafında biçimlenmekte ve toplumların küresel sistemle olan ilişkileri bu yolla tertiplenmektedir. Bu yönüyle, hangi haberin gündemde yer tutacağını, basılacağını, yayına dönüştürüleceğini ya da hangi haberlerin insanların aklının ucundan bile geçmemesi gerektiğini belirleme kudreti, genellikle haber ajanslarındadır (Girgin, 2004: 170). Daha net bir ifadeyle, haber ajansları, bir taraftan gündem içerikleri ve bu içeriklerle bilişsel ilişki içindeki kitlenin niteliklerini belirlerken, diğer taraftan habere ortak olan aboneler/basın organlarının haber süreçlerini de dışarıdan kontrol etmektedir.

Uluslararası haber ajanslarının bilinçli ya da rastlantısal olarak haber seçimindeki ölçütlerine genel olarak bakıldığında, uluslararası ekonomik sistemin kaynağı olan sermayeci ve yayımcı ülkelerin çıkarları ön plana çıkmaktadır. Dünya kamuoyuna zaman zaman haberi çarpıtılmış bilgi (dezenformasyon) ya da yanlış bilgi (misenformasyon) verilmesiyle manipülasyon yapılmasının yanı sıra (Çelik, 2018: 144), ülkeler arasındaki ilişkilere yönelik haberlerde özellikle ajansın ait olduğu ülkenin dış politikası haberlerin temel ölçütünü oluşturmaktadır⁴. Araştırmamızda ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na müdahalesi üzerinden yeni medya bağlamında okuma yapacağımız ajanslara bakacak olursak bu durum çok daha net biçimde anlaşılacaktır.

CNN ve Sputnik'in Yeni Medyada Oluşturduğu Metinlerin Eleştirel Söylem Çözümlemesi Yoluyla İncelenmesi

1 Haziran 1980 tarihinde yayın hayatına başladığında CNN (Cable News Network), dünyada 24 saat yayın yapan tek televizyon ağı olma özelliğini taşımaktaydı. Bu karakteriyle haberin gün boyunca sadece belli saatlerde yapılacağı şeklindeki algıyı değiştirmiştir. Yayın hayatına başladıktan sonra ABD'de iki milyon eve ulaşmış ve günümüzde de ABD'de 90 milyon

⁴ Hükümetler arası enformatik trafik içinde özel mesajlar dışında, uluslararası iletişimde en önemli faktör haber akışıdır. Ancak haberin toplanması onun yayını için yeterli değildir. Haber bir süreçler bütünüdür; ideoloji ve çıkar gerekçeleri haberin anlatı akışını, hatta haber değerini dahi değiştirebilmektedir (Devran, 2010: 81-85). Nitekim haber konusu olarak nelerin seçilmiş olduğu, ilgili haber konularının ne şekilde işlendiği (haber formatına dönüştürüldüğü), kimlere dağıtıldığı büyük önem taşır. Öyle ki birbiriyle devamlı bir iletişim halindeki ulus ve devletler arasındaki ilişkiler bir noktada haberlere göre de şekillenir.

haneye ulaşırken, uluslararası bağlamda 160 milyonun üzerinde evde izlenebilmektedir (İnceoğlu, 2010: 134).

CNN, kurulduğu günden beri haber yayıncılığına yenilikler getirmiştir. Bunlar arasında yayınlarını kesintisiz bir şekilde devam ettirmesi en önemlisi iken, diğer bir tanesi de ajansın dünya olaylarını haberleştirmekteki başarısı olmuştur. Bir taraftan yerel yayınlar gerçekleştirirken, diğer taraftan uluslararası bir medya kanalı haline gelmiş ve Amerikan dış politikasının yürütülmesinde veya yönlendirilmesinde dikkate alınan bir aktör olmuştur. Medyanın bu etkisi “CNN etkisi”⁵ olarak adlandırılmıştır.

Sputnik, haber akış sistemleri, internet siteleri, sosyal medya hesapları, mobil uygulamalar, radyo yayını ve multimedya basın merkezleri gibi ürünlerle hizmet veren bir haber ajansıdır. Ajansın merkezi Rusya’da, bölge ofisleri ise ABD, Çin, Fransa, Almanya, Mısır ve İngiltere dahil olmak üzere dünyanın kilit önem taşıyan bölgeleri ve ülkelerinde yer almaktadır. Küresel siyaset ve ekonomiden haberler yapan ajans, uluslararası seyirci odaklıdır. Sputnik’in uluslararası editör kadrosu İngilizce, İspanyolca, Fransızca, Almanca, Arapça, Çince gibi diller dahil olmak üzere 30’dan fazla dilde çalışmayı sürdürmektedir.

Krizin Küreselleşmesi: ABD ve Rusya’nın Suriye İç Savaşı’na Müdahalesi

Ortadoğu genelinde başlayan Arap Baharı’nın etkisiyle Suriye’de de ivme kazanan protestolar Dera kentinde 2011 Mart’ında başlamış daha sonra Lazkiye’ye sıçramıştır. Güvenlik güçlerinin olaylara müdahalesiyle iki hafta içinde 37 insanın hayatını kaybetmesi sonucu alevlenen protestolar karşısında 29 Mart’ta Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad kabinenin istifasını kabul etmiştir. Esad hükûmetine karşı başlatılan protestoların kitlesel bir ayaklanmaya dönüşmesiyle esasen 2005 yılında muhaliflerce oluşturulmuş bir koalisyon olan Suriye Ulusal Konseyi, 2011 Ağustos’unda İstanbul’da bir araya gelerek resmi olarak kurulduğunu ilan etti. Amacının Suriye halkının talepleri ve endişelerini temsil etmek, hedeflerinin ise uluslararası tanınma olduğunu açıklayan Konsey, şiddet iddialarını gündeme getirdi.

2012 yılının ocak ayında Katar’da bir araya gelen Arap Birliği ülkeleri Suriye’ye müdahale çağrısında bulundular. Devlet Başkanı Esad, bu açıklamayı tepkiyle karşıladı. 2012’nin Şubat ayında yeni bir anayasa için Suriye’de referandum düzenlendi. Halk

⁵ ABD’nin 1991 Kuzey Irak, 1992 Somali, 1995 Bosna, 1999 Kosova müdahalelerinin medyanın duygusal yayınlar yapmasından sonra gerçekleşmesi, medyanın dış politika oluşturulmasını etkilediği algısını güçlendirmektedir. CNN tüm küresel erişimle, 24 saat aralıksız yayınlarıyla CNN etkisini yaratarak dış politikanın medya tarafından güdümlendiği düşüncesini güçlendirmiştir (Robinson, 2005: 344).

oylamasına sunulan yeni anayasa yüzde 89,4 ile kabul edildi. Çok partili sisteme geçişi ve olağanüstü halin kaldırılmasını öngören anayasa taslağına muhalefet, “rejimin korunduğı” gerekçesiyle mesafeyle yaklaştı.

Temmuz ayı itibariyle Birleşmiş Milletlerin düzenlediğı Cenevre Görüşmeleri kapsamında Suriye’de bir geçiş hükümeti kurulması hususunda mutabakat sağlandı. Ancak Rusya ve Çin’in baskısı ve talepleri sürece mevcut yönetimin de dahil edilmesi yerel ve uluslararası aktörler arasında tartışmalara neden oldu.

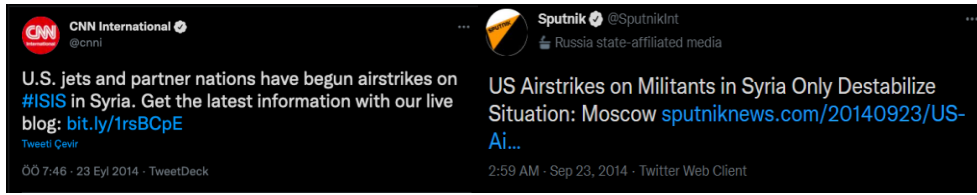
Ağustos 2013’te Suriye hükümetinin muhaliflere karşı kimyasal silah kullandığı ve yüzlerce can kaybı yaşandığı iddia edilmiştir. Bu saldırı iddiası hükümet tarafından kesin bir dille reddedilmiştir. İddia üzerine toplanan Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi konuyla ilgili acil soruşturma başlatmıştır. İddialar henüz tazeliğini korurken, soruşturmanın tamamlanması beklenmeksizin ABD Başkanı Barack Hussein Obama, Amerikan Kongresi’nden Suriye’ye askeri müdahale için yetki talep etmiştir. Eylül ayı içerisinde ise Rusya ve ABD Suriye’deki kimyasal silahların ülke dışına çıkarılması konusunda uzlaşma sağlamıştır.

Ülke içi karışıklıktan faydalanan, El-Nusra gibi muhalif yapıları da bünyesine dahil ederek büyüyen Irak ve Şam Devleti (DEAŞ), Temmuz 2014’te halifelik ilan etmiş ve güç alanını Irak ve Suriye arasındaki bölgeyi kapsayacak biçimde genişletmeye başlamıştır. Bunun üzerine Eylül 2014’te ABD örgüte karşı askeri hava operasyonları düzenlemiştir. Bu operasyonların birinci yılında Rusya da Şam’ın davetiyle fiili açıdan denkleme dahil olarak Suriye üzerinde hava ve kara operasyonlarına başlamıştır.

ABD’nin Suriye’ye Müdahalesi

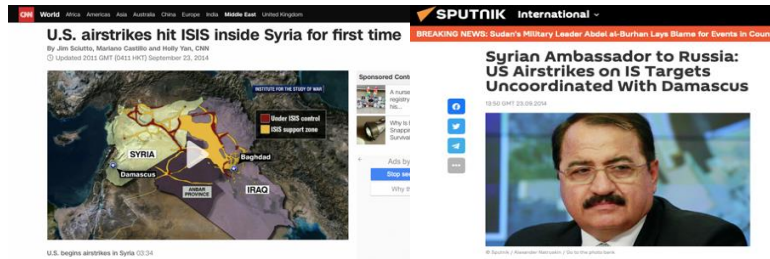
Obama, 2013 yılının Ağustos ayında Esad yönetiminin başkent Şam yakınlarındaki Guta’da sivillere karşı kimyasal silah saldırısında bulunduğunu ve bu saldırı sırasında 1300 Suriyelinin hayatını kaybettiğı iddiasına binaen Amerikan Kongre’sinden Suriye’ye müdahale yetkisi talep etmişti. Bu kapsamda 2014 yılının Eylül ayında Amerika Birleşik Devletleri DEAŞ’a yönelik müdahale planını devreye sokarak örgütün Suriye’deki hedeflerine hava saldırısı başlattı. Düzenlenen operasyonda ilk safhada DEAŞ’ın elinde olan Rakka ve çevresindeki yirmi hedef Amerikan jetleri tarafından bombalandı.

CNN ve Sputnik söz konusu haberi Twitter hesaplarında şu şekilde duyurmuşlardır;

Görsel 1 Amerika Birleşik Devletleri'nin Düzenlediği Hava Operasyonuna İlişkin Twitter Paylaşimleri

ABD tarafından düzenlenen hava saldırısına dair bilgileri tüm ajansların aynı tarihte geçtiği görülmektedir. CNN paylaşımında olayı “ABD jetleri ve ortak ülkeler Suriye’de ISIS’a⁶ yönelik hava saldırılarına başladı. Canlı bloğumuzdan en son bilgileri alın” şeklinde, Sputnik ise “ABD’nin Suriye’deki militanlara yönelik hava saldırıları sadece durumu istikrarsızlaştırıyor: Moskova” şeklinde ele alınmıştır. Ajanslara ait Twitter paylaşımalarında görsel bulunmamaktadır.

Görsel 2 Amerika Birleşik Devletleri'nin Düzenlediği Hava Operasyonuna İlişkin Web Paylaşimleri

Ajansların web sayfalarında ilgili haberi yansıtırken ise CNN’nin “ABD’nin Suriye’deki hava saldırılarıyla ilk kez ISIS vuruldu” başlığını, Sputnik’in “Suriye’nin Rusya Büyükelçisi: ABD’nin IS⁷ hedeflerine yönelik hava saldırıları Şam ile koordineli değil” başlığını seçtiği görülmektedir. Her iki ajans da Twitter paylaşımalarında farklı, web haberinde farklı bir metin kullanmayı tercih etmiştir.

Twitter paylaşimleri ve web haberlerin başlık ve fotoğrafları makro çerçevede tematik ve şematik olarak ele alındığında;

Twitter üzerinden yapılan paylaşımlarda CNN operasyonun pozitif durumuna, Sputnik’te ise negatif durumuna vurgu yapan bir yapı söz konusudur. Sputnik gönderisinde pasif haber kaynağı⁸ kullanarak resmî açıklamaya yer vermiştir.

CNN paylaşımında kendi jetlerini ve ortak / partner ülkeleri merkezine alarak terörist olarak kabul ettiği bir örgüte karşı başlatılan operasyonu ifade etmekte, örgütü “Irak ve Şam

⁶ Irak ve Şam İslam Devleti

⁷ İslam Devleti

⁸ Hazırlanmış haber bültenleri ya da basın bildirilerinin haber kodlaması içerisinde verilmesi.

İslam Devleti'' olarak nitelenmektedir. Sputnik'te hava saldırılarının muhtemel sonucuna atıfla yapılandırılan metinde aktör olarak ABD ön plana çıkartılmıştır. Karşısında aksiyon alınan odak ise ''militanlar'' olarak nitelendirilmiş, bu yolla illegal bir yapıya işaret edilmiş ancak CNN tarafından yapılan ''terörizm'' vurgusundan uzak durulmuştur. Olumsuzluğa yapılan atıf ABD'nin aksiyonu çerçevesinde sunulmuş, dolayısıyla bir sebep-sonuç ilişkisi yaratılmıştır. Gönderilerin konusunu her iki ajansa da hava saldırıları oluşturmaktadır.

Genel temalar ve imalar açısından ele alındığında CNN, teröre karşı ortak mücadele imasında bulunmaktadır. Bu imayla aksiyonu çoğullandırmış, ''terörle mücadele edenler'' şeklinde bir usullama yaratmıştır. Örgütü nitelerken Irak ve Şam İslam Devleti adlandırmasını tercih etmiş, dolayısıyla daha önce müdahalede bulunduğu ancak askerini geri çektiği bölgeye atıfla varlık göstermediği alanlarda illegal yapılanmaların türediği algısı yaratmakta ve dolayısıyla müdahalesini meşrulaştırmaktadır. Metinde, teröre karşı mücadele eden ABD karşıtlığı öne çıkarılmış, ABD ve terörizm arasında zıtlık yaratma stratejisi kullanılmıştır. Sputnik ise resmi makamlardan alıntılacağı metniyle ABD operasyonlarının olası negatif sonuçların dikkat çekmektedir. Operasyonda aksiyon sahibi olarak yalnızca ABD'yi işaret etmekte diğer ülkeleri denklem dışı bırakmaktadır. Örgütü ''Suriye'deki militanlar olarak tanımlayan Sputnik, ABD ve Suriye'yi karşıt olarak kodlamış, Suriye sınırları içine müdahaleyi öne çıkaran ve bir paylaşım yapmıştır. ''İstikrarsızlık yaratacak'' ifadesiyle, Suriye'nin (Esad yönetiminin) örgütle mücadelesine değinilmiş ve bu hareketin mücadeleyi baltaladığı iması yaratılmıştır. Sputnik ve CNN'nin gönderilerinde örgütün ismi ve terörizm eşanlamlı kullanılmış, her iki ajansın kullandığı isimde de ''İslam Devleti'' ibaresiyle dolaylı bir eşanlam da yaratılmıştır. CNN, terörizm karşıtlığı ile ABD arasında bir eşanlamlılık imasında bulunmuş, Sputnik ise kullandığı denklem içerisinde ''Suriye'' ve ''Esad yönetimi'' arasında bir eşanlamlılık yaratmıştır. Bahse konu ajanslar İslam ile terörizmi aynı denklemde kullanarak geleneksel bir tema oluşturmuşlardır.

Sosyal medya aracılığıyla sunulan bağlantıyla yönlendirilen web sayfalarında ajanslar Twitter paylaşımlarında kullandıklarından farklı metinleri başlıklarına taşımışlardır. Yayınladıkları haberde konuya görsellere yer verdikleri ancak açıklama metni kullanmadıkları görülmektedir.

İliştirilen bağlantı aracılığıyla ulaşılan resmî web sayfalarındaki yayınlarında kullandıkları ifadelerle CNN Amerika Birleşik Devletleri'ni başlığında aktör olarak kullanmışken, Sputnik Şam'ı merkezine almıştır. Başlıkların konusunu düzenlenen hava saldırıları oluşturmaktadır.

Genel temalar ve imalar açısından ele alındığında CNN ‘‘ABD’nin Suriye’deki hava saldırılarıyla ilk kez ISIS vuruldu’’ başlığıyla genel olarak örgüte karşı yapılan hava saldırılarının henüz yeni başladığı, operasyonların devam edeceği imasını yapmaktadır. Metnin merkezinde ABD konumlandırılarak hedef alınan örgüt ile bir karşıtlık durumu yaratılmıştır. Örgüt ise ‘‘İslam Devleti’’ adlandırmasıyla terörizme referans etmektedir. ‘‘Suriye’de gerçekleştirilen operasyon’’ çerçevesi ise doğal olarak bir bölgedeki otoritesizliğe yapılan bir vurguyu içermektedir. Aksiyonun Suriye’de gerçekleştirildiği bilgisi yönetimin hükümsüzlüğünü ön plana çıkaran bir ifade biçimi yaratmıştır. Twitter paylaşımında ‘‘Moskova’’ tarafından yapılan açıklamaya yer veren Sputnik, attığı ‘‘Suriye’nin Rusya Büyükelçisi: ABD’nin IS hedeflerine yönelik hava saldırıları Şam ile koordineli değil’’ başlığıyla web haberinde bu kez Suriyeli Büyükelçinin demecine yer vermiştir. Başlıkta Şam aktör olarak kullanılmıştır. Bu da Suriye’deki devlet yapısının devamına atfedilen bir ima yaratmaktadır. Saldırıların koordinasyon içinde gerçekleştirilmediği bilgisi ise metinde ‘‘Suriye’ye rağmen operasyon’’ algısı yaratmaktadır. Bu da pek tabii ki yasal ya da meşru olmayan, Suriye’nin egemenliğine aykırı bir müdahalenin söz konusu olduğu iması içermektedir. Sputnik’in örgütü ‘‘İslami Devlet’’ olarak adlandırdığı görülmektedir. Yani tanımlamasında Irak ya da Şam gibi bölgesel tanımlamaları kullanmamaktadır. Böylece örgütün mahiyeti genişletilmiş, kapsam alanı olarak ‘‘ABD’nin etkisindeki, onunla müttefik ülkelerde ortaya çıkan, ABD karşıtı örgüt’’ algısını kırmayı hedeflemiştir.

Twitter paylaşımlarında bahse konu ajanslar herhangi bir görsel öge kullanmamıştır. Sputnik haberinde bir fotoğrafa, CNN ise video içeriğine yer vermiştir. CNN operasyona ilişkin bilgiler verdiği görsel içerikte ana poz olarak bölgede DEAŞ’ın yayılımını gösteren bir harita kullanmış, haritada işaretli iki kent olarak Bağdat ve Şam’ı göstermiştir. Retoriksel olarak ABD’nin işgal ettiği Irak ile Suriye’nin aynı denklem içinde sunulması, yayılım bölgesinde bulunmamasına karşın Şam ve Bağdat’ın ön plana çıkarılması kamuoyunda algı oluşturma açısından çağrışım yaratacak şekilde bir uslamlama stratejisinin uygulandığını göstermektedir. Sputnik, haberinde kaydettiği bilgileri, Suriye’nin Rusya büyükelçisinin fotoğrafı eşliğinde sunmaktadır. Kullanılan görselde büyükelçi kızgın, memnuniyetsiz ve uzağı izler halde görünmektedir. Dolayısı ile Sputnik’in oluşturduğu metni retoriksel açıdan destekleyen bir görsel kullandığı söylenebilir.

Ajanların Twitter paylaşımları mikro açıdan ele alındığında; CNN ‘‘ABD jetleri ve ortak ülkeler Suriye’de ISIS’a yönelik hava saldırılarına başladı. Canlı bloğumuzdan en son bilgileri alın’’ cümlesiyle yaptığı paylaşımında tümcenin başında yer alan ‘‘ABD jetleri’’ ifadesi ‘‘ISIS’a yönelik hava saldırısı’’ ifadesiyle desteklenmektedir. Seçilen sözcüklerle

mühimmata yönelik bir adresleme söz konusu olduğu görülmektedir. Bu da ortakları denkleme almış olmasına rağmen CNN yayınında ABD'nin askeri gücüne atıf yapıldığını göstermektedir. Daha önce de belirtildiği üzere örgüt "ISIS" olarak ele alınmakta, bu yolla daha önce müdahalede bulunduğu bölgeye atıf yaparak varlık göstermediği alanlarda terörizmin hüküm sürdüğü algısını yaratarak müdahalesini meşrulaştırmaktadır. Sputnik, "ABD'nin Suriye'deki militanlara yönelik hava saldırıları sadece durumu istikrarsızlaştırıyor: Moskova" diyerek yaptığı paylaşımda tümcenin başında ABD'yi kullanmış, operasyonu "Suriye'deki militanlara yönelik" olarak vermiştir. Sözcük seçimlerine bakıldığında Sputnik'in örgütü "militanlar" olarak ele aldığı, "Suriyeli" vurgusuyla konuyu bir iç mesele çerçevesinde değerlendirdiği anlaşılmaktadır. "istikrarsızlaştırıyor" vurgusu ile mevcut hükümetin militanlara karşı hareketlerinin kısıtlandığını ve operasyonun düzensizlik yarattığını ima edilmektedir. Bu noktada tümcede genel olarak diğer iki ajansın tersine negatif bir yaklaşım söz konusudur.

Ajansların resmî web sayfalarında sunulan haber başlıklarında tümce dizimi açısından CNN'in kullandığı başlıkla Amerikan hava saldırısını cümle başına aldığı görülmektedir. Tümce ise "Suriye içindeki ISIS hedeflerini vurdu" nitelemesiyle devam ettirilmektedir. Tümce aktif bir yapıyla, ABD'nin vurduğunu öne çıkartmaktadır. Web görselinde haritada Irak'ın da gösterildiği düşünülürse, "Suriye içindeki" kelime seçimiyle operasyonun daha da genişletileceği çıkarımına ulaşılabilecektir. Sputnik ise Twitter'da Rus yetkilinin değerlendirmesine yer verirken web haberinde sözü Suriyeli yetkiliye vermekte, "Şam ile koordineli değil" ifadesiyle operasyonların egemenliği ihlal ettiği göndermesini iki mecradaki yayınlarıyla pekiştirmektedir. Sputnik, haber başlığında Amerikan hava saldırısını cümle başında konumlandırmakta ve olayın negatif bilgisini başlığında kullandığı tümcede vurgulamaktadır. Sputnik, haberinde tümce yapılarını resmî açıklamalarla desteklemek suretiyle algı oluşturarak inşa etmiştir. Söylemsel olarak CNN askeri operasyonun başarısına, Sputnik ise Suriye'de dış güçlerin aksiyonlarının olumsuz sonuçlarına vurgu yapmıştır. Söz konusu gönderilerde herhangi bir kiplik kalıbı kullanılmamıştır.

Obama, operasyonlardan önce 11 Eylül 2014'te Al Jazeera'da yayınlanan haberde yer verilen ifadelerinde⁹, *"Ülkemizi tehdit eden teröristleri nerede olurlarsa olsunlar yakalayacağımızı açıkça belirttim"* ifadelerine yer vererek *"Bu, Irak'ta olduğu gibi Suriye'de de ISIS'e karşı harekete geçmekten çekinmeyeceğim anlamına geliyor. Bu, başkanlığımın temel ilkesidir: Amerika'yı tehdit ederseniz, güvenli bir sığınak bulamazsınız."* açıklamasında

⁹ Haberin detayları için bkz. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/obama-isidle-mucadele-stratejisini-acikladi>.

bulunmuştu. Hava hareketinin başlatılmasının ardından ise Pentagon Sözcüsü John Kirby, ilgili CNN haberine göre, coğrafi konum belirtmeksizin, ABD ve ortak ulus güçlerinin savaşçılar, bombardıman uçakları ve Tomahawk füzeleri kullanarak DEAŞ hedeflerini vurmaya başladığını söylemişti.

CNN, kullandığı metinlerdeki ifadelerle teröre karşı gerçekleştirilen ortak bir mücadele imasında bulunmaktadır. Bu imayla bir yandan ABD'nin operasyonu meşrulaştırılmakta, öte yandan müttefiklerin "terörle mücadele edenler" şeklinde ifade edilmesiyle iyi-kötü karşıtlığı yaratılmakta ve bu yönde bir algı inşası yapılmaktadır. ABD tarafından yapılan resmî açıklamalar da aynı vurguları taşımaktadır. Dolayısıyla bu haberde CNN'in ABD'nin sunduğu tüm anlam kalıplarını kullandığı görülmektedir. Obama, konuşmasında Irak göndermesi yapmıştır. Bu da uzun bir süreci temsil etmekte, ABD'nin bölgede varlığını sürdüreceğini ima etmektedir. CNN de web haberinde kullandığı başlıkta "ilk saldırı" ifadesini kullanarak operasyonların devam edeceği imasını yapmaktadır. Terör örgütü olarak tanımlanan yapı için kullanılan isimlendirme ABD resmî açıklamalarında ve CNN yayınlarında aynı şekilde "ISIS" olarak kullanılmıştır. Dolayısıyla adlandırmanın yol açtığı imalar da aynı yöndedir.

Operasyonların başlamasıyla Rusya, ABD tarafından düzenlenen hava saldırılarını eleştirerek, Suriye hükümetine tek taraflı bir "bildirimin" yeterli olmadığı ve saldırıların bölgede gerilimi artıracığı yönünde bir açıklamada bulunmuştu. Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın duruma dair değerlendirmesinde, *"Böyle bir eylem ancak uluslararası hukuka uygun olarak gerçekleştirilebilir. Bu, hava saldırılarının resmi, tek taraflı bir 'bildirimi' değil, Suriye hükümetinin açık rızasının veya buna karşılık gelen bir BM Güvenlik Konseyi kararının onaylanması gerektiği anlamına geliyor."* ifadelerine yer verilmişti. Suriye'den konuya ilişkin bir açıklama gelmezken, Suriye'nin Rusya Büyükelçisi saldırıya tepki göstermiş ve operasyonun ülkenin bütünlüğüne aykırı olduğunu bildirmişti.

Sputnik, hava saldırılarını konu alan haberinde negatif bir söylem yapısı kurmuş, olayın muhtemel sonucuna atıfla sebep olarak ABD'yi aktörleştirmiştir. ABD'nin terörizm vurgusu Sputnik yayınlarında "militanlar" çerçevesinde kendine yer bulmaktadır. Yani ABD tarafından oluşturulan karşıtlığın diskur olarak etkisizleştirilmesi söz konusudur. Paralel biçimde Rusya'nın açıklamalarında da teröre hiç vurgu yapılmamıştır. Sputnik, başlıklandırmasında Suriye'nin Rusya Büyükelçisinin demecinden alıntı yaptığı bir başlık kullanmış, dolayısıyla Rusya'nın ve Suriye'nin resmi görüşünü pekiştirmiştir. Lavrov'un resmî açıklamasında yer alan, operasyonların istikrarsızlığa yol açacağı şeklindeki ifade Sputnik'in haberinde de vurgulanmıştır.

Rusya'nın Suriye'ye Müdahalesi

2015 yılının Eylül'ünün başında Rusya, Suriye İç Savaşı'na düzenlediği hava operasyonlarıyla fiili olarak dahil oldu. Batı güçleri ve Arap Birliği'nden gelen tepkiler üzerine Rusya'nın resmi olarak Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad'ın daveti ve Rus parlamentosunun onayıyla sürece dahil olduğu bilgisi paylaşılmıştır. Resmi makamlarca bölgedeki askeri varlığın amacı terörizmle mücadele olarak açıklanmış, ABD'nin aksine Suriye'nin egemenliğine karşı bir aksiyon alınmadığının altı çizilmiştir.

CNN ve Sputnik 1 Eylül tarihinde Rusya tarafından düzenlenen operasyonları Twitter hesaplarında şu şekilde duyurmuşlardır;

Görsel 3 Rusya'nın Savaşa Dahil Olmasına İlişkin Twitter Paylaşımları

CNN, olaya ilişkin olarak "Rusya Suriye'deki ISIS hedeflerine yeni hava saldırıları düzenledi, Rus Savunma Bakanı açıkladı" paylaşımını, Sputnik ise "ABD Rusya'nın Suriye Krizinin Çözümündeki 'Kilit Rolünü' Nihayet Anladı" paylaşımını yapmıştır.

Görsel 4 Rusya'nın Savaşa Dahil Olmasına İlişkin Web Paylaşımları

Ajansların web sayfalarında ilgili haberi yansıtırken ise CNN'nin "Rusya'nın Lavrov'u Suriye'deki hedeflere yönelik: terörist gibi görünüyorsa, terörist gibi yürüyorsa.." başlığını, Sputnik'in de "ABD Rusya'nın Suriye Krizinin Çözümündeki 'Kilit Rolünü' Nihayet Anladı" başlığını seçtiği görülmektedir. CNN Twitter paylaşımında farklı, web haberinde farklı bir metin kullanmayı tercih etmiştir.

Twitter paylaşımları ve web haberlerin başlık ve fotoğrafları makro çerçevede tematik ve şematik olarak ele alındığında;

Twitter üzerinden yapılan paylaşımlarda CNN’de pasif haber kaynağı kullanılarak operasyon bilgileri geçilmekte, aksiyona dair bilgi verilmektedir. Sputnik’te ise düzenlenen hareketin sonucuna vurgu yapan bir yapı kullanılmıştır.

CNN paylaşımında Rusya’nın hava saldırılarını merkezine alarak DEAŞ’a karşı başlatılan operasyonu ifade etmekte, örgütü “Irak ve Şam İslam Devleti” olarak nitelenmektedir. Sputnik’te hava saldırılarının sonucuna atıfla yapılandırılan metinde aktör olarak ABD ön plana çıkartılmıştır. Ajansın paylaşımında operasyona dair herhangi bir bilgi kullanılmamış, ABD’nin Suriye politikalarına gönderme yapılmıştır. Metin, ABD politikalarının olumsuzluğuna yapılan atıf çerçevesinde sunulmuş, Rusya’nın bölgedeki önemi vurgulanmıştır. Bu haberinde de tıpkı önceki haberde olduğu gibi “hedef” denerek örgütün elindeki bölge insansızlaştırmış ve önemsizleştirmiştir. Gönderilerin konusunu CNN yayınında hava saldırıları, Sputnik yayınında ise operasyonun sonucu oluşturmaktadır.

Genel temalar ve imalar açısından ele alındığında CNN resmi makamlardan alıntılacağı metniyle, “yeni hava saldırıları” ifadesini kullanarak sürecin devamlılık arz edeceğine işaret etmektedir. Bu imayla Rusya’nın “bölgedeki yeni aktör” olduğu çıkarımı sağlanmaktadır. CNN’de örgüt nitelenirken Irak ve Şam İslam Devleti adlandırması tercih edilmiş, dolayısıyla Rusya’nın başlattığı operasyon için bir sınır çizilmiştir. Sputnik, ABD politikalarına dikkat çekmiş, harekate dair herhangi bir detay kullanmamıştır. Metninde verdiği “nihayet” vurgulamasıyla ABD ve Rusya’yı eşdeğer güç olarak kodlamış, Rusya’nın öneminin anlaşılmasını yaptığı askeri harekate dayandıran bir paylaşım yapmıştır. “Suriye’deki krizler” ifadesiyle de bir çoğullaştırmaya başvurmuş böylece krizin tek kaynağının Esad yönetimi olmadığı iması yaratılmıştır. Bunun yanı sıra gönderisinde operasyona dair herhangi bir hedef sınırlaması da belirtmemiş, bu açıdan “krizler” ifadesiyle yalnızca DEAŞ’a yönelik bir harekât olmayacağını da örtük olarak ima etmiştir. CNN’nin gönderilerinde örgütün ismi ve terörizm eşanlamlı kullanılmış, seçilen isimde “İslam Devleti” ibaresiyle dolaylı bir eşanlam yaratılmış, dolayısıyla İslam ile terörizmi aynı denkleme kullanarak geleneksel bir tema oluşturmuştur. Sputnik ise kullandığı denklem içerisinde “Rusya” ve “kilit rol” denkleminde bir eşanlamlılık oluşturmuş, askeri gücü muhataplık kriteri olarak ön plana çıkararak geleneksel bir temaya başvurmuştur.

Sosyal medya aracılığıyla sunulan bağlantıyla yönlendirilen web sayfasında CNN Twitter paylaşımında kullanılan farklı bir metni başlığına taşımıştır. Her iki ajansın da haberlerinde görsele yer verdikleri görülmüştür. Ancak görselleri açıklayıcı nitelikte metin kullanımına başvurulmamıştır.

İliştirilen bağlantı aracılığıyla ulaşılan resmî web sayfalarındaki yayınlarında kullandıkları ifadelerle CNN Rusya'yı, Sputnik ise Amerika Birleşik Devletleri'ni, başlıklarında aktör olarak kullanmıştır. Başlıkların konusunu düzenlenen hava saldırıları oluşturmaktadır.

Genel temalar ve imalar açısından ele alındığında CNN ‘‘Rusya’nın Lavrov’u Suriye’deki hedeflere yönelik: terörist gibi görünüyorsa, terörist gibi yürüyorsa...’’ başlığıyla Rus operasyonlarının hedeflerinin belirsiz olduğu imasını yapmaktadır. Metnin merkezinde Rusya konumlandırılarak ima edilen belirsizlik hali ön plana çıkarılmış, dolayısıyla meşruiyet açısından duruma yönelik bir karşıtlık oluşturulmuştur. Haberde Rusya Dış İşleri Bakanı Sergey Lavrov’un ‘‘Rusya’nın Lavrovu’’ diye mevkiinden söz edilmeden nitelendirilerek bir yadsıma ifadesiyle anıldığı görülmektedir. Sputnik, Twitter paylaşımında kullanılan metnini olduğu gibi web sayfasında da yayınlamıştır. Yoruma dayalı haberde operasyon kapsamına ve detaylara yer verilmemiş, hareketin mahiyetine değinilmemiştir. İlgili haberde yalnızca Suriye’de yaşanan ‘‘krizler’’ ve Rusya’nın çözüm noktasındaki önemi söz konusu edilmiştir.

Twitter paylaşımlarında CNN ve Sputnik olayı ajanslarının kurumsal kimliğine uygun renklerde düzenlenmiş ‘‘son dakika’’ uyarısının yer aldığı bir görselle, Sputnik haberlerinde bir fotoğrafa, CNN ise video içeriğine yer vermiştir. CNN operasyona ilişkin bilgiler verdiği görsel içerikte ana poz olarak Rus Dış İşleri Bakanı Lavrov’u Birleşmiş Milletler toplantısında konuşma yaparken göstermektedir. Sputnik, boynundan aşağı şekilde AK-47¹⁰ asılı, bir tepeye dikilmiş Suriye bayrağının ucundan tutarak zafer işareti yapan Rus askerini haber görselinde sunmaktadır. Retoriksel olarak, Suriye bayrağının fotoğrafta kullanılması ülkenin bütünlüğüne vurgu yapıldığını göstermektedir. Üstelik bayrağı ülke toprağının üstündeki bir kazığa geren Rus askeridir. Burada Rusya’nın Suriye’nin bölünmezliğine ve mevcut yönetimin egemenliğine destek verdiğini ima eden bir görüntü söz konusudur. Öte yandan askerin zafer işareti yapar şekilde poz vermesi ‘‘Rusya’nın yardımıyla Suriye’nin üstün geleceği’’ algısı yaratmaktadır. Askerin boynundan sarkan AK-47, Suriye ve Rusya arasındaki tarihsel bağa işaret etmektedir. Dolayısı ile Sputnik’in oluşturduğu metni retoriksel açıdan destekleyen bir görsel kullandığı söylenebilir. Ajansın, haberinde kaydettiği bilgiler, görseliyle bütünleştirildiğinde söz konusu denklemin ABD’ye ve müttefiklere Rusya’nın tarihsel olarak ve günümüzde inkâr edilemez bir güç olduğu mesajı ortaya çıkmaktadır.

Ajanların Twitter paylaşımları mikro açıdan ele alındığında; CNN ‘‘Rusya Suriye’deki ISIS hedeflerine yeni hava saldırıları düzenledi, Rus Savunma Bakanı açıkladı’’ cümlesiyle

¹⁰ Halk arasında Kalaşnikof olarak bilinmektedir.

yaptığı paylaşımında tümcenin başında yer alan ‘‘Rusya’’ organize ettiği hava saldırısı çerçevesinde aktörleştirilmiş, ‘‘ISIS hedeflerini vuracak’’ ifadesiyle kendi açıklamasının aksine aksiyonu sınırlandırılmıştır. ‘‘yeni hava saldırısı’’ ifadesinde seçilen yeni sözcüğü ise operasyonların devam edebileceğini işaret etmekte ancak buna kesin bir göndermede bulunmamaktadır. Daha önce de belirtildiği üzere örgüt CNN yayınlarında ‘‘ISIS’’ olarak ele alınmaktadır. Oysa Rusya, örgütü ‘‘IS’’ olarak tanımlamaktadır. Rus makamlarının verdiği bilgi doğrultusunda haber yapmasına rağmen CNN’in metinde kendi ideolojik kalıplarına yer verdiği görülmektedir. Sputnik, ‘‘ABD Rusya’nın Suriye Krizinin Çözümündeki ‘Kilit Rolünü’ Nihayet Anladı’’ diyerek yaptığı paylaşımında tümcenin başında ABD’yi kullanmış, seçilen ‘‘nihayet anladı’’, ‘‘Çözüm’’ ve ‘‘Rusya’nın kilit rolü’’ kelimeleriyle metinsel açıdan eş görme, eşdeğerlik anlamı yaratmıştır. Operasyona değinen hiçbir kelime öbeğine yer vermemesi ise Sputnik’in Rusya açısından olayın ‘‘ABD’ye karşı güç sergileme’’ noktasında bir sunuma yer verdiğini göstermektedir. CNN tarafından sunulan metinde operasyonların yalnızca DEAŞ’a yönelik olacağı kanısı hakimdir. Dolayısıyla olası bir genişlemede Rusya, sözünü ettiği niteliğin dışına çıkmış pozisyona düşecektir.

Ajansların resmî web sayfalarında sunulan haber başlıklarında tümce dizimi açısından CNN’in kullandığı başlıkla ‘‘Rusya’nın Lavrov’u’’ ifadesini cümle başına aldığı görülmektedir. Tümce ise ‘‘Suriye’deki hedeflere yönelik: terörist gibi görünüyorsa, terörist gibi yürüyorsa...’’ şeklinde devam ettirilmektedir. CNN burada bir ajandasızlığa, belirsizliğe ve öngörülemezliğe vurgu yapmaktadır. Sputnik ise Twitter paylaşımında kullanılan metnini olduğu gibi web sayfasında da yayınlamıştır. Suriye’de yaşanan olaylar ‘‘krizler’’ olarak nitelendirilmiş, çoğulluk yaratılarak krize Batı ve Arap Birliği’nin yaklaşımının aksine Suriye muhalefetini de eklemiştir. Rusya’nın çözüm noktasındaki önemi ‘‘kilit rol’’, muhataplığı ise ‘‘nihayet’’ kelime seçimleriyle vurgulanmıştır. Sputnik, haberinde tümce yapılarını seçtiği görselle desteklemek suretiyle algı yaratarak oluşturmuştur. Söylemsel olarak CNN Rus müdahalesinin belirsizliğini, Sputnik ise Suriye’deki kilit rolünü öne çıkartmaktadır. Söz konusu gönderilerde herhangi bir kiplik kalıbı kullanılmamıştır.

Ajansların ele alınan haberlerinde konuya dair resmî açıklamalar da yer almaktadır. Haber örgüsünde yer alan ilgili beyanlardan alıntılanarak;

Rusya'nın Suriye'ye müdahalesi, zaten çok değişkenli ve çok taraflı bir yapıya sahip olan çatışma bölgesine yeni bir odak kazandırdı. ABD tarafından yapılan açıklamalarda, DEAŞ'ın Rus hava saldırılarının vurduğu bölgelerde aktif olup olmadığını sorgulanmıştı. ABD’li

senatör John McCain, Rus saldırılarını "*Putin'in önceliğinin ne olduğunu gizlemek mümkün değildir. Ve bu elbette Beşşar Esad'ı desteklemektir*" şeklinde nitelemiştir.

CNN resmi makamlardan alıntılacağı metniyle, ‘yeni hava saldırıları’ ifadesini kullanarak sürecin sürekliliğine atıfta bulunarak alt metinde Rusya’nın bölgedeki yeni aktör olduğu bilgisini geçmektedir. CNN ‘‘Rusya’nın Lavrov’u Suriye’deki hedeflere yönelik: terörist gibi görünüyorsa, terörist gibi yürüyorsa...’’ ifadesiyle web haberinde Rus operasyonlarının hedeflerinin belirsiz olduğu imasını yapmaktadır. Dolayısıyla belirsizlik iması üzerinden Rus müdahalesinin meşruiyetine yönelik bir karşıtlık oluşturulmuştur. Bu noktada McCain’in amaca yönelik ifadeleri, meşruiyet göndermesi ve saldırı nitelemesi CNN’in kullandığı metinlerde de karşılık bulmaktadır.

Rusya, Suriye’ye müdahalesinde kendi bünyesindeki yasal prosedürlere ve aksiyonun meşruiyetine yönelik önemli vurgulamalar yapmıştır. Dış İşleri Bakanı Lavrov konuya dair açıklamasında, ‘‘Cumhurbaşkanı Esad’ın talebine cevaben ve Rus parlamentosunun Rus anayasasına uygun olarak Rusya Devlet Başkanı’na verdiği karara istinaden yürüttüğümüz hareketin amacı terördür ve kimseyi desteklemiyoruz. Terörle mücadele ediyoruz’’ diye konuşmuştu. ABD’nin altını çizdiği belirsizlik durumuna atfen ise Rusya’nın Suriye’deki hava saldırılarının DEAŞ, El Nusra veya Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi veya Rus yasaları tarafından tanınan diğer terörist gruplara karşı gerçekleştirileceğini belirtmişti.

Sputnik haberlerinde kullandığı başlıklarla Rusya’nın sahip olduğu güce dikkat çeken ifadeler yer vermiştir. Bu noktada esas olarak Amerikan dış politikasına yönelik bir gönderme söz konusudur. Rusya’nın önemini anlaşılmasını yaptığı askeri harekate dayandıran bir paylaşım yapmıştır. ‘‘Suriye’deki krizler’’ ifadesiyle de bir çoğullaştırmaya başvurmuş böylece krizin tek kaynağının Esad yönetimi olmadığı iması yaratılarak operasyonun hedeflerinin genişletilebileceği iması yapılmıştır. Ajansın bu haberi Rusya’nın açıklamalarıyla örtüşmüyor gibi görünmektedir. Ancak, müdahalede bulunan Rusya ilk ağızdan uluslararası arenadaki tansiyonu düşürerek tepkileri önlemeye çalışmaktadır. Sputnik ise, Rusya’nın devletlerarasındaki rolüne, askeri yeterliliğine ve Suriye meselesindeki etkinliğine vurgu yaparak anlam inşalarında bulunmaktadır.

Sonuç

Suriye, yaşanan iç savaş sürecinde küresel ve bölgesel güçlerin örtük ve açık mücadelelerine sahne olmuştur. Bu açıdan Suriye İç Savaşı üzerindeki algı üretimi, ideolojik hegemonya savaşının gözlemlenerek medya, iktidar ve sermayenin arasındaki bağın irdelenmesi için

uygun bir zemin yaratmıştır. Bu münasebetle çalışma dahilinde ABD ve Rusya'nın Suriye İç Savaşı'na yönelik politikaları ile CNN ve Sputnik'in iç savaşta yaşanan olayları haberleştirirken benimsedikleri söylemler karşılaştırılmıştır.

Araştırma, medyanın kullanılan dil ve söylem aracılığıyla mevcut ideolojileri sürekli biçimde yeniden ürettiği ve devletlerin egemen söylem etkilerini yaymak için yeni medyanın bu diskurların yayılmasını kolaylaştıran yapısından faydalandığı fikri üzerine inşa edilmiştir. Geleneksel medyada ajanslarca servis edilen enformasyon, editoryal müdahaleler taşımaktadır. Bu nedenle metinlerde vurgulanan ideolojik yapılar parçalı bir görünüme sahiptir. Dolayısıyla haberi kullanan medya organlarının politikaları dahilinde haber farklı biçimlerde şekillendirilebilir. Haber ajanslarının yeni medyadaki yapıları ele alınırken, bu bağlamda ideolojik yapının haber anlatısı içerisinde bir bütün olarak verildiği görülmüştür. Dil ve söylem açısından daha bütüncül, örtükten ziyade açık ve niyeti belirgin biçimde haber üretim stratejilerinin değişime uğradığı gözlemlenmiştir. Bu durumun ise yeni medyaya entegrasyonları sayesinde kamuyla sağlanan yakın ilişkinin bir sonucu olduğu açıktır.

Suriye İç Savaşı'na dönük olay-haber incelemeleri ve bunlardan elde edilen bulguların devlet söylemleriyle karşılaştırılması sonucunda haber ajansları tarafından sunulan metinlerde ortaya çıkan anlamlar ve genel diskurun, merkezlerini bulundukları ülkelerin politikalarıyla uyum teşkil ettiği görülmüştür.

Nitekim örnek ajansların sahiplik yapılarına ve yayın kapsamlarına bakıldığında CNN, ABD menşeli Turner Broadcasting System bünyesinde kurulmuştur. Uluslararası faaliyetler Şirkete ait 47 marka ve 180 kanal bulunmakta, 200'ün üzerinde ülkede 34 dilde yayın yapılmaktadır. Merkezi Rusya'da yer alan Rusya Devleti tarafından finanse edilerek kurulan Sputnik, yayınlarını 34 ülkede bulunan ofisleri aracılığıyla 30'dan fazla dilde gerçekleştiren uluslararası bir haber ajansıdır.

Haber içeriğinde oluşturulan ima ve temalar metnin bütününden ayrılabilen ve gerçekliğin ideolojik yorumları olarak ele alınabilen temsillerin bir toplamıdır. Bu çalışmada elde edilen bulgular çerçevesinde ajanslar tarafından Twitter ve web sayfalarında kullanılan metinlerin mülkiyet ilişkileri içinde yapılandırılmış devlet çıkarlarını korumak üzere oluşturulduğu belirlenmiştir.

Yeni medya çerçevesinde ortaya çıkan bir odak olarak çevrimiçi sosyal ağlar küreselleşme bağlamında bir devrim yaratmış, iletişimi dünya çapında yerelleştirmiştir. Buna göre geleneksel medyanın "yabancı" yeni medyayla artık "içimizdeki" durumuna gelmiştir.

Yani bir noktada küreselleşme, küresel haberin yayımı ve krizlerin çerçevesiyle kendini yaygınlaştırmaktadır.

Devletler, finanse ettikleri haber ajansları aracılığıyla yeni medyadaki enformasyon akışını etkin biçimde kontrol etmektedirler. Zira söz konusu ajanslar sahip oldukları ekonomik ve diplomatik destekle hem yayın alanlarını hem de çeşitli ülkelerde açılan ofis ve tutulan işçilerle hedef kitlelerini genişletmektedir. Sputnik Türkiye ve CNN Türk bunların örnekleri arasındadır. Her iki ajans da Türkiye’de Türkçe olarak yeni medya üzerinden yayınlar yapmaktadır. Dolayısıyla eşik beçiliği, bugün etki tartışmalarının sürdüğü yıllarda olduğundan çok daha faal ve yaygın bir biçimde uygulanmaktadır.

Hülasa, söylemin haber metinlerde açığa çıkması ona ideolojik bir mana yüklemektedir. Çünkü, ideoloji bilinci şekillendirmekte ve buna bağlı olarak meydana gelen statükoyla inşa edilen hegemonya iletişim kanalları yoluyla kendini mütemadiyen güncellemektedir. Dolayısıyla toplumsal yaşamda söylem yoluyla inşa edilen yargılar bir kanı yaratmakta, kanılar ise iktidarı meşrulaştırmaktadır. Önderinin hegemonya merkezli siyaset üreten devletler olduğu kanaatler ise şüphesiz ki toplumlara sürekli biçimde yeni düşmanlar işaret etmiştir, edecektir. Bu nedenle, gerçeklik inşa etme kudretine sahip üstelik günümüzde çok daha hızlı yayım imkanına sahip medya aracılığıyla oluşturulmak istenen zihinsel modellemelerin kodlarının çözümlenmesi içine düşülmesi muhtemel hataların önlenmesi noktasında oldukça önemlidir. Konudan misalle Rusya ve ABD’nin müdahale argümanlarına bakıldığında iki tarafın da İslamiyet üzerinden kodlanan terörizmi işaret ettiği görülebilir. Keza her iki ülke de istikrar çağrısı yapmaktadır. Ancak söylemin berisindeki icraatlar, araştırmanın analiz bölümünde de görülebileceği gibi bu durumun aksini göstermektedir. Bu açıdan yeni medya için de bağlayıcı olarak uluslararası basın yasalarının yeniden düzenlenmesi, özellikle savaş ve kriz durumlarında enformasyonun çeşitli yerel organlar tarafından doğrulanmaksızın yayımının önüne geçilmesi gerekmektedir. Bu yolla tek yönlü haber akışı engellenebileceği gibi dezenformasyonun ve metindeki ideolojik kalıp ve adlandırmaların etkisi azaltılabilecektir.

Kaynakça

Althusser, L. (2015). *İdeoloji ve Devletin İdeolojik Aygıtları*, İstanbul: İthaki Yayınları.

Aymaz, G. (2018). “İletişim Araçlarının Toplumsal Tarihi İçin Bir Giriş”, Global Media Journal TR Edition, 8 (16) Bahar/Spring 2018.

Aymaz, G (2019). “Bir Üretim Aracı Ve Bir İdeoloji Olarak Dijital Medya: Frankfurt Okulu’nun Kültür Endüstrisi Kavramı Ve Dijital Emek İlişkisi”, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi 6. Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu. 88-115.

Castells, M. (2012), *Ağ Toplumunda İletişim, İktidar ve Karşı İktidar*”, *Yeni Medya Üzerine: Kavramlar, Yaklaşımlar, Uygulamalar*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi İletişim Araştırma ve Uygulama Merkezi.

Çelik, H. (2018). *Dil ve Yeni Medya*. İstanbul. Doğu Kitabevi

Devran, Y. (2007). *The Portrayal of Turkey in the British Media: Orientalism Resurfaced*. Insight Turkey, 115-125.

Devran, Y. (2010). *Haber, Söylem, İdeoloji*. İstanbul: Başlık Yayın Grubu.

Girgin, A. (2004). *Uluslararası İletişim, Haber Ajansları ve A.A.*, İstanbul: Der Yayınları.

Gökten, Y. S. (2013). *Hegemonya İlişkilerinin Tarihsel Dönüşümü:1870-2010*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Gramsci, A. (2011). *Hapishane Defterleri*, İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Herman, Edward S. ve Chomsky, Noam (2012) *Rızanın İmalatı: Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*, Çev. Ender Abadoğlu. İstanbul: BGST Yayınları.

İnceoğlu, Y. (2010). *Uluslararası Medya “Medya Eleştirileri”* İstanbul: Der Yayınları

Manovich, L. (2001). *The Language of New Media*. MIT Press.

Marx, K. (1993). *Ekonomi Politikasının Eleştirisine Katkı*. Ankara: Sol Yayınları.

Robinson, W., I. (1996). *Promoting Polyarchy: Globalization, US intervention and Hegemony*, Cambridge: Cambridge University Press.

NFT Eserler ile Auranın Dönüşü: Dijital Çağda Kripto Sanat

Gökhan KAYA

Doktora Öğrencisi
Ege Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı
gokhankayagm@gmail.com
Orcid: 0000-0003-3930-9921

Prof. Dr. Nimet ÖNÜR

Ege Üniversitesi
İletişim Fakültesi
Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü
nimet.onur@ege.edu.tr
Orcid: 0000-0002-5821-9465

Özet

Kripto para piyasalarındaki ticaret hacmini giderek genişleten NFT'ler, sanat eserlerini dijital olarak sertifikalandırmaya yarayan sanal bir yatırım aracıdır. Kullandığı blokzincir teknolojisi vasıtasıyla eserleri şifreleyerek kullanıcılarına “biriciklik” vaadinde bulunan bu dijital varlıklar, Walter Benjamin'in yeniden üretim sanat yapıtları hakkındaki savını tekrar gündeme getirmiştir. Benjamin, -içinde bulunduğu dönem için- teknolojinin sanat eserleri üzerindeki etkisine değinerek, teknoloji vasıtasıyla yeniden üretilen sanat eserinin özel atmosferini (aurasını) yitirdiğini ileri sürmüştür. Bugünün bir teknolojisi olarak sunulan NFT ise, Benjamin'in artık yitip gittiğini ileri sürdüğü biricikliği ve aurayı yeniden geri getirebilecek niteliklere sahipmiş gibi gözükmektedir. Bu çalışmada teknolojik imkanlar “sayesinde” NFT formu olarak üretilen bu dijital sanat eserinin, Walter Benjamin'in işaret ettiği göstergeler ile tarihsel bağlamdan ve sanat eseri özelliklerinden kopup kopmadığı, bununla birlikte ise kaybolan aurasını yeniden kazanıp kazanmadığı konusu araştırılacaktır.

Anahtar kelimeler: NFT, kripto, aura, dijital sanat, Walter Benjamin.

•••••

Makale geliş tarihi: 14.03.2022 • Makale kabul tarihi: 30.06.2022
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (1) • bahar: 48-63

The Return of the Aura Through NFT: Crypto Art in the Digital Age

Gökhan KAYA

Ph. D. Student
Ege University
Institute of Social Sciences
Department of Radio, Television and Cinema
gokhankayagm@gmail.com
Orcid: 0000-0003-3930-9921

Nimet ÖNÜR, *Ph. D.*

Professor
Ege University
Faculty of Communication
Department of Radio, Television and Cinema
nimet.onur@ege.edu.tr
Orcid: 0000-0002-5821-9465

Abstract

NFTs, which are gradually expanding the volume of trade in the crypto currency markets, are a virtual investment tool that serves to digitally certify works of art. These digital assets, which bring their users in “uniqueness” by encrypting works their using the blockchain technology use, have brought up Walter Benjamin's argument about works of art in the reproduction process again. Benjamin mentioned the influence of the technologies of the period in which he was engaged on works of art. He suggested that the artwork reproduced by means of technology has lost its special atmosphere (aura). NFT, which is a technology of the digital world today, seems to have the qualities that can restore the uniqueness and aura that Benjamin claims is now lost. Benjamin mentioned the influence of the technologies of the period in which he was engaged on works of art. He suggested that the artwork reproduced by means of technology has lost its special atmosphere (aura). NFT, which is a technology of the digital world today, seems to have the qualities that can restore the uniqueness and aura that Benjamin claims is now lost. In this study, it will be researched whether these digital artworks produced as an NFT form “thanks to technical possibilities” have broken away from the characteristics and historical context of the art work, taking into account the indicators pointed out by Walter Benjamin, have regained their lost aura.

Keywords: NFT, crypto, aura, digital art, Walter Benjamin.

•••••

Submission date: 14.03.2022 • Acceptance date: 30.06.2022
Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (1) • spring: 48-63

Giriş

Sanat, bireyselliği ve toplumsallığı aynı anda içinde barındıran görünümüyle hem yaratıldığı dönemin özelliklerini üzerinde taşıyan hem de kişisel beceri, otantiklik veya yaratıcılık gibi kavramlarla temas kurabilen çok yönlü bir etkinliktir. Her sanatsal edimde, dönemin toplumsal bağlamından ayrılmamak koşuluyla, sanatçının gündelik yaşamdan elde ettiği deneyimlerini ve metaforlarını gerçek üstü bir alana taşıyarak gerçeği yeniden ürettiği gözlemlenebilmektedir (Riccioni, 2008: 4). Sanatçıyı içinde bulunduğu döneme eklemleyen bu unsurlar, sanatın kendisini de dönemin teknolojisi ile bağlantı kurmaya mecbur bırakır. Bahsedilen pratikler, 19. ve 20. yüzyıl sonrası teknolojisi ile iç içe geçerek günümüze kadar gelmiş, küresel dünyanın eğilimleri içinde yeni özellikler kazanarak başka bir forma evrilmiştir (Girão & Santos, 2019: 4-44). Postmodern çağdaş sanat yeni bir uygulama, biçim ve estetik kazanmıştır. Sanatın biricikliğini muhafaza eden ve başka bir anlamda sanatçının yaratıcılığını da simgeleyen “hale” izlerinin –yani auranın- değişip dijitalleştiği görülmektedir. Kablosuz, mobil, akıllı ya da ağ bağlantılı cihazlar ve diğer dijital uygulama teknolojileri ile çevrili olan bugünün dünyasında, sanatçı her “alanla” ve her “şeyle” etkileşim kurabilmektedir. Bu elektronik işbirliği içerisinde sanatçının yarattığı eserin aurası da eserin yaratıldığı anda tek, özgün ve kayıt altındadır. Bahsedilen durum ve ortaya çıkan yeni koşullarda her alan, diğer alanlarla network çatısı altında birbirine bağlanmakta ve giderek daha fazla kontrol edilebilir hale gelmektedir. Bu bağlamda yeni düşünce modelleri gelişmekte, zorunlu olarak fizik ortam ile bu ortamların dijitalleşmiş pratikleri iç içe geçmekte ve birbirini dönüştürmektedir.

Her şeyin, her şey ile görünmez bağlantılar kurduğu böyle bir dünyada “dijital aura” metaforu, insanların ve nesnelerin birbirleri ile nasıl etkileşim kuracağına dair de yeni bir yöntem sunar (Ferscha & Hechinger & Mayrhofer & Rocha & Franz & Oberhauser, 2004: 405). Walter Benjamin’in düşüncelerinden hareketle, sanatı sanat yapan auranın da (bugünün bir teknolojisi olan NFT ile) dijital eserlerde yeniden ortaya çıktığı ve buna bağlı olarak eserlerin kendine özgü bir biricikliğe sahip olduğu ileri sürülebilir. NFT’ler “non-fungible token” yani değiştirilemez tokenlar olmaları nedeniyle, aurayı kriptografik esere özgün hale getirebilecek imkana sahiptir. Böylece dijital sanat, dijital teknolojilerle üretilip yine bu teknolojiler ve internet üzerinden sergilenmek için dolaşıma girerken, sanatın aurası da dijital üretim ve dijital kayıt yoluyla özgünlük ve muhafaza edilebilirlik kazanmaktadır. Bu yolla hem sanatçının hem de ürettiği sanat eserinin kimliği, çıplak gözle veya duyu organlarıyla görülemeyecek detaydaki özelliklerine kadar tespit edilip tescillenebilmektedir.

Kriptolanarak kayıt altına alınan dijital sanat eserinin provenansı (eserin nereden gelip nereye gittiğini gösteren kayıt) herkesin kullanımına açık ve herkesin takip edebileceği bir veri havuzunda toplanır. Bu durum, eserin taklit edilebilmesinin önüne geçtiği gibi tüketiciye eserin uğradığı değişiklikleri de takip etme şansı tanır. Sanatçıya eserini (teorik olarak sonsuza dek¹) değiştirip-dönüştürme yetkisi de tanıyan bu özellik, geleneksel sanat eserlerinde karşılaşılmayan ve yalnızca NFT'ye özgü yeni bir aura kazandırır. Sanatçının eserine yaptığı her yeni müdahale, kayıt altındadır. Bu yolla aynı zamanda sanatın özgünlüğü ve biricikliği de korunmaktadır. Bu çalışmada, bugün hem bir sanat hem de bir yatırım aracı olarak kullanılan NFT'lerin, üretim-değişim süreci bağlamında dijital sanatın değişen aurası sorgulanmaktadır.

Blokcincir Teknolojisi ve Kripto Sanat Eserleri (NFT)

Bugünün teknolojileriyle üretilen ve dijital ortamda dolaşım özelliğine sahip olan sanat; bilimin, yapay zekanın, donanımların ve benzeri yazılımların bir ürünü olarak anlaşılabilir. Yaşanılan dijitalleşme süreci, sanat ürünlerinde, sanatın üretiminde ve bunların tüketiminde radikal değişiklikler yaratmaktadır. Bahsedilen teknolojiler ve yazılımlar aracılığıyla sanatın bağlantıları, zamandan ve mekandan kopmuştur. Geçirdiği dönüşüm ile sanat, postmodern tüketicinin hızlı ve sürekli değişen algı biçimlerini karşılayabilecek özellikleri içinde barındırması gereken bir yöne doğru evrilmiştir.

Zygmunt Bauman, akışkan modernite koşulları içerisinde sanat etkinliğinin kendisinin, ilgi odağı yaratan imajının ve buna bağlı olarak statüsünün belirlenmesinde, “müşteri taleplerinin” önemli bir rol oynadığını ileri sürer. Ona göre potansiyel müşterilerin sanat eserine tahsis ettiği ve uygun gördüğü değer, başarısız bir kültürel üründen ziyade kamunun sanat eserine gösterdiği ilgi üzerinden belirlenmektedir. Bahsedilen anlamdaki bir sanat eserinin varlık gösterdiği satış ortamları, kırdığı gişe rekorları veya “çok satan” oluşu, esere prestij kazandıran unsurlardan bazılarıdır. Bu prestij ile marka gücünün yarattığı değer arasında ise doğrusal bir korelasyon bulunur. Bu bağlamda sanat eserinin kim tarafından yaratıldığı, hangi galeriye girdiği ve nasıl sergilendiği gibi sorulara verilen yanıtlar vasıtasıyla esere atfedilen özellikler, iyi ve kötü sanatı birbirinden ayırmaktadır (Bauman, 2005: 60-66). NFT sanat eserlerinin Bauman'ın bahsettiği bağlamda ele alınabilmesi için ise ilk olarak NFT'nin, diğer dijital sanat eserlerinden hangi noktada ayrıştığını belirtmek gerekir. NFT'ler, kripto olmayan dijital sanat eserlerinin aksine blokcincir adı verilen teknolojiyi kullanarak bir

¹ NFT teknolojisi teoride, sanatçıya yazacağı bir “algoritma” ile eserini sonsuza dek (kendisi yok olsa dahi, kendi emriyle) değiştirip-dönüştürme imkanı tanımaktadır.

güvenlik protokolü ile dolaşıma sokulur. Eserin kriptolanarak bir kişiye tahsis edilmesine yarayan bu teknoloji ile sanatçılar, ulusal sınırları aşan bir tüketici portföyüne kolaylıkla ulaşabilmektedir. Bahsedilen teknoloji aynı zamanda yeniden üretim ya da taklit edilme konusunda eserin özgünlüğünü, biricikliğini ve eserin kimliğine ilişkin aidiyetin doğrunabilirliğini koruyarak eserlere dijital ortamda manevra kabiliyeti (hareketlilik) sağlamaktadır.

Görüldüğü üzere akışkan modernitenin şartları içinde söz konusu teknolojiler ve yazılımlar ile sanatın formu da bu teknolojilerle sürekli değişen, “akan” ve kendini yenileyen bir özellik göstermektedir. Bu durum sanatçının yaratıcılığına yeni bir dinamizm eklediği gibi yeni donanımların ve gelişen yazılımların da sanatçıya sağladığı yetkinliğin bir sonucu olarak sanata postmodern bir estetik kazandırmıştır. Söz konusu estetik, çoğunlukla bir elitist ve üst sanatsal pratiğin ürünü olmayıp, tüketim odaklı bir pastij ve bir araya getirilişin yarattığı eklettik bir özellik göstermektedir. Katı modernitedeki belirgin estetik kuralların karşısında günümüz sanatı, intizamsızlığın ve düzensizliğin karışımından oluşan “yeni bir düzenleme ve özgünlük” mutabakatında buluşup, sanatçı bilincinin belirleyiciliğinde ön plana çıkan bir etkinlik haline gelmiştir. Sanatın daha önce önerilen misyonu ya da görünürde apaçık bir şekilde kavranabilecek anlatısı gelinen noktada maddesizleşmiş, farklı açılımların ve kodlamaların oluşturduğu, eklettik ya da montaj bir yaratım olarak sanatçının kişiliğinde bütünleşmiştir.

Dominic Lopez güncel sanatın iki temel özelliğinden söz etmektedir. İlki etkileşimlilik, diğeri sayısallık olmak üzere bu iki özellik, bütün dijital sanat eserlerinde üst üste binmektedir² (Hope & Ryan, 2014: 2-6). Postmodern dönem, çağdaş sanat alanının ve estetiğin kapsamını bu teknolojik yaratımlarla genişletmiştir. Sanat toplumda muhalif ya da farklı olmanın yarattığı bir kaçış alanını da içinde barındırmaktadır. Var olduğu bu koşullar altında sanattaki değişimlerin daha hızlı ve akışkan hale geldiği söylenilebilir (Valkealahti, 2015: 6). Bu arayış kendisini sanatta önüne geçilemeyen bir yenileşme gayreti ya da tarzı olarak dışa vurmuştur. Önceki sanat toplulukları yerini, geçici hiper sanat topluluklarına bırakmıştır. “Online” olanaklarla kurulan bu topluluklarda, bugünün dijital sanatının özellikleri, değeri ve eğilimleri tartışılmaktadır. Dijital resim, animasyon ve benzeri pek çok formun bir araya getirilmesi ile oluşturulabilen yaratımlar olarak örneklenebilecek dijital sanat, özünde var olmayan bir nesneyi temsil etmekte ve gerçek olanın bir simülasyonu

² Yazar bu ifadelerine, dijital ortamda yaratılan bütün sanatların etkileşimli olmayabileceği şerhini de ilave eder (Hope & Ryan, 2014: 2-6).

olarak, dijital ortamda yerini almaktadır (2015: 12). Dijital teknolojilerin yarattığı sanat atmosferi içinde, yeni nesil bir dijital sanat olan “kripto sanat”, bu dönemin yeni sanatsal etkinliğidir. Bu yeni etkinlik dijital ortamdaki sanat eserinin yakın zamana kadar sonsuz sayıda tekrarlanabilir, ilave edilebilir ve değiştirilebilir yapısı nedeniyle yaşanan güven sorunlarının önüne geçilmiştir. Blokzincir uygulaması ile esere tahsis edilen dijital kimlik, esrin yaratıldığı andan itibaren uğradığı her türlü değişimi kayıt altında tutar. Aynı zamanda sanatçının telif hakkını da koruyan bu uygulama sonucunda eser dijital galerideki yerini almakta, sanal bir pazar ortamında ticari bir meta olarak anlaşılmanın sorumluluğunu üstlenerek tüketicilerle buluşmaktadır.

Köklü müzayede evi Christie’s’in 11 Mart 2021 tarihinde dijital bir sanat eserini (yani bir NFT’yi) 69.3 milyon dolara satmasıyla birlikte pek çok araştırmacı kripto sanat eserleri üzerine yoğunlaşmaya başlamıştır. İnternet arama motorları üzerine yapılan araştırmalar, 2021 yılının Ocak ayına kadar geçen süreçte NFT hakkında neredeyse hiçbir arama olmadığını gösterirken, gelinen noktada NFT aramaları “peak interest (en yüksek ilgi)” seviyesine ulaşmıştır (Dowling, 2021: 1). Literatüre henüz dahil olan NFT teknolojisini anlamak adına blokzincir teknolojisi ve Bitcoin gibi kripto varlıkları ayrıca incelemek gerekir³.

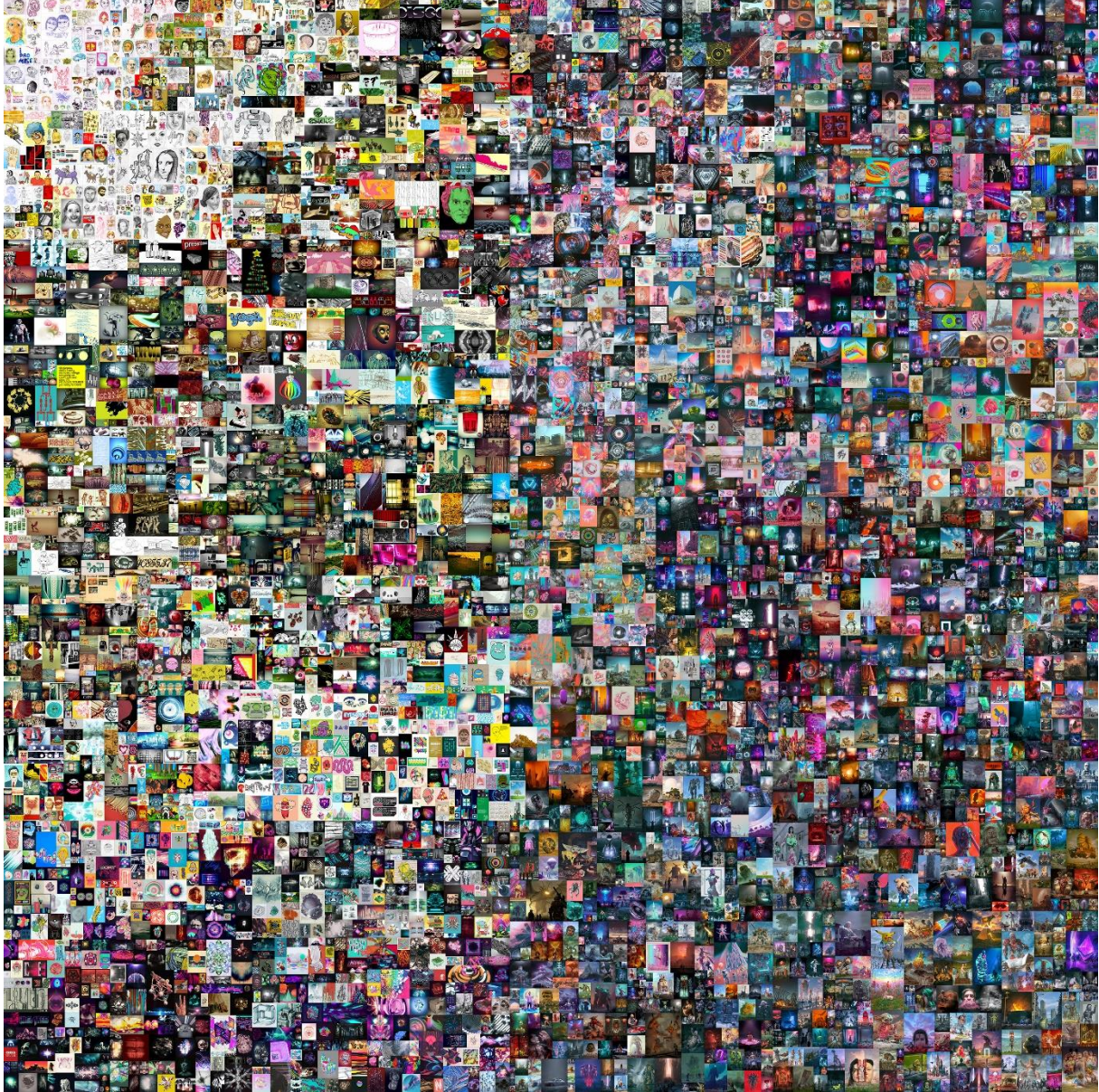
“Blokzincirler sayısal işlemlerin sahipleri tarafından elektronik olarak imzalanmasından sonra bloklara eklenmesi ve her bir bloğun bir önceki yayınlanan bloğa kriptografik olarak bağlanması ile ortaya çıkan dijital defterlerin dağıtık bir ağda kopyalarının saklanması olarak tanımlanmaktadır.” (Kardaş, 2019: 482)

Öne sürülen veriler NFT yapıtlara duyulan ilginin, yapıtın değeri ile alakalı olarak tüketiciye potansiyel getirisi yüksek bir yatırım imkanı sunması ile ilişkili olduğunu açığa çıkartmaktadır. NFT’nin kısa tarihinde bugüne kadar satılmış eserler arasından en pahalısı Beeples rumuzlu sanatçının *Everydays: The First 5000 Days* başlıklı çalışmasıdır (**Görsel 1**).

Yapıtın satışa sunulduğu müzayede evi Christie’s’in aktardıklarına göre bu çalışmanın merceği altına aldığı temalardan birisi, toplumun teknolojiye olan takıntı ve korkusudur (Christie's, 2021). Buna karşılık toplumun henüz karşılaştığı ve NFT kavramının adeta reklam yüzü olan bu yapıta yönelik gösterdiği yüksek ilgi –paradoksal olarak- onun teknolojisinedir. Herhangi bir dijital sanat eseri yerine, kriptolanarak bir kişiye teslim edilmeye hazır hale

³ 2008 senesinde Satoshi Nakamoto rumuzunu kullanan bir kişi ya da grubun yayınladığı makale vasıtasıyla piyasalara ilk kez adını duyuran Bitcoin, merkeziyetsiz para birimi olarak dünyaya sunulan ilk kripto para birimidir (Cafer, Çatıkkaş, & Ulucan Özkul, 2020: 42).

getirilen bu eser ile tüketici, içerikten ziyade ona maddi bir değer sağlayabilme potansiyelini içinde barındıran biçimsel özelliklere yoğunlaşmıştır. Kripto eserin dolaşım esnasındaki hareketlerinin dijital defterde kamuya açık bir şekilde görüntülenebilmesinden dolayı, eserin sahtesi ya da bir kopyası orijinalmiş gibi satılması mümkün değildir. Söz konusu sanat eserinin kişiye ya da kişilere sertifika edilmesiyle, esere “biriciklik” kazandırılmış olur.

Görsel 1 Beeple rumuzlu sanatçının *Everydays: The First 5000 Days* başlıklı, 69.3 milyon dolara alıcı bulan NFT eseri⁴ (Christie's, 2021)

⁴ Bu yapıt, JPEG formatında, 21.069x21.069 piksel çözünürlüğünde ve 319.168.313 bayt boyutundadır. Kabaca, beş bin eserin bir araya getirilmesinden oluşan bir kolaj olarak betimlenebilmesi mümkün olan yapıt, Beeple'in 1 Mayıs 2007 tarihinden bu yana yaptığı birbirinden bağımsız resimlerden oluşmaktadır (Christie's, 2021).

Yeniden Üretim, Özel Atmosfer, Biriciklik, Şimdi ve Buradalık

Tekniğin Olanaklarıyla Yeniden Üretilbildiği Çağda Sanat Yapıtı, Paul Valéry'nin sanat üzerine geliştirdiği önemli bir öngörüye atıfta bulunur. Valéry 1930'lu yılların içerisinde seslendiği okuruna, -o günün dünyasını kastederek- sanat araçlarının yakın gelecekteki köklü değişimine hazır olunması uyarısında bulunur. Ona göre eskiye ait madde, uzam ve zaman kavramları değişmiş; çağdaş bilim, kaçınılmaz olarak “antik güzellik endüstrisini” tehdit eder hale gelmiştir. Yazar, bu alanda ortaya çıkan yeni gelişmeleri yalnızca sanatın araçlarını değiştirmekle kalmayıp, sanatın kendisini de yeniden tartışılması gereken bir başka boyuta taşıyacağını öngörmektedir (Benjamin, 2002: 50). Valéry'nin düşünceleri, üzerinden geçen zamana karşılık bugün de (with the benefit of hindsight) güncelliğini korumaktadır. Nitekim bugünün teknolojilerinin sağladığı yeni “olanaklar”, geleneksel sanat araçları ve sanatın maddi zeminini ortadan kaldırmaktadır. Kronolojik gelişimin son durağına ilişkin bir örnek vermek gerekirse, artık ressamın ne bir tuvale ne de bir fırçaya ihtiyacı kalmadığı söylenilebilir. Onun sanatsal deneyimini gerçekleştirme için öne sürdüğü taleplerin tamamı -sergi zemini de dahil olmakla birlikte- NFT ve benzeri teknolojiler vasıtasıyla dijital olarak arz edilebilmektedir. Bu noktada sorulması gereken soruların başında, tekniğin olanaklarıyla üretilen (ya da yeniden üretilen) bu yapıtın, sanat kavramının kendisi ile ne derece alakalı olduğudur. Tarihsel değişim ve dönüşümü ıskalamadan yanıt aranacak olursa, Walter Benjamin'in bahsedilen metnine atıfta bulunulabilir. Benjamin bu konudaki düşüncelerini, “yeniden-üretilbilirlik (reproduction/röprodüksiyon)” kavramı üzerine inşa eder.

Eserinde “yeniden üretimin” kısa tarihine değinen Benjamin, sanat yapıtının her zaman yeniden üretilbilir olduğuna fakat mekanik yeniden üretimin yeni bir olgu olduğunu öne sürer. Ona göre ksilografi, litografi, gravür gibi baskı tekniklerinin ortaya çıkışı, yeniden üretim tarihindeki kilometre taşlarıdır ve resim, fotoğraf ya da sinemanın ortaya çıkışıyla da doğrudan ilişkilidir. Tarihsel gelişimi boyunca sanat yapıtının “yalnızca bir defaya özgü” olan niteliğini elinden alan bu yeniden üretim teknikleri de kendine özgü başlıca özelliklere sahiptir. Pejoratif anlamıyla bu özellikler, bir “eksiklik” olarak anlaşılmalıdır. Bahsedilen eksik unsurlar Benjamin için “sanat yapıtının bulunduğu yerdeki biricikliği” olarak tanımlanan “şimdi ve buradalık” özellikleridir. Biriciklik özelliği, eserin yaratıldığı an ile başlayan tarihe bağımlıdır. Tarihi yaratıldığı an başlar ve kendisinden sonra üretilen kopyalarını da tarihinin içine alır. Biricik olan eser (yani tarihi başlatan ilk eser) zamanla fiziksel değişikliklere uğrayabilir. Benjamin'e göre bu özellikler çeşitli fizik ve kimya çözümlenmelerine başvurularak ortaya çıkartılabilmektedir. Eserin fiziksel değişimine paralel

olarak, tarihsel süreçte esere ilişkin çeşitli mülkiyet ilişkileri de kendiliğinden gelişir (2002: 52-79).

Benjamin'in sanat yapıtına ve yapıtın teknolojik olarak yeniden üretilmesine dair yaptığı tanımlamaların (biriciklik gibi) iyi anlaşılması, NFT teknolojisi ile üretilen sanat yapıtının çözümlenmesini kolaylaştıracaktır. Benjamin için biriciklik, özgün eserin hakikiliğini tescil eden -ya da başka bir anlamı ile teslim eden- yegane unsurlardan bir tanesidir. Yazar bu noktada, eğer bronz bir yapıtın üzerindeki küfe kimyasal tahliller yapılırsa o eserin hakikiliğinin tespit edilebileceğini ifade eder (2002: 54). Teknik olarak yeniden üretilen bir sanat yapıtının da kurulan bu bağlamda hakiki olması mümkün değildir. Yine de teknik olarak üretilen bir yapıtın, elle üretilen bir taklitle göre hakiki eser karşısında daha bağımsız bir görünüme sahip olduğunu belirtmek gerekir. Benjamin bu hususu iki temel neden ile açıklar:

“Teknik yolla yeniden-üretim, örneğin fotoğraftaki gibi, hakiki yapıtın insan gözüyle değil, ancak ayarlanabilen ve bakış açısını başına buyruk seçebilen objektif tarafından objektifçe saptanabilecek notlarını ön plana çıkarabilir, büyütme veya ağır çekim gibi yöntemlerin yardımıyla insan gözünün algılayamayacağı görüntüleri saptayabilir. Birinci neden, budur. İkinci olarak teknik yolla yeniden-üretim, özgün yapıtın kopyasını yapıtın aslı için düşünülemez konumlara getirebilir. Her şeyden önce ister fotoğraf, ister plak aracılığıyla olsun, yapıtın izleyiciye gelmesini sağlar. Katedral bir sanatseverin stüdyosuna gelmek için bulunduğu yerden ayrılır; bir salonda veya açık havada çalınmış olan koro yapıtı bir odada dinlenilebilir.” (Benjamin, 2002: 54)

Benjamin'in hakiki eserin elle ya da teknik olarak yeniden üretimi ile ilgili olarak verdiği örnekler, dönemi içinde okuyucuya önemli veriler sunar. Yazar, bu düşünceleri ile özgün yapıtın kopyasının, “şimdi ve buradalık” durumunun aksine “her an ve her yerde” olabileceğini ileri sürer. Fakat gelinen noktada kripto sanat eserlerinin “herhangi bir yeniden üretime gerek kalmaksızın” her an ve her yerde olabileceği de gözlemlenebilmektedir. Sanat eserinin NFT'leşerek fiziki özelliğini kaybedişi, özgün esere zamandan ve mekandan bağımsız sergilenebilme olanakları sunar. Böylece NFT ile özgün eser de “bulduğu yerden ya da bulunmadığı yerden” ayrılmadan seyahat edebilir. Ona bu imkanı tanıyan teknik, biricikliği ve hakikiliği ancak mülkiyet ilişkileri üzerinden kurmaktadır. Buradaki mülkiyet ilişkilerinin dijitalleşmemiş sanat eseri kadar çetrefilli olmadığını da belirtmek gerekir. Zira NFT, “değiştirilemez token” olması nedeniyle, yapıtın kimyasal ya da fiziksel tahlillere

başvurmadan da özgünlüğünü tescil edebilecek bir teknolojidir. Bu bağlamda eserin provenans bilgisinin, dijitalleşmemiş esere oranla çok daha güvenilir olduğunu düşünmek mümkündür.

Teknik olanaklarla yeniden üretilen yapıtın hakiki eserden daha bağımsız olması konusunda, Benjamin'in sıraladığı nedenlerden bir diğeri de insan bedeninin algılama sınırları ile ilgilidir. Ona göre teknik olarak yeniden üretilen bir eser (örneğin fotoğraf), teknolojinin imkanları ile beden sınırlarını aşabilir (2002: 54). Bu durum Benjamin'in söylediğinin aksine yalnızca yeniden-üretim eserler için değil, "hakiki" ve özgün bir NFT eser için de geçerlidir. Nitekim NFT, bilgisayar teknolojilerinin yetkinliğinden gücünü alarak ve maddi sarf malzemelerinin sınırlamalarına takılmadan dijitalleşmemiş esere oranla daha bağımsız üretimlerin gerçekleşmesine zemin sağlayabilir.

Eserin hakikiliği konusundaki ifadelerin doğru şekilde yorumlanabilmesi adına Benjamin'in terminolojisine ait bir diğer kavram olan "özel atmosfer⁵ (aura)" kavramı da önem arz etmektedir. Ona göre teknik olarak yeniden üretilen bir yapıt, gelenek sınırlarının dışına taşmasından dolayı sarsılarak aurasını yitirir. Yapıtın tek bir sefere mahsus olan varlığı çoğaltılarak yok olur ve bu oluşan boşluğa kitle varlığı yerleşir (2002: 55). Yeni koşullar içinde yapıtı tüketenin, bulunduğu konumdan yapıtı erişerek ve bununla birlikte yapıtı yeniden üretilip güncelleştirerek onu bağlı olduğu gelenekten de koparır.

Auranın tarihsel koşullara bağlı olarak gelişen algılayış biçimlerinden etkilendiğini de belirtmek gerekir. Bir yapıt biriciklik mefhumu ile özdeşleşmiş geleneğinde, konumlandığı noktaya göre farklı biçimlerde algılanabilir. Yazarın vermiş olduğu örnek bu hususta oldukça açıklayıcıdır. Ortaçağ din adamlarının *Venüs* heykeline bakışı ile antik Yunanlıların bakışı arasında önemli farklar bulunur. Bir grup için bu heykel, kutsanmış (kült) niteliklere sahipken diğer bir grup için pejoratif anlamıyla put olarak algılanabilir. Ortak bir nokta aramak gerekirse, iki grup da eserin -biricik olma niteliği ile bağlantılı olarak- aurası ile karşılaşmıştır. Dolayısıyla yapıtın bulunduğu tarihsel bağlam ile anlamsal bağlam arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur. Auranın yok oluşunu Benjamin, işte algılayış tarihindeki bu köklü değişiklikler ile örnekleyerek açıklar. Yazar, sanat yapıtının gelenek kavramı ile olan ilişkisine dair de, "kült" tanımını genişleterek kuramına uyarlar. Tarihsel süreçte sanat yapıtının ilk olarak büyüsel sonra dinsel ve son olarak kutsal törenlerde varlık buluşu, sanat yapıtının gelenek düzenine öncelikli olarak "kült" bir değer ile dahil olduğu anlamına

⁵ Benjamin özel atmosfer kavramını, tarihsel nesnelere ve doğal nesnelere olmak üzere iki farklı dalda ele alır (Benjamin, Pasajlar, 2002: 56).

gelmektedir (2002: 58). Bu bağlamda eserin aurası ile onun törensel işlevi arasında her zaman bir ilişki olduğu ifade edilir. Aura, temelinde kutsal törenleri barındırır ve belli koşullarda dini anlamını yitirebilir. Örnek vermek gerekirse Rönesans'ta gözlemlenebilen güzellik kültürü de Benjamin için bu tanımın kapsamına dahildir⁶ (2002: 57-58). Güzelliğin bir kültür olarak kendisinin kuramına dahil edilmesi bu kapsamın sınırlarının ne kadar geniş olduğu hakkında da fikir verir.

Eserin kendisinden ziyade bağlamının kutsallaştırılması durumu, kripto sanat eserleri başlığı altında da ayrıca incelenebilir. Kripto eserlerin, bugün -tarihsel sürecin son durağında- gelişmiş teknolojinin bir ürünü olarak tüketiciye sunulması, eserlerin yeni bir kültür niteliği kazandığı şeklinde yorumlanabilir. Tam anlamıyla laikleşmiş bu dijital kültürün, NFT'ye atfettiği özel atmosfer, eserin önüne geçerek onu fonksiyonalist anlamda araçsallaştıracak kadar kuvvetlidir. Bu bağlamda NFT'nin aurası, içinde saklı tuttuğu biricik olma özelliği ile kendisini çağdaş dünyanın yeni yatırım aracı olarak var eder.

Kripto eserlerin tarihsel değerlendirilmesinin yapılabilmesi adına Benjamin'in çağdaş algılayış örneği de elzem niteliktedir. Bu hususta kendisinin kastettiği kitle varlığı tanımı daha fazla açıklanabilir. Ona göre çağdaş algılayışta giderek önem kazanan kitlenin, nesnelere yaklaşma takıntısı, yeniden üretim düşüncelerinde karşılık bulmaktadır. Eserin biricikliğini ve aurasını yok eden nedenlerden bir diğeri de budur. Nesneyi çoğaltarak onunla arasındaki mesafeyi giderek daha da azaltmaya memur hisseden kitle mensupları, bu tutumlarıyla özel atmosferi yok etmektedir (2002: 57). Kurulan bağlamda ilk bakışta NFT'nin de, eser ile alımlayan arasındaki mesafeyi ortadan kaldırmasından dolayı, kitle kültürünün "takıntılarına" katkıda bulunduğu söylenilebilir. Fakat NFT, alımlayıcıya ne kadar yakın gözüküyor olursa olsun, fiziki olarak var olmamasından kaynaklı olarak, Benjamin'in bahsettiği uzaklık duygusunu perçinlemektedir. Hatta bu noktada eserin -maddi anlamda- elle tutulur olmayışı, ona asla erişilemeyecek bir uzaklık duygusu da kazandırdığı yönünde yorumlanabilir. Gözden kaçırılmaması gereken nokta, Benjamin'in de aurayı tanımlarken kullandığı uzaklık kavramı hakkında "asıl uzak, yaklaşılamaz olandır (2002: 80)" ifadeleridir.

NFT'nin tarihsel bağlamdaki pozisyonunu anlamlandırmak adına referans alınan çalışmada Benjamin, neyin sanat olduğu ve neyin sanat olmadığı konusundaki tartışmaları gündeme getirir. Yazar fotoğraf ve sinema örneğinde, bu tartışmaya girişmenin acelecilik olacağını belirterek, bugünün araştırmacısına da dolaylı yoldan bir tavsiye verir. Bu

⁶ Kültürün sekülerleşmesi, biriciklik kavramı için bir tehlike olmakla birlikte otantikliği ortaya çıkartmaktadır (Benjamin, 2002: 80).

tartışmada onu asıl ilgilendiren durum, fotoğrafın da sinemanın da geleneksel estetik anlayışa karşı önemli güçlükler çıkartmasıdır (2002: 61). Bu bağlamda NFT yapıtların da henüz doğmuş olduğu ve sanat eserini fiziksel olarak ortadan kaldırmak gibi köklü bir değişimi arzuladığı göz önünde bulundurulmalıdır. Benjamin'in bahsettiği anlamıyla "aceleci" davranmamak, sanatın estetik anlamdaki değişimini ve dönüşümünü incelemek adına faydalı olabilir. Nitekim NFT, -kabaca- dijital bir yazılım olması sebebiyle kendine özgü bir estetik yaratma olanağına sahiptir. NFT'ler veya dijital sanat eserleri ile gelişen yeni estetik anlayış, teknik olarak eserin kendi biricikliğini güncel tutma (kopyalandıkça kendisini değiştirmek üzere bir yazılım ile oluşturulursa) gibi olanakları da mümkün kılar.

Bunların dışında NFT eserleri konu alan tartışmaların birisi de bu dijital eserlerin "bir sanat eseri olup olmadığıdır". Yaşayan en pahalı ressam unvanına sahip olan David Hockney, NFT eserlere şiddetli karşı çıkan isimlerden birisidir. NFT eser *Everydays*'in yaklaşık 70 milyon dolara satılmasının ardından, yaşayan en pahalı ressamlar listesindeki "tahtı sallanan" Hockney, NFT'nin "hırsızlar ve dolandırıcılara" özel bir form olduğu ifadelerinde bulunmuştur (The Times, 2021). Helen Holmes'un ifadeleriyle "besin zincirinin en tepesinde konumlanan⁷" bu sanatçının, alanındaki teknolojik gelişimleri küçümsemesinin başlıca nedeni ise eseri satın alanların neye sahip olduğu konusunda yaşadığı kafa karışıklığıdır (Holmes, 2021). Çoğunlukla NFT'nin nasıl "çalıştığı" konusundaki teknolojik açıklamaların yarattığı anlaşılmazlıklara temellenen bu küçümseyici tutuma karşılık, NFT'nin bir sanat eseri olup olmadığı ayrıca tartışılmalıdır. Bu hususta sanatçı Sol LeWitt'in kavramsal sanat üzerine yazdığı denemeye başvurulabilir. LeWitt, 1967 yılında yayınladığı *Paragraphs on Conceptual Art* isimli çalışması ile sanat eseri kavramının kendisi üzerine önemli öngörülerde bulunmuştur. Kendisini kavramsal sanata mensup bir sanatçı olarak tanımlayan LeWitt'e göre fikir, sanatı yapan makinenin kendisidir. Fikirler, fizikselleştirilmese de sanat eseri olabilir. Eserin oluşum süreci algılayış üzerine kuruludur. Bu algılayış toplumsal bir mutabakata ihtiyaç duymadığı gibi eseri yapan sanatçının da anlamayacağı bir şey olabilir. Sanatçı kendi sanatını anlamayabilir ya da başka bir ifade ile bir sanatçı, başkalarının sanatını kendisinininkinden daha iyi algılayabilir. Dolayısıyla görselleştirilmiş eserler de görselleştirilmemiş olanlar kadar mutlak anlamdan yoksundur. Eser herhangi bir anlama sahip olmak zorunda değildir. Bu bağlamda yetenek mefhumu da, sanattan bağımsız olarak ardıl

⁷ Holmes, bu ifadesi ile Hockney'in 2018 yılında 90.3 milyon dolar karşılığında satılan *Portrait of an Artist (Pool with Two Figures)* adlı eserine dikkat çekmektedir. Rekor fiyata satılan bu tablodan sonra Hockney, "yaşayan en pahalı ressam" olarak anılır (Christie's, 2018). Yazar Holmes kullandığı ifade ile bu durumu hicvetmektedir.

plandadır. Sezgisel bir sürecin dışavurumu olarak sanatçı, eserinin izleyiciler tarafından nasıl algılanacağı hususunda kontrol dışıdır (LeWitt, 1969: 1-9).

NFT bir eser de LeWitt'in bahsettiği anlamda yetenek yükümlülüğünü ortadan kaldırmıştır. Eser kriptolanmış ise NFT olabilmek için tüm yükümlülükleri sağlamaktadır. Dolayısıyla NFT bir eser, yetenek gibi gelenekselleşmiş sanatın jargonuna dahil olan pek çok kavramdan da bağımsızdır. Bu NFT'ye dijital olan her şeyin “eserleştirilmesi” olanağını tanır. LeWitt'in kavramsal sanat üzerine düşüncelerinin NFT esere uyarlanışında yetenek haricinde fikir başlığı da önemlidir. “Fikirlerin er ya da geç, bir şekle bürünecek gelişim zincirinin içinde oluşu (1969: 1-9)” NFT eserin hangi bağlamda sanat olarak ele alınması gerektiği konusunda yardımcı olabilir. Eserin sanatçıdan bağımsız olarak değişip dönüşmesinin teorik mümkünlüğü, fikrin eser üzerindeki tahakkümünü de güçlendirmektedir. NFT eserde fikir, NFT'nin kendi özgün formunu oluşturur. Bunların dışında NFT'nin sanatın maddi ve materyal yönünü ortadan kaldırışı da LeWitt'in sanat tanımına karşı bir beis oluşturmamaktadır. Sanat, materyale ya da bir fizikselliğe bağımlı değildir. Öne sürülen fikirlerin NFT eserlere uyarlanışında ortaya çıkan sonuç “firça ve tuval” ya da “klavye ve yazılım” arasında bir fark olmadığıdır.

Sanat eserini diğer yaratımlardan ayıran unsur, onun estetik bir forma sahip olmasıdır. Deleuze'a göre sanatsal estetiğin inşasında iki temel ilke mevcuttur. İlki eserin felsefesidir. Bu felsefe sanat eserini başlatan düşünce hali ve sanatçının algı bloğudur. Diğeri ise sanat eseri ile birlikte sanatçının iç çatışmalarının yarattığı bir duygulanım durumunun yansıması (histeri) olarak sanat eserinde somutlaşmaktadır. Böylelikle bir sanatçı, farklı bir anlayış ve kavrayış bütünlüğünü yaratmakta ve yaratım yasasını da kendi kendine oluşturmaktadır. Dolayısıyla her sanat eseri, spesifik bir modu olması nedeniyle tekildir ve diğer sanat eserlerinden bu özelliğiyle kendiliğinden ayrılmaktadır. Sanat eserinin -sanatın tüketicilerinden bağımsız olarak tercih edilen- kendine özgü kullanılan bir malzemesi, tarzı, sanatçının esere yansıyan otonomisinin özgün bir grameri mevcuttur. Kendine özgü yasası ve kuralları vardır. Eser, bu temelde vücut bulmaktadır (Jasper, 2017: 19-21). NFT eserler de sanatçının otonomisini yansıtan özgün bir tekno yaratımın sonucudur. Her eser sanatçı tarafından dijital teknolojilerle değiştirilip ilaveler yapılabilmeye olanak tanır. Bu değişimlerin tümü kayıt altındadır ve değişimin her aşaması tektir. Diğer yandan NFT eserlerin bugün hangi bağlamda ele alınması gerektiği ve bu bağlamı kimin oluşturması gerektiği hakkında Gilles Deleuze'un kaleme aldığı Nietzsche çözümlemesine de atıfta bulunulabilir.

Nietzsche'nin estetik üzerine sorduğu sorulara yanıt arayan Deleuze, sanata izleyicinin bakış açısı ile karar verildiğini söylemektedir. Ona göre bu izleyici, çelişkili görünümü ile “sanatçı olmayan” izleyicidir. Bir şeyi sanat yapanın, insanın onunla kurduğu etkileşim olduğu anlamına da gelebilen bu bağlamda, Nietzsche'nin sanat anlayışını iki temel ilke üzerine oturtur. Deleuze'ün aktardıklarına göre Nietzsche için sanat, öncelikle çıkar odaklı olmayan ve hayır işi kavramının karşısında duran bir anlama sahiptir. Dolayısıyla sanat; şifa veren, sakinleştiren, yücelten, arzuyu ya da güdüyü tatmin eden bir kavram olmaktan çok menfaat temeli üzerine kurulmuş, “gücün iradesinin uyarıcısı ve istemeyi tahrik eden” bir kavramdır. Nietzsche'nin “güzelliğe kim çıkarsız bir gözle bakar” sorusu, bahsedilen anlamda öne sürülen düşüncelerin konstantre bir ifadesi gibidir (Deleuze, 2021). Kriptolanarak özel bir mülkiyet ilişkisi kazanan NFT eserler de Nietzsche'nin sanat tanımına uygun düşecek paralellikler göstermektedir. NFT'lerin, kendinden önceki dijital sanat eserlerinden ayrılmasına neden olan en önemli farkı, eserin kime ait olduğunu işaret edebilmesidir. Bu özelliği ile bugün için sanatsal boyutu ardıl plana itilmiş ve yalnızca eser sahibinin çıkarlarına hizmet edecek şekilde tasarlanmıştır. NFT'nin özgün estetiğini oluşturabilme potansiyeli, bugün için sözü edilen mülkiyet ilişkilerinin gölgesindedir.

Sonuç

NFT, dijital unsurları sertifikalandırarak onlara hakikilik tescil etmeye yarayan bir teknolojidir. Blokzincir adı verilen sistem ile çalışan bu teknoloji, dijital olarak sanat eserlerini de kriptolayarak “herkesin her şeye sahip olabileceği” gibi gözüktüğü dijital dünyanın sanat pazarı içinde, özel bir mülkiyet ilişkisi geliştirir. Bu mülkiyet ilişkisi esere biriciklik atfederek onu sahiplendirmeye yarar. Böylece dijital dünyadaki bir sanat eseri de tıpkı geleneksel sanat eserlerinde olduğu gibi bir sahibe ya da koleksiyona ait olabilir. Kopyalanamaz, özgün ve biriciktir. NFT eserler, günümüzün akışkan modernite koşullarında üretilmekte ve katı modernite döneminin geleneksel eserlerinden radikal bir biçimde ayrılmaktadır. Geleneksel sanat eserinin “şimdi ve buradalık” özellikleri, yeniden üretim yapıtlarla aşılmış ve eser kült değerinden ayrılmıştır. Eserin özel atmosfer adı verilen aurasının yitirilmesine de sebep olan bu dönüşüm, NFT için farklı bir bağlamda ele alınmalıdır. Zira NFT, sanatçıya dijital ortamda fiziksel olmayan bir sanat eseri üretmesine olanak tanımaktadır. Eserin “şimdi ve buradalığını”, “her an ve her yerde” olarak dönüşüme uğratan bu durum, NFT'nin biricikliği nedeniyle kendine özgü bir estetiğe sahip olabileceğinin de öncül göstergeleridir. Bütün bunlar dikkate alındığında NFT'lerin,

Benjamin'in bahsettiği özel atmosfer özelliklerine de –kendi yapısal nitelikleri içerisinde sahip olduğu gözlemlenebilmektedir.

Bu anlamda NFT'nin, Benjamin'in artık yok olduğunu söylediği aurayı içinde barındırdığı söylenilebilir. Fakat bugün için kült değerinin yalnızca “daha fazla para kazanmaya yarayan bir yatırım aracı” olarak görülmesi, sahip olduğu auranın göz ardı edilmesini ve Benjamin'in bahsettiği bağlamdan kopuk olarak değerlendirilmesini olanaklı kılar. Eserin kendisinden ziyade onun artık kütleleşen ekonomik değerinin ön plana çıkışı, eserin sahipmiş gibi gözüktüğü aurayı ve biricikliği görünürde şaibeli hale getirir. Oysa NFT'lerin üretimi dijital teknolojinin olanakları ve yol göstericiliğinde gerçekleşmektedir. Hatta bu teknolojiler ile sanatçı, kendi bedensel ve zihinsel sınırlarını aşarak yaratıcılığını güçlendirmekte, özgün bir “hiper yeniden üretim” süreciyle buluşabilmektedir. Sanatçının tercih ettiği teknolojiler, yazılımlar ve onları kullanım becerisi ile yaratacağı özgünlük, eserin aurasını yeniden tahsis etmektedir.

Kaynakça

Bauman, Z. (2005). *Liquid Life*. Cambridge: Polity Press.

Benjamin, W. (2002). *Pasajlar*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cafer, Ş., Çatıkkaş, Ö., & Ulucan Özkul, F. (2020). Bitcoin madenciliğinin vergilendirilmesi / Taxation of Bitcoin mining. *Vergi Sorunları Dergisi*, 43(382), 42-51.

Christie's. (2018, 11 12). David Hockney's Portrait of an Artist (Pool with Two Figures). New York.

Christie's. (2021). *25 Feb - 11 Mar 2021 | Online Auction 20447*. 6 26, 2021 tarihinde Christie's: <https://onlineonly.christies.com/s/first-open-beeple/beeple-b-1981-1/112924> adresinden alındı.

Deleuze, G. (2021). *Nietzsche ve Felsefe*. İstanbul: Norgunk.

Dowling, M. (2021). Fertile LAND: Pricing non-fungible tokens. *Finance Research Letters*.

Ferscha, A., Hechinger, M., Mayrhofer, R., Rocha, M., Franz, M., & Oberhauser, R. (2004). Digital Aura. *Advances in Pervasive Computing*(176), 405-410.

Girão, L. M., & Santos, M. C. (2019). *The Historical Relationship Between Artistic Activities and Technology Development*. Brüksel: European Parliamentary Research Service. 9 17, 2021 tarihinde [https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA\(2019\)634439](https://www.europarl.europa.eu/thinktank/en/document.html?reference=EPRS_IDA(2019)634439) adresinden alındı.

Holmes, H. (2021, 4 5). *David Hockney is Skeptical About NFTs and Thinks Beeple's Work Looks 'Silly'*. 8 5, 2021 tarihinde Observer: <https://observer.com/2021/04/david-hockney-nfts-beeple/> adresinden alındı.

Hope, C., & Ryan, J. (2014). *Digital Arts: An Introduction to New Media*. London: Bloomsbury Publishing.

Jasper, M. (2017). *Deleuze on Art: The Problem of Aesthetic*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Kardaş, S. (2019). Blokzincir Teknolojisi: Uzlaşma Protokolleri. *Dicle Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Dergisi*, 10(2), 481-496.

LeWitt, S. (1969). Paragraphs on Conceptual Art. *Art-Language*, 0-9.

Riccioni, I. (2008, 8 2). Art and Creativity. Bolzano. 9 17, 2021 tarihinde <http://magazin.cultura21.de/piazza/english/art-and-creativity.html> adresinden alındı.

The Times. (2021, 4 4). *David Hockney brushes off 'crooks and swindlers' of digital art*. 8 5, 2021 tarihinde thetimes.co.uk: <https://www.thetimes.co.uk/article/david-hockney-brushes-off-crooks-and-swindlers-of-digital-art-bwjvlhp7l> adresinden alındı.

Valkealahti, J. (2015). *Liquid art: Embracing Temporary Aesthetics (Master's Thesis)*. Aalto: Aalto University.

Büyük Veri Çağında Kişisel Veri Güvenliği Üzerine Bir Alan Araştırması: Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Güvenlik Algıları

Rukiye CİVAN KEMİKSİZ

Doktora Öğrencisi
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı
rukiyecivan@gmail.com
Orcid: 0000-0002-1028-484X

Özet

Bu çalışma, ‘Büyük Veri Çağı’ olarak adlandırılan günümüzde kişisel veri güvenliğinin önemini vurgulamak ve bu alanda önemli rol ve sorumluluk sahibi olan bireylerin, dijital yerli- dijital göçmen olmaları bağlamında kişisel veri güvenliğine ilişkin bilgi düzeylerini ortaya koymak, sanal uzamdaki güvenlik tedbirlerini ve farklılaşma düzeyini ampirik olarak ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. İnternetin baskın bir araç olduğu iletişim evreninde, dijital kültür ve bu kültüre ait yeni bir kavram olan Büyük Veri ile, kişisel veriler, güvenlik ve mahremiyet tartışılan önemli konular arasında bulunmaktadır. Kişisel veri güvenliğine odaklanılan bu çalışmada, mahremiyetin önemli bir olgu olarak kişisel, kurumsal, tüzel kişiler tarafından zedelenmesinin önlenmesini hukuksal anlamda sağlayan düzenlemelerin yanı sıra bireylerin kişisel veri güvenliği konusundaki okuryazarlık düzeyi bağlamı incelenmektedir. 229 kişinin katılımı ile yapılan yoklama tekniği sonucunda, Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin kişisel veri güvenliği konusunda, içinde buldukları jenerasyonel sistemin getirmiş olduğu kişilik özellikleri, konuları ele alma biçimi ve güvenlik algılarındaki farklılıklar sebebiyle farklı tutumlar sergiledikleri görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Dijital kültür, büyük veri, kişisel veri güvenliği, dijital yerli, dijital göçmen.

•••••

Makale geliş tarihi: 01.05.2022 • Makale kabul tarihi: 14.06.2022
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (1) • bahar: 64-91

A Field Study on Personal Data Security in the Age of Big Data: Security Perceptions of Digital Natives and Digital Immigrants

Rukiye CİVAN KEMİKSİZ

Ph.D. Student

Istanbul University

Institute of Social Sciences

Department of Journalism

rukıyecivan@gmail.com

Orcid: 0000-0002-1028-484X

Abstract

In this study, ‘the era of Big Data’ personal data and security in this area nowadays it is called highlight the importance of individuals who have a significant role and responsibility, in the context of digital native or digital immigrant to identify the level of knowledge regarding the security of personal data, the security measures and empirically aims to reveal the level of differentiation in the virtual space. In a new communication universe where the internet is a dominant tool, digital culture and a new concept of Big Data, personal data, security and privacy are among the important topics discussed. In this study, which focuses on personal data security, the context of the literacy level of individuals on personal data security is examined, as well as the regulations that legally ensure the prevention of privacy by personal, corporate and legal persons as an important phenomenon. As a result of the polling technique conducted with the participation of 229 people, it is seen that Digital Natives and Digital Immigrants exhibit different attitudes towards personal data security due to personality traits brought about by the generational system they are in, the way they handle issues, and differences in security perceptions.

Keywords: Digital culture, big data, personal data security, digital native, digital immigrant.

.....

Submission date: 01.05.2022 • Acceptance date: 14.06.2022

Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (1) • spring: 64-91

Giriş

İnternet, ortaya çıkışından günümüze salt bir iletişim aracı olmanın çok ötesinde askeri, ekonomik, politik, sosyo-kültürel pek çok alana etki etmekte ve bu alanları dönüştürmektedir. Bu dönüşümün hızı, konsantre biçimde artarak tüm alanların çevrimiçi olarak evrilmesini de beraberinde getirmektedir. Bu teknolojik yenilik ve gelişmelere olan kabul süreçleri ve tutumların ise kişisel, toplumsal, kuşaksal, ülkesel ve küresel düzeyde farklılaşmakta olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda karşılaştığımız bu yeni düzlem, çok boyutlu, multidisipliner açıklamalara muhtaç bir yapı görünümündedir.

Dijital kültür kavramıyla birlikte bireylerin, kurumların, işletmelerin ve bilimin yaptığı çeşitli analiz biçimlerine, içinde yaşadığımız dünyayı anlamak ve açıklamak imkanı sağlarken, insanların yaşamlarını nasıl sürdürdüğünü ve bunu şekillendiren yenilik, ürün, politika ve istihdam gibi konularda temel girdilerle oluşturduğu bilgileri tek bir veri kümesinde toplamanın mümkün olduğu Büyük Veri Çağı'nda, verilerin sağladığı kolaylıkların yanı sıra mahremiyet ve güvenlik sorunsalı distopik senaryoların önünü açmaktadır. Bu bağlamda veri güvenliği, önemli bir madde olarak karşımıza çıkmakta ve kapsamlı bir veri politikasıyla değerlendirilmesi gerekmektedir. Bu yeni alanda doğabilecek hukuksal boşlukları önlemek ve dijital kullanıcıları korumaya yönelik yasal düzenlemelerin oluşturulması zaruridir. Yasal düzenlemelerin ve teknik imkanların kullanıcısı olan bireylerin, veri güvenliğine ilişkin sorumluluğu da, güvenliğin ilk halkasını oluşturması açısından önemli bir yere sahiptir.

Bilgi Toplumuna Doğru

Su ve buhar gücünün ilk kez mekanik üretim sitemlerinde kullanılarak dokuma makineleriyle başlayan 18. Yüzyılın sonunda başlayan Sanayi Devrimi, günümüze dek içerisinde barındırdığı dönüşümlerle evrim sürecini devam ettirmektedir. Elektrik enerjisinin kullanımıyla ikinci endüstriyel devrim yaşanmış, fabrikalar ve üretim hatlarıyla kitlesel üretimde devreye girmiştir. Elektronik bilgi teknolojilerinin 1970'lerde imalat otomasyonunu ileri seviyelere taşımasıyla üçüncü Sanayi devrimi yaşandığı esnada 'Sanayi sonrası toplumunun gelişi' ile farklı toplumsal boyutlardaki gelişim ve değişimden bahseden Daniel Bell (1976), toplumu "teknö-ekonomik" yapı, siyasa ve kültür olarak ayırmakta ve bu yeni toplum düzeninde mal üretiminden hizmet sektörüne geçildiğini ifade etmektedir. Bilginin kendisinin ve kurumlardaki ilişkilerde belirleyici rolünün artmasıyla birlikte, toplumun örgütlenme, tabakalaşma, siyasi ve ekonomik süreçlerde etkili olduğu yeni bir toplum düzenini öngören Bell (Koivisto ve Ampuja, 2014, s. 450), dönüşümün altında yatan etkenin

yeni teknoloji olduğunu vurgulamaktadır. Bu yeni dönemde teknolojik gelişmenin rasyonel, işlevsel aynı zamanda verimli sonuçları doğurabilmesi için plan ve kontrol süreçlerini yönetecek ‘entelektüel teknoloji’ ye ihtiyaç bulunmaktadır (Brick, 1986). Bell’in entelektüel teknoloji ile kastettiği, sezgisel bilgi yerine geçecek, sorunların çözümünde başvurulacak bilimsel bilgidir (Poloma, 2012). Bir başka ifadeyle, teorik bilginin merkezindeki bilimin teknolojiyle yeni ilişkisine vurgu yapan Bell, enerji kaynakları sağlayarak, seri üretimi mümkün kılarak, iletişimi ve kontrolü kolaylaştıran bu durumu 'entelektüel teknoloji' olarak adlandırmaktadır (Duff, 2000).

Bilginin üretimi ve tüketimine dayanan “Bilgi Toplumu”nu kavramsallaştıran Masuda (1985), beşinci ve altıncı nesil bilgisayarlar, yeni iletişim ortamlarının ve ileri robot teknolojisinin geliştirilmesi; ve gen-kültür birlikte evrimi ile birlikte insanın evrilerek yeni bir insan tipi olarak *homo intelligence*’a ulaşılacağını öngörmektedir. Taş balta, buharlı motordan sonra insanlık tarihinde dönüşümsel üçüncü araç olarak görmekte olduğu bilgisayarın, orijinal bilgi üretmedeki araçsal rolüne vurgu yapmakta, yeni iletişim bilgi medyasının öneminden bahsetmektedir. 1985 yılında yapmış olduğu bu öngörülerin yaşamakta olduğumuz Dijital Çağ, Dijital Toplum, Dijital Kuşak, Dijital Kültür retoriğine de zemin hazırlamaktadır.

Castells’in (2008) ifadesiyle enformasyon tarihin her döneminde önemli bir işleve sahipti. Tarım toplumunda yaşayan bir bireyin de faaliyetlerini sürdürürken toprağa, iklime, tarım ekonomisine ilişkin çeşitli enformasyonlara ihtiyacı vardı fakat toplumdaki bütün faaliyetlerin temelinde yatan olgu olarak bilginin etrafında örgütlenmesiyle oluşan “enformasyonel toplum”un işleyişi bu bağlamda farklılaşmaktadır. Bu dönüşüm, ekonomik açıdan da farklılaşmakta, sermayenin medya kuruluşları, sağlık, eğitim eğlence, spor gibi çeşitli enformasyon alanına yönlendirilmesiyle kapitalist bir ağ toplumunun küresel düzlemde etkisini artırdığını göstermektedir.

Morley ve Robbins (1997), yeni bilgi teknolojilerinin yeni uzamsal yapı ve ilişkilerini oluşturduğunu; elektronik bilgi akışının hakim olduğu bu yeni küresel görüntü yüzeyinin, merkezi ortadan kaldırarak yanlı, parçalanmış bir hiper-uzam oluşturduğunu ifade ederler. Bilgi ağları, uydular ile coğrafi sınırları delerek sürekli bilgi akışının olduğu bu yeni uzam, somut bölgeler üzerine soyut mekanlar yerleştirmektedir. Günümüzde siber – fiziksel sistemlere dayalı üretimin yaşandığı endüstri 4.0’ın bileşenlerine bakıldığında başta mobil teknolojiler olmak üzere yapay zeka, makineler gelişmiş otonom robotlar, gelişmiş üretim mekanizmaları olarak 3D yazıcılar, artırılmış gerçeklik ve simülasyon, elektronik ürün kodları almak saklamak ve kullanmak amacıyla oluşturulan RFID teknolojileri, Nesnelerin İnterneti,

Bulut Teknolojileri, Big Data- Büyük Veri analizleri, Siber Güvenlik olduğu görülmekte; işletmeler de giderek bu yeni trendler kapsamında kendilerini güncellemektedirler (Gilchrist, 2016). Endüstri 4.0'ın üretim alanının yanı sıra birlikte değişen toplum yapısına baktığımızda teknoloji temelli dönüşümün önemli bir bileşeni olan Büyük Veri'yi görmekteyiz. Verilerin kullanıldığı, işlendiği, yönetildiği, pazarlandığı bu yeni düzlemi “Veri Toplumu”na, daha geniş vizyonda da, “Büyük Veri Çağı” olarak nitelemek mümkündür.

Kültürün Dijitale Evrilmesi

Teknolojinin hızlı gelişimi ve toplumsal hayat içerisinde oynadığı rol düşünüldüğünde içinde yaşadığımız kültürün de bu bağlamda yeniden üretildiğini söylemek mümkündür. Dijital kavramı günümüzde bilgisayar teknolojisiyle ayrılmaz bir parça haline gelerek, dijital teknolojiyi oluşturan ve geliştiren her şeyi kapsayan geniş bir kavram haline gelmektedir. Bu bağlamda yaşamlarımızın sınırlarını ve tarzlarını, anlam ve iletişim sistemlerimizi belirlemesi bağlamında kendine özgü bir dijital kültürün varlığından söz edilmektedir (Gene, 2018). Bu kültürün en önemli bileşeni olarak dijital verilerin oluşturulması ve iletilebilmesiyle oluşan yeni ağ sistemi, küresel iletişim için teknolojik koşulları hazırlayan bu teknolojik paradigma dünyanın eskiden algılandığı anlayışın giderek çözülmesini de beraberinde getirmektedir (Castells, 2008).

1980'lerden itibaren kişisel bilgisayarların kitleler tarafından kullanılmaya başlanmış olması, internetin askeri, siyasal konumunu aşarak kişisel amaçlar çerçevesinde kullanımını ve yaygınlaşmasını beraberinde getirmektedir. Dreyfus (2016)'a göre, internet salt teknolojik bir yenilik değildir; teknolojik yeniliğin yeni bir tipi, özünü ortaya çıkaran şeydir. Ortaya çıkmasından bu yana internetin günlük hayatımızdaki yeri vazgeçilmez olmuştur, kişisel bilgisayarların yaşamımızın bir parçası olması (Abbate, 2017), özellikle Web 2.0 teknolojisiyle beraber pasif alıcı konumundan üretken ve aktif olduğu bir sürece bireyler üreten, paylaşan ve geribildirim alabilmektedir. Bu bağlamda zaman-uzam fark etmeksizin her an her yerde ulaşılabilir olmak, yeni medya ortamını ve ona özgü iletişim metotlarını da değiştirmektedir. Binark'a göre (2007), “Yeni medyada, ses, imge, metin ve sayısal veri gibi farklı türdeki verilerin bir arada bulunması ve bunları depolama alanına duyulan ihtiyaç ve dijital kapasitelerin yüksek olması bilgisayar aracılı iletişim şeklinde iletişimin biçiminde devrim yaratmıştır”. Yeni medyadaki iletişimi sağlayan dijital platformların temel altyapı özellikleri, veri birleşmesi (multimedya), kullanıcı müdahalesi (etkileşimlilik) ve gerçek izlenim yaratan ortam (sanallık) olarak görülmektedir (Türkoğlu, 2013).

Dijk (2016)'ın ifadesiyle hızı, görselliği ve yaratıcı niteliklerinin yanı sıra dijital kültür; hazır verilerden oluşan, yaratıcılıktan yoksun kolaj ve tüketici bir görünüm sergilemektedir. Dijital kültürün bir diğer özelliği, üretimlerin yanı sıra var olan kültür ürünlerinin dijitalleşmesini de kapsamaktadır. Bilgi toplumunun önemli bir unsuru olan dijitalleşmeyle birlikte bilgiye daha kısa sürede, daha ekonomik bir şekilde ulaşmanın önü açılarak kullanıcılar açısından yeni fırsatlar doğmaktadır. Dijitalleşme, herhangi bir iş, hizmet, yaratımın dijital hale getirilmesi ya da bu yeni uzamda kullanılması amacıyla dijital imkanlarla üretme sürecini kapsamaktadır (Aksu, 2018). Laughey (2010), “yeni medyanın eski medyayı iyileştirme süreci” olarak görmekte, bu bağlamda dijital mecralarla yeniden biçimlendirilen yeni medya teknolojileri, yeni bir deneyim olmaktan çok teknolojik ilerleme tarihinin devam ettiğini göstermektedir. Dijitalleşmenin kapsamı ürünler, mekanlar, ekipmanlar gibi maddi ve fiziksel olgularla sınırlanamayacak ölçüde büyüktür; süreçlerin, deneyimlerin, iş modellerinin, eğitimin, vatandaşlığın, hukukun, medyanın da içinde yer aldığı çok büyük bir dijital deneyimin içinden geçmekte olduğumuz görülmektedir.

Yeni teknolojilere geçişle beraber sosyo-kültürel yapı da değişmektedir. Dijital yerliler, tüm hayatlarını bilgisayar, cep telefonu, video oyunlar ve diğer teknolojik aygıtlarla geçiren bir nesildir; e-posta, anlık mesajlar, internet hayatlarının ayrılmaz bir parçasıdır. Prensky (2001) NGen(Net Generation), DGen(Digital Generation) kavramları yerine “dijital yerli” kavramını kullanmayı yeğler. Prensky, yeni nesil öğrenciler ile eski nesil eğitimciler arasındaki uyumsuzluğu aşmak üzere metodolojik olarak eski içerikler ile yeni içeriklerin farklılıkları ve uyumsuzlukları üzerine odaklanmaktadır. Eski içerik, okuma-yazma, mantıksal düşünme üzerine kurulu iken, yeni içerik yazılım, donanım, robotik, nanoteknoloji aynı zamanda politika ve sosyolojiyi içerir. Bu uyumsuzluğu aşmak için çözüm önerisi olarak eğitim materyallerinin dijital yerlilere uyarlanması yanı sıra bilgisayar oyunlarının öğrenmedeki araçsal rolü üzerinde durmaktadır. Dijital yerlilerin dışında kalanlar ise dijital göçmenleri oluşturur. Türkoğlu (2013), dijital yerliler ve dijital göçmenlerin bilgiyi edinmedeki farklılıklarını; dijital yerlilerin, bilgiye birçok multimedya ortamından hızla erişmek isterken dijital göçmenlerin, bilginin sınırlı ortamlardan kontrollü bir şekilde gelmesini istemekte olduğunu ifade eder (Tablo 1). Benzer bir tanımlama da Gardner ve Davis (2013)'in hayatı uygulamalar bütünü olarak algılama eğiliminde olan, coğrafya ve zamandan bağımsız olarak kolay ve sürekli olarak kendilerine erişilebilir olan App Generation- Uygulama Kuşağı tanımlamasıdır. Dijital teknolojilerin günlük hayattaki görünüşleri bu alana ait -baskı teknolojilerindeki okuryazarlıktan çok farklı- yeni bir

okuryazarlık anlayışını da beraberinde getirmektedir. Temel bilgi ve becerilere sahip olma anlamındaki okuryazarlık kavramı (Snaveley ve Cooper, 1997), bugün dijital kültürün hakim olduğu sistemde farklı bir öneme sahiptir. Sadece teknolojik araçları kullanmanın ötesinde paylaşım, etkileşim, güvenlik gibi birçok konuyu içinde bulunduran yeni ve çoklu becerilere sahip olmayı getiren yeni medyada, çocuk ve gençlerin yetişkinlerin uzlaştırıcılığı ya da denetimi olmaksızın dijital mecralardaki üretimleri ve yetkinlikleri dikkat çekmektedir. Önceki nesiller için teknolojik bir araca sahip olmak hayal ürünüyken bugün olarak bilgisayar, tablet, mp3, oyun konsolları çocukların oyuncuğu haline gelmektedir (Carrington, 2005). Yeni bir tür dijital okuryazarlık olarak adlandırılabilir çalışmaları bu alanda risk faktörü altında olan dijital kuşakların farkındalığının artırılması ve korunması söz konusu olmaktadır.

DİJİTAL YERLİ	DİJİTAL GÖÇMEN
Bilgi, birçok multimedya ortamından hızlı gelsin ister.	Bilgi, sınırlı ortamlardan yavaş ve kontrollü gelsin.
Aynı anda birçok işi yapabilir.	Aynı anda tek bir işe odaklanmak ister.
Metin yerine, resim, ses ve video kaynaklarını tercih eder.	Resim, ses, video kaynakları yerine yazılı kaynakları tercih eder.
Hiperlink multimedya bilgilerine rastgele erişmek ister (örn.bir web sayfası içeriği)	Sıralı, lineer bilgilere belli bir mantık silsilesiyle erişmek ister (örn.kitap, gazete)
“Yeri geldiğinde” yapmak ister.	“Her durumda” yapmak ister.
Anlık başarı, anlık ödül, anlık geribildirim ister.	Zamana yayılmış başarı, ödül, geribildirim bekler.

Tablo 1 Dijital Yerli vs Dijital Göçmen (Kaynak: Türkoğlu, Tanol: Bilgi Toplumunda Dijital Kültür, İstanbul, Beyaz, 2013)

Big Data: Büyük Veri Kavramı

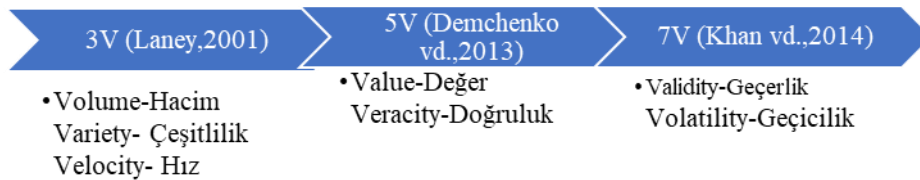
Veri kavramına bakıldığında, dünyayı soyutlayarak elde edilen hammadde olarak anlaşılmaktadır. Veriler, kategoriler, ölçüler ve diğer temsil şekilleri - sayılar, karakterler, semboller, resimler, sesler, elektromanyetik dalgalar, bitler – şeklinde hangi kategorinin hangi bilgiyi oluşturduğuna odaklanır. Veriler genellikle doğanın temsilidir; örneğin bir kişinin yaşı, boyu, kilosunu, rengi, tansiyonu, görüşü, alışkanlıkları, yeri vb. aynı zamanda ima edilebilir (örneğin, varlık yerine bir yokluk yoluyla) veya türetilir (örneğin, verileri karşılaştırarak

hesaplanan zaman içindeki değişim yüzdesi gibi diğer verilerden üretilir. iki zaman dilimi) ve analog biçimde kaydedilebilir ve saklanabilir veya dijital biçimde bit olarak kodlanabilir (Kitchin, 2014). Bu bağlamda verilerin sağladığı faydalar güçlü aynı zamanda değeri yüksektir. Bireylerin, kurumların, işletmelerin ve bilimin yaptığı çeşitli analiz biçimlerine, içinde yaşadığımız dünyayı anlamak ve açıklamak imkanı sağlarken insanların yaşamlarını nasıl yaşadıklarını ve bunu şekillendiren yenilikler, ürünler, politikalar, istihdam gibi konularda temel girdilerle oluşturduğu bilgileri tek bir veri kümesinde toplamak mümkündür.

'Büyük Veri' teriminin etimolojisini 1990'ların ortalarına kadar ilk kez kullanan, yeni türden verilerle ilgilenen bir şirket olan (Lohr, 2013), Silicon Graphics'in (Hollywood'da özel efektler ve casus ajansları tarafından video gözetimi için kullanılan bilgisayar grafikleri devi) emekli bilgisayar bilimcisi John Mashey, (Diebold, 2012), Büyük Veri kümeleri tanımlamasını kullanmıştır. Başlangıçta, terimin çok az alanda, 2008'de akademi ve endüstrideki çok az insanın bu terimi kullanıldığı görülmektedir. Beş yıl sonra, iş çevrelerinde ve popüler medyada; New York Times ve Financial Times gibi popüler gazete sayfalarında genişçe yer alması, The Economist, Time, Nature ve Science gibi popüler bilim dergilerinin yayınlarında düzenli olarak kullanıldığından yaygın olarak bir terim haline geldiği görülmektedir. Büyük Veri, "sensörlerden ve çeşitli araçlardan gelen hacmi büyük, çeşidi bol, düzensiz, sorunlu ve hızla gelen veriyi; toplama, saklama, temizleme, görselleştirme, analiz etme ve anlamlandırma bilimi" olarak ifade edilmektedir (Cukier ve Mayer-Schönberger, 2013). Manovich'in (2011) ifadesiyle, Büyük Veri, bilimsel olarak süper bilgisayarları gerekli kılacak ölçüde büyük boyutlardaki veri kümelerini temsil etmede kullanılmaktadır. Bu ölçekteki Büyük Veri'nin farklı alanlardaki kullanımına bakıldığında salt teknolojik bir açıklamanın yetersiz olacağı görülmektedir. Büyük Veri aynı zamanda bilimsel, teknolojik sosyo-ekonomik, ve sosyo-kültürel bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Dünyanın önde gelen bilgi teknolojisi ve danışmanlık şirketi analisti olan Laney (2001)'in makalesinde yer verdiği üzere, Büyük Veri'nin bileşenlerine bakıldığında genellikle 3V (volume-hacim, variety - çeşitlilik, velocity- hız) ile nitelendirildiği görülmektedir. Büyük Veri Hacmi, metin, ses, video, sosyal medya dahil olmak üzere ağ kurma, araştırma çalışmaları, tıbbi veriler, uzay görüntüleri, suç raporları, hava durumu tahminleri ve doğal afetler vb. tüm kaynaklardan oluşturulan verinin boyutunu ifade eder. Hız, Büyük Veri'nin sürekli hareket halinde olmasıdır. Büyük Veri'nin üretilme hızı çok yüksektir ve her geçen gün bu hız daha da artmaktadır. Sadece Büyük Veri için değil, tüm iş süreçleri için de hız önemli bir faktördür. Bu açıdan bakıldığında veriyi işleyecek, analiz edecek süreçlerin de

Büyük Veri'nin üretimiyle aynı hızda olması gerekmektedir (Khan, Uddin ve Gupta, 2014). Bu da “gerçek zamanlı analiz”in önemini artırmaktadır. Verinin toplandığı anda eş zamanlı analizinin gerçekleşmesi onun değerini artırmaktadır (Akıncı, 2019). Çeşitlilik ise, Büyük Veri kümelerinin mobil cihazlar, bütünleşik devreler, sosyal medya kaynakları ve sensörler gibi pek çok farklı kaynaktan alınmakta olduğunu ifade eder. Bu kaynaklardan alınan veriler sosyal ağ mesajları, güncelleme ve görüntüleri; giyilebilir teknolojiler üzerindeki sensörlerden alınan kat edilen mesafe, süre, harcanan kalori bilgileri; cep telefonları ve diğer giyilebilir cihazların GPS sinyalleri; çevrimiçi alışverişler ve tüketim tercihleri ve nihayet pasif durumda bile veri üretmekte olan akıllı binalar, toplu taşıma araçları veya video kameralarından toplanan veriler gibi pek çok farklı formatta bulunmaktadır (Akıncı, 2019). Verilerin özelliği, anlamlılığı, doğruluğu, geçerliliği, geçiciliği verinin değerini belirlemekte ve “Büyük Veri”nin üzerine oturduğu zemin geliştirilmekte ve güncellenmektedir (Laney, 2001; Demchenko, Membrey, Grosso ve Laat, 2013; Khan ve ark., 2014) olarak güncellenmektedir (Şekil 1). Kullanım amacı doğrultusunda veri saklama politikasının oluşturulması gerekmektedir. Zira, çok büyük hacimli bir verinin saklanabilmesi ve güvende tutulması oldukça maliyetli olduğundan kolay değildir. Geleneksel politikanın dışına çıkarak iş yapma süresi sona erdiğinde de bu veriler kolayca yok edilebilir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta ise, hayati öneme sahip olan bazı verilerin temizlendikten sonra bir daha onlara ulaşma imkanı da ortadan kalkmaktadır.

Şekil 1 Büyük Veri Bileşenleri

Yeni bir kavram olmasına karşın Büyük Veri'nin disiplinler arası çalışmalara ihtiyaç duyan çok yönlülüğü birçok alanda inceleme yapılmasını gerektirmektedir. Büyük Veri'nin ne olduğu ve nasıl var olduğu, kapsamı, geçiciliği, ağ üzerindeki kimliklerle olan ilişkisi bakımından *ontolojik*; enformasyon toplumu olarak nitelenen günümüzde Büyük Veri'nin sağladığı “yeni” bilme yolları, veri temelli teorilerin oluşturulması bağlamında *epistemolojik*; dijital verinin görselleştirilmesi, simülasyonu, sosyal bilimlerdeki araştırmalarda niteliksel ve niceliksel olarak kullanımına uygun hale getirilmesi ve bu analizi uygun bilgisayar destekli okuryazarlık programlarının geliştirilmesi bakımından *metodolojik*; verinin ham halden bir değere dönüşerek sermaye haline gelmesi ve “bilgi kapitalizmi”ni oluşturması, oluşturulan

içeriklerin dağıtım, doğrulama süreçlerinde akademik bir ekonomiyi geliştirmesi, telif hakkı-korsan içerik gibi konuların ekonomik etkileri, gelişmekte olan bebek endüstrilerin oluşturacağı ekonomi, veri gazeteciliği ve medya uzmanlığı gibi yeni mesleklerin tezahürü, hükümetler ve düzenleyici kurumlar tarafından nasıl yapılandırıldığı bağlamında *ekonomik* açıdan incelenmesi gerekmektedir (Tellan, 2016).

Kişisel Verilerin Korunması ve Veri Güvenliğine İlişkin Hukuksal Düzenlemeler

Veri güvenliğinin içinde yer aldığı daha kapsamlı bir kavram olarak bilgi güvenliği, “bilgiyi ürünler, kişiler ve prosedürler aracılığıyla depolayan, işleyen ve ileten cihazlarda bilgilerin bütünlüğünü, gizliliğini ve kullanılabilirliğini koruma” olarak tanımlanmaktadır (Ciampa, 2017, s. 14). İzinsiz veya yetkisiz olarak kullanma, değiştirme, ifşa etme, ortadan kaldırma hasar verme şeklinde ortaya çıkabilecek zararlar güvenlik zaafiyeti kapsamında açıklanmaktadır.

Beniger (2017), teknolojinin bir toplumun yapabileceklerinin sınırlarını belirlediğini ve Kontrol Devrimi’nde başlıca itici gücün teknolojik dönüşümler olduğunu belirtir. Mikroişlemcilerin ortaya çıkmasıyla birlikte, her türlü enformasyon teknolojisi tek bir kontrol altyapısında birleşmektedir. Dijitalleşmeyle birlikte, kişiler ve makineler arasındaki iletişim ve geribildirimi kolaylaşırken, duyguların, tatların, sözcüklerin kısaca insana ait her şeyin sayısal bir forma dönüştürülebileceği, saklanabileceği, işlenip iletileceği öngörülmektedir. Dijk (2016), ağların içindeki kanlı canlı bireylerin davranışlarını yüz yüze ilişkileri de kapsayacak biçimde ekonomik, politik, psikolojik ve kültürel bağlamları içinde değerlendirme çabasıdadır. Bu sebeple de ağ toplumuna ilişkin gelecek projeksiyonlarında teknolojinin, bağımsız bir değişken olmadığına altını çizerek, güç odaklarının gerek duyduklarında aynı teknolojinin imkân verdiği merkezi kayıt, gözetleme ve kontrol gibi kısıtlayıcı strateji ve taktikleri başarıyla kullandıklarına dikkatimizi çeker.

Bilginin üretilme, iş yapma ve yönetişimin nasıl yapıldığının yeniden şekillendirilmesinin yanı sıra gözetim, mahremiyet, güvenlik, profil oluşturma, sosyal sıralama ve fikri mülkiyet haklarıyla ilgili birçok soruyu gündeme getiren bir veri devrimi devam etmektedir (Kitchin, 2014). Bu bağlamda;

Diğer sosyo-tekniksel olgular gibi Büyük Veri de hem ütopyik hem de distopyik retoriği tetiklemektedir. Büyük Veri, bir taraftan kanser araştırmalarından terörizm ve iklim değişikliğine kadar çok çeşitli alanlarda yeni kavrayış olasılıkları sunarak türlü toplumsal sorunlara gönderme yapan güçlü bir araç

olarak görülmektedir. Diğer taraftan ise, mahremiyetin istilası ve azalan sivil özgürlüğü ile artan devlet ve kurumsal kontrolü olanaklı kılan Büyük Birader'in sorunlu bir alameti olarak algılanmaktadır. Bu açıdan, tüm sosyo-tekniksel olgularda görüldüğü gibi umut ve korku akımları, henüz yolda olan incelikli ve derin bir bakış gerektiren değişimleri karartmaktadır (Boyd, Crawford ve Savcı, 2015).

Alter (2017, s. 15), teknolojinin kitle tüketimi için şekillerinden kurumlar tarafından yönlendirilene kadar ahlaken iyi ya da kötü olmadığını belirtirken, Fuchs (akt. Arslan, 2016) ise, internet ve toplum arasında geleneksel medyada olan tek boyutlu yapıdan farklılaşarak, çok boyutlu antagonist bir ilişki olduğuna dikkat çeker:

İnternetin antagonist yapısı ile bir yandan bazılarını suça, ahlaksızlığa, nefret söylemlerinin yayılmasına, bilginin değerinin düşürülmesine ve bilgilerin çalınmasına, bireylerin iktidar tarafından gözetlenmesi ve denetlenmesine neden olurken, diğer yandan bireyin düşüncelerini özgürce ifade ettiği bir alan, demokrasi, ekonomik büyüme için bir araç, dil öğrenmek ve iyi bir eğitim almak için imkan sağlar (Arslan, 2016).

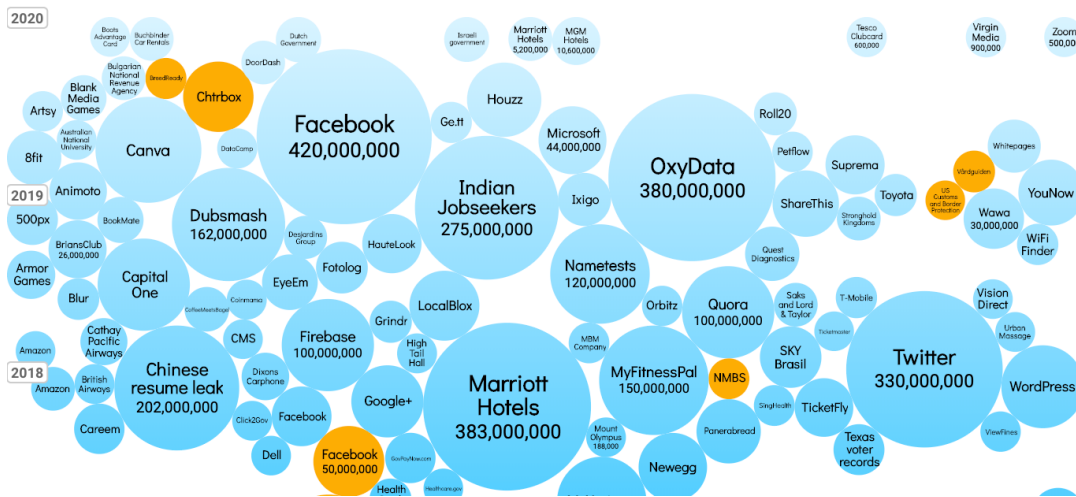
Büyük verinin şirketler, kamu ve özel kuruluşların iş yapma modellerini değiştirmesi ve kullanımın sağladığı kolaylıklar nedeniyle bu alana ilişkin çalışmalar günümüzde ağırlık kazanmaktadır. Veri güvenliğine en çok ihtiyaç duyan, güvenlik için ciddi gereksinimleri olduğunu düşünülen sektörler finans, sigorta ve sağlık sektörleri ve devlet kurumları olmakla birlikte çevrimiçi hizmetlerin ve müşteri hesaplarının da kişisel kimlik bilgilerinin korunması bağlamında sıkı güvenlik önlemlerine ihtiyaç duymaktadır (Dunning ve Friedman, 2015). Bu çalışmalarda önemli bir konu, kişisel verilerin korunması ve kullanımında mahremiyet sorunsalıdır.

Kişisel verilerin korunması hakkı, özel hayatın gizliliği temel ilkesine dayanan negatif statü haklarından biridir. Özel hayatın gizliliği, bütün modern demokratik hukuk devletlerinde benimsenmiş bir anayasa hukuku ilkesidir. Günümüz hukuk devletlerinde, kişi her yönüyle bir bütün olarak kabul edilmekte ve özel hayat da bu bütünün önemli bir parçası olarak görülmektedir. (Özbudun, 1997, s. 265)

Akıncı (2019), mahremiyet kavramının mekânsal mahremiyet, kişi mahremiyeti ve veri mahremiyeti olmak üzere üç başlık altında incelemektedir. Mekânsal mahremiyet kişiyi çevreleyen yakın fiziksel alanın korunmasını, kişi mahremiyeti kişiyi haksız müdahalelere

karşı korumayı, veri mahremiyeti ise kişisel verilerin toplanma, saklanma, işleme ve iletiminin nasıl yapılacağına veya yapılmayacağına kontrol edilmesini ifade etmektedir.

Şüphesiz internetin yarattığı geniş fırsatlar yaşamı kolaylaştırırken, diğer yandan bu yeni uzamın kar elde etmek amacıyla ekonomik, siyasi kazanç elde etmek gibi politik çıkarlar amacıyla zayıflıklarından faydalanılması kullanıcılar açısından ciddi güvenlik problemlerini beraberinde getirmektedir. Şekil 2’de, 2018-2020’de yapılan global anlamda en büyük veri ihlallerini göstermektedir. Popüler ve gündelik yaşamda sıkça kullanılan uygulamalarından olan Facebook, Twitter, Dubsplash gibi fotoğraf, video gibi kişisel veri içeriklerinin yer aldığı görülürken, konaklama hizmeti üreten Marriott Hotels, Hindistan’da iş ve kariyer arama platformu olarak hizmet veren IndiaJobSeekers sitesi üzerinde yapıldığı görülmektedir. Tüm dünyada etkisini gösteren Covid-19 salgınından sonra iş çevreleri ve akademinin ilgi gösterdiği sanal toplantı yapma imkanı sunan Zoom programının 2020 yılında hacklenme skalasında yer alması dikkat çekicidir.

Şekil 2 Küresel ölçekteki en büyük veri ihlalleri (Kaynak: Information is Beautiful, <https://www.informationisbeautiful.net/visualizations/worlds-biggest-data-breaches-hacks/>)

Ciampa (2017, s. 13), dijital uzamda bilgi güvenliğinin sağlanmasında; ürünler, insanlar ve politikaların etkileşim halinde olduğu üç katmanlı bir yapıdan bahsetmektedir: “Prosedürler, insanların bilgileri korumak için ürünleri nasıl kullanacaklarını anlamalarını sağlar.” Bu bağlamda verilerin nasıl işleneceği, korunacağı ve hak ihlallerinin oluşmaması için kapsamlı bir veri politikası geliştirmesi gerekmektedir. Bu veri politikasının içerdiği bazı konular: Büyük veri çıkarımlarının gözetlenmesi ve olası güvenlik açıkları, çevrimiçi aktivitelerin, veri bağlantılarının ve çıkarımsal analizlerin etik, gizlilik ve mahremiyet anlayışı üzerindeki etkilerinin ortaya çıkarılması, hükümet ve özel sektör verileri ile şeffaflık- güç

ilişkileri ikileminin sorgulanması, veri esaslı politikaların açığa çıkardığı yeni iktidarlar (uyaranlar, yönlendirme, kendi kendini yönetme, kontrol, otorite), Büyük Veri uygulamalarını belirleyen ilişkilere müdahale, manipülasyon ve tahribatın sonuçları, Büyük Veriye erişim ve veri analizleri konusundaki kritik araştırmalar ve bu araştırmalar kimlere güç attığı ve sonuçlarının nereye uzandığına ilişkin konuları kapsamaktadır (Tellan,2016). Veri politikaları, uluslararası kuruluşlar tarafından sözleşmelerle oluşturulduğu gibi iç hukukta devletlerin kendisi tarafından belirlenmektedir. Boyd ve Crawford (2015), yasamanın, genellikle mahremiyetle ilgili konularda, verinin biriktirilmesi ve saklanması kontrolünü tekelci bir biçimde kendisi düzenlenmekte olduğunu belirtmektedir.

Avrupa Konseyi tarafından 1981 yılında kabul edilen 108 sayılı “Kişisel Nitelikteki Verilerin Otomatik İşleme Tabi Tutulması Karşısında Bireylerin Korunmasına Dair Sözleşme” kişisel verilerin korunması konusunda hukuksal bağlayıcılığı olan ilk belge olarak kabul edilmektedir (Akıncı, 2019). Kişisel verilerin korunması konusunda bir dizi değişiklik ve ek protokolden sonra son halini almıştır. Kişisel verilerin korunmasıyla ilgili Birleşmiş Milletler, 1990 yılında kişisel verilerin korunması konusunda kabul edilen “Bilgisayarla İşlenen Kişisel Veri Dosyaları Hakkında Yönlendirici İlkeler” ile: İşlemenin hukuka uygun ve adil olması ilkesi, doğruluk ilkesi, belirli ve meşru amaçlar için işleme ilkesi, ilgili kişilerin erişmesi ilkesi, ayrımcılığın önlenmesi ilkesi, üstün amaçlar için istisna koyabilme ilkesi, güvenlik ilkesi, denetleme ve yaptırım ilkesi ile sınır ötesi veri transferi ilkesini kişisel verilerin korunmasına ilişkin temel prensipler olarak hüküm altına almıştır (BM,1990).

Türkiye’de veri politikası bağlamında 6698 sayılı “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu” 24 Mart 2016’da kabul edilmiş, 7 Nisan 2016 tarihinde Resim Gazete’de yayımlanmasıyla yürürlüğe girmiştir. Kanunun amacı, “Kişisel verilerin işlenmesinde başta özel hayatın gizliliği olmak üzere kişilerin temel hak ve özgürlüklerini korumak ve kişisel verileri işleyen gerçek ve tüzel kişilerin yükümlülükleri ile uyacakları usul ve esasları düzenlemek” olarak açıklanmaktadır. Kanunun kapsamını verileri tamamen ya da kısmen otomatik olarak işleyen gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır. (Kişisel Verilerin Korunması Kanunu, 2016).

Veri güvenliğinin sağlanmasına yönelik teknolojik alt yapı çalışmaları, yazılımlar geliştirilmesi ve hukuksal anlamda kanun ve sözleşmelerin oluşturulmasının yanı sıra onu kullanan bireylerin veri-bilgi güvenliği açısından rolü oldukça önemlidir. Verinin anlam kazanmış hali olarak ifade edilen bilgi güvenliğinin sağlanmasında içerik sağlayıcı, yer sağlayıcı, erişim sağlayıcı ve toplu kullanım sağlayıcıların yükümlülük ve sorumluluklarını

belirten 5651 sayılı İnternet yayınlarının düzenlenmesine ilişkin kanun bilginin sahibi, kullanıcısı ve bilgi sistemlerini yöneten kişileri kısaca herkesi sorumlu kılmaktadır (İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi, 2007). Kullanıcı hataları, güvenlik ihlalleri, teknik önlemlerin alınmasındaki ihmaller ve birçok olasılık, bilgi güvenliğinde kullanıcı, zayıf halka olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgisayarlara giriş güvenliği, parola güvenliği, yazılım yükleme ve güncelleme, dosya erişim ve paylaşım güvenliği, zararlı programlara (virüs, solucan, Truva atı, tuş kaydedici ve casus yazılım gibi) karşı önlem alınamaması ve son yıllarda artan sosyal mühendislik saldırıları kullanıcıları, bilgi-veri güvenliğinde kilit bir noktada konumlandırmaktadır (TÜBİTAK BİLGEM, 2019). Yalnızca şifreler, biyometri ve güvenlik duvarları gibi teknik önlemler, bilgiye yönelik tehditleri azaltmak için yeterli değildir (Veiga ve Eloff, 2007). Bu bağlamda, bilişim dünyasındaki suçların potansiyel hedefi veya istemeden aktörü olma durumlarıyla karşılaşabilmesi risklerini barındırmasından ötürü, çevrimiçi uzamda yapılacak etkinliklerde bu tür risklerden kaçınabilmek için farkındalık düzeyinin gelişmesi gerekmektedir.

Kişisel verilerin ilgili kişinin açık rızası olmadan işlenmeyeceği (KVKK, 6698, madde 5/1) belirtilmiştir. Açık rıza, belirli bir konuya ilişkin bilgilendirmeye dayanan ve özgür iradeyle açıklanmaktadır. Bu bağlamda kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren kamu kurumları, hizmet verdiği vatandaşlara, şirketlerse müşterilerine kişisel verilerin kullanımına ilişkin aydınlatma metinleri göndermişler ve onay beklemişlerdir. Uygulamalara bakıldığında çeşitli şirketlerin sözleşmenin kabul edilmemesi durumunda söz gelimi alışveriş veya herhangi bir işlem yapılamaması, verilerin işlenmesine ilişkin açık rıza değil adeta zorunlu bir rızaya tabi tutulması söz konusu olmaktadır. Çoğu zaman bu ve benzeri alanda ayrıntılı bir okuma ve değerlendirme yapılmadan kabul edilmektedir. Boyd ve Crawford'a (2015) göre, birçok kişi verilerini gelecekte kullanmak üzere toplayıp depolayan birim ve algoritmaların nasıl çeşitlilik gösterdiğinden bihaberdir. Bu bağlamda dijital alanlardaki tehditlere karşı yasaların yanı sıra kullanıcı bilinci ve sorumluluğu hayati bir öneme sahiptir.

Yöntem

Bu araştırmanın amacı, kişisel veri güvenliğinin önemini vurgulamak ve bu alanda yapılan yasal düzenlemelerin yanı sıra kişisel veri güvenliğinde önemli bir rol ve sorumluluk sahibi olan bireylerin, dijital yerli ya da dijital göçmen olmaları bağlamında kişisel veri güvenliğine ilişkin bilgi düzeylerini ortaya koyarak sanal uzamdaki güvenlik tedbirlerini ve farklılaşma düzeyini ampirik olarak ortaya çıkarma amaçlamaktadır.

Yasamanın, genellikle mahremiyetle ilgili konularda, verinin biriktirilmesi ve saklanması kontrolünü tekeli bir biçimde kendisinin düzenlenmekte (Boyd ve Crawford, 2015) olmasına karşın, bireylerin bilgi ve veri güvenliğine ilişkin sınırları belirgin olmayan bir sanal uzamda kendilerini bekleyen tehditlere karşı üzerine düşen sorumluluğun bilincinde olarak farkındalık düzeylerinin gelişmesi gerekmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmalar ve ortaya konan bulgular, yeni bir tür okuryazarlığın gerekliliğine vurgu yapmaktadır.

Alana ilişkin çalışmaların son yıllarda arttığı görülmektedir. Çetin (2014)'in "Kişisel Veri Güvenliği ve Kullanıcıların Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi" çalışmasında katılımcıların bilgi güvenliği noktasında farkındalık düzeylerinin ortalamanın üstünde olduğu belirlenmiş, kişisel veri paylaşımı farkındalık düzeyinin diğer farkındalık düzeylerine göre en yüksek olduğu görülmüştür. Keser ve Güldüren (2015) bilgi güvenliği farkındalık düzeylerini belirlemeye yönelik "Bilgi Güvenliği Farkındalık Ölçeği (BGFÖ)" geliştirmişlerdir, Henkoğlu (2017), ise çalışmasında veri güvenliği sorunsalında teknik ve hukuksal risklere dikkat çekmektedir. Yapılan çok sayıda çalışmanın yanı sıra, teknolojinin içine doğmuş ve tüm yaşamında anahtar bir rol üstlenen dijital yerlilerin kişisel veri güvenliğine ilişkin değerlendirmelerini dijital göçmenlerle karşılaştırmalı bir okuma yapma imkanı veren bir çalışma bulunmadığından, farklılaşma unsurlarını ortaya koyması bakımından çalışma, şüphesiz alan yazına katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın Yöntemi, Örneklem ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin kişisel veri güvenliğine ilişkin algı ve tutumlarını nicel veri toplama teknikleri ile ortaya koymaya çalışan genel tarama araştırmasıdır. Genel tarama modellerinde çoğunlukla örneklemin bazı demografik özellikleri, belirli bir konuya ilişkin tercihleri, bir olgu hakkındaki görüşleri, bir davranışı yapma sıklığı veya bir değişkene ilişkin tutumları tespit edilmeye çalışılır (Gürbüz ve Şahin, 2017, s.107). Betimleyici araştırmalarda araştırmacının amacı, geniş çaplı bir örneklemin belirli özelliklerini genel düzeyde betimlemekse nicel veri toplama teknikleri kullanılmaktadır. Bu bağlamda çalışmada nicel veri toplama tekniği olarak; üzerinde çalışılan evreni temsil eden bir örneklemden bilgi toplamak suretiyle, elde edilen bilginin tüm nüfus için geçerli olduğu sayılandırıldığı; toplumsal, ekonomik, psikolojik, teknolojik, kültürel, siyasal ve diğer veri tiplerinin toplanması ve çözümlenmesine olanak sağlayan (Geray, 2014, s. 120) yoklama tekniği kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan veri toplama aracı, Gkioulos, Wangen, Katsikas, Kavallieratos, ve Kotzanikolaou'nun 2017 yılında Dijital Yerlileri "Genel, Orta ve Yüksek Düzeyde

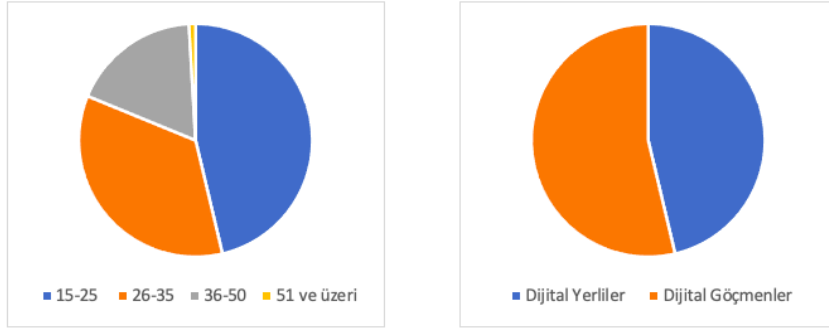
Güvenlik Yeterliliğine” sahip odak gruplar üzerinde yapmış olduğu “Security Awareness of the Digital Natives” temel alınarak oluşturulmuştur. Ayrıca alışveriş ve online hizmetlerde yer alan üyelik sözleşmelerinin okunması ve 6698 sayılı “Kişisel Verilerin Korunması Kanunu” 10. maddesi uyarınca veri sorumluları veya yetkilendirdiği kişilerce yerine getirilmesi gereken aydınlatma yükümlülüğü kapsamında oluşturulan Aydınlatma metnine ilişkin bilginin değerlendirildiği sorular eklenmiştir. Elde edilen veriler, IBM SPSS 1.0.0.1347 ile analiz edilmiştir.

Araştırmanın evreni, Türkiye’de çevrimiçi mecraları kullanan Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin tümüdür. Bu araştırma çerçevesinde Türkiye’de internet kullanımının 1993’te başladığı ve 1995 yılından itibaren doğanların dijital yerli olarak kabul edilebileceğinden hareketle (Bayzan, 2016), 25 yaş ve altındaki grubun “Dijital Yerli”, 25 yaş üzerindekiilerin “Dijital Göçmen” olarak kabul edilerek tabakalı rastgele örnekleme tekniği uygulanmıştır. Bu yaş gruplarında olup dijital eşitsizlikler nedeniyle araştırmanın dışında kalan önemli bir nüfusun bilinmemesi dolayısıyla evren sayısının kesin olarak tayin edilemeyeceğinden hareketle, sosyal bilimlerde tarama araştırmalarında genel kabul gören 200-300 kişi (Gürbüz ve Şahin, 2017) temel alınarak çalışma; 229 kişi, 29 Nisan- 11 Mayıs 2020 arasındaki 13 gün ve oluşturulan nicel veri toplama aracı ile sınırlı tutulmuştur.

Bulgular

Elde edilen verilere ilişkin yapılacak analizlerin belirlenmesi amacıyla normallik varsayımını sınavan en güçlü test olan Shapiro-Wilk testi sonuçlarına göre, anlamlılık değeri $p=.00$ bulunmuştur. Anlamlılık değerinin $p<.05$ düzeyinde olması verilerin normal dağılmadığını göstermekte ve bu bağlamda Non-Parametrik testlerle çalışma sürdürülmektedir.

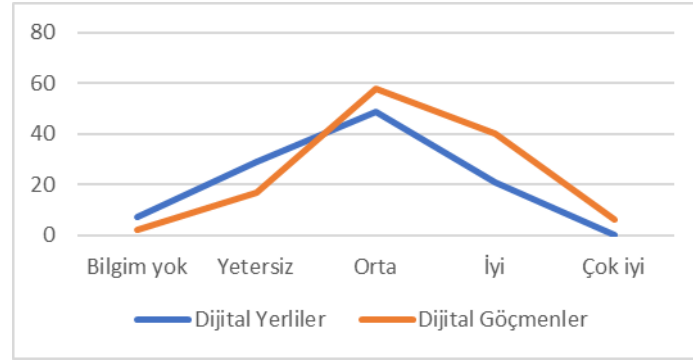
Çalışmanın örneklemini oluşturan 229 kişinin demografik verilerine bakıldığında cinsiyet dağılımında 109 kişinin (%47,6) kadın, 120 kişinin (52,4) erkek olduğu görülmektedir. Bu da cinsiyetler açısından baskın bir değişken olmadığı, örneklemin heterojen ve dengeli bir dağılıma sahip olduğu . Katılımcıların yaş düzeyindeki dağılımlarında Türkiye’de internet kullanımının 1993’te başladığı ve 1995 yılından itibaren doğanların dijital yerli olarak kabul edilebileceğinden hareketle (Bayzan, 2016), yeniden yapılandırılmış yaş kriterinde ele alınmıştır. Çalışma konusunun kapsamının dijital yerliler ve dijital göçmenler olarak sınırlandırılması nedeniyle oluşan yeni yaş dağılımı Şekil 3’te görüldüğü gibidir:

Şekil 3 Yaş Dağılımı ve Dijital Yerliler- Dijital Göçmenler Dağılımı

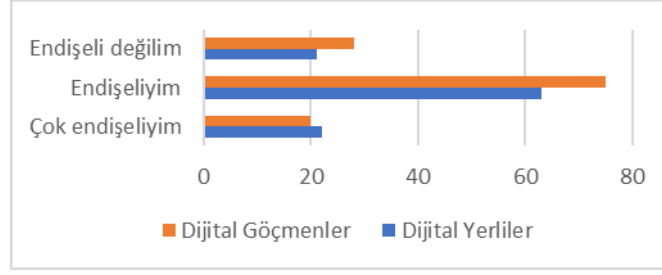
%46,3'ünün Dijital Yerliler, %53,7'sinin Dijital Göçmenler şeklinde olduğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumları ise; %2,2'sinin ilkökul, %1,3'ünün ortaokul, %13,5'inin Lise, %63,7'sinin Üniversite, %19,2'sinin Lisansüstü düzeyinde olduğu, eğitim düzeyi açısından yüksek bir örneklem olduğu görülmektedir.

Veri Güvenliği ve Veri Güvenliği Bilgisi Düzeyine İlişkin Bulgular

Şekil 4 Kişisel Veri Güvenliği Hakkında Bilginizi Düzeyi Algısı

Katılımcıların veri güvenliği ile ilgili bilgi düzeylerine dair bulgularına bakıldığında algılarını ifade eden Şekil 4'ün okumasına bakıldığında, Dijital Yerlilerin %6,6'sı "Bilgim yok", %27,3'ü "Yetersiz", %46,2'si "Orta", %19,9'u "İyi" cevabını verirken "Çok iyi" seçeneğini işaretleyen herhangi bir katılımcı bulunmamaktadır. Dijital Göçmenlerin ise, %1,6'sı "Bilgim yok", %13,9'u "Yetersiz", %47,1'i "Orta", %32,5'i "İyi", %4,9'u ise "Çok iyi" seçeneklerinde dağılım göstermektedir.

Şekil 5 Veri Güvenliği Konusundaki Endişe Durumu

Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin endişe durumları arasında Mann-Whitney U Testi sonuçlarına göre ($p=.376$; $p<.05$) anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Bu da her iki örneklem grubunun benzer endişe düzeyine sahip olduğunu göstermektedir.

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Kesinlikle okurum.	18,9	35,8
Okumadan sözleşmeyi kabul ederim.	81,1	64,2
Toplam (%)	100	100

Tablo 2 Üyelik Sözleşmesini Okuma Oranları

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Okurum.	17	47,9
Okumam.	72,7	44,8
Aydınlatma metninin ne olduğunu bilmiyorum.	10,3	7,3
Toplam (%)	100	100

Tablo 3 Aydınlatma Metnini Okuma Oranları

Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin Veri Güvenliği bilgi düzeyi tanımlamaları ile üyelik sözleşmeleri ve aydınlatma metinlerini okuma durumları arasındaki ilişkiyi ortaya koyabilmek için yapılan çoklu korelasyon testi sonuçlarına bakıldığında (Tablo 4) verilerin normal dağılmadığı durumlarda kullanılan Sperman testi sonuçlarına göre “Veri Güvenliği Bilgi Düzeyi” ile “Üyelik Sözleşmelerini Okuma” ve “Aydınlatma Metinlerini Okuma” katsayıları arasında 0.01 düzeyinde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Veri Güvenliği Bilgi Düzeyi ve Aydınlatma Metinlerini Okuma arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki; Üyelik Sözleşmelerini Okuma ile Aydınlatma Metinlerini Okuma arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki düzeyi bir neden- sonuç ilişkisi olmayıp başka faktörler tarafından da etkiye açık bulunmaktadır.

	VERİ GÜVENLİĞİ BİLGİ DÜZEYİ	ÜYELİK SÖZLEŞMELERİNİ OKUMA	AYDINLATMA METİNLERİNİ OKUMA
VERİ GÜVENLİĞİ BİLGİ DÜZEYİ	1		.211**
ÜYELİK SÖZLEŞMELERİNİ OKUMA		1	.485**
AYDINLATMA METİNLERİNİ OKUMA	.211**	.485**	1

** (P<.01)

Tablo 4 Spearman Korelasyon Katsayıları

Uygulamalara İlişkin Bulgular

Katılımcıların kullandıkları yazılımları güncelleme tercihleri, uygulamaları indirme kaynakları, uygulama izinleri ve uygulama kullanımına ilişkin verdiği yanıtların bulguları şu şekildedir:

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Uygulama yazılımları	30,1	30,1
İşletim Sist. yazılımları	6,6	6,6
Her ikisini de güncelliyorum	56,7	51,2
Hiçbirini güncellemiyorum	6,6	12,1
Toplam (%)	100	100

Tablo 5 Yazılım Güncelleme Oranları

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Resmi mağaza (App Store, Google Play vs.)	89,7	88,6
Diğer kaynaklar (internet siteleri, forumlar vs.)	0,9	0,8
Her ikisinden de indirme yapıyorum	9,4	10,6
Toplam (%)	100	100

Tablo 6 Uygulama İndirme Oranları

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Uygulamadan çıkış yaparım	51,9	70,8
Çıkış yapmayı unuturum	7,5	15,4
Önemli bulmadığımdan çıkış yapmam	39,7	13
Nasıl yapılacağını bilmediğimden çıkış yapmam	0,9	0,8
Toplam (%)	100	100

Tablo 7 “Bir Uygulamayı Kullanmayı Bitirir Bitirmez, ...” Sorusuna Verilen Yanıtların Oranları

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Her zaman	26,4	40,7
Sık Sık	29,2	23,5
Nadiren	36,8	27,7
Hiçbir zaman	7,6	8,13
Toplam (%)	100	100

Tablo 8 “İhtiyacınız olan bir uygulamayı yüklerken uygulamanın gerektirdiği izinleri (kamera, mikrofon, konum erişimi gibi) kontrol ediyor musunuz?” Sorusuna Verilen Yanıtların Oranları

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Bağlanıp Kullanıyorum.	46,2	30
Bağlanıyorum, kimlik doğrulaması gerektirmeyen etkinliklerde bulunuyorum.	17	22,9
Bağlanmıyorum.	36,8	47,1
Toplam (%)	100	100

Tablo 9 Ücretsiz Wi-Fi bulduğunuzda, mobil cihazınızla ne yaparsınız? Sorusuna Verilen Yanıtların Oranları

Şifre-Parolaya İlişkin Bulgular

Katılımcılara şifre gerektiren uygulamalardaki şifre tercihleri, şifreleme yöntemi, şifre saklama yöntemlerine ilişkin sorulan sorulara verdikleri yanıtlar şu şekilde yer almaktadır:

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Tüm uygulamalar için aynı şifreyi kullanırım.	58,4	44,7
Her zaman farklı parola kullanırım.	41,6	55,3
Toplam (%)	100	100

Tablo 10 “Şifre gerektiren uygulamalarda ...” Sorusuna Verilen Yanıtların Oranları

Kullanılan parolalar için şifreleme yöntemlerinin sorulduğu çoklu yanıt seçeneği bulunan ifade verilmiş ve katılımcılar birden fazla seçeneği işaretlemişlerdir. İlgili yanıtlar SPSS programı üzerinde her kullanıcı için ayrı ayrı tanımlanarak ve kategorilerin istatistiki olarak birleştirilerek çoklu yanıtların frekans analizine dağılımı Tablo 11’de yer almaktadır:

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Kişisel bilgiler içeren şifreler kullanım.	21,3	13,1
Basit karakter dizeleri (1234, qwerty vb.) içeren şifreler kullanım.	10,4	12
Anlamli kelimeler içeren şifreler kullanım.	19,1	13,1
Numara ve özel karakter içeren şifre kullanım.	29	45,1
Parmak izi, yüz tanıma gibi teknolojiler kullanım.	20,2	16,6
Toplam (%)	100	100

Tablo 11 “Genellikle kullandığımız şifreler ...” Sorusuna Verilen Yanıtların Oranları

Katılımcıların şifrelerini saklama biçimine yönelik sorulan “Şifrelerinizi mobil cihazlarınızda metin olarak (Örneğin, Facebook şifrem: xxxx) saklıyor musunuz?” sorusuna verdikleri yanıtların dağılımı Tablo 12’de görülmektedir:

	Dijital Yerliler	Dijital Göçmenler
Evet	47,1	25,2
Hayır	52,9	74,8
Toplam (%)	100	100

Tablo 12 Şifrelerinizi mobil cihazlarınızda metin olarak (Örneğin, Facebook şifrem: xxxx) saklıyor musunuz? Sorusuna Verilen Yanıtların Oranları

Tartışma ve Sonuç

Dijital Çağ, Bilgi Toplumu ya da Büyük Veri Çağı olarak nitelendirilen bu yeni toplum düzeninde toplumsal hayatın, ekonominin ve diğer tüm alanların internetle bütünleşik bir biçimde dijitalize olduğu görülmektedir. Kişisel ve profesyonel tüm alanların mecra değiştirmesi, her saniye veri tabanlarına yüklenen milyonlarca veri ve bu verilerin paylaşımına sokulduğundan itibaren ciddi güvenlik sorunlarına yol açtığı mahremiyet sonrası çağ olarak nitelendirilebilecek bu dönem, ChulHan’ın da ifadesiyle (2017), bir şeffaflık toplumdur. İletişimin en yüksek hıza, en fazla üretkenliğe ulaştığı bu süreçte bireyler, daha fazla şeffaf olmaya zorlanmaktadır.

İnternetin, sınırsız fakat bilinmezlikler, gri alanlar ve tehditleri içinde barındıran niteliklere sahip ontolojik yapısı, bu alanda oluşacak güvenlik algıları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. 229 kişi ile yapılan nicel çalışma sonucuna bakıldığında da hem Dijital Yerlilerin hem de Dijital Göçmenlerin kullandıkları araçların veri güvenliğine ilişkin endişe düzeylerinin oldukça yüksek olduğu görülmektedir. Tehditlere karşı savunma mekanizmasının geliştirilebilmesi için alınacak bir dizi siber güvenlik tedbirlerinin ve

kanunlarının yanı sıra kullanıcı sorumluluğu hayati bir öneme sahiptir. Türkiye’de internet içeriklerine yönelik düzenleyici 5651 sayılı kanun, kişisel verilerin korunmasına ilişkin 6698 sayılı kanun ve cezai hükümlerin yasama organının veri güvenliği ve bilgi güvenliği anlamındaki tekelci rolünün sorgulanmasını gerektirmektedir. Ortaya konan yasal mevzuatların kullanıcılar tarafından bilinirlik ve uygulanabilirlik düzeylerinin algısına çalışma kapsamında bakıldığında kullanıcılar veri-bilgi güvenliği bilgi düzeyi açısından Dijital Yerlilerin Orta-Yetersiz, Dijital Göçmenlerin Orta-İyi şeklinde bir görünüm sergilemektedir. Dijital Yerlilerin dijital kültüre doğmuş ve onu deneyimleme imkanına daha çok erişmiş olmaları, sanılanın aksine onları bu alanda daha yetkin ve bilgili kılmaya yeterli gelmemektedir. Pratikteki uygulamalara bakıldığında, büyük şirketlerin veri ihlallerini en çok yapabileceklerine ilişkin hukuki zemin hazırlayan üyelik sözleşmelerinin ve aydınlatma metinlerinin Dijital Yerliler tarafından okumaktan kaçınmaları, muhtemel hak kayıplarının da önünü açmaktadır. Dijital Göçmenlerin yazılı kaynakları tercih etmesi, görsellikten çok metin ağırlıklı öğelere önem vermesi bunda etkili olmaktadır. Ayrıca hız kültürüne doğmuş olan Yerlilerin hızla sonuca ulaşmak istemeleri, süreç esnasındaki hukuki nüansları yakalayamamaları sonucunu beraberinde getirmektedir. Uygulama güncellemeleri, yazılımlarda tespit edilen hata ve eksikliklerden kaynaklanan güvenlik açıklarının giderilmesinde önemli bir işlem olup, sürekli ve düzenli bir şekilde yapılması gerekmektedir. Dijital Yerliler ve Göçmenlerin uygulamaların düzenli olarak güncellediği ve uygulamalarında Resmi mağazaları tercih ettiği görülmektedir. Bu bağlamda korsan yazılımlar, Truva atı, virüs gibi zararlı programların olası tehditlerini bertaraf etme noktasında önemli bir tercihte bulunmaktadır. Bu tarz yazılımlar, teknik olarak bilgisayar ve mobil cihazların performansını düşürürken, arka planda kimlik avı, sosyal mühendislik uygulamalarıyla da veri güvenliğini tehlikeye atmaktadırlar. İşletim sistemi yazılımlarında da uygulama yazılımlarında olduğu gibi güvenlik açıkları olmasına karşın Dijital Yerlilerin ve Dijital Göçmenlerin önemli bir kısmının işletim sistemi yazılımlarını önemsemedikleri görülmektedir. Arka planda çalışan uygulamaların gerek gizlilik gerekse veri kayıpları nedeniyle kapatılması olası tehditlere karşı önlem niteliğindedir. Dijital Göçmenler uygulamaları kullandıktan hemen sonra kapatırken, Dijital Yerliler önemsiz buldukları için kapatmamaktadırlar. Dijital Yerlilerin aynı anda birden çok işe odaklanması, detayları önemsemesini beraberinde getirmektedir. Bu önemsememe durumunu kamera, mikrofon, veri kopyalama-paylaşma gibi uygulama izinleri kapsamında kişisel verileri tehlikeye atabilecek, konum belirleme, ortam dinleme-izleme gibi güvenlik sorunlarına yol açabilecek durumlara karşı yaklaşımlarında görülmektedir. Dijital Göçmenlerin Dijital Yerlilere kıyasla daha

kontrolcü yaklaşımla meseleyi değerlendirmekte olduğu görülmektedir. İnternet bağlantısının ve mobil olmanın öneminin gittikçe artması ücretsiz Wi-fi ağlarının kullanıcılar tarafından tercih edilmesine neden olmaktadır. Bu ağların cazibesi sadece tüketiciler açısından değil; bilgisayar korsanları açısından da giderek artmaktadır. Bağlantı noktası ile tüketici arasına kendisini konumlandırabilen bilgisayar korsanları, erişim noktasına iletilmek istenen şifre, dosya, veri, kimlik, banka hesapları gibi tüm bilgilere kolayca ulaşabilmektedir. Bu bağlamda çalışma kapsamındaki Dijital Yerlilerin bağlandığı, Dijital Göçmenlerin bağlanmaktan kaçındığı görülmektedir. Şifre kullanımı günümüzde nerdeyse tüm dijital platformlarda işlem yapabilmek, üye olabilmek, hizmet satın alabilmek için gerekli bir uygulama haline gelmiştir. Tahmin yürütülerek ya da çeşitli programlar aracılığıyla şifre hırsızlıkları günümüzde en büyük veri güvenliği problemlerinden biri haline gelmiştir. Bu bağlamda çalışma kapsamında şifre tercihleri ve kullanımına ilişkin olarak, Dijital Yerlilerin tüm uygulamalarda aynı şifreyi kullanma oranı, Dijital Göçmenlerden daha yüksek olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu verinin tek başına bir güvenlik zafiyeti olduğunu ifade etmenin eksik olacağından hareketle şifre tercihlerinde dağılıma bakmak gerekmektedir. 123456, qwerty, abcdef vb. basit karakter dizgileri, güvenlik açısından en zayıf halka olarak karşımıza çıkmaktadır. Global ölçekte yapılan birçok araştırmada bu dizgileri kullanılan hesap ve bilgilerinin bilgisayar korsanları tarafından kolaylıkla çalınabildiği görülmektedir (CNN Türk, 2019). Tahmin edilemez bir şekilde belirlenen bir şifrenin her uygulama için kullanılması bir soruna yol açmayacağı gibi, tahmin edilebilir şifre dizgelerinin tercih edildiği farklı şifreler güvenlik sorunları noktasında potansiyeldir. Dijital Yerlilerin ve Dijital Göçmenlerin basit karakter dizgileri kullanma oranı diğer şifre tercihlerine göre düşük kalmaktadır. Dijital Yerlilerin kişisel bilgiler içeren şifreleri tercih etmesi, şifrenin tahmin yoluyla elde edilmesi bağlamında risk barındırmaktadır. Ayrıca Dijital Yerliler teknolojik yenilikleri yakından takip etmeleri dolayısıyla parmak izi, yüz tanıma gibi yeni şifreleme tekniklerini kullanmayı tercih etmektedirler. Güçlü bir şifre, tahmin edilmesi ve deneme yoluyla bilinmesi zor olan şifrelerdir ve bu şifrelerin özelliği numara ve özel karakter içermesidir. Çalışma kapsamında Dijital Göçmenler, daha yüksek bir oranda güçlü parolalar tercih etmektedirler. Şifre ile ilgili önemli bir güvenlik basamağı şifrenin saklanması ve paylaşılması konusudur. Güçlü yapılandırılmış bir şifrenin bir kağıt, bir işletim sistemi dosyası vb. yerlerde yazılı halde bulunması, şüphe götürmeyecek şekilde veri güvenliğini tehditlere açık hale getirmektedir. Bu bağlamda Dijital Göçmenlerin bu güvenlik basamağını çok başarılı bir şekilde uyguladıkları görülürken, aynı anda birden çok işi yapma eğiliminde olan Dijital Yerlilerin çok fazla uygulama ve internet deneyimlerinden

tüm bu şifreleri saklamaya yönelik tutumları sebebiyle bu güvenlik basamağı açısından dikkatli olmadıkları görülmektedir.

Sonuç olarak, Dijital Yerliler ve Dijital Göçmenlerin kişisel veri güvenliği konusunda oldukça endişeli ve bilgi düzeylerini orta düzeyde belirtmiş oldukları bu çalışmada içinde buldukları jenerasyonel özellikler, konuları ele alma biçimi ve güvenlik algılarındaki farklılıklar sebebiyle farklı tutumlar sergilemektedirler. Endişe düzeyleri arasında anlamlı bir fark olmamasına karşın uygulama, güncelleme, şifreleme yöntemlerine ilişkin Dijital Yerlilerin güvenlik uygulamalarında daha ihmalkar davrandığı ve nüansları önemsemediği, Dijital Göçmenlerin ise, daha tedbirli yaklaşarak mevcut güvenlik risklerinden kaçınmaya yönelik tutumlar sergilediği görülmektedir. Dijital Yerlilerin dijital kültürün içinde daha fazla yer alması ve dijital yeterlilikleri, bu alana ilişkin tehdit ve zayıflıkları iyi bildiği varsayımını doğrulamamaktadır. Hız, anlık geribildirimler, aynı anda birçok işi yapma durumu dijital yetkinlikler açısından Dijital Yerlileri güçlü kılarken, risklere karşı daha savunmasız hale getirmekte; nispeten yavaş ve zamana yayılmış kontrollü hareket tarzı, yapılan işe odaklama gibi tercihler Dijital Göçmenleri bilgi ve kişisel veri güvenliği açısından daha güçlü bir konuma getirmektedir. Ek olarak, çalışmanın yapıldığı örneklem grubunun %83'ünün üniversite eğitim düzeyinde olması, çalışmadaki ayrımların görülmesi konusunda sınırlılıkları beraberinde getirmektedir. Eğitim düzeyi açısından varyansların her bir eğitim grubu için homojen dağıldığı gelecekte yapılacak başka bir çalışma ile, dijital göçmenlerin veri güvenliğine ilişkin tutumlarındaki farklılaşma unsurlarının ortaya çıkması da mümkündür.

Kaynakça

- Abbate, J. (2017). İnternetin Popülerleşmesi. (Ed.) Crowley, D.&Heyer, P. *İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum* içinde (ss.472-479). Ankara:Siyasal,
- Akıncı, A. (2019). *Büyük Veri Uygulamalarında Kişisel Veri Mahremiyeti*. (Uzmanlık Tezi). T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı. Ankara.
- Aksu, H. (2018). *Dijitopya*. İstanbul: Pusula.
- Alter, A. (2017). *Karşı Konulmaz- Bağımlılık Yapıcı Teknolojinin Yükselişi ve Bizim Ona Esir Edilişimiz*. İstanbul: Poloma
- Arslan, Y. M. (2016). Sosyal Medya Fenomenleri Kanaat Önderi Olabilir mi? (Ed.) Özçetin B., Sözeri C., Sayımer İ., İnceoğlu İ., Öğün Emre P., Çomu T.) *Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Kitabı* içinde (ss.124-137). İstanbul: Alternatif Bilişim.

Bayzan, Ş. (2016). İnternet ve Çocuk/ Dijital Yerlilerin İnternet Macerası Dijital Yerlilerden Önceki Süreç. *Dijital/Sayısal Kültür, Hece Özel Sayı 234-235-236*, 382-388.

Bell, D. (1976). *The Culturel Contradiction of Capitalism*, New York: Basic Book.

Beniger, J. (2017). Kontrol Devrimi. (Ed.) Crowley, D.&Heyer, P. *İletişim Tarihi: Teknoloji-Kültür-Toplum* içinde (ss. 442-455) Ankara: Siyasal.

Binark, M. (2007). Yeni Medya Çalışmalarında Yeni Sorular ve Yöntem Sorunu. (Der.) Binark, M. *Yeni Medya Çalışmaları* içinde (ss.21-44). Ankara: Dipnot.

Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (1990), Bilgisayarla İşlenen Kişisel Veri Dosyaları Hakkında Yönlendirici İlkeler. (Çevrimiçi) <http://www.refworld.org/pdfid/3ddcafaac.pdf>

Boyd, D., Crawford, K. ve Savcı, B. (2015). Büyük Veri Üzerine Eleştirel Sorular: Kültürel, Teknolojik ve Bilimsel Bir Olguda Eleştirel Sorgulamalar. *Folklor/Edebiyat*, 21 (83), 199-215.

Brick, H. (1986). *Daniel Bell and Decline of the Intellectual Radicalism: Social Theory and Political Reconciliation in the 1940s*. The Univesity of Wisconsin Press.

Carrington, V. (2005). The Uncanny, Digital Texts and Literacy. *Language and Education* 19(6), 467- 482.

Castells, M. (2008). *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Kültür ve Toplum Cilt1: Ağ Toplumunun Yükselişi*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

ChulHan, B. (2017). *Şeffaflık Toplumu*. İstanbul: Metis

Ciampa, M. (2017). *Security Awareness: Applying Practical Security In Your World*. Boston: Cengage Learning

Cukier, K. N. ve Mayer-schönberger, V. (2013). The Rise of Big Data: How It's Changing the Way We Think About the World. *Foreign Affairs*. (Çevrimiçi) <http://www.foreignaffairs.com/articles/2013-04-03/rise-big-data>.

Çetin, H. (2014). Kişisel Veri Güvenliği ve Kullanıcıların Farkındalık Düzeylerinin İncelenmesi. *Akdeniz İİBF Dergisi*, 14 (29), 86-105.

CNN Türk. (2019, 15 Ocak). Bu Şifreleri Kırma Çok Kolay. *CNN Türk*. (Çevrimiçi) <https://www.cnnturk.com/bilim-teknoloji/bu-sifreleri-kirmak-cok-kolay>

Demchenko, Y., Membrey, P., Grosso, P., ve Laat, C. (2013). Addressing Big Data Issues in

Scientific Data Infrastructure.

https://www.researchgate.net/publication/256082290_Addressing_Big_Data_Issues_in_Scientific_Data_Infrastructure

Diebold, F. (2012). A Personal Perspective on the Origin(s) and Development of “Big Data”: The Phenomenon, the Term, and the Discipline. (Çevrimiçi) http://www.ssc.upenn.edu/~fdiebold/papers/paper112/Diebold_Big_Data.pdf

Dijk, J. V. (2016). *Ağ Toplumu*, İstanbul: Epilson.

Dreyfus, H. L. (2016). *İnternet Üzerine*. İstanbul: Küre.

Duff, A.S. (2000). *Information Society Studies*. New York: Routledge.

Dunning T. ve Friedman E. (2015). *Sharing Big Data Safely: Managing Data Security*. California: O'Reilly Media.

Gardner, H. ve Davis, K. (2013). *App Kuşağı: Dijital Dünyada Kimlik, Mahremiyet ve Hayal Gücü*. İstanbul: Optimist.

Gene, C. (2018). *Dijital Kültür*. İstanbul: Salon.

Geray, H. (2014). *Toplumsal Araştırmalarda Nicel ve Nitel Yöntemlere Giriş*. Kocaeli: Umuttepe,

Gilschrist, A. (2016). *Industry 4.0: The Industrial Internet of Things*. Nonthaburi: Apress

Gkioulos, V., Wangen, G.B., Katsikas, S., Kavallieratos, G. ve Kotzanikolaou, P. (2017). Security Awareness of the Digital Natives. *Information*, 8(42).

Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri: Felsefe- Yötem-Analiz*. Ankara: Seçkin.

Henkoğlu, T. (2017). Kişisel Verileriniz Ne Kadar Güvende? Bilgi Güvenliği Kapsamında Bir Değerlendirme. *Arşiv Dünyası*, (18-19), 36-47.

İnternet Ortamında Yapılan Yayınların Düzenlenmesi ve Bu Yayınlar Yoluyla İşlenen Suçlarla Mücadele Edilmesi Hakkında Kanun. (2007, 4 Mayıs). *Resmi Gazete* (Sayı:26530). (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5651.pdf>

Khan, M.A., Uddin, M.F. ve Gupta, N. (2014). Seven V's of Big Data Understanding Big Data to extract Value. Conference of the American Society for Engineering Education (ASEE Zone 1).

- Keser, H. ve Güldüren, C. (2015). Bilgi Güvenliği Farkındalık Ölçeği (BGFÖ) Geliştirme. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23 (3), 1167-1184.
- Kitchin, R. (2014). *The Data Revolution: Big Data, Open Data, Data Infrastructures and Their Consequences*. London: Sage
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. (2016, 24 Mart). *Resmi Gazete* (Sayı: 29677). (Çevrimiçi) <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6698.pdf>
- Koivisto, J. ve Ampuja M. (2014). From 'Post-Industrial' to 'Network Society' and Beyond: The Political Conjunctures and Current Crisis of Information Society Theory. *Triple-C* 12(2), 447-463.
- Laney, D. (2001). 3D Data Management: Controlling Data Volume, Velocity, and Variety. *Application Delivery Strategies*. Meta Group File:949. <https://blogs.gartner.com/douglaney/files/2012/01/ad949-3D-Data-Management-Controlling-Data-Volume-Velocity-and-Variety.pdf>
- Laughey, D. (2010). *Medya Çalışmaları: Teoriler ve Yaklaşımlar*. İstanbul: Kalkedon.
- Lohr, S. (2013, February 1). The Origins of 'Big Data': An Etymological Detective Story. *The New York Times*. 11 Aralık 2019 tarihinde <https://bits.blogs.nytimes.com/2013/02/01/the-origins-of-big-data-an-etymological-detective-story/> adresinden erişildi.
- Masuda, Y. (1985). Hypothesis on the Genesis of Homo Intelligent. *Futures* 17(5), 479-495.
- Manovich, L. (2011). Trending: the promises and the challenges of big social data, İçinde (Der.) M.K. Gold, *Debates in the Digital Humanities*, The University of Minnesota Press. (Çevrimiçi) http://www.manovich.net/DOCS/Manovich_trending_paper.pdf
- Morley, D. ve Robins, K. (1997). *Kimlik Mekanları: Küresel Medya, Elektronik Ortamlar ve Kültürel Sınırlar*. İstanbul: Ayrıntı.
- Özbudun, E. (1997). *Anayasa Hukuku Bakımından Özel Haberleşmenin Gizliliği*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Prensky, M. (2001). Digital Natives Digital Immigrants, *On the Horizon*, Vol. 9 (5), MCB University Press.
- Poloma, M. M. (2012). *Çağdaş Sosyoloji Kuramları*. Ankara: Palme.
- Snavey L. ve Cooper, N. (1997). The Information Literacy Debate. *Journal of Academic Librarianship*, 23 (1), 9-14.

Tellan, D. (2016). Büyük Veriyi Okumak Mümkün mü? (Ed.) Özçetin B., Sözeri C., Sayımer İ., İnceoğlu İ., Öğün Emre P., Çomu T.) *Yeni Medya Çalışmaları II. Ulusal Kongre Kitabı* içinde (ss.274-290). İstanbul: Alternatif Bilişim

TÜBİTAK BİLGEM (2019). Bilgimi Koruyorum. (Çevrimiçi)
<http://www.bilgimikoruyorum.org.tr/?index>

Türkoğlu, T. (2013). *Bilgi Toplumunda Dijital Kültür*, İstanbul: Beyaz.

Veiga, A. ve Eloff J. H. P. (2007) An Information Security Governance Framework, *Information Systems Management*, 24 (4), 361-372.

Fotoğraftan Hikâyeye: “*enstANtane*” Belgeseli

Bahar ATMACA DEMİR

Doktora Öğrencisi

İstanbul Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Radyo-TV Sinema Anabilim Dalı

baharatmacademir@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-6011-6297

Özet

Toplumsal bir olgu olan dış göç olgusu gerek yazılı olarak kitaplarda, makalelerde, gerekse televizyon, sinema gibi görsel-işitsel mecralarda her zaman yerini bulmuştur. Sözlü tarih çalışmaları da, geçmiş önemli olayları bizzat deneyimleyen kişiler aracılığıyla doğrudan anlatılarak, onların hayat hikâyelerinin toplumsal bellek ile gelecek nesillere aktarılmasında büyük öneme sahiptir. Araştırmanın amacı, çeşitli ve zorunlu nedenlerle Avrupa’ya göç etmek durumunda kalmış olan Süryanilerin anlatıları doğrultusunda hikâyelerine odaklanarak, dış göçün hayatlarında ne gibi değişikliklere sebep olduğunu ortaya koymaktır. Çalışmada yönetmen Hakan Aytekin’in *enstANtane* isimli belgeselinde yer alan kişilerin anlatıları üzerinden bir okuma gerçekleştirilmiştir. Belgeselde yer alan kişilerin geçmişte çekildikleri bir fotoğrafa dair ne tür anlatılar ürettikleri başka bir deyişle kişilerin kendi hikâyelerini nasıl anlattıkları William L. Randall’ın *Bizi “Biz” Yapan Hikâyeler* kitabında kavramsallaştırdığı çerçevede doğrultusunda betimsel analiz yöntemi ile irdelenmeye çalışılmıştır. Veri setini belgeselde görüşme yapılan kişilerin aktardığı bilgiler oluşturmaktadır. Araştırmada görsel-işitsel olan belgesel türünün verileri incelendiği için görüşmecilerin duygularının (heyecanlandığı, tebessüm ettiği, ağladığı vb.) gözlemlendiği gözlem tekniğinden de yararlanılmıştır. Çalışmada, çeşitli ve zorunlu nedenlerle göç etmek durumunda kalmış olan Süryanilerin hikâyelerindeki ortak noktanın “*geçmişe duyulan özlem*” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal bellek, sözlü tarih, göç anlatıları, belgesel, hikâye.

•••••

Makale geliş tarihi: 23.05.2022 • Makale kabul tarihi: 14.06.2022

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (1) • bahar: 92-116

From Photograph to Story: Documentary “enstANtane”

Bahar ATMACA DEMİR

Ph.D. Student

Istanbul University

Institute of Social Sciences

Department of Radio, TV and Cinema

baharatmacademir@hotmail.com

ORCID: 0000-0002-6011-6297

Abstract

Emigration, a social phenomenon, has always found a place in books, articles and audio-visual media such as television and cinema. Oral history studies are of great importance in passing on the life stories of those who have endured significant events first-hand to future generations through the creation of social memory via direct narration. The present study relates the stories of Assyrians who had to migrate to Europe for various compelling reasons, and reveals the kind of changes emigration brought to their lives. For the study, a reading was made of the narratives of the people featured in the documentary enstANtane directed by Hakan Aytakin. The narratives of the people in the documentary about a photograph from the past, revealing how people tell their own stories, was examined with a descriptive analysis approach in line with the framework conceptualized by William L. Randall in *The Stories We Are*. The data set consists of information collected from the interviewees in the documentary. As the research involves examining data from an audio-visual documentary, an observation method was also utilized to document the interviewees' emotions (excitement, smiling, crying, etc.). It was concluded from the study that the stories of the Assyrians who were compelled to migrate for various reasons share a common 'longing for the past'.

Keywords: Social memory, oral history, migration narratives, documentary, story.

•••••

Submission date: 23.05.2022 • Acceptance date: 14.06.2022

Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (1) • spring: 92-116

Giriş

Yönetmenliğini Hakan Aytekin'in yaptığı, yapımcılığını ise Özcan Geçer ile ortak yürüttükleri *enstANTane* (2020) isimli belgesel, Roland Barthes'ın "*fotoğrafın sonsuza kadar kopyaladığı şey aslında yalnızca bir kez olmuştur*" sözünün ekrana gelmesi ile başlar. Barthes'ın bu sözü "*var oluş açısından asla yinelenemeyecek olanı, mekanik olarak yineler fotoğraf*" diye devam eder. Belgeselin çıkış noktası da bir fotoğraf olduğundan dolayı öncelikle fotoğrafa değinmek gerekir. Fotoğraf, zihinde geçmişe ait bir iz bırakma özelliği taşır. Bu özelliğinden dolayı da toplumların belleklerinde önemli bir yere sahiptir. Belgeselde yer verilen geçmişe ait fotoğraflar, gazete kupürleri de bir hafıza yaratıp kolektif bellek oluşturarak kültürel kimliklerin yansımada önemli bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır.

"*Kimlik eylemin zeminidir*" diyen Stuart Hall, kimliğin asla tamamlanamayan, öznellik olarak daima inşa halinde olduğunu söyler ve kimliğin daima kısmen bir anlatı, daima kısmen bir tür temsil ve daima temsil halinde olduğunu vurgular (1998a: 64-72). William L. Randall, anlatıların da sürekli inşa halinde olduğunu ve bizi biz yapan hikâyelerin henüz tamamlanmadığını belirtir. Hall'a göre temsil; anlam ve dilin kültürle ilişki kurmasını sağlar. "*Temsil, bir şey hakkında anlamlı bir şey söylemek ya da dünyayı diğer insanlara anlamlı bir şekilde tasvir etmek için dilin kullanılması demektir*" (Hall, 2017: 23). Hayatlarımızı, aşklarımızı, komşularımızı ve dünyamızı bu kadar yaygın şekilde hikâyeleştirdiğimizi görmenin, hikâyenin neden bu kadar çekici ve evrensel olduğunu anlamamıza yardımcı olduğunu belirten Randall, Ursula Le Guin'in "*tekerleği kullanmayan büyük toplumlar oldu, ama hikâye anlatmayan hiçbir toplum olmadı*" sözleriyle düşüncesini vurgular (Randall, 2014: 138).

Kültürel kimlikler, ortak tarihsel deneyimleri ve paylaşılan kültürel kuralları yansıtır. Tarihlerinde kendi gerçek maddi ve simgesel etkileri vardır ve tarihsel olan her şey gibi, sürekli dönüşüme maruz kalırlar. Sonsuza kadar kökleşmiş bir geçmişe sabitlenemezler (Hall, 1998b: 174). Sınırlarla birlikte kimlik de değişmektedir. Göç ise, bunun en temel etkenlerinden biridir. Chambers göç olgusunu (2005: 16); "*başka yerlerden gelmek, buralı değil de oralı olmak ve dolayısıyla da aynı anda hem içeride hem de dışarıda olmak, tarihlerin ve hafızaların kesiştiği yerlerde yaşamaktır*" sözleriyle açıklamaktadır.

Diaspora, doğdukları ya da ebeveynlerinin doğduğu yerlerde olmayıp da, çeşitli nedenlerle farklı yerlerde yaşayan toplulukları tanımlayan bir sözcüktür (Yaren, 2008: 43). Diaspora genellikle bir travma ve kırılma ile başlar. Doğal olarak göç edenlerin ana vatanlarında edinmiş oldukları bir kimlikleri vardır ve göçten sonra bu öncelikli kimlik

diasporik kimlik oluşumunda etkindir. Akbulut’a (2007: 224) göre; diasporik kimlik, ulus-aşırı kimlikle ilişkili olan, “*hem yerel, bölgesel ve ulusal kültürel alanlar içinde, hem de sınırların, kültürlerin, düşüncelerin aşıldığı kültürlerarası bir arenada hareket eden, farklı konumlanmalara uygun, bağlamsal ve geçişken bir kimlik alanıdır*”. Diaspora kimlikleri, dönüşüm ve farklılık aracılığıyla kendilerini durmaksızın yeniden üreten kimliklerdir.

EnstANtane isimli belgeselde anlatılarına yer verilen ve farklı nedenlerle ana yurtlarını terk etmek zorunda kalarak Avrupa’ya yerleşen Süryanilerin, rüyalarında ve hatıralarında ise sürekli Türkiye’de İdil’de bulunma özlemlerine ilişkin söylemleri dikkat çekmektedir. Avrupa’da yaşadıkları yerin kültürünü benimseye çabaladıkları ancak göç etmeden önce ana vatanlarındaki kültürlerini de orada devam ettirdikleri ve bu anlamda diasporik kimliklerinin oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu bakımdan belgesel, Süryani kimliğini görünür kılmaya bakımından da önemli bir yere sahiptir.

Bu çalışmanın amacı, *enstANtane* belgeselinde yer verilen, çoğu çeşitli ve zorunlu nedenlerle Avrupa’ya göç etmek durumunda kalan, ikisi ise halen Türkiye’de yaşayan 15 Süryani görüşmecinin anlatıları aracılığıyla hikâyelerine odaklanarak, dış göçün hayatlarında ne gibi değişikliklere sebep olduğunu, belleklerinde nasıl yer ettiğini ve göç etme deneyimlerini nasıl hikâyeye ettikleri toplumsal ve kültürel boyutlarıyla birlikte değerlendirmektir.

Bu amaç doğrultusunda belgeselde kullanılan sözlü tarih yöntemi ile elde edilen veriler ışığında bir değerlendirme yapılmaktadır. Sıradan insanların gündelik yaşam deneyimlerine odaklanan, insanlar etrafında kurulmuş, var olan ilk tarih türü (Thompson, 1999: 18-19) olan sözlü tarih, olaylar ve bu olayların sebep ve sonuçlarına dair bir ya da birkaç kişiden alınan kişisel düşünceleri içermektedir (Plummer’dan akt. Creswell, 2016: 73). Sözlü tarih insanlara tarihlerini kendi sözleriyle geri verir ve onlara geçmişi verirken, kuracakları gelecek için de yol gösterici olur (Thompson, 1999: 233). Sözlü tarihle, belgelere dayalı olan yazılı tarih arasındaki önemli farklardan biri, sözlü tarih yöntemiyle yapılan görüşmelerin, tarihsel olayların yaşandığı dönemde değil de, daha sonraki bir zamanda ve belleğe yapılan bir referansla gerçekleştirilmesidir (Neyzi, 2011: 10). Bir başka deyişle sözlü tarih görüşmeleri, tarihin bireyler tarafından günümüzde nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığının bir göstergesidir.

Sözlü tarih gibi anlatı çalışmalarında araştırmacı süreç içinde aktif bir rol almaktadır. Creswell’e göre, bireyler çoğunlukla kendi hikâyelerini anlatırken, bu hikâyeleri kronolojik

bir sıra içerisinde sunamamaktadır. Bu sebeple “yeniden hikâyelendirme” sürecinde araştırmacı, düşünceler arasında nedensel bir bağ kurmaktadır (Creswell, 2016: 75). Hakan AYTEKİN de *enstANTane* belgeselinde, görüşmecilerin anlatılarını belirli ve anlamlı bir sırada sunmaktadır. Belgeseldeki görüşmecilerin verilerini değerlendiren bu çalışmada da 15 görüşmecinin hayatlarını nasıl hikâye ettikleri bir bütün oluşturacak şekilde ele alınmaktadır. Randall, sonunda gerçekten bize kalan tek şeyin hikâyemiz olduğunu; hayatımızı bu hikâyede ve bu hikâye aracılığıyla yaşadığımızı ve nihai olarak hikâyenin ‘bizi biz yapan’ şey olduğunu hissetmeye başladığımızı vurgular (Randall, 2014: 261).

Çalışmalarında Türkiye’nin göçlerle yitirdiği zenginliklerden olan Süryani kültürüne dair izler süren yönetmen aynı zamanda akademisyen Hakan AYTEKİN, 2001 yapımı *Işık Sesini Arıyor’da* Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nde giderek sesini kaybeden Süryani kültürünü işliyor. 2007 yapımı *Yarına Bir Harf* belgeselinde ise, dünyanın yaşayan en eski dillerinden biri olan Süryanice’nin tarihsel gelişim sürecine odaklanıyor. 2020 yapımı *EnstANTane* ise, yönetmenin sosyal medyada karşılaştığı bir fotoğraftan yola çıkıyor. Yaklaşık 30 yıl önce o zamanlar Mardin’e bağlı olan İdil¹ ilçesinde çekilen, 18 Süryani’nin yer aldığı fotoğrafın ve fotoğraftaki kişilerin peşine düşen AYTEKİN, fotoğrafı paylaşan ve şu an Nagold/Almanya’da yaşayan Ferit Sağ ile koordinasyon sağlayarak toplam 15 kişiye ulaşıyor ve sözlü tarih görüşmesi yapıyor. Fotoğrafta yer alan kişilerin fotoğraf ile ilgili anımsadıkları, o günlerde İdil’in gündelik yaşamının nasıl olduğu, Süryani kültürünün yaşam pratiklerinin neler olduğu, diğer etnik gruplar ile ilişkileri, göçün Avrupa’ya gidenler ve Türkiye’de kalanların hayatındaki etkileri üzerinde duruluyor. Belgeselin çıkış noktasında sosyal medyanın etkileşim gücüne de değinmek gerekir. Günümüzde, içeriğin bireyler tarafından oluşturulduğu, içeriğe istenilen zaman ve mekânda ulaşılabilirdiği, bireyler ile kitleler arasında anında etkileşim özelliği bulunan yeni medya çağında sosyal medya mecraları büyük bir öneme sahip olmaktadır.

Bu çalışma kapsamında, sosyal medyada rastlanan bir fotoğraftan yola çıkılarak Süryanilerin Avrupa’ya göç etme deneyimlerini konu edinen ve etnografik araştırma tekniklerinden sözlü tarih yönteminin uygulandığı *enstANTane* belgeselinde yer alan görüşmecilerin anlatılarına odaklanılmaktadır. Görüşmecilerin yaşadıkları deneyimler ile bu deneyimleri nasıl hikâye ettikleri arasında bağlantı kurularak irdelenmeye çalışılmıştır.

¹ Fotoğrafın çekildiği tarihlerde Mardin iline bağlı olan İdil, 1990 yılında Şırnak iline bağlanmıştır. “*İdil; 18 Mayıs 1990 tarih ve 20522 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 16 Mayıs 1990 tarih ve 3647 sayılı kanunla Mardin’den ayrılarak Şırnak İline bağlanmıştır*”. <http://www.idil.gov.tr/tarihce1>

Geçmiş Deneyimleri Hikâyeye Etme Biçimleri

Randall, hikâyenin doğası ve dinamiği üzerine varolan literatürün büyük oranda "hikâyeye" değil, "anlatı" başlığı altında yazıldığını söyler. Ancak Randall, *Bizi “Biz” Yapan Hikâyeler*'de anlatı yerine hikâyeyi seçmesinin nedenini açıklar: İnsanların genellikle "gene o eski anlatı," ya da "bu hayatımın anlatısı" demediklerini ve bir bütün olarak yaşam deneyimimize değinirken çoğumuzun en çok başvurduğu terimin hikâyeye olduğunu belirtir (Randall, 2014: 112).

Thompson (1999: 208-209), genel anlamda, sözlü tarihin bir araya getirilebileceği üç temel biçim olduğunu söyler. Birincisi bir hayat hikâyesinin anlatılmasıdır. İkincisi hikâyeler derlemesidir. Bu yolla, hikâyeler ortak temalar etrafında bütün veya parça parça gruplandırılarak geniş bir tarihsel yorumu yapılandırmak çok daha kolay olmaktadır. Üçüncüsü ise, çapraz analizdir. Sözlü kanıtlardan bir savın inşa edildiği taşlar olarak yararlanılmaktadır.

Sözlü tarih anlatılarının ortaya koyduğu şey aslında görüşmecilerin “hayatımın hikâyesi” dedikleri; hayatlarının olayları, bu olaylarla ilgili anılarının hikâyeye edilme biçimleridir. Hakan Aytekin'in *enstANTane* isimli belgeseli ile birlikte de, geçmiş döneme ait bir fotoğraftan yola çıkılarak görüşmecilerin geçmişlerini hikâyeye etme biçimlerine ortak oluyoruz.

Randall, kişilerin kendilerini anlatmalarını hikâyeye olarak kavramsallaştırmaktadır. Kendi hikâyelerimizi anlatarak kendimizi yarattığımızı söyler ve bunu dört düzeyde açıklamaya çalışır. Birinci düzey, geçmişte gerçekten ne olduğu yani “var olma düzeyi”dir. Randall buna *dış hikâyeye* adını verir. Bu düzeyde hayatımın hikâyesi diye başlar Randall (2014: 73) ve devam eder: “*hayatımın tüm farklı boyutlarında yapmış, söylemiş, düşünmüş ya da hissetmiş olduğum her şeyin toplamıdır: Sözlü, duygusal, zihinsel, kişiler arası, bilinçli, bilinçsiz, davranışsal ve fiziksel*”. Burada yaşanmışlık önemlidir. Belgeselde yer alan ve günümüzde çoğu yurtdışında yaşayan görüşmecilerin, fotoğrafın çekildiği an Türkiye’de bulunmaları ve fotoğraf özelinde bakıldığında yaşanmışlıklarına dair ‘dış hikaye’leriyle ilgili anlatılarından şu şekilde örnekler verilebilir:

Şimdiki çocuklarımız yaşındaydım fotoğraf çekildiği zaman. Yaklaşık 30-35 yıl önce. Tam tarihini bilmemekle beraber. Yaşanmışlıklar vardı, güzel anılarımız vardı, şu an sadece işte o resimde gördüğümüz, sadece o anı kalmış (**Şemun Gösteriş – İdil /Türkiye**).

Bu fotoğraf zamanında çoğumuz henüz Avrupa'ya göç etmemişti. Hepimiz İdil'deydik. Güzel bir yaşantımız ve ilişkilerimiz vardı (**Tuma Gösteriş – Lugano/İsviçre**).

(heyecanlı bir şekilde) Biri gelmişti, İsviçre'den gelmişti o fotoğrafı yani biz orda çektirdik. Yani o fotoğraf çektirince ben hatırlıyorum o zaman dedi “Toplanın çocuklar bir fotoğraf çekeceğim”. Biz de toplandık, zaten çok orada fotoğraf fotoğraf yoktu. Böyle fotoğraf görünce hepimiz toplanıyorduk (**Abut Kartal - Kreuzlingen/İsviçre**).

Güzel bir gündü, sürpriz bir gündü o fotoğrafta. İlk seferde benim ablamlamla, hiç görmediğim ablamlamla aynı bir karede fotoğraf çekmişim. O an benim için iyi bir şey ifade etti o fotoğraf. Ben küçük yaşlarımda işte bütün abilerim, ablalarım İsviçre'ye Avrupa'ya göç ettiler. Ben de bebekken hiç kimseyi tanıımıyordum abilerimi ablalarımı. Ablam da izine gelmişti. O günde de ablamı ilk görmüş oldum. Benim için yani hoş bir gündü (**İsa Toğaç – Baden/İsviçre**).

Genel olarak görüşme yapılan kişilerin anlatılarından fotoğrafın çekildiği ‘an’ı hatırladıkları ve geçmişlerine, yaşanmışlıklarına dair kendileri için çok özel bir anı olduğu, buldukları bölgenin (Kuvel olarak bahsediliyor) yerini ve ismini de bildikleri, ancak fotoğrafın tarihi ve fotoğrafı çeken kişinin kim olduğu hakkında kesin bir bilgilerinin olmadığı anlaşılıyor.

İkinci düzey olan deneyime Randall, “iç hikâye” adını verir ve buradaki anahtar sözcüğün “yaşanmış olmak” olduğunu belirtir. Kişisel olarak yaşanan olaylarla ilgili anıların toplamını içeren bu düzeyde, bireyin hayatının tüm hikâyesi ancak kendisi tarafından yorumlanan bir hikâye olarak ulaşılabilir hale gelir. Geçmişte ‘ne’ ya da ‘nasıl’ olduğu değil, nasıl yorumlandığı ve anlatıldığı önemlidir (Randall: 2014: 75). Burada da belgeseldeki görüşmecilerin göç deneyimlerini kendi içlerinde *nasıl* yorumladıkları ve aktardıkları önem arz etmektedir.

En zor olan da geceydi karanlık. Kardeşim önde ben arkasında, annem bir de babam. 15 dakika oldu yürüyoruz, birden arkama bakıyorum ne annem var ne de babam ikisi de kayboldu. Bir de orada bağıryoruz, çağırıyoruz, adam da diyor “Susun, fazla çağırmayın, fazla gürültü etmeyin polis var ”. İşte ben dedim “annemi babamı bulacağım” dedim, nasıl nerde bırakacağız. Allah yardım etti, sesimizi duydular bize geldiler. Oradan da sınırı geçtik (**Yakup Vardi –**

Okarben/Almanya).

Bizi trenden indirdiler böyle “geçemezsiniz” diyorlar. “Niye geçemeyelim”. “İzin yok” diyorlar. Ama bizim transit vizemiz vardır. Onu da kabul etmediler. Daha sonra herhalde bize acıldılar, o kadar eşyayı gördükten sonra, dediler ki bunları en iyisi bırakalım, başımıza bela olacaklar (gülüyor) o kadar eşyayla. Bizi attılar yine trenin içine atıp gönderdiler (**Can Bayındır – Leonberg/Almanya**).

Benim için düşünülemez kadar yeni bir şeydi. Başka bir dünyaya gidiyordum. Hayal bile edemezdim. Sadece köy hayatını biliyordum. Uçağa binmek benim için hem iyi hem kötüydü. Az da olsa korkuyordum. (**Cemil Bayrak – Ehningen/Almanya**).

Bosna-Hersek’in işte o zamanki ilk savaşı. Gerçekten her yerde ateş her yerde bildiğin savaş yani. Ama o yaşında böyle bazı şeyleri sanki işte macera gibi görüyordum (**İshak Gösteriş – Zürih/İsviçre**).

Belgeselde yer alan görüşmecilerin göç deneyimlerini aktarırken, yaşadıkları o ‘an’a gitmeleri ve olayları kendi içlerinde yorumladıkları şekliyle heyecanlanarak aynı zamanda da duygulanarak anlatmaları gözlemleniyor. Bu bakımdan da belgesel türünün, sözlü tarih anlatılarını güçlü bir şekilde destekleyici nitelikteki görsel ve işitsel gücü, bir kez daha önemini ortaya koymuş oluyor ve izleyicisine anlatıcının hissettiklerine ortak olma şansı veriyor.

Görüşmecilerin göç deneyimlerine dair kendi hikâyelerini ifade etme biçimleri, onların *iç-dış hikâyeleridir*. Bu bağlamda Randall’a göre, üçüncü düzey, ifade: iç-dış hikâye düzeyidir. Burada, bireyin kendi iç-hikâyesini başkalarına nasıl anlattığı sorusuna yanıt aranmaktadır. Bu düzeyi açıklarken, “*Hayatımın olaylarının yaşarken değişmesi gibi, hayatımın deneyimleri de ifade ederken değişir. Hiç değilse sözcüklerle ifade edildiğinde hikâyeye benzerliği en açık hale gelir*” der Randall (2014: 81).

Çok üzüldüğümü, çok ağladığımı hatırlıyorum. İdil’i bırakmak istemiyordum. Ama mecbur kaldık. Topraklarımızı ve evimizi amcamın oğluna bıraktık. İstemediğimiz bir ayrılıştı (**Tuma Gösteriş – Lugano/İsviçre**).

Orayı bırakmak istemiyordum İdil’i, ama mecburluktan çıktık, çünkü hep ortadaydık, çatışma dolayından (**Sami Konutgan - Böhl-Iggelheim-Almanya**).

Durumdan endişelenen babam 1992 yılında bizi Almanya’ya kaçırdı. İstedüğümüz

için değil, mecbur kaldığımız için gidiyorduk (**Cemil Bayrak – Ehningen/Almanya**).

Acı bir ayrılıktı. İstenmeyen bir ayrılıktı, ama olmak zorundaydı. Çünkü imkânlar öyle istiyordu, orada yaşamamız zordu (**Can Bayındır – Leonberg/Almanya**).

Zaman zorlandı, çok zor oldu, hep çatışmalar oluyordu. Bir de bütün arkadaşlarım İdil'i terk etti. Aslında biz buraya gelmek istemiyorduk, bizi zorladılar. Düşündük taşındık, dedik biz dükkânımızı çalıştıramazsak burada kalmayacağız. 92'nin Nisan'ında Türkiye'den çıktık (**Yakup Vardi – Okarben/Almanya**).

Yukarıda yer verilen görüşmecilerin anlatılarında benzer sözcüklerin kullanıldığı dikkat çekmektedir. Görüşmeciler, göç ile ilgili görüşlerini 'İdil'den ayrılmak istemedikleri ancak mecbur olduklarından dolayı gitmek zorunda kaldıkları' şeklinde iç-dış hikâye etmektedirler. Belgeselde, zorunlu göçün nedenlerini görüşmeciler anlatırken, ekrana yansıyan gazete kupürleri de o yıllara ait olaylara ışık tutuyor. Örneğin, o dönemlere ait "*Kalktı göç eyledi Süryani elleri...*" başlıklı haberde "*Zorunlu göçün nedenleri: Zorunlu din dersi, Ayrılıkçı terör.*" olarak belirtilirken, "*tarih boyunca hiçbir zaman siyasal güç haline gelmeyen, uysal bir dini azınlık olarak varolan Süryaniler, en eski ev sahibi oldukları Anadolu'yu ve 65 senedir vatandaşı oldukları Türkiye Cumhuriyeti'ni terk ediyorlar*" ifadeleri haberde yerini buluyor. Zorunlu din dersi ve çatışmaların bahsedildiği diğer gazete kupürleri de izleyiciye sunuluyor.

83-84 olsa gerek bir kanun çıkmıştı Türkiye'de, hani gayrimüslim öğrencilerin de din eğitimine katılma mecburiyeti çıkmıştı ve bu yüzden dolayı da çok Süryani genç okulu terk etmek *zorunda kaldı*, ben istemedim din dersine giriyorum diye. Sonra tabii ki bu belli bir süre sonra kaldırıldı bu yöntem ama bu biraz da tabii ki bizim şevkimizi kırmaya neden oldu yani. Büyük bir neden oldu (**Ferit Sağ – Nagold/Almanya**).

Sadece 3 Hristiyan'dık bütün okulda, biraz bizim *üstümüze çok geliyorlardı* orada yani bilmiyorum okula gitmeden önce yani her zaman üçümüz toplanıp konuşuyorduk nasıl kaçacağız hemen bizi dövmemeleri için yani (**Abut Kartal - Kreuzlingen/İsviçre**).

Fotoğraf özelinde görüşmecilerin anlatılarını okuduğumuzda da yine benzer ifadeler içerdiklerini gözlemlemekteyiz. Göç etmeyip Türkiye'de kalan ya da göç edenlerden daha sonra göç etmek zorunda kalan görüşmeciler, kendilerinin yalnız kaldıklarını, zamanında

beraber yaşadıkları kişilerin şu an ayrı ayrı yerlerde olduklarını ve bu durumun da kalanlar için bir boşluk oluşturduğunu ifade etmektedirler:

Fotoğrafin en sağında olan benim, nedense bilmiyorum kenarda kalmışım, demek ki benim kaderime yazılmış o zaman yalnız kalacağım (gülüyor). Hepsi buradan göç etti, hepsi Avrupa'ya gitti. Maalesef şuan o fotoğraf karesinden İdil'de kalan tek bir kişi benim, bir de bir baldızım var (**Şemun Gösteriş – İdil /Türkiye**).

Şimdi hiçbiri yok o günlerden mesela, arkadaşlarımız, her birimiz bir yerde. Ben burada, öbürleri yurtdışında, (duraksıyor) Öyle... (**Süheyla Dayan (Bilen) – Nusaybin-Mardin/Türkiye**).

Yakup'un çıktığını hatırlarım. Cemil'in ailece çıktıklarını hatırlarım. Her biri bir parça alıp götürüyordu, bir şeyler bırakıyordu orada, bir boşluk da bırakıyordu ve o boşlukla uğraşanlar yine bizdik, orada kalanlar uğraşıyordu. Daha dün bağlarda beraber çalıştığımız insanlar, işte futbol oynadığımız insanlar azalıyor, bir takım kuramaz hale gelmiştik futbol takımı (**İshak Gösteriş – Zürih/İsviçre**).

Dördüncü ve son düzey ise, izlenim: “*dış-iç hikâye*”dir. Başkalarının, bizim hakkımızda söyledikleri anlamında hayat hikâyemiz oluşturulur (Randall: 2014:82). Bu düzey, bizimle herhangi bir şekilde karşılaşmış herkesin hayatımızla ilgili okumalarından oluşmaktadır. Belgeselde, Ferit Sağ, Can Bayındır ve Sami Konutgan'ın ortak bir anısına dair anlatılar aşağıdaki sırayla verilmektedir:

Sami Konutgan: İçimde kalsın olmuşum. Ya gerçekten o ufak yaşta 17, belki 16-17 yaşındaydım

Ferit Sağ: Yanlış anımsamıyorsam istemeye falan da gittiler (gülümsüyor)

Can Bayındır: (gülüyor) Yani çocuklar olarak onu istemeye gitmiştik ama işte olmadı.

Sami Konutgan: Bir şişe rakı içtim gittik istemeye (gülüyor). Dedi oğlum, onlar da beni çok severler babası olsun, o yani hiç kimsenin kötülüğünü görmedim. Dedi daha çok gençsiniz.

Ferit Sağ: (gülümsüyor) Ondan sonrası tabii ki Sami gariban, üzgün bir halde eve dönmüş.

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, izlenim düzeyi ‘diğer kişilerin bizimle ilgili izlenimleri’ sonucu oluşmaktadır. Bu örnekte de Ferit Sağ ve Can Bayındır’ın Sami Konutgan ile ilgili izlenimleri bize “*dış-iç hikâye*” yi yansıtmaktadır.

Bu ‘izlenim’ düzeyinde, belgeselde yer alan kişiler ile yapılan görüşme verilerinden yararlanılarak onların göç etme deneyimlerine dair yazar olarak oluşturduğumuz çıkarımlar da dış-iç hikâyeyi oluşturmaktadır. Yine yukarıda belirtildiği gibi, görüşmecilerin söylemiş olduğu “*mecbur kaldık*”, “*zorunda kaldık*” sözcüklerinin okunmasında, ‘aslında birbirlerinden kopmak ve yurtlarını terk etmek istemedikleri’ yönünde yaptığımız çıkarımlar da bu düzeyi görünür kılmaktadır.

Randall’ın bahsetmiş olduğu tüm düzeyler birleştiğinde “hayat hikâyemiz” ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple Randall, ‘hayatımızın hikâyesi’ni oluşturan bu dört düzey arasındaki bağlantıları şu şekilde özetler:

Dış hikâyeye benim başıma gelenlerse, iç hikâyeye de başıma gelenlerden çıkardıklarım ve kendime anlattıklarımıdır. İç-dış hikâyeye, başıma gelenlerden çıkardıklarım hakkında başkalarına anlattığım şeyler, dış-iç hikâyeye ise başkalarının benim rızamla ya da rızam olmadan kendi başlarına benim hakkımda vardıkları yargılardır (Randall, 2014:84).

Öz Yaratım ve Kendini İnşa Etme Süreci

Glover’e göre, kendimizi ve geçmişimizi ele alma tarzımızdan doğrudan etkilenen ‘bilinçli bir öz yaratım’ süreci vardır (Glover’dan akt. Randall, 2014:66). Öğrenme, bilinçli ya da bilinçsiz olarak sürekli varlığımızdan "anlam çıkarmaya", yaşamımızdan "bir şey yaratmaya" çalıştığımız etkin sürecin bütünüdür (Randall, 2014:30). Bir başka deyişle öğrenmek, anlam oluşturmak, bir yaşam oluşturmak ve kendimizi oluşturmaktır.

Hani biz Azahlılar, Arapça konuşmayan kesime, Süryani kesime diyoruz ki “Torani”. Tor tarafı. Benim eşim Azahlı değil ve Tor tarafı da Süryanice dilini konuşuyor. Biz Azahlılar zaten Arapça dilini konuşuyoruz. Yani çocuklar bir multikulti kültüründe yetişiyorlar. Anneleri mümkün mertebe onlarla Süryanice konuşuyor, ben Arapça konuşuyorum. Bir de tabii ki Almanya’da olduğumuz için Almanca biliyorlar (**Ferit Sağ – Nagold/Almanya**).

Çocuklarıma Arapça konuşuyorum. Anadillerini unutmamak için. Hanım Türkçe konuşuyor. Büyük kızım Türkçe anlıyor yalnız çeviremiyor. Ee çocuk Fransızca mı öğrenecek, İngilizce mi öğrenecek, Almanca mı öğrenecek. Anadilini mi

öğrenecek. Çocuk da karar veremiyor şuan (**Murat Bilen – Okarben/Almanya**).

Çocuklarımla Arapça ve İtalyanca konuşuyorum. Onlar böylece her iki dili de öğreniyorlar (**Tuma Gösteriş – Lugano/İsviçre**).

Almancaları iyi olması burası için iyi. Çünkü onlara lazım. Görüyoruz bazıları Almanca’yı o kadar konuşmuyorlar, okulda da zorlanıyorlar. Aynı bizim İdil’de Türkçe’yle zorlandığımız gibi. Onun için ben dedim çocuklara önce Almanca’yı öğrensinler. Sonra da Arapça’yı yavaş yavaş öğrenirler. Bir de diyorum nasıl Arapça’yı öğreteceğim. Yalnız konuşuyoruz, ne yazmamız ne okumamız var. Bir de Süryanice diyoruz anadilimiz. Ne konuşuyoruz ne yazıyoruz. Onlar da Süryanice öğreniyorlar ama yalnız konuşarak, kilisede söyleyerek. Ne yazma ne okuma var. Aynısı bizim İdil’de gibi. Arapça konuşuyorduk ama ne okuyorduk ne yazabiliyorduk (**Yakup Vardi – Okarben/Almanya**).

Belgeselde yer alan görüşmecilerin anlatılarına bakıldığında; geçmişlerini, anadillerini unutmadıkları, çocuklarına aktardıkları ve göç sebebiyle yerleştikleri yerlerde hayatlarını devam ettirebilmek için oraya ait olan dilleri de öğrendikleri ve çocuklarını öğrenmeleri konusunda yönlendirdikleri görülmektedir.

Belleğin Sesine Kulak Vermek

Sözlü gelenekleri ilgi çekici kılan özellik, yazılı geleneklerden farklı olarak, varlıklarını sürdürmek için belleğe gereksinim duymalarıdır (Rubin, 2015: 349). Özellikle bireysel olanla toplumsal olanın kesişme noktasına eğilen (Portelli’den akt. Neyzi, 2014:2) bellek çalışmaları, tarihin bireysel yaşanmışlıklar yoluyla yeniden gözden geçirilmesine olanak sağlar (Neyzi, 2014:4). Toplumsal bellek, şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde anlam kazanır ve geçmişten bugüne uzanır (Özdemir, 2012: 214).

Kolektif belleğin de bireysel belleğin de inşası ve anlatılması, başkalarından bir şeyler öğrenmeyi gerektiren, yetenek, ustalık ve hayal gücü isteyen aktif bir sosyal süreçtir. Bu süreçte, hikâyeler en çok toplulukları ve insanları tanımlamak ve tutumlarını anlatmak için kullanılır. (Thompson, 1999:123).

Kolektif bellek kapsamında, duygu genellikle “hatırlanan bir şey” olarak ifade edilir. Kendi duygularımızla ilgili anılar, her zaman kişisel kimliğin oluşumunda ve yapılandırılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle de bir birey olarak kimliğimiz ve gelecekteki davranışlarımızı öngörebilme yeteneğimiz, kısmen de olsa daha önceki olaylara verdiğimiz duygusal tepkilerle ilgili anılarımıza dayanmaktadır (Lambert v.d. 2015:252-253).

Gerçekte yaşanan geçmiş bir deneyim, sonuçta ortaya çıkan anı olarak hatırlanan başka ve yeni bir deneyimdir. Bu sebeple, bellek kalıcı, sabit ya da değişmez değildir. Her hatırlama sürecinin sonunda oluşan yeni bir anı ve dolayısıyla yeni bir bellektir (Yılmaz, 2014:189).

Bellek ile ilgili en çok sözü edilen ayrımlardan birini Endel Tulving'in ortaya koyduğunu belirten Randall, bunların “anlambilimsel bellek” ve “epizodik bellek” arasındaki ayrım olduğunu ifade eder. Anlambilimsel bellek sayesinde olgu ve rakamları, pratik iş görme yöntemlerini, çeşitli bilgi türlerini hatırlarız: Geçmişte bir noktada öğrenilmiş, ama bugün hatırlamak için ilk öğrenmeyi doğuran olayları hatırlamanın gerekli ve çoğunlukla mümkün olmadığı maddelerdir. Oysa epizodik bellek der Randall, "bir insanın kendi kimliğine ilişkin bilgisi çevresinde düzenlenir, epizodik olarak hatırlanan şeyler soyut olarak değil, ancak hikâyelerini yeniden anlatarak hatırlanabilir" (Randall, 2014:253).

Jan Assmann, iki tür bellek arasında bir ayrım yapar: İletişimsel bellek ve Kültürel bellek. İletişimsel bellek, nesilden nesile aktarılan hikâyelerle yaşarken, kültürel bellek, kişisel hatırlamaların bireysel koşulları aşmasına olanak veren sembollere dayanır. Kültürel bellek, grubun kimliğini, geçmişe dayanarak açıklamaya çalışır (Assmann 2001'den akt. Akbulut, 2012: 251). Bu kavramsallaştırmaya göre, göç deneyimine ilişkin anlatılar nesilden nesile aktararak iletişimsel bellek olarak devam eder ve geçmişle, gelecekle ilişki kurarak belgeselde görmüş olduğumuz Süryani toplumun kimliğini oluşturan bir kültürel bellek inşa edilir. Bu bağlamda sözlü tarih görüşmeleri önem arz etmektedir. Belgesel türünün görsel ve işitsel olması da belleklerde yer alan anıların nesilden nesile aktarılması sürecinde etkin bir rol oynamaktadır.

Bellek mekânları, insan gruplarının kamusal eylemlerde “grubun birlik duygusunun ve kendine özgünlüğünün temelini oluşturan, geçmişe ait ortak bir bilgiyi” ifade etmesine aracılık eden yerlerdir (Assmann'dan akt. Winter, 2015:321). Bu gibi mekânlara giden grup, olaya daha önce yüklenmiş olan anlamları geçmişten devralmakla kalmaz, olaya yeni anlamlar da yükler (Winter, 2015:321). Belgeselde yer alan görüşmecilerin İdil'de bulunan ve çocukluk dönemlerine ait anlatıları bağlamında epizodik belleklerinde yer edinen bellek mekânları aşağıda alıntılanarak örneklendirilmektedir:

İşte orda bizim halen Şamitoki diye adlandırdığımız bir kaya parçası var (**Şemun Gösteriş – İdil /Türkiye**).

Adına Arapçası Şamitoki diyoruz. Bir de belki ancak 1 metrelik var. Bizim

gözümüzde o zaman sanki 20 metreydi. Gene gideceğim, gene kayacağım orada. (Heyecanlı bir şekilde anlatıyor) Çocuklara da diyeceğim kayın (**Afife Petrus (Sağ) – Pfullendorf/Almanya**).

Bilmiyorum. Hee Şamitoki Arapçayla doğru. Şamitoki (**İsa Toğaç – Baden/İsviçre**).

1,5 metre mi 2 metreydi o zaman. Ama bize göre 10 metreydi. Bir iniyorduk, ayaklarımızla yukarıdan da yer aynı oluyordu. Eğer “Şamitoki” daha oradaysa, eğer çekmemişlerse, kaldırmamışlarsa (**Yakup Vardi – Okarben/Almanya**).

Bir lunaparka gidersen kaymak için veya eğlenmeye gidersen bizim İdil’de sadece bir o Şamitoki vardı. Onun için kavga ediyorduk, yani birbirimizin kafasını kırıyorduk, sıraya girmek için. 2 saniye sürüyordu, yukarıdan aşağıya düşene kadar. Ama o heyecan her şeye bedeldi. Çocuklarıma anlattım. Sıraya iki saniye için kaymak için kavga ettiğimizi söyledim. Onlar da güldü. Olur mu diye? Olur dedim. Çünkü bir taşımız vardı. Başka yoktu (**Murat Bilen – Okarben/Almanya**).

Zaten insan bir aşık oldun mu Şamitoki’ye çıkardı bir sesini patlatırdı bütün köy dinlerdi. Herkes herkes duyardı (gülüyor) Bir kişi âşık olduğu zaman o Şamitoki’nin üstüne çıkardı. (**Sami Konutgan - Böhl-Iggelheim-Almanya**).

Yani kültür mirası olabilecek bir taş gerçekten yani abartmıyorum, dünya kültür mirası gibi bir şey çünkü taştan daha çok taş dediğimizde anlamını yitiriyor bence. O taştan daha fazla bir şey, çok çok daha fazla bir şey. Herkesin bir anısı var orada bir hatırası var. (**İshak Gösteriş – Zürih/İsviçre**).

İdil’de bulunan “Şamitoki” (“Şamitoki” olarak telaffuz edilmekte, Arapça “Shamytwky”) isimli kayadan başka, görüşmecilerin geçmiş dönemde ortak anılarında yer tutan bellek mekânlarından bir diğeri ise “Eveyni” olarak telaffuz edilen küçük bir su akıntısının bulunduğu alan olmaktadır. Belgeselde yer alan görüşmecilerin geçmişe yönelik olarak bellek mekânlarına ait anlatıları sayesinde, görüşmeler yoluyla geçmiş, şimdi ve gelecek arasında iletişimsel bir bellek inşa edilmektedir.

Bizim o zamanki, o yaştaki aşklarımız neydi, işte o arkadaşlıklarımızdı, o medresemizdi, o huzurlu ortamımızdı, bu sokaklarımızdı, bizim burada küçük “eveyni” dediğimiz küçük bir su akıntısı vardı.. Gidiyorduk 20 çocuk içine giriyorduk, şu an birimize yetmiyor ama 20 kişi içine giriyorduk. Aşklarımız

onlardı bizim işte kuşlardı, kedilerdi, köpeklerdi. O da bir nevi aşktır ve sevgidir.

(Şemun Gösteriş – İdil /Türkiye).

(özlemle anlatıyor) “Sıcak olduğunda içine girip yüzerdik. Bizim için denizdi. Ufacık bir yer, buz gibi su. Temmuz Ağustos aylarında oradan çıkmıyorduk. Serinlemeye giderdik, derler ya “Sahile giderim”, “Denize giderim” “Kumluğa gideriz”. Bizim için orası. **(Murat Bilen – Okarben/Almanya).**

Yüzmeyi de öğrenmedim. Orada “eveyni”ye girerdik yetiyordu bize. **(Sami Konutgan - Böhl-Iggelheim-Almanya).**

Bazen düşünüyorum, o havuz, o “eveyni” o kadar büyük görüyorduk. Aslında o kadar büyük değildi. Orada buluşuyorduk, suya atlıyorduk, serinleşiyorduk. Bir de yukarıdan atlıyoruz 1 metre yoktu. Hiç düşünmeden, başımızı bir yere mi çarpacağız, ayaklarımız mı kırılacak düşünmeden atlıyorduk. **(Yakup Vardi – Okarben/Almanya).**

Otobiyografik bellek, anısal bellek (insanın yaşamındaki belirli olaylarla ilgili anılar) ve kişisel geçmişin kavramsal, genelleyici ve şematik bilgilerinden (otobiyografik bilgi dağarcığı) oluşmaktadır. Tipik bir hatırlama eyleminde bu ikisi birleştirilir ve kişinin yaşamından özel bir anı hatırlanır (Williams ve Conway, 2015: 43). Randall da, otobiyografik belleğin, kendi hayatımız hakkında kendi bilgilerimizin toplamını yansıttığını ifade eder ve en kolay hatırlanan şeylerin beklenmedik olanlar olduğunu söyler (2014:254-255).

Bir olayın benimsenmesi, insanların tarihi olayları kendi yaşam öyküleriyle ilişkili olarak konumlandırmasına aracılık eden karmaşık bireysel süreçler gerektirir (Pennebaker, Paez ve Rime'den akt. Boyer, 2015:15). Belgeselde yer alan görüşmecilerin anısal belleklerinde yer eden ve kişisel geçmişlerindeki bilgi dağarcığına ilişkin otobiyografik belleklerinde bulunan, Avrupa'dan gelen tanıdıklarının onlara hediyeler getirmelerine ilişkin anılarını hikâyeye etme biçimleri şu şekilde alıntılanabilir:

Genellikle Avrupa'dan gelenler sakız getirirdi, çikolata getirirdi, elbise getirirdi. Onlardı daha doğrusu. Top, en çok çikolatayla sakız, elbise değil. **(Bülent Toğaç – Zürih/ İsviçre).**

Kim geldi Avrupa'dan koşardık. Kim olsa, yabancı zaten kimse yoktu. Çok sevinirdik, illaki bir hediye için. Ya balon ya çakmak olsun ya bir sigara. **(Sami Konutgan - Böhl-Iggelheim-Almanya).**

Avrupa’dan gelen insanlar bambaşkaydı. Temiz, güzel giyinmiş, kokuları, parfümleri, yani köy gibi olmaz. Yani ister istemez çocuk diyecek keşke ben de oraya gitseydim ya. O kadar güzel elbiseler var şeyler var, o anı düşünüyorduk başka bir şey düşünmüyorduk işte. **(Afife Petrus (Sağ) – Pfullendorf/Almanya).**

Yaş olarak küçük olan çocuklar hani Avrupa’dan birisi geldiği zaman, akrabası geldiği zaman her zaman beklenti içindeydi mesela. Ben çok iyi hatırlıyorum benim burada amcam var, 50 senedir yaşıyor işte burada Almanya’da İdil’e geldiği zaman diyordum ki kendi kendime “inşallah bana bir şey getirmiştir. Ve bir gün baktık ki, abilerim ablalarım bana posta yoluyla bir tane mavi bisiklet yollamışlar. (gülümseyerek anlatıyor) Çok iyi hatırlıyorum bisiklete bindim, çarşıya çıktım, herkes peşimden koştu tabii ki. Almanya’ya geleceğim sırada, e bisikleti ne yapacağız. Dedim ya bisikleti birisine vereceğim ya da satacağım bisikleti. Ondan sonra iyi hatırlıyorum.. Ebune vardı din adamı. Onun bir tane oğlu vardı George. “Ferit” dedi “sen bana bisikletini satsana dedi”. “Tamam” dedim olur. Sonra hatırlıyorum George geldi bisikleti benden aldı.. **(Ferit Sağ – Nagold/Almanya).**

On kişi bir oyuncakla oynardık ve çok mutlu olurduk. **(Cemil Bayrak – Ehningen/Almanya).**

Ablam bana getirdiği hediyeyi hatırlıyorum. Bana Mars elbisesini getirmişti. Alt bir de yukarı gömlek. (heyecanlı bir şekilde anlatıyor) Bir de bana yazlık bir şapka getirmişti, hani ben onlarla gerçekten çok gurur duyuyordum. Onları giydiğim zaman, benim için çok güzel anı ifade ediyor. **(İsa Toğaç – Baden/İsviçre).**

Belleğin özgüllüğü, “bir bireyin belleğinin, eski bir deneyime özgü özellikleri akılda tutmaya ne ölçüde ve hangi bakımlardan dayandığı” olarak ifade edilir. Bazı durumlarda bellek yüksek özgüllüğe sahiptir ve geçmiş bir deneyime ait kesin ayrıntılar içerebilir. Bazı durumlarda ise, bellek çok daha genelleyici olabilir ve başımızdan geçen olayın genel anlamı veya temel hatları akılda tutulur (Schacter v.d. 2015: 108). Örneğin, yukarıdaki alıntılarda yer verilen görüşmecilerin bellek özgüllüğünün yüksek olduğu ve söylemlerinin geçmişe ait kesin ayrıntılar içerdiğini söyleyebiliriz.

Hatırlama ve Unutma Arasında

Belleğe yaklaşım ilk akla geldiği şekilde hatırlama ve unutma üzerindedir. Hatırlamak için belirli bir bilgiyi edinmek ya da bir şeyi deneyimlemiş olmak gerekmektedir. Hatırlamak

unutmuş olmaktan ileri gelir. Unutulan şeyden hareketle hatırlama gerçekleşecektir (Gürşimşir, 2012: 21). "Unutma olmadan," diye yazar Nietzsche, "yaşamak kesinlikle mümkün değildir" (Nietzsche: 2015:7). İnsan beyni, deneyimlediklerinin büyük çoğunluğunu unutmak zorundadır; bu açıdan hatırlanan, yaşanmış olandan yapılan bir seçkiden oluşur (Connerton'dan akt Neyzi, 2014:1-2).

Randall'a göre (2014:178), bilinçli ya da bilinçsiz olarak bazı olayların erişilebilir belleğimize girmesini seçeriz, ama bütün amaç ve niyetler açısından diğerlerini gereksiz görürüz. Arka plana geçmelerine, geriye düşmelerine, unutulmalarına izin veririz. Otobiyografide kişi, hafızasında önemli olduğunu düşündüğü anları seçmiş ve vurgulamış olur; diğerlerinin de unutulmasına izin verir (Dilthey'den akt. Thompson, 1999:43). Bellek çalışmaları da, en genel anlamıyla bireysel ve toplumsal hatırlama ve unutma süreçlerini inceler. Birey hatırlama anında basit bir şekilde geçmişte depolanmış bilgiye ulaşmaz. Bellekteki veri, hatırlama anının özellikleriyle harmanlanarak yeniden oluşturulur (Rose'dan akt. Neyzi, 2014:1).

"Böyle bir fotoğraf çekilmiş, bu fotoğrafı hiç hatırlamıyorum, unutmuştum"

(heyecanlı bir ses tonuyla) "Hepsini hepsini hatırlıyorum"

"Hepsini tanıyorum hemen hemen"

"Çoğunun ismini unuttum da bazılarını hatırlıyorum"

"Hepsini tanıyorum ya, ben bunları unutacak değilim, bütün çocukluğumu gençliğimi bunlarla geçirdim ben yani. Ben bunları unutursam yani kaybetmişim demektir"

EnstANTane isimli belgesel, kendisine konu olan fotoğraf ile açılmakta ve görüşmecilerin geçmişlerine ait birbirleriyle ortak bir anıları olan bu fotoğraf ile ilgili görüşleri yukarıda alıntılandığı gibi dış ses olarak verilmektedir. Buradan da görüldüğü üzere, sözlü tarih yönteminde görüşmecilere yöneltilen görüşme soruları aracılığıyla, belgesele konu olan fotoğrafın çekildiği döneme dair yaşanmışlıkları, deneyimleri, anıları belleklerinden çıkarılmakta ve hatırlamalarına yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda görsel bir dil olan fotoğraf da hatırlanma açısından kolaylık sağlamaktadır.

Ortak Kültür ve "Biz" Olmak

Belgesele konu olan fotoğraf karesinin, içerisinde bulunan kişiler tarafından ortak bir 'an'ın paylaşılması ile birlikte "biz" in bir parçası, bir enstantanesi olduğu söylenebilir. Hall, ortak

kültür hakkında şöyle der: “Aynı kültüre ait olmaktan bahsettiğimizde kastettiğimiz şey tam da bu. Dünyayı kabaca benzer şekillerde yorumladığımız için ortak anlamlar kültürü oluşturabiliyor ve böylece bir arada yaşadığımız bir sosyal dünya inşa ediyoruz”. Aynı zamanda Hall, şeylerin – insanlar, nesnelere, olaylar, soyut fikirler vs.- anlamının olmadığını; temsil sistemlerini, kavramlar ve işaretleri kullanarak anlamı ‘biz’im inşa ettiğimizi belirtir. Bu yaklaşım, dilde anlam yapılandırmacı ya da inşacı yaklaşım olarak adlandırılır (Hall, 2017:27,36). Toplum içerisinde ortak olarak inşa ettiğimiz sosyal dünyada edindiğimiz deneyimler de toplumsal bellek ile gelecek kuşaklara aktarılmaktadır.

Thompson (1999:137), Isabelle Bertaux-Wiame’in, Fransa’nın kırsal kesimlerinden Paris’e göç edenler ile ilgili yaptığı çalışmaya ait bulgulardan bahseder. Erkeklerin hikâyelerini anlatırken konuşma biçimlerinde kendilerini eylemlerinin öznesi olarak konumlandırıp ‘ben’i kullandıkları, aksine kadınların ise, hayatlarını ilişkileri açısından anlattıklarını, başkalarının hayat hikâyelerinden kendi hayat hikâyelerine eklemeler yaptıklarını ve sık sık “biz” ya da “birisi” ni kullandıklarını, “annem, babam ve ben”, “kocam ve ben”, “ben ve çocuklarım” yerine “biz” dediklerine işaret eder. Bunların ışığında okunduğunda, hayat hikâyeleri beklenmedik ve önemli yeni mesajlar içerir. Belgeseldeki görüşmecilerin anlatılarına bakıldığında, burada değinildiği gibi kadınların hikâyelerini anlatırken daha çok “biz” kelimesi ile çoğul bir anlatım kullandıkları, erkeklerin ise daha çok “ben” kelimesi ile vurgu yaptıkları görülmektedir.

Eve gitmezdik, akşama kadar orada oynardık. Yemeğimizi de kendimiz getirirdik, çayımızı da kendimiz getirirdik, orda her şeyi yapardık, piknik. Aileydik kocaman bir aile. (duygulanıyor) **(Süheyla Dayan (Bilen) – Nusaybin-Mardin/Türkiye).**

Çünkü içimizde kötülük, bir şey yoktu. Bu büyüktür, bu küçüktür, bu kızdır, bu erkektir, öyle bir şey düşünmüyorduk. Saftık. **(Afife Petrus (Sağ) – Pfullendorf/Almanya).**

Macera gibi bir şey oldu yani planlı olan bir şey değildi. Yani düşünün **ben** İstanbul’u terk ediyorum, İsviçre’ye doğru, benim babamın annemin İdil’de haberleri yok, buradaki kardeşlerimin de buraya geleceğimden haberi yok. **(İshak Gösteriş – Zürih/İsviçre).**

Ordan gitmek zor, burada kalmak kolay. Burada böyle bir şeyim yok. Çalışyorsun, iş olduğu sürece çalışyorsun. Ailen yanında durduğu sürece kalıyorsun. Çünkü aile için buradasın zaten. Aile senle gelmiş olsa **ben** burada bir

gün bile kalmazdım. (**Murat Bilen – Okarben/Almanya**).

Geçmişe Duyulan Özlem

Randall'ın önermeleriyle, belgeselde yer alan görüşmeciler göç etmeden önceki durumlarını “geçmiş güzel günler” biçiminde iç-dış hikâye etmektedirler. Geçmişe dair özlemlerini, rüyalarında İdil'i gördüklerini, ana vatanlarına dönmek istediklerini ancak bu zamana kadar dönememediklerini çeşitli biçimlerde ifade etmektedirler:

O kadar mutluyduk ki, inanılmaz bir şey. Cıvıl cıvıl gibiydik. Hayat dolu gençlerdik o zaman. Keşke yine böyle genç bir kız olsaydım, gene o anları yaşasaydım. Keşke. Ben yaşadığım zaman zaten bu anlardı bu zamanlar. Yaa. Şimdi şuan buradayız, huzurluyuz mutluyuz ama eksik bir şey var bizde. Valla sanki böyle eksik bir parçamız var. Sebebi nedir, ana vatanımız İdil, insanlarımız, akrabalarımız, komşularımız bunları özleyiyoruz. Ne kadar burası güzelse, temizse, huzurluysa gene diyoruz “Ahhh, ahh keşke şimdi Azah'ta olsaydık. Hep gördüğümde İdil'de görüyorum rüyalarımı. İnanın. (**Afife Petrus (Sağ) – Pfullendorf/Almanya**).

Çünkü insanı zaten yaşatan toprağıdır. Her ne kadar da sen başka Avrupa'da herhangi bir ülkede yaşarsan da, bütün imkânlar sana tanınsa da sen yine toprağı ararsın. Su her zaman yolunu arar. Bizler de öyle bir şeyiz. Ben bir ara İdil'den asma ağaçları getirmiştım, fidanları buraya ekmek için, hem hatıra olarak hem de işte yeşersin, üzüm versin, yiyelim diye. Onları bahçeye koydum ben yeşerdiler ama maalesef İdil'deki üzümü bana vermediler. **Çünkü onlar da buraya ait değillerdi.** (duygulanıyor, gözleri doluyor) Öyle bir şey hayat. (**Ferit Sağ – Nagold/Almanya**).

Avrupa'dan herhangi bir şikâyetim yok. Burada da güzel yaşıyorum. Ama orda olmak, oradaki çocukluğumu yaşamak bir daha getirtmez demek. **İnsanın ana vatanı başkadır.** Ama kimse olmadığı için, hiç akrabalarımız olmadığı için yani bizim ana vatanımız şuan yaşadığımız yerdir. (**Bülent Toğaç – Zürih/ İsviçre**).

Hiçbirinin belki de istediği hayat değildi. Benim de şuan yaşadığım hayat bir tercih olayı değil. Orada kalsaydık daha mı iyi olurdu, daha mı kötü olurdu onu da bilmiyorum. Belki de o ortam, o doğal ortam bozulmazdı. Belki de çok iyi yaşardık çok kötü bile olsaydı. Hani bazen derler ya insan işte mutlu öldük herhalde ya. Yani rüyalarımın yüzde 99'unu İdil'deyim ben. Ya İdil'deyim ya da

tanımlayamadığım bir boyuttayım. Ama İdil'i çok görürüm. Bazen çocuğum İdil'de, bazen büyüğüm. Bazen bugünkü halimle İdil'de görüyorum kendimi. **(İshak Gösteriş – Zürih/İsviçre).**

Güzel bir gündü, güneşliydi, arabaya bindiğimde rahmetli babam çıkmıştı kapıya. “Döncen mi oğlum” dedi. “Dönerim” dedim. Hala dönüyorum, **dönemedim.** (duygulanıyor) **(Murat Bilen – Okarben/Almanya).**

Hiçbir yere çıkmıyorum eskisi gibi kalp krizinden şu ana kadar, fazla hiçbir yere gitmiyorum, hep yalnızlık. Allah nasip ederse **döneceğim.** Çünkü buranın hayatı yok. Sabahtan akşama kadar yalnızlık, kimse kimseyi görmüyor. Ne arkadaş var, ne akrabalık kaldı, ne hiçbir şey. **(Sami Konutgan - Böhl-Iggelheim-Almanya).**

Geçmişe özlemlerini yukarıdaki gibi ifade eden Avrupa'ya göç eden görüşmecilerin dışında, İdil'de kalan Şemun Gösteriş ve Süheyla Dayan (Bilen), göç edenlerin orada mutlu olmadıklarını, rüyalarında görseler bile burada yaşamak gibi olmayacağını, çoğunun bir gün ana vatanlarına dönme umuduyla göç ettiklerini ama düşündükleri gibi olmadığını ifade etmektedir:

Ben yine en azından kendi ülkemdeyim, kendi toprağımdayım, kendi evimdeyim. Onlarla birlikte oynadığımız sokaklarda yürüyorum. Kilisemi görebiliyorum, evimi görebiliyorum. Bizim için çok kutsal bir yerdir İdil. İdil bizim için kelimelerle anlatılamayacak kadar güzel ve özel ve değerli bir yerdir. İçinde doğup büyüdüğümüz, kültürümüz, acılarımız, sevinçlerimiz yaşandığı bir yerdir İdil. İdil bizim için kesinlikle bir yaşam biçimidir. Bu fotoğraf karesinden onlardan hiçbirisi mutlu değil Avrupa'da. Gerçekten hiçbirisi mutlu değil. Çünkü insan sonra neler kaybettiğinin farkına varıyor. Evini özleyiyor, o toprak damları özleyiyor, kerpiç evlerimizi özleyiyoruz, yani bunlar bizim değerlerimizdir. Onlar şuan benden daha fazla acı çekiyordur. Benden daha fazla üzüyorlardır emin olun. Kimi evini bıraktı, kimi güvercinleri bana emanet etti, kimi köpeğini emanet etti. Ama hiçbirisi gidip orada kalacağız umuduyla gitmedi yani, beni burada bırakmadı, Gidip 5-6 yıl çalışıp döneceğiz umuduyla gittiler hepsi. Ama bir gün bir baktım tek başıma kalmışım. **(Şemun Gösteriş – İdil /Türkiye)**

Ben rüyamda değilim, ben gerçek hayattayım. Ben buradayım. Ben toprağımdayım. Gerçek hayattayım (gülüyor). Ben hayatı normal yaşıyorum. Rüyada olanlar düşünsün (gülüyor). **(Süheyla Dayan (Bilen) – Nusaybin-**

Mardin/Türkiye)

Görüşmecilerin, Avrupa'ya göç etmeden önce İdil'de birlik ve beraberlik içinde yaşadıklarını, “*güzel anılarımız vardı*”, “*biz bir aileydik*”, “*güzel bir yaşantımız, ilişkilerimiz vardı*” gibi söylemlerle hikâye ettikleri gözlemlenmektedir. Bu fotoğrafı yıllar sonra tekrar hep birlikte çekebilme konusunda ne düşündükleri sorusuna, fotoğrafa uzun uzun bakarak, çok isteyecekleri ancak her birinin farklı yerlerde olduğu, bir araya gelmelerinin çok zor olacağı şeklinde cevap vermektedirler.

Ah keşke bir gün tekrar bir araya gelebilsek, tekrar icabında gerekirse ya da arzu edilirse bu resmi tekrar orada yaşayabilmek herkes ister bunu. Hani bunu istemekle yapmak arasında fark var tabii ki ama diyorum ki insan istediği zaman beceremeyeceği aşamayacağı engeller yoktur. Yeter ki insan istesin. **(Ferit Sağ – Nagold/Almanya)**

Neden olmasın? (fotoğrafa bakıyor) Tabii neden olmasın? Öyle bir fotoğrafı bir daha çektiirmek. Ama sorun işte orada. Hepsini aynı anda nerede toplayacaksın? Çünkü şimdi sadece bir yerde değil, 20 yerde herhalde. Bütün hepsini bir araya toplayacaksın. Hepsinin de aynı zamanda aynı yerde olması gerekiyor. Yanı o biraz zor. Ama imkânsız değil. **(Can Bayındır – Leonberg/Almanya)**

Çok zor. (Abut Kartal - Kreuzlingen/İsviçre)

Olsa yine seve seve o fotoğrafta, fotoğraf karesinde bulunmayı, o arkadaşlarımla bulunmayı çok isterim tekrar. **(Şemun Gösteriş – İdil /Türkiye)**

Keşke, eğer böyle bir imkân varsa. Ben hiç düşünmeden İdil'e gider orada çektiririm. Herkesin çeşit çeşit işleri var. Böyle bir randevu almak çok zor olur. Belki hepsi gelmez de birkaç kişi gelirse o da iyi olur. **(Yakup Vardi – Okarben/Almanya)**

Neden olmasın? Bir gün bu kişilerle bir araya gelmek isterim. Onlar şuan nasıl? Ben nasılım? Ama bu çok zor. **(Cemil Bayrak – Ehningen/Almanya)**

Neresi olursa olsun, hazırım. **(Sami Konutgan - Böhl-Iggelheim-Almanya)**

30 yıl sonra aynı kişilerle bir kareye gelmek bence gurur verici bir şey. **(İsa Toğaç – Baden/İsviçre)**

İnşallah. Eğer böyle bir imkân olursa neden olmasın? **(Afife Petrus (Sağ) – Pfullendorf/Almanya)**

O eski günler hatırına bir fotoğraf daha çekilirdi. Yani bu fotoğrafı şuan çekmeye kalksak Almanya’da 20 tane tahmin yapmamız lazım. O 20 taneden belki bir tane tutar. Bu fotoğrafı çekemezsin. Zaman yok. Kimsenin zamanı yok şuan. (**Murat Bilen – Okarben/Almanya**)

Belgesel türünün görsel-işitsel özelliğinden dolayı, seyirciyi anlattığı olayın içerisine olarak etkileme gücü bulunmaktadır. *enstANTane* belgeselinde yer verilen türkülerin sözlerinde ‘özlem’ duygusu kendini hissettirmekte olup, seyirciyi etkilemektedir. Örneğin; jenerikte isimler geçerken söylenen türkünün sözleri şu şekildedir: *“Almanya Almanya sanmışım ki hoş bir rüya. Koca hayat boşa geçti keşke başa dönse dünya, koca ömrüm boşa geçti keşke başa dönse dünya”*

Bir filmde yer alan mesajların bir ihtiyacı karşılayabilmesi ve etkili olabilmesi için, öncelikle söylem olarak gösterene uygun hale getirilmesi ve anlamlı bir şekilde kodlanması gerekmektedir (Aytekin, 2013:3). *enstANTane* belgesel filminin afişinde yer verilen ve belgesel boyunca aralarda görülen karahindiba bitkisinin tüylerinin savrulması da, o fotoğrafta görülen her birinin şu an bambaşka yerlerde olduğu konusunda bir metafor görevi görmektedir. Ayrıca yönetmen, göç etmeyip de Türkiye’de kalan Süheyla Dayan (Bilen)’in *“Şimdi hiçbiri yok o günlerden mesela, arkadaşlarımız, **her birimiz bir yerde**. Ben burada, öbürleri yurtdışında, (duraksıyor) Öyle..”* ifadesinden sonra yaprakların savrulma görüntüsünü ekleyerek, herkesin başka başka yerlere savrulduğunu vurgulamaktadır.

Hikâye-Olarak-Hayat Eğretilmesi

Geçmiş ve gelecek, geçmiş ve gelecek olarak değil şimdiki zaman olarak vardır (Gürşimşir, 2012: 24). Randall da geriye dönüp başlangıca ve ileriye dönüp sona bakabileceğimizi, ama hikâyeyi takip ederken orta noktanın bizim bulunduğumuz yer – şimdi - olduğunu söyler. Aynı zamanda hikâyenin gücünün “hikâye öğretir” ve “hikâye zevk verir” olmak üzere iki terim altında sınıflandırıldığından söz eden Randall’ın, hikâyenin hangi durumlarda zevk verdiğiyle ilgili “biz”i vurgulayan, *“bir hikâye “biz”i bir topluluğun içine çekerek, bir karakter grubunun parçası olduğumuzu hissettirerek, onların davranışları, düşünceleri ve duygularına ortak kılarak zevk verir”* (2014:124-126) saptaması çerçevesinde düşündüğümüzde belgeselde yer alan, göç etmek zorunda kalmış 18 Süryani’nin deneyimlerine ve geçmiş özelemlerine ortak olarak onların yaşamlarından etkilenip, onlarla özdeşleşebiliriz. Başka bir insanın hikâyesiyle özdeşleşme, bu hikâyenin içine girme durumu da sadece ‘bir fotoğraf’ dan yola çıkan *EnstANTane* isimli belgesel sayesinde mümkün olmaktadır.

Sonuç

Çalışmada temel olarak Randall'ın kavramsallaştırdığı hikâye etme düzeyleri ile Hakan Aytekin'in *enstANTane* belgeselinde yer verilen ve sözlü tarih yöntemiyle elde edilen 15 Süryani'nin görüşme verileri irdelenmeye çalışılmıştır. Randall'ın önermeleriyle, belgeselde yer alan görüşmeciler göç etmeden önce Türkiye İdil'deki yaşantılarını “geçmiş güzel günler” biçiminde iç-dış hikâye etmektedirler. Görüşmecilerin anlatılarından, Avrupa'ya göç etmek zorunda kaldıkları, her zaman Türkiye'yi özlemle andıkları, göç edenlerin dönmek istedikleri ancak günümüz şartlarında çok zor olduğunu, Türkiye'de kalanların ise kendilerini yalnız hissettikleri sonuçlarına ulaşılmaktadır.

Görüşmecilerin geçmiş deneyimlerini hikâye etmeleri sonucu, geçmişte bir arada yaşadıkları, beraber zaman geçirdikleri bellek mekânları aracılığıyla geçmişlerine dair ortak bir 'biz' kimliği inşa ettikleri anlaşılmaktadır. Göç edenlerin Avrupa'da kendilerine bir yaşam tarzı belirledikleri ancak diasporik kimlik özelliklerinden dolayı hiçbir zaman Türkiye'den İdil'deki kültürlerinden tamamıyla kopmadıkları gözlemlenmektedir. Belgeselde görüldüğü üzere, geçmişe duyulan özlem ile bazı görüşmecilerin çocuklarını da İdil'e getirip, kendilerinin oyun oynadıkları yerleri onlara göstermeleri sonucu yüzlerindeki tebessüm ve gözlerindeki mutluluk seyirciyi etkilemektedir.

Yönetmen Hakan Aytekin'in sosyal medyada karşılaştığı bir fotoğraftan yola çıktığı ve fotoğrafta yer alan kişileri buluşturan bu belgesel, görüşmecilerin bir araya gelip aynı kişilerle tekrar aynı fotoğrafı çekmek istedikleri konusunda isteklendirmekte ve 'biz' olduklarını onlara hatırlatması, bağlarını devam ettirmeleri açısından da bir köprü görevi görmektedir. Görüşmeler yoluyla geçmiş, şimdi ve gelecek arasında iletişimsel bir bellek inşa edilmektedir. Belgesel türünün görsel-işitsel olma özelliği sayesinde, görüşmecilerin anlatılarının aralarında verilen detay görüntüler ile Süryani kültürüne ait kodlar gelecek kuşaklara iletilebilmekte ve seyirci de o kültüre ve bireylerin samimi olarak anlattıkları hikâyelerine ortak olabilmektedir.

Kaynakça

Akbulut, Hasan (2007) “Ulus-aşırı Türk Sinemasında Kimlik Arayışları: Fatih Akın ve Yüksel Yavuz Sineması”, İçinde, Emel Baştürk Akça (der.), *Kimlik, Medya ve Temsil: Kimlik Kurgusu ve Temsilleri Üzerine Medya Analizleri*, , Ankara, Nobel.

Akbulut, Hasan, Akar Vural, Ruken (2012) “Çocukluğun Anımsanışı: Masumiyet Arayışında Uzak/ Yakın Geçmiş Nostaljisi”, *Millî Folklor*, Yıl 24, Sayı 95, s. 249-262.

Aytekin, H. (2013). Kültür, Sanat ve İletişim Üzerine Bir Örnek: “Işık Sesini Arıyor” Belgesel Filminde Kodlar ve İzleyicilerin Kodaçımllamasına Bağlı Olarak Değişen Anlam, İstanbul, *İstanbul Teknik Üniversitesi Uluslararası Kültür, Sanat ve İletişim Sempozyumu*.

Boyer, Pascal (2015).”Anılar Ne İşe Yarar? Hatırlamanın Biliş ve Kültürle İlgili İşlevleri”, *Zihinde ve Kültürde Bellek*, İçinde, Pascal Boyer & James V. Wertsch (der.), Yonca Aşçı Dalar (Çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Chambers, Iain (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*, İsmail Türkmen, Mehmet Beşikçi (Çev.), İstanbul, Ayrıntı.

Creswell, John W. (2016). *Nitel Araştırma Yöntemleri. Beş Yaklaşım Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, Mesut Bütün, Selçuk Beşir Demir (Çev.), Ankara, Siyasal Kitabevi.

Gürşimşir, İrem (2012). “Metaforik Bir Kapan Olarak Bellek”, İçinde, Pınar Melis Yelsalı Parmaksız (der.), *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset Çalışmaları*, Ankara, Phoenix.

Hall, Stuart (1998a). “Eski ve Yeni Kimlikler, Eski ve Yeni Etnikler”. İçinde, Anthony King (Der.), (Sarp Erk Ulaş, Çev.), *Kültür, Küreselleşme ve Dünya Sistemi: Kimlik Temsilinin Çağdaş Koşulları..* Ankara: Bilim Sanat.

Hall, Stuart (1998b). *Kimlik: Topluluk, Kültür, Farklılık*, İrem Sağlamer (Çev.), İstanbul, Sarmal Yayınevi.

Hall, Stuart (2017). *Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*, İdil Dünder (Çev.), İstanbul, Pinhan.

Lambert, Alan J. Scherer, Laura Nesse. Rogers, Chad. Jacoby, Larry (2015). “Kolektif Bellek Topluluk Ruhunu Nasıl Yaratır?”, İçinde, Pascal Boyer & James V. Wertsch (der.), (Yonca Aşçı Dalar, Çev.), *Zihinde ve Kültürde Bellek*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Neyzi, Leyla (2011). *Ben Kimim? Türkiye’de Sözlü Tarih, Kimlik ve Öznellik*, Hande Özkan (Çev.), İstanbul, İletişim.

Neyzi, Leyla (der.) (2014). *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye’de Bellek Çalışmaları*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Nietzsche, Friedrich (2015). *Tarihin Yaşam İçin Yararı ve Sakıncası Zamana Aykırı Bakışlar – 2*, Mustafa Tüzel (Çev.), İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Özdemir, Özlem (2012). “Geçmiş Mazi Diyebildik mi? Bir Bellek Mekânı Olarak Sinema”, İçinde, Pınar Melis Yelsalı Parmaksız (der.), *Neye Yarar Hatıralar? Bellek ve Siyaset*

Çalışmaları, Ankara, Phoenix.

Randall, William L. (2014). *Bizi Biz Yapan Hikâyeler: Kendimizi Yaratma Üzerine Bir Deneme*, Şen Süer Kaya (Çev.), İstanbul, Ayrıntı.

Rubin, David C. (2015). “Kolektif Anılar Olarak Sözlü Gelenekler: Genel Bir Bireysel ve Kolektif Bellek Kuramı İçin Öneriler”, İçinde, Pascal Boyer & James V. Wertsch (der.), (Yonca Aşçı Dalar, Çev.) *Zihinde ve Kültürde Bellek*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Schacter, Daniel L., Gutchess, Angela H. & Kensinger, Elizabeth A. (2015). “Belleğin Özgüllüğü: Bireysel ve Kolektif Hatırlamanın Etkileri”, İçinde, Pascal Boyer & James V. Wertsch (der.), (Yonca Aşçı Dalar, Çev.), *Zihinde ve Kültürde Bellek*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Thompson, Paul (1999). *Geçmişin Sesi: Sözlü Tarih*, Şehnaz Layikel (Çev.), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Yaren, Özgür (2008). *Altyazılı Rüyaalar: Avrupa Göçmen Sineması*, Ankara, De Ki.

Yılmaz, Ahenk (2014). “Bellek Topografyasında Özgürlük: Gelibolu Savaş Alanları ve Mekânsal Bir Deneyim Olarak Hatırlama”, İçinde, Leyla Neyzi (der.), *Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye’de Bellek Çalışmaları*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Williams Helen L. & Conway Martin A. (2015) “Otobiyografik Anı Ağları”, İçinde, Pascal Boyer & James V. Wertsch (der.), (Yonca Aşçı Dalar, Çev.), *Zihinde ve Kültürde Bellek*, , İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Winter, Jay (2015) “Tarihçiler ve Bellek Mekânları”, İçinde, Pascal Boyer & James V. Wertsch (der.), (Yonca Aşçı Dalar, Çev.), *Zihinde ve Kültürde Bellek*, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Filistin Basınında Türkiye Haberlerinin Ele Alınışı: Filistin Gazetesi Örneği

Zaher ALBAİK

Doktora Öğrencisi
Ankara Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Gazetecilik Anabilim Dalı
z-press@hotmail.com

Özet

Bu çalışmada, 1 Ocak-31 Aralık 2011 aralığında ve 1 Ocak-31 Aralık 2016 aralığında olmak üzere iki yıla yayılan araştırma döneminde Filistin gazetelerinin Türkiye Cumhuriyeti hakkında oluşturduğu medya imajının ortaya konulması amaçlanmıştır. Çalışmada, yöntem olarak içerik çözümlemesi, veri toplama aracı olarak ise içerik çözümleme formu kullanılmıştır. Çalışma örneklemini günlük Filistin gazetesi oluşturmuştur. Bu gazetenin araştırma döneminde yayınlanan tüm sayılarındaki Türkiye yazıları incelenip analiz edilerek, içerik ve ilgi açısından Türkiye imajı ortaya çıkarılmıştır. Analiz çalışmasının sonuçları, Filistin gazetesinde Türkiye temsili bakımından Türkiye'nin "bölgesel olarak güçlü ve etkili" imajının ilk sırada yer aldığını göstermiştir. Filistin gazetesinin Türkiye konulu yazılarda Türkiye hakkında daha çok olumlu bir imaj oluşturduğu ortaya konulmuştur. Filistin gazetesinin en fazla ele aldığı Türkiye meselesinin "Türkiye'nin iç işleri" olduğu tespit edilmiştir. Türkiye konularının aktarılmasında Filistin gazetesi tarafından en çok kullanılan iki haber kaynağının sırasıyla "Anadolu Ajansı ve Türk medyası" ve "uluslararası haber ajansları" olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Türkiye haberleri, Türkiye temsili, Filistin basını, Filistin gazetesi, içerik çözümlemesi.

.....

Makale geliş tarihi: 31.01.2022 • Makale kabul tarihi: 05.07.2022
Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (1) • bahar: 117-139

Overview of Turkey-Related News in The Palestinian Press: A Case Study on Felesteen Newspaper

Zaher ALBAIK

Ph.D. Student
Ankara University
Institute of Social Sciences
Department of Journalism
z-press@hotmail.com

Abstract

The study aimed to identify the media picture that Palestinian newspapers draw about the Republic of Turkey, over a period of two full years, spanning from January 1, 2011 to December 31, 2011, and from January 1, 2016 to December 31, 2016. The study used the content analysis method. The content analysis form tool was used to obtain data and analyze the results, while Felesteen newspaper was chosen as the study sample. All issues related to Turkey were tracked, monitored and analyzed for all numbers of newspaper publications subjected to study throughout the specified period. This helped to reveal the image of “Turkey” in terms of content and interest. The results of the analytical study showed that the image of Turkey as “strong and influential regionally” came first in the study newspaper. The study showed a positive image of Turkey in the topics published during study period. Regarding the issues that the study newspaper dealt with, “Internal Turkey’s Affairs” took the lead. The results revealed that the study newspaper relied first on the Anadolu Agency and the Turkish press to obtain Turkey’s news, followed by their reliance on the international news agencies.

Keywords: Turkey-related news, representation of Turkey, Palestinian press, Felesteen newspaper, content analysis.

•••••

Submission date: 31.01.2022 • Acceptance date: 05.07.2022
Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (1) • spring: 117-139

Giriş

Arap-Türk ilişkileri, yaklaşık 1300 yıllık geçmişi boyunca birçok yakınlaşma ve uzaklaşma dalgasına şahitlik etmiştir. İşler ters yüz olmadan ve Türkler yaklaşık olarak dört asır onlara hükmetmeden önce Araplar, Türklerin yurtlarını fethetmişler ve bir süre onlara hükmetmişlerdir (Salim, 2017).

İsrail'in kurulmasının hemen ardından başlayan Türk ve İsrail arasındaki büyük yakınlaşma, Araplar ile Türkler arasında uzun süre devam eden bir nefretin meydana gelmesine sebep olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin son padişahlarından Sultan II. Abdülhamit, Avrupa devletlerinin ve Siyonist hareketinin bütün kışkırtma ve tehditlerine rağmen, Filistin'in Siyonist emellerden himaye edilmesi noktasında rol oynamıştır (Sallabi, 2001: 88).

Türkiye-İsrail ilişkilerinin geçmişi, Türkiye Cumhuriyeti'nin İsrail işgal devletini tanıdığı 1949 yılına dayanmaktadır. Türkiye Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, 1949 yılında İsrail konusunda şunları söylemiştir: “İsrail devleti ile siyasî münasebetler açılmıştır. Bu devletin Orta Doğu'da bir barış ve istikrar unsuru olacağını ümit ediyoruz” (Muavvaz, 1996).

Bazıları, Türkiye'nin İsrail'i tanınması ve İsrail ile ilişkilerini hızla normalleştirmesini, o dönemde ABD'nin Türk hükûmeti üzerindeki baskısına bağlamaktadır (Abadi, 1995: 128).

1956 yılında Türkiye, Mısır'a yönelik üçlü saldırı sırasında İsrail kuvvetlerinin Mısır topraklarına girmesini protesto etmiştir. 1967 Altı Gün Savaşı'nda ise Arap ülkelerinin yanında yer alarak, İsrail'den Golan Tepeleri ve Kudüs'ün doğusu dâhil işgal ettiği topraklardan çekilmesini talep etmiştir (Al-Jazeera, 2016).

1970'lerde Türkiye-İsrail ilişkilerinde bir soğukluk hüküm sürmüştür. 1980'lerde ise iki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler büyükelçilik düzeyine çıkartılmış, ancak bu ilişkiler 1990'larda gerileyerek yeni bir durgunluk evresine girmiştir.

Adalet ve Kalkınma Partisi'nin 2002 yılında iktidara gelmesi, Türkiye'nin genel olarak komşu ülkelere ve özellikle de Filistin davasına yönelik politikasında yeni bir aşama olarak değerlendirilmektedir. Zira o zamandan beri Ankara, özellikle Filistin halkı lehine uluslararası kararların varlığı ışığında “mazlum ve topraklarından yoksun” Filistin halkını desteklemeye dayalı bir politika benimseyerek Filistinlileri desteklemede önemli bir rol oynamıştır. Üstelik Türkiye gündeminin hayata geçebilmesi için bölgesel istikrar gereklidir. Filistin davası da geçtiğimiz on yıllarda siyonist politika ve beraberindeki işgal ve saldırganlık

nedeniyle yaşanan çoğu sorun ve savaşın merkezinde yer almaktadır (Ebu Amir ve Bakir, 2012).

Filistin sahasında dengeli bir rol oynamaya gayret gösteren Türkiye, Fetih ve Hamas hareketleri ile iyi ilişkiler sürdürmektedir. Fetih ve Hamas hareketleri de çeşitli nedenlerden dolayı Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmışlardır. Bu nedenler arasında, Türkiye'nin bölgesel konumu ve rolü, Türkiye rolünün bölgesel alanın çok önemli bir parçasını oluşturması, Türkiye'nin Filistin davasına yönelik dini bağları, tarihi ve kültürel arka planları olması ve Filistin davasının Türk dış politikasının merkezi meselelerinden biri olması sayılabilmektedir (Ebu Amir ve Bakir, 2012).

Türkiye-Filistin yakınlaşmasının artmasında ve Türkiye ile Siyonist rejim ilişkilerinin zayıflamasında bazı olaylar önemli rol oynamıştır. Bu olayların ilki, Davos konferansında Türkiye'nin o zamanki başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın konferanstan çekilmeden önce eski İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres'e Gazze savaşında çocukların öldürülmesi konusundaki çıkışıdır. Bir diğeri ise, bu olaydan birkaç ay sonra, 31 Mayıs 2010 tarihinde gerçekleşen Özgürlük Filosu "Mavi Marmara" olayı ve 10 Türk aktivistin siyonist güçler tarafından öldürülmesidir.

Ayrıca eski Türk Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Kasım 2012'de İkinci Gazze Savaşı sırasında Gazze'ye ziyareti ve Türkiye'nin Filistin Otoritesi'nin Birleşmiş Milletler'de "gözlemci devlet" statüsü kazanmasını desteklemesi gibi Filistinlileri destekleyen bazı Türk tutumları birbirini takip etmiştir.

Filistin basını, Filistin meselesi üzerindeki yansımaları ve etkileri nedeniyle Filistin-Türkiye ilişkileri ile ilgili olayların ayrıntılarını yakından takip etmiştir. Bu nedenle bu çalışmada, Filistin gazetesi örneği baz alınarak ve haber içeriği analiz edilerek, Filistin basınının Türkiye hakkında oluşturduğu imajın ve Türkiye konularını ne ölçüde ele aldığı ortaya konulması amaçlanmıştır.

Filistin Gazetesi

Filistin gazetesi; siyasî, umumî, bağımsız günlük gazetedir. Filistin'in Gazze şehrinde Al-Vasat Medya ve Yayıncılık A.Ş tarafından çıkarılmaktadır. Gazete, Enformasyon Bakanlığı'ndan 16.09.2006 tarihinde 9/81/C sayısıyla ruhsat almıştır. İlk sayısı 3 Mayıs 2007 tarihinde basılmıştır. Yönetim Kurulu Başkanlığı'nı Yusuf Rezge yapmaktadır (Filistin Gazetesi, 2021).

Görsel 1 Filistin gazetesinin logosu

Filistin gazetesinin araştırma örnekleme olarak seçilmesinin nedeni; bağımsız bir gazete olması, Filistin içerisinde yayın yapması, Filistin'in tüm bölgelerinde yayımlanması, internet üzerinde elektronik olarak da yayınlanması, uluslararası sayfalarının olması ve sürekli haberlerinde Türkiye konularına yer vermesidir.

2011 ve 2016 yıllarını kapsayan araştırma dönemi ise iki gerekçeye göre seçilmiştir. Birincisi, bu dönemin Türkiye'nin medyadaki imajının ortaya çıkarılması için nispeten uzun ve yeni bir dönem olmasıdır. İkincisi ise, bu dönemin Filistin-Türk ilişkileri tarihinde birçok önemli olaya tanık olmasıdır. 2011 yılında, Arap bölgesini ateşleyen, Türkiye'nin ilgiyle takip ettiği ve Filistin'in etkilendiği Arap Baharı devrimleri gerçekleşmiştir. 2016 yılında ise, Türkiye'de Arap hükûmet ve halklarının büyük bir ilgiyle takip ettiği başarısız darbe girişimi meydana gelmiştir. Bunun yanı sıra, araştırma döneminin hemen öncesinde Gazze açıklarında İsrail ordusu tarafından saldırıya uğrayan Mavi Marmara gemisi olayı yaşanmıştır. Bu önemli olayda, Gazze ablukasını kırmaya çalışan 10 Türk vatandaşı İsrail ordusu tarafından öldürülmüştür. Bu olayın sonuçları 2011 yılına da yansımıştır. Söz konusu olaylar, ilgiyle takip edildiği Filistin basınında çeşitli yorum ve haberlere konu olmuştur.

Filistin Basınındaki Türkiye ile İlgili Yazıların İçeriklerine Dair Kategoriler

Bu makalede, 1 Ocak 2011-31 Aralık 2011 aralığında ve 1 Ocak 2016-31 Aralık 2016 aralığında olmak üzere iki yıla yayılan araştırma döneminde Filistin gazetesinde yayınlanan Türkiye ile ilgili yazıların içerik çözümlemesinin sonuçları sunulmuştur. Burada, söz konusu Türkiye yazılarının Filistin gazetelerinin okuyucularına Türkiye ile ilgili aktardığı imaj ve anlamların ortaya çıkarılmasına çalışılmıştır.

Verilerin analizinde veri işleme ve istatistik programı olan SPSS programı kullanılmıştır. Her bir analiz kategorisiyle ilgili rakamsal sonuçlar (yüzdeler) sunularak araştırmanın yürütüldüğü yıllar (2011 ve 2016) arasında karşılaştırmalar yapılmış ve

sonuçların verdiği en önemli işaret ve göstergeler çalışmanın hedeflerine hizmet edecek şekilde açıklanmış, analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Filistin basınındaki Türkiye ile ilgili yazıların içeriklerine dair kategoriler aşağıda sıralanmıştır:

1. Filistin gazetesinin Türkiye ile ilgili yazı sayısı
2. Filistin gazetesinde ele alınmış Türkiye konularının kapladığı haber alanı
3. Filistin gazetesinin ele aldığı Türkiye meseleleri
4. Filistin gazetesinin Türkiye ile ilgili yazılarındaki aktörler ve rol nitelikleri
5. Filistin gazetesinin Türkiye ile ilgili yazılara yaklaşım biçimi
6. Filistin gazetesinin Türkiye konularını ele alırken kullandığı haber kaynakları
7. Filistin basınında Türkiye temsili

Makalede çalışmanın genel sonuçlarına ve vardığı en önemli önerilere yer verilmiştir.

Filistin Gazetesinin Türkiye ile İlgili Yazı Sayısı

Haber yazıları, görüş yazıları, açıklayıcı yazılar veya araştırma nitelikli yazılar gibi Filistin gazetesinde yer alan Türkiye'ye ilişkin tüm yazılar derlenmiştir. Söz konusu yazıların 2011 ve 2016 yıllarındaki toplam sayısı, Tablo 1'de gösterildiği gibi, 587 olarak tespit edilmiştir. Türkiye'deki hükümet, muhalefet, halkın çeşitli kesimleri ve sivil toplum kuruluşlarının Filistin meselesine ve özellikle Gazze Şeridi'ne uygulanan ablukaya ve İsrail'in Gazze Şeridi'ne karşı başlattığı 2009, 2012 ve 2014 savaşlarına ilgisi, Türklerin Kudüs'ü tarihlerinin bir parçası olarak görmeleri ve Türk yetkililerin hem Türkiye'de hem de uluslararası platformlarda Filistin meselesi ile ilgili yaptığı sürekli açıklamalar, Filistin gazetesinde yer alan Türkiye yazılarının çok sayıda olmasına neden olmuştur.

Yıl	Yazı Sayısı	Yüzde
2011	334	%56,9
2016	253	%43,1
Toplam	587	%100

Tablo 1. Filistin gazetesinin Türkiye ile ilgili yazı sayısı

Filistin gazetesinde yer alan Türkiye ile ilgili yazı sayısı 2011 yılında 334 (%56,9) iken, bu sayı 2016 yılında 253'e (%43,1) gerilemiştir.

Filistin Gazetesinde Ele Alınmış Türkiye Konularının Kapladığı Haber Alanı

Haber Alanı kategorisi									
Yıl	Politik			Ekonomik	Sosyal	Spor	Askerî ve Güvenlik	Kültürel/ Sanatsal	Diğer
	İç Politik	Dış Politik	Toplam						
2011	%18,2	%44,7	%62,9	%6,9	%3,6	%3,6	%13,8	%3,3	%6
2016	%45,5	%26,4	%71,9	%2,8	--	--	%21,3	%2	%2

Tablo 2. Filistin gazetesinde ele alınmış Türkiye konularının kapladığı haber alanlarının 2011 ve 2016 yıllarına dağılımı

Filistin gazetesinde politik konuların 2011 yılında %62,9 olan oranı zamanla artış göstererek 2016 yılında %71,9'a kadar yükselmiştir. Bunun nedenleri, 2016 yılında Türkiye ve İsrail hükümetleri arasındaki normalleşme anlaşmasının tekrar faaliyete geçirilmesi, İsrail'in 2012 ve 2014 yıllarında Gazze'de başlattığı savaşlar, İsrail'in yürüttüğü saldırıların 2015 ve 2016 yıllarında devam etmesi, Kudüs'ün İsrail tarafından Yahudileştirilmesi sürecindeki artış ve İsrail'in Batı Şeria'daki yerleşim faaliyetlerinin hızlandırılmış bir şekilde genişlemesidir. Bütün bunlar Türkiye tarafından sürekli olarak eleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye, uluslararası haberlere büyük ölçüde yansıyan politik tutumlara sahip idi.

Aynı tespit, oranı 2011 yılındaki %13,8'den 2016 yılında %21,3'e artan askerî ve güvenlik konuları için de geçerlidir. Askerî ve güvenlik meselelerinin yüzdesindeki artışın nedeni, Türk ordusunun bazı liderlerinin silah kullanarak düzenlediği başarısız askerî darbe girişimi ve ardından başlatılan tutuklama ve yakalamalar gibi olayların Filistin basını tarafından büyük ilgi görmesidir. Bu olaylara ek olarak, Türkiye'nin 2016 yılında terör örgütleri olarak nitelendirilen örgütler tarafından maruz kaldığı "terör" saldırıları da sayılabilmektedir.¹ Ekonomik ve sosyal konuların oranları ise, 2016 yılında 2011 yılına kıyasla sırasıyla %4,1'lik ve %3,6'lık düşüş göstermiştir.

¹ Bu terör saldırılarının en önemlileri şunlardı: 12 Ocak: İstanbul'un Sultanahmet semtinde Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD) örgütüne mensup Suriyeli bir genç tarafından gerçekleştirilen ve çoğu Alman olmak üzere 10 yabancı turistin hayatını kaybetmesiyle sonuçlanan intihar saldırısı; 2 Şubat: Ankara'da terör örgütü Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) kollarından birisi olan Kürdistan Özgürlük Şahinleri (TAK) örgütü tarafından düzenlenen, askerî personel taşıyan bir otobüsü hedef alan, 29 vatandaşın şehit olması ve 61 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bomba yüklü araçla terör saldırısı; 13 Mart: Başkent Ankara'nın "Kızılay" semtinde düzenlenen, TAK örgütü tarafından üstlenen, 37 vatandaşın şehit olması ve 125 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan bomba yüklü araçla terör saldırısı; 19 Mart: İstanbul merkezindeki İstiklal Caddesi'nde bulunan Beyoğlu Kaymakamlığı binasının önünde İŞİD örgütüne mensup bir intihar eylemcisi tarafından düzenlenen, 5 kişinin ölmesi ve 19 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan canlı bomba saldırısı; 20 Ağustos: Türkiye'nin güneydoğusundaki Gaziantep'te bulunan bir düğün salonunda İŞİD örgütü tarafından düzenlenen, 50 kişinin ölmesi ve 94 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan canlı bomba saldırısı; 19 Aralık: Ankara'daki Rusya Büyükelçisi'nin, başkent Ankara'da bir sanat sergisine katılımı sırasında FETÖ örgütüne ait olduğundan şüphelenilen bir Türk polis tarafından düzenlenen silahlı saldırıda öldürülmesi.

Filistin Gazetesinin Ele Aldığı Türkiye Meseleleri

Bu kategoride, Filistin gazetesinin ilgisini çeken Türkiye meseleleri ele alınmış ve bu gazetenin belirli meselelere ne ölçüde odaklandığı ve diğer meseleleri ne ölçüde ihmal ettiği belirlenmeye çalışılmıştır.

Tanımlar ve Ayrımlar

- 15 Temmuz Darbe Girişimi: Türkiye hükûmetinin Fethullah Gülen cemaatini 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleştirmekle suçladığı, darbeci güçler tarafından 248 Türk vatandaşın öldürülmesi ve 2196 kişinin yaralanmasıyla sonuçlanan başarısız darbe girişimidir.
- Türkiye'nin İç İşleri: Milletvekili, cumhurbaşkanlığı ve belediye seçimleri, referandumlar, TBMM'nin (Türkiye Büyük Millet Meclisi) en önemli toplantı ve kararları, muhalefet gösterileri, en önemli yargı kararları, terör saldırıları, iç güvenlik önlemleri, cinayet ve uyuşturucu gibi ağır suçlar, bazı medya ve sivil kuruluşların kapatılması, Arap öğrencilerle ilgili olanlar dışındaki eğitim meseleleri, Türkiye futbol ligi (Süper Lig) gibi yurt içi spor faaliyetleri, altyapı çalışmaları ve diğerleri gibi Türkiye içinde çeşitli alanlarda gerçekleşen birçok olayı içermektedir.
- Türkiye'nin Arap Ülkelerine Yardımları: Birçok Türk devlet ve sivil toplum kuruluşu tarafından Arap ülkelere sunulan aynı, nakdi ve tıbbi yardımlardır.
- Türkiye-İsrail İlişkileri: Bu ilişkiler birçok evreden geçmiştir. İkili ilişkiler, İsrail'in 2009-2016 yılları arasında Gazze Şeridi'ne karşı başlattığı savaşıardan büyük ölçüde etkilenmiştir. Zira Türkiye, söz konusu savaşıara karşı güçlü bir duruş sergilemiştir. Hatta o zamanki Türkiye Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, 21 Kasım 2012 tarihinde savaş sırasında Gazze'yi ziyaret etmiştir (Anadolu Ajansı, 2012). Araştırmanın yürütüldüğü dönem, dayanışmacı Türklerin öldürülmesinden dolayı Siyonistlerin Türkiye'den özür dilemesine ve 2016 yılında Türkiye-İsrail hükûmetleri arasında büyükelçilerin karşılıklı olarak yeniden atanmasıyla sonuçlanan normalleşme anlaşmasının imzalanmasına tanık olmuştur.
- Türkiye'nin Avrupa ve Amerika ile İlişkileri: Bu mesele Filistin gazetelerinde önem görmüştür.

- Türkiye'nin Arap Baharı'na Yönelik Tutumu: Türkiye'nin bu tutumu, araştırmanın yürütüldüğü dönemde Türk-Arap ilişkilerinin büyük ölçüde dalgalanmasına yol açmıştır.
- Türk Sineması: Bunun sayesinde, Arap televizyon kanallarının Arap bölgesinde Türk yapımı dizi ve filmleri yayınlamaya odaklanmasından sonra Filistin'in her evine Türk kültürü girmiştir. Arap izleyicilerin bu dizilerin yüzlerce bölümünü izlemiş olmaları ve hem küçüklerin hem de büyüklerin dizi olaylarını ve yıldızlarını ezberlemiş olmalarına rağmen, büyük Arap televizyon kanalları Türkiye-Mısır anlaşmazlığı ve Türkiye-Suudi Arabistan anlaşmazlığı nedeniyle Türk yapımı dizi ve filmleri yayınlamaktan vazgeçmiştir.
- Türkiye'de Arap Turizmi: Geçmiş seneler zarfında Türkiye'ye gelen Arap turistlerin sayısı artmıştır. İstatistikler, 2011 yılından 2014 yılının sonuna kadar olan dönemde Arap ülkelerinden gelen turist sayısının 7 milyona ulaştığını göstermektedir (Turk Press, 2015a).
- Türkiye'de Okuyan Arap ve Filistinli Öğrenciler: Birkaç yıl öncesine kadar Türkiye, Arap öğrencilerin tercih ettiği yer değildi. Zira Amerika ve Avrupa tercih edilmekteydi. Ancak Türkiye'nin son on yılda tanık olduğu gelişme, üniversite harçlarının düşüşü ve komşu ülkelerde yaşanan krizler, Türkiye'yi binlerce Arap öğrenci için bir varış noktası hâline getirmiştir. Türkiye'de okuyan Arap öğrencilerin şimdiki sayısı, çoğu Suriye'den olmak üzere, 80 bini aşmış durumdadır (Al-Araby Al-Jadeed, 2018).
- Türkiye'deki Arap Mülteciler: Türkiye İşveren Sendikalar Konfederasyonu (TİSK) ve Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Araştırmaları Merkezi (HÜGO) tarafından yapılan ortak bir çalışma, Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısının 3 milyonu aştığını göstermiştir (Turk Press, 2015b). Bununla birlikte Türkiye'de ikamet eden yüzbinlerce Iraklı, Libyalı, Yemenli, Mısırlı ve Filistinli mülteci de bulunmaktadır.
- Türkiye'nin Kudüs ve Filistin Davasına Bakışı: Kudüs ve Mescid-i Aksa'nın işgal uygulamalarından korunmasında Türkiye'nin resmî ve halk düzeyindeki rolü ve Türkiye'nin, Filistin meselesinin çözülmesi ve 1967 sınırlarında Filistin devletinin kurulması konularındaki konumudur.
- Türkiye'nin Arap Ülkelerine Askerî Müdahaleleri: Türk ordusunun Kuzey Suriye ve Irak'taki operasyonları gibi askerî müdahalelerdir.

- Türkiye'nin Ekonomik Durumu: Devlet bütçesi, endüstri, tarım, Arap turizmi haricindeki turizm, özel şirketler, ihracat ve ithalat, ticaret açığı, işsizlik, ekonomik durgunluk, enflasyon, Türkiye'nin dünyayla ve özellikle Arap dünyasıyla yaptığı ekonomik anlaşmalar ve diğerleri gibi konulardır.
- Diğer: Türkiye-Afrika ilişkileri, Türkiye-Asya ilişkileri, Türkiye'nin Latin Amerika ülkeleriyle ilişkileri ve Türkiye'nin Arap olmayan ülkelere yardımları gibi yukarıdaki meselelerin kapsamına girmeyen ve araştırma konusu olan gazetede ele alınan konulardır.

Filistin Basımında Türkiye Meseleleri	2011	2016
Türkiye'nin Ekonomik Durumu	%0,3	%0,8
Türkiye-İsrail İlişkileri	%33,2	%2,8
Türkiye'nin Arap Ülkelerine Yardımları	%5,7	%2,4
15 Temmuz Darbe Girişimi	--	%20,2
Türkiye'deki Arap Mülteciler	--	--
Türkiye'nin Avrupa ve Amerika ile İlişkileri	%4,2	%26,5
Türkiye'de Arap Turizmi	--	%0,8
Türk Sineması	%1,2	--
Türkiye'de Okuyan Arap Öğrenciler	%0,3	--
Türkiye'nin Arap Ülkelerine Askeri Müdahaleleri	%8,4	%8,3
Türkiye'nin Arap Baharı'na Yönelik Tutumu	%9,6	%4,3
Türkiye'nin İç İşleri	%18,9	%26,9
Türkiye'nin Kudüs ve Filistin Davasına Bakışı	%11,1	%2,4
Diğer	%12,9	%4
Toplam	%100	%100

Tablo 3. Filistin gazetesinin ele aldığı Türkiye meselelerinin 2011 ve 2016 yıllarına dağılımı

Filistin gazetesinde "Türkiye-İsrail İlişkileri" meselesine ilişkin yazıların 2011 yılında %33,2 ile ilk sırada yer aldığı, ancak bu meseleye ilgi oranının 2016 yılında %2,8'e gerilediği görülmektedir. Bu bulgular, Gazze'ye deniz yoluyla ulaşmaya çalışırken İsrail saldırısına uğrayan Mavi Marmara gemisi olayı ve ardından Türkiye-İsrail hükümetleri arasında meydana gelen ve büyükelçilerin çekilmesi, İsrail hükümetinden bir özür talep edilmesi gibi olaylarla sonuçlanan anlaşmazlıklardan dolayı mantıklı gelmiştir. Arap-İsrail çatışmasının bir sonucu olarak Filistin gazetesinin söz konusu meseleye odaklanması da mantıklıdır. Aynı şekilde, "Türkiye'nin Kudüs ve Filistin Davasına Bakışı" meselesine ilişkin yazıların 2011 yılında %11,1 olan oranının 2016 yılında %2,4'e gerilediği görülmektedir. "Türk Sineması"

ve "Türkiye'de Okuyan Arap Öğrenciler" meselelerinin ise, 2016 yılında söz konusu gazete tarafından hiç ele alınmadığı görülmektedir.

Öte yandan, "15 Temmuz Darbe Girişimi" meselesine ilişkin yazıların oranı, 2016 yılında doğal olarak artış göstererek %20,2'ye yükselmiştir. Çünkü bu darbe girişimi Türkiye tarihinde çok önemli bir olaydı ve Türkiye'yi etkileyen bir dizi darbeden sonra sahada başarısız olan tek darbe girişimiydi. Bu sebepten dolayı 15 Temmuz darbe girişimi, Arap ve uluslararası haberlere büyük ölçüde yansımıştır. Ayrıca, Hizmet hareketinin üyelerinin tutuklanması, Arap ülkelerindeki kurum ve okullarının kapatılması ve mülkiyetinin Türkiye devletine bağlı Maarif Vakfı'na aktarılması gibi darbe girişiminin ardından 2016 yılının sonuna kadar yaşananlar, Filistin gazetesinin haberlerinde kendine geniş bir yer bulmuştur. "Türkiye'nin Ekonomik Durumu" meselesine ilişkin yazıların 2011 yılında %0,3 olan oranının 2016 yılında %0,8'e yükseldiği görülmektedir. "Türkiye'deki Arap Mülteciler" meselesi ise, araştırma konusu yılların her ikisinde de söz konusu gazete tarafından hiç ilgi görmemiştir.

Filistin Gazetesinin Türkiye ile İlgili Yazılarındaki Aktörler ve Rol Nitelikleri

Bu kategoride, Filistin gazetesinde yayınlanan Türkiye hakkındaki yazılarda aktif veya merkezi rol oynayan en önemli kurum, şahsiyet, figür ve güçlerin ortaya çıkarılması ve bunların rol niteliklerinin açıklanması amaçlanmıştır.² Böylelikle Filistin gazetesinin Türkiye haberlerinde belirli kişi veya kurumlara bakış açılarının belirlenmesi mümkün olacaktır.

Tanımlar ve Ayrımlar

Bu kategori; önemli olan bir grup aktörün belirli söylemlerinin analiz edilmesine, incelenen söylemlerde kendilerine atfedilen eylem, rol ve niteliklerin gözlemlenmesine ve bu rollerin gazetecilik söylemi açısından olumlu ve olumsuz olarak değerlendirilmesine dayanmaktadır (Şuman, 2007). Bu kategori, aşağıdaki aktörlerin rol ve niteliklerini tanımlamak için araştırmada kullanılmıştır:

- Türkiye Hükûmeti: Araştırma dönemi itibarıyla Türkiye Cumhuriyeti'nde yürütme yetkilerini üstlenen bakanlıklar ve hükûmet organlarını ifade etmektedir. Yasama yetkisi ise, Mustafa Şentop'un hâlen başkanlığını yaptığı Türkiye Büyük Millet

² Aktörlerin olumsuz rol nitelikleri, araştırma konusu olan gazetede yayınlanan Türkiye yazılarında bir şahsiyet veya kurumun tutumları ve politikalarının, gazete okurunun zihninde yazıda yer alan aktöre karşı olumsuz bir izlenim bırakacak şekilde doğrudan veya dolaylı olarak reddedilip eleştirilmesi demektir. Aktörlerin olumlu rol nitelikleri ise, araştırma konusu olan gazetede yayınlanan Türkiye yazılarında bir şahsiyet veya kurumun tutumları ve politikalarının, gazete okurunun zihninde yazıda yer alan aktöre yönelik olumlu bir izlenim oluşturacak şekilde doğrudan veya dolaylı olarak desteklenmesi demektir.

Meclisi'ne (TBMM) verilmektedir. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) ile Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) arasında kurulan Cumhuriyet İttifakı, hâlen Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) çoğunluğu oluşturmaktadır.

- Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan: Türkiye'nin eski Başbakanı (14 Mart 2003 tarihinden itibaren), şimdiki Cumhurbaşkanı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde (TBMM) çoğunluğu oluşturan Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) genel başkanıdır. Erdoğan ayrıca, 1994-1998 yılları arasında İstanbul Büyükşehir Belediyesi başkanlığını yürütmüştür.
- Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas: 15 Ocak 2005 tarihinden itibaren Filistin Ulusal Otoritesi'nin ikinci başkanıdır. 9 Ocak 2009 tarihinde anayasa gereğince görev süresi dolan Abbas, görevini sürdürmeye devam etmektedir. Filistin Fetih Hareketi'nin başkanı olan Abbas, Yaser Arafat'ın ölümünden sonra 11 Kasım 2004 tarihinden bu yana Filistin Kurtuluş Örgütü'nün Yürütme Kurulu Başkanı olarak görev yapmaktadır.
- İslami Direniş Hareketi (Hamas): Filistinli ulusal bir harekettir. Hamas hareketi, Siyonist işgale karşı direnmek, toprakları, Kudüs'ü, İslami ve Hıristiyan kutsal mekânları özgürleştirmek, mülteci ve yerinden edilmiş Filistinlilerin evlerine geri dönmesi ve gerçek egemenliğe sahip bağımsız Filistin devletinin kurulması için yurtiçi ve yurtdışındaki Filistin halkı ve İslami ulusal güç ve gruplarla birlikte çalışmaktadır (Hamas Hareketi, 2021). Hamas hareketi, 2006 yılında Filistin Yasama Meclisi seçimlerinde kazanıp Filistin hükûmetini kurmuş ve Gazze Şeridi'ni 14 Temmuz 2007-2 Haziran 2014 tarihleri arasında yönetmiştir.
- İsrail Hükûmeti: Başbakan tarafından seçilen ve yönetilen bakanlardan oluşan resmi bir heyet ve Filistin topraklarını işgal eden İsrail devletinin hükûmetidir. Başbakan yürütme yetkilerinin çoğunu üstlenirken, İsrail devlet başkanının yetkileri törensel niteliktedir. Aşırı sağcı Yamina Partisi lideri Naftali Benet, 2021 yılından beri İsrail hükûmetinin başkanlığını yürütmektedir.
- Fethullah Gülen: 1941 yılında Türkiye'de doğmuştur. 1999 yılında Amerika'ya taşınmıştır. Medya ve basın organlarını destekleyip Afrika ve Asya ülkelerinde okullar yaptırarak yayılan "Hizmet" Hareketi'ni kurmuştur. Hoşgörülü İslam'ı kılıf olarak kullanan ve Gülen tarafından kurulan bu hareket, Türk toplumunda, özellikle de yönetimde varlığını güçlendirmiştir. Gülen'in Türkiye hükûmetine karşı 15 Temmuz

2016 Cuma günü başarısız bir darbe girişimini gerçekleştirdiği ortaya çıkmıştır (BBC, 2016).

- TBMM'deki Muhalefet Partileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), Halkların Demokratik Partisi (HDP) ve İYİ Parti olmak üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ndeki (TBMM) ana muhalefet partileridir.
- Türk Sivil Toplum Kuruluşları (STK): Gazze'ye uygulanan ablukayı kırmak için 2010 yılı mayıs ayının sonunda yola çıkan Özgürlük Filosu'nu organize eden İnsani Yardım Vakfı (İHH) gibi Türk hayır kuruluşları, kültür kuruluşları, sendikalar, meslek kuruluşları vs. dâhildir. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Türk Kızılay, Yardımcı Derneği ve bazı Arap devletlerinde hizmetleri ve ofisleri bulunan diğer dernekler de bu kapsama girmektedir.
- Arap Birliği: 22 Mart 1945 tarihinde kurulan bölgesel bir örgüttür. Daimî merkezi Mısır'ın başkenti Kahire'de olan Arap Birliği'nin Afrika ve Asya'dan 22 Arap ülkesi üyesi vardır. Arap Birliği'nin görevleri şunlardır: Arap ülkeleri arasında siyasî, ticari, ekonomik ve kültürel alanlarda koordinasyon sağlamak, Arap ülkeleri arasındaki ilişkileri pekiştirmek, Arap ülkelerinin bağımsızlığını korumak ve Arap bölgesinin çeşitli alanlardaki güvenliğini sağlamaktır. Arap Birliği'nin şimdiki genel sekreteri Ahmed Ebu Gayt'tır (Cuarne, 2021).
- İslam İşbirliği Teşkilatı: İslam ülkelerini çatısı altında toplamak üzere kurulan ve 57 üyeye sahip uluslararası bir teşkilattır. En önemli hedefi, dünyanın her yerindeki Müslümanların hayati çıkarlarını korumaktır. Dünyadaki Müslümanların sayısı 1,3 ile 1,5 milyar arasındadır. Dünyanın her yerindeki Müslüman ülkelerin çoğu, Birleşmiş Milletler'in (BM) daimî üyesi olan bu teşkilata üyedir. İslam İşbirliği Teşkilatı'nın (İİT) 2017-2018 yılları arasındaki dönem başkanlığını Türkiye üstlenmiştir (El-Heyyari, 2016).
- Amerika Birleşik Devletleri (ABD): İngilizce ismi "United States of America" olan, elli eyaletten oluşan, başkenti Washington olan bir federal anayasal cumhuriyettir. ABD başkanlığını Cumhuriyetçi Başkan Donald Trump'tan devralan Demokratik Joe Biden, ABD'nin şimdiki başkanıdır.
- Avrupa Birliği (AB): 27 Avrupa ülkesinin üye olduğu siyasî ve ekonomik bir birliktir. Avrupa Birliği'nin nüfusu yaklaşık 513 milyon kişidir. Dünyadaki en büyük ticari örgütlenmelerden biri olan Avrupa Birliği, 1992 yılında imzalanan ve Maastricht

Anlaşması olarak bilinen anlaşmanın yürürlüğe girmesi sonucu kurulmuştur. Avrupa Birliği'nin pek çok faaliyeti vardır ve bunların en önemlisi, 12 üye ülke tarafından kullanılan ve Euro adıyla anılan ortak para biriminin kullanıldığı ortak bir ekonomik piyasa olmasıdır. Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti), Türkiye'de iktidara geldiğinden beri Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğini almaya çalışmaktadır (Avrupa Birliği, 2021).

- Arap Baharı Ülkelerinin Hükûmetleri: Mısır, Tunus, Suriye, Yemen ve Libya hükûmetleridir.
- Diğer Arap Hükûmetleri: Mısır, Tunus, Suriye, Yemen ve Libya haricindeki Arap ülkelerinin hükûmetleridir.
- Diğer: Afrika, Asya ve Latin Amerika ülkelerinin başkanları ve hükûmetleri, uluslararası kuruluşlar gibi yukarıdaki aktörlerin kapsamına girmeyen ve Filistin gazetesinin Türkiye'ye ilişkin yazılarında ele alınan aktörlerdir.

Aktörler ve Rolünün Niteliği		2011	2016
Türkiye Hükûmeti	Olumlu	%89,3	%92,1
	Olumsuz	%8,3	%10,4
Türkiye Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan	Olumlu	%70,5	%80,1
	Olumsuz	%17,4	%16,2
Fethullah Gülen	Olumlu	--	--
	Olumsuz	%20,2	%98,7
TBMM'deki Muhalefet Partileri	Olumlu	%2,1	%15,8
	Olumsuz	%92,6	%19,7
Türk Sivil Toplum Kuruluşları	Olumlu	%77,3	%92,5
	Olumsuz	%11,8	%9,3
İsrail Hükûmeti	Olumlu	%0,7	--
	Olumsuz	%99,1	%99,8
İslami Direniş Hareketi (Hamas)	Olumlu	%94,6	%90,3
	Olumsuz	%8	%7
Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas	Olumlu	%35,7	%7,1
	Olumsuz	%27,6	%21,1
Avrupa Birliği (AB)	Olumlu	%6,4	%28,4
	Olumsuz	%28,6	%19,4
Amerika Birleşik Devletleri (ABD)	Olumlu	%1,8	%7,3
	Olumsuz	%28,2	%21,1
İslam İşbirliği Teşkilatı	Olumlu	--	%14,3
	Olumsuz	%28,2	%21,1
Arap Birliği	Olumlu	--	%20
	Olumsuz	%28	%21
Arap Baharı Ülkelerinin Hükûmetleri	Olumlu	%4,4	%2,9
	Olumsuz	%29,4	%22,3
Diğer Arap Hükûmetleri	Olumlu	%2	%7,9
	Olumsuz	%28,8	%20,7
Diğer	Olumlu	%9	%8
	Olumsuz	%11,5	%10,9

Tablo 4. Filistin gazetesinin Türkiye ile ilgili yazılarındaki aktörler ve rol nitelikleri

Filistin gazetesi, araştırmanın yürütüldüğü yılların her ikisinde Türkiye'ye ilişkin tüm aktörleri -Fethullah Gülen hariç- olumlu olarak ele almıştır. Bunun nedeni, Türkiye ve Filistin halkları arasındaki güçlü bağlar ve Türkiye'nin İsrail işgaline karşı mücadelede devamlı olarak Filistin'in yanında durmasıdır.

Gazeteye ait bulgulara göre, aktörlerin çoğunun olumsuz rol niteliği oranı 2016 yılında 2011 yılına kıyasla %5,1 ila %9,2'lik düşüş göstermiştir. Buna istisna olarak, oranı 2011 yılındaki %99,1'den 2016 yılında %99,8'e artan İsrail hükûmetidir.

Fethullah Gülen'den ise, araştırmanın yürütüldüğü yılların hiçbirinde olumlu şekilde bahsedilmemiş ve 2016 yılında %98,7 oranında olumsuz şekilde bahsedilmiştir.

Filistin Gazetesinin Türkiye ile İlgili Yazılara Yaklaşım Biçimi

Bu kategoride, Filistin gazetesinin, sayfalarında yayınlanan Türkiye ile ilgili konuları genel yaklaşım biçimi açısından nasıl ele aldığı ve yaklaşım biçiminin olumlu, olumsuz ya da nötr olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu da Filistin gazetesinin Türkiye'ye yaklaşımını ortaya koymak için faydalıdır.

Tanımlar ve Ayrımlar

- *Olumsuz:* Türkiye meselelerini, özel hedefleri olan, yalnızca Türkiye'nin çıkarlarına hizmet etmeyi amaçlayan, Arap ülkelerine ve halklarına zarar veren meseleler olarak değerlendiren yaklaşım biçimidir.
- *Olumlu:* Türkiye meselelerini, Türkiye'nin Araplara desteği olan, Arap ülkelerinin ve halklarının çıkarlarına yararlı olan veya en azından Arap halklarına zarar vermeyen meseleler olarak değerlendiren yaklaşım biçimidir.
- *Nötr:* Türkiye meselelerine karşı nötr bir tutum sergilemek demektir.

Yıl	Yaklaşım Biçimi kategorisi		
	Olumlu	Olumsuz	Nötr
2011	%86,2	%9	%4,8
2016	%95,3	%0,8	%4

Tablo 5. 2011 ve 2016 yıllarına göre Filistin gazetesinin Türkiye ile ilgili yazılara yaklaşım biçimi

Filistin gazetesinde olumlu eğilimin, %86,2 oranında olduğu 2011 yılına kıyasla, 2016 yılında daha yüksek oranda (%95,3) olduğu görülmektedir. Olumsuz eğilimin ise, %9

oranında olduğu 2011 yılına kıyasla, 2016 yılında daha düşük oranda (%0,8) olduğu tespit edilmiştir.

2011 yılında, Filistin gazetesinin Türkiye meselelerine yaklaşımı büyük ölçüde olumluydu. Bu bulgu, Türkiye'nin 2011 yılında meydana gelen Arap Baharı devrimlerini desteklemesinin ve Türkiye'nin özellikle Mavi Marmara gemisi olayından sonra Filistin davasına verdiği desteğin bir sonucu olarak mantıklıdır.

Gazze ve Batı Şeria'daki Filistin liderleri ve Filistin kamuoyunun Türkiye'yi destekleyen ve tutumlarını memnuniyetle karşılayan genel bir eğiliminin bulunması, Filistin gazetelerini bu genel eğilime uyum sağlamaya itmiştir. Ayrıca, araştırmanın yürütüldüğü dönemde Türkiye'nin Filistin halkını destekleyen pozisyonları vardı. Bu nedenle Türkiye'ye ilişkin yazıların büyük bir kısmı olumlu bir içeriğe sahipti. Bunun yanı sıra, Filistin gazetesi özellikle Mavi Marmara gemisi olayından sonra Türkiye'nin en fazla destek ve sempatisini elde eden Gazze'de yayın yapmaktadır.

Filistin Gazetesinin Türkiye Konularını Ele Alırken Kullandığı Haber Kaynakları

Bu kategoride, Filistin gazetesinin, sayfalarında yayınlanan Türkiye ile ilgili konuları aktarmada kullandığı haber kaynaklarının belirlenmesi amaçlanmıştır.

Tanımlar ve Ayrımlar

İç kaynaklar

- Temsilci: Belirli bir tarafın, gazetenin yayın yaptığı şehir veya ülkenin içindeki haberlerini toplayıp gazeteye ulaştıran kimse (Şelebi, 1988: 71).
- Muhabir: Olay yerine daha yakın olması nedeniyle, gazetenin yayın yaptığı şehir veya ülkenin sınırları dışında vuku bulan olayların detaylarını toplayıp gazeteye ulaştıran kimse (Şelebi, 1988: 97).

Dış kaynaklar

- Yerel Filistinli ve Arap Haber Ajansları: Filistin ve Arap ülkelerince kurulan ulusal haber ajanslarıdır.
- Uluslararası Haber Ajansları: Reuters, Agence France-Presse (AFP) ve Associated Press (AP) gibi uluslararası bilgi ve haber toplayan ajanslardır.
- Anadolu Ajansı ve Türk Medyası: Türkiye Cumhuriyeti'nin resmî haber ajansı ve çeşitli Türk gazete ve medya araçlarıdır.

- Arap ve Yabancı Gazeteler: Haber ve yorum içeren, kâğıt kullanılarak basılan, periyodik olarak (aylık veya günlük) yayınlanan ve Arap ülkelerinde veya Türkiye dışındaki herhangi bir ülkede yayın yapan gazetelerdir (Alamüddin, 2009: 147).
- Gazete Yazarı: İsrail gazetelerinde yazan İsraili yorumcular dâhil olmak üzere, Arap, Türk ya da yabancı gazete yorumcularıdır.
- İnternet Siteleri ve Sosyal Medya: İnternet ortamında bulunan sitelerdir.
- Birden Fazla Kaynak: Yazının birden fazla bilgi kanyığı vardır.
- Kaynak Yok: Yazının hiçbir bilgi kaynağı yoktur.
- Diğer: Yukarıdakilerden farklı olan kaynaklardır.

Haber Kaynakları kategorisi		2011	2016
Dış Kaynaklar	Kaynak Yok	%0,3	--
	Birden Fazla Kaynak	%15,4	%0,8
	İnternet Siteleri ve Sosyal Medya	--	--
	Arap ve Yabancı Gazeteler	%5,4	--
	Gazete Yazarı	%12,4	%3,2
	Uluslararası Haber Ajansları	%23,6	%7,9
	Anadolu Ajansı ve Türk Medyası	%17,8	%78,7
	Yerel Arap Haber Ajansları	%13,6	%5,5
	Diğer	--	--
İç Kaynaklar	Muhabir	%11,5	%3,9
	Temsilci	--	--

Tablo 6. Filistin gazetesinin Türkiye konularını ele alırken kullandığı haber kaynaklarının 2011 ve 2016 yıllarına dağılımı

Filistin gazetesinin 2011 yılında çıkan sayılarında en çok kullanılan haber kaynağının %23,6 ile "Uluslararası Haber Ajansları" olduğu ve bu oranın 2016 yılında %7,9'a kadar gerilediği görülmektedir. "Yerel Arap Haber Ajansları" kaynağının 2011 yılında %13,6 olan kullanım oranı da 2016 yılında %5,5'e gerilemiştir. "Gazete Yazarı" kaynağının oranı da %12,4'ten %3,2'ye kadar gerilemiştir. "Anadolu Ajansı ve Türk Medyası" kaynağının 2011 yılında %17,8 olan kullanım oranı ise, 2016 yılında %78,7'ye kadar yükselmiştir. En çok kullanılan iç kaynak ise, oranı 2011 yılında %11,5'ten 2016 yılında %3,9'a düşen "Muhabir" olmuştur. 2016 yılında "Arap ve Yabancı Gazeteler" kaynağının hiç kullanılmadığı ve herhangi bir kaynaksız yazının kaydedilmediği tespit edilmiştir.

Anadolu Ajansı ve Türk medyası, Filistin gazetesinde kullanılan haber kaynakları açısından üst sırada yer alması, araştırmanın esas olarak Türkiye temsili ile ilgili olmasından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla Filistin gazetesinin Türkiye ile ilgili olay ve meseleleri aktarmak için Türk medyasına yönelmesi doğaldır.

Filistin gazetesinin Türkiye’de sürekli muhabir bulundurmamasına rağmen, “Muhabir” kaynağı %9,4 oranında kullanılmıştır. Muhabirler tarafından yayınlanan yazılar, genellikle İHH, TİKA, Yunus Emre Enstitüsü ve Türk Kızılay gibi, Filistin’de şubeleri olan Türk kurumlarıyla veya Filistin’de düzenlenen Türkiye’ye ilişkin faaliyetlerle ilgiliydi.

Filistin gazetesinde Anadolu Ajansı ve Türk medyasının kaynak olarak kullanım oranı 2011 yılında %17,8 iken 2016 yılında %78,7’ye yükselmiştir. Bunun nedeni, 2011 yılını takip eden dönemde Anadolu Ajansı’nın (AA) Kudüs ve Gazze ofislerinin açılmasıdır.

Filistin Basınında Türkiye Temsili

Bu kategoride, Türkiye’nin araştırma konusu olan gazetede temsilinin ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Tanımlar ve Ayrımlar

Türkiye temsili, araştırma konusu olan gazetede Türkiye’yi yansıtan medya imajıdır ve şunları kapsamaktadır:

- Filistin Halkının Destekleyicisi: Filistin halkına mali ve politik destek sunan bir ülke.
- Bölgesel Olarak Güçlü ve Etkili: Bölgesel ağırlığı ve etkisi olan bir ülke.
- Ekonomik Olarak Güçlü: Güçlü ekonomiye sahip bir ülke.
- Filistin Halkının Haklarına Düşman: Filistin halkına düşman olan ve ona mali veya politik destek sunmayan bir ülke.
- Bölgesel Olarak Zayıf ve Etkisiz: Bölgesel olarak zayıf ve etkisiz kalan bir ülke.
- Ekonomik Olarak Zayıf: Zayıf ekonomiye sahip bir ülke.
- Tarafsız Bir Ülke: Filistin halkının mesele ve hakları karşısında tarafsız bir tutum sergileyen bir ülke.
- Demokratik Bir Ülke: Demokrasi ve seçimlere bağlı, özgürlük ve kanunlara değer veren bir ülke.

- Demokratik Olmayan Bir Ülke: Demokrasiye bağlı olmayan, özgürlük ve kanunlara değer vermeyen bir ülke.
- Farklı Kültür ve Değerlere Sahip: Arap halklarının kültür ve değerlerinden farklı kültür ve değerlere sahip bir ülke.

Türkiye Temsili kategorisi	2011	2016
Filistin Halkının Destekleyicisi	%28,4	%9,5
Bölgesel Olarak Güçlü ve Etkili	%58,1	%67,6
Ekonomik Olarak Güçlü	%3,6	%1,6
Filistin Halkının Haklarına Düşman	--	%0,4
Bölgesel Olarak Zayıf ve Etkisiz	--	%4,7
Ekonomik Olarak Zayıf	--	%0,8
Tarafsız Bir Ülke	%10,8	%7,1
Demokratik Bir Ülke	%3,9	%9,9
Demokratik Olmayan Bir Ülke	--	%2,4
Farklı Kültür ve Değerlere Sahip	%3,9	%0,8

Tablo 7. 2011 ve 2016 yıllarına göre Filistin gazetesindeki Türkiye temsili

Türkiye'nin "Bölgesel Olarak Güçlü ve Etkili" imajı, Filistin gazetesinde araştırmanın yürütüldüğü yılların her ikisinde yayınlanan toplam Türkiye yazılarında kullanılan imajlar arasında %62,2 ile ilk sırada yer almıştır. Onu sırasıyla, %20,3 ile "Filistin Halkının Destekleyicisi" imajı ve %9,2 ile "Tarafsız Bir Ülke" takip etmiştir. Diğer imajların kullanımı çok az idi.

Filistin gazetesinde en sık rastlanan Türkiye imajı, "bölgesel olarak güçlü ve etkili bir ülke" imajıdır. Bu, araştırmanın yürütüldüğü yılların, Türkiye'nin ister iç düzeyde ister Filistin, Arap ve uluslararası sahada oynadığı önemli role tanıklık ettiği göz önüne alındığında beklenen bir husustur. Araştırmanın yürütüldüğü yıllar ayrıca; 15 Temmuz darbe girişiminin başarısızlığı, Türkiye ile Rusya arasında Türk Akım Projesi anlaşmasının imzalanması, İstanbul'da üçüncü köprünün açılması, Türkiye'nin Kuzey Suriye'deki Fırat Kalkanı Harekâtı, Türkiye ve Rusya arasındaki ilişkilerin Rus uçağının düşürülmesiyle kesintiye uğradıktan sonra yeniden normalleşmesi, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin yeniden normalleşmesi, birçok terör patlamasının meydana gelmesi, Türkiye ve Avrupa Birliği'nin mültecilerle ilgili bir anlaşmaya varması, Türkiye'nin İstanbul'da düzenlenen İslam İşbirliği Teşkilatı 13. Zirvesi'nin dönem başkanlığını devralması, 60 ülkenin lider ve başkanlarının

katılımıyla Birleşmiş Milletler tarafından düzenlenen Dünya İnsani Zirvesi'nin İstanbul'da gerçekleşmesi, Türkiye'nin Alman parlamentosunun 1915 olaylarını soykırım olarak niteleyen tasarımı onaylamasını protesto için Alman büyükelçisini çekmesi, İstanbul'un İslam İşbirliği Teşkilatı Ekonomik ve Ticari İşbirliği Daimi Komitesi 32. Toplantısı'na ev sahipliği yapması, Moskova'da Türkiye-Rusya-İran toplantısının yapılması ve bu toplantının Doğu Halep'ten sivillerin tahliye edilmesi ve silahlı grupların ayrılması kararıyla sonuçlanması gibi olaylara tanıklık etmiştir (Daily Sabah, 2016).

“Filistin Halkının Destekleyicisi” imajı, araştırma konusu olan gazetede ikinci sırada yer almıştır. Bu, araştırmanın yürütüldüğü dönemin bir kısmında Türkiye'nin Filistin halkını İsrail işgaline karşı desteklemede önemli bir rol oynadığı, İsrail'in devam eden saldırıları ve Gazze Şeridi'ne yönelik ablukası karşısında Türkiye'de Filistin halkını destekleyen resmî açıklamaların yapıldığı göz önüne alındığında, mantıklı bir husustur.

Türkiye'nin "Bölgesel Olarak Güçlü ve Etkili" imajının 2011 yılında %58,1 olan oranı 2016 yılında %67,6'ya yükselmiştir. "Demokratik Bir Ülke" imajının 2011 yılında %3,9 olan oranı da 2016 yılında %9,9'a yükselmiştir.

Diğer imajların kullanım oranı ise, 2016 yılında 2011 yılına kıyasla düşüş göstermiştir. Örneğin, “Filistin Halkının Destekleyicisi” imajının 2011 yılında %28,4 olan oranı 2016 yılında %9,5'e gerilemiştir.

Türkiye'nin “Filistin Halkının Destekleyicisi” imajının 2011 yılında olan oranı, 2016 yılındakinden daha yüksektir. Bunun nedenleri, 2011 yılında Türkiye ve İsrail hükûmetleri arasındaki diplomatik ilişkilerin kopuk olması, Türkiye'den İsrail'e karşı sert açıklamaların yapılması ve Gazze denizinde Türklerin şehit edilmesi olayından sonra Türkiye'de İsrail'e karşı halk faaliyetlerinin düzenlenmesidir. Öte yandan, Türkiye'nin “Filistin Halkının Destekleyicisi” imajının oranı, Türkiye ve İsrail hükûmetleri arasındaki diplomatik ilişkilerin normalleşmesi nedeniyle 2016 yılında biraz düşmüştür.

Öneriler

İçerik analizi çalışmasının sonuçlarından hareketle aşağıda belirtilen yönlerde adımlar atılabilmektedir:

- 1- Filistin basınına, uluslararası haber ajanslarına ihtiyaç duymadan orijinal kaynaklardan bilgiler almak için Türkiye'ye tam zamanlı veya yarı zamanlı muhabirler ataması gerekmektedir.

- 2- Filistinli basın organları, gerçek kaynaklardan bilgiler almak için Arapça dilinde haber hizmetleri sunan Türk haber ajanslarına abone olmalıdır.
- 3- Filistin basını, Türkiye ile ilgili meseleleri gazetecilik mesleğinin kurallarını ihlal etmeden olumlu ya da tarafsız “meslekî” bir şekilde ele almalıdır. Zira bu, Türkiye’nin tüm bileşenleriyle Filistin halkını destekleyen en önemli ülkelerden biri olduğu göz önüne alındığında, genel olarak Arap meselelerine ve özellikle de Filistin meselesine hizmet edecektir.
- 4- Filistin gazeteleri, Türkiye’nin doğası, tarihî, siyasî coğrafyası, sosyal ve kültürel yapısını iyice bilip anlayan ve Türk işlerinde uzmanlaşmış editörler atamalıdır.
- 5- Filistin gazeteleri, bilgi ve tecrübe alışverişinde bulunmak ve görüşleri yakınlaştırmak amacıyla Türk medya araçları ile iş birliği ufukları açmak için çaba göstermelidir.
- 6- Filistin gazeteleri, Batı sömürgeciliği ve bazı Arap siyasî rejimlerinin Türkiye hakkında çizmeye çalıştığı kalıplaşmış imajın geride bıraktığı Arap halkının Türkiye hakkındaki yanlış bilgilerini düzeltmelidir.
- 7- Filistin gazeteleri, Türkiye’deki durumun gerçekliği hakkındaki bilgileri artırmak için Kızılay, Yunus Emre Enstitüsü ve TİKA gibi Filistin’de faaliyet gösteren Türk kültür merkezleri ile iş birliği yapmalıdır.
- 8- Filistin gazeteleri, uluslararası haber ajanslarının Türkiye hakkında aktardığı haberleri doğrulamalı, haberlerin içerdiği terimlere dikkat etmeli ve bilgileri orijinal kaynaklara göre incelemelidir.
- 9- Filistin gazeteleri, Türkiye hakkında yanlış bilgi yayınlamaktan kaçınmak için İsrail ve Batı gazetelerinden aktardığı Türkiye ve Türkiye-İsrail ilişkileri hakkındaki yorum ve karikatürleri iyice incelemelidir.
- 10- Gazete yorumcuları, Türkiye ve Filistin halkları arasındaki ikili ilişkilere hizmet edecek şekilde Türkiye’nin Filistin halkı arasındaki olumlu imajını pekiştirmeye devam etmelidir.
- 11- Filistin gazeteleri, Türkiye’nin ekonomik, kültürel, sosyal ve spor konularına önem vermeli ve sadece politik ve güvenlik haberlerini aktarmakla sınırlı kalmamalıdır.
- 12- Filistin gazeteleri, Türkiye ile ilgili olayları analiz etmede Türk işlerinde uzmanlaşmış uzmanlardan, özellikle Türk uzmanlardan, yardım almalıdır.

- 13- Türkiye'nin bazı Arap ülkeleriyle olan ilişkilerinin zayıflamasından ve Türkiye'nin Libya, Suriye, Irak, Suudi Arabistan, BAE ve Somali gibi birçok Arap dosyasında etkili bir aktör olarak varlığından dolayı, Türkiye meselelerinin daha derin ele alınmasına özen gösterilmelidir.
- 14- Kaynağın belirtilmesi gereklidir; çünkü herhangi bir konu ele alınırken kaynağın belirtilmemesi güvenilirlik eksikliğinin göstergesidir.
- 15- Filistin gazetelerinin İslam dünyası meselelerine tahsis edilmiş sayfaları olmalıdır. Zira Türkiye ve Arap ülkeleri İslam dünyasında bulunmakta olup İslam İşbirliği Teşkilatı'na üye ülkelerdir. Üstelik araştırma konusu olan gazete, "Adalet ve Barış için Birlik ve Dayanışma" temasıyla 14 Nisan 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen, Türkiye'nin dönem başkanlığını devraldığı ve 22 Arap ülkesi dâhil olmak üzere 50'den fazla İslam ülkesinden temsilcilerin katıldığı İslam İşbirliği Teşkilatı 13. Zirvesi'ne haberlerinde yer vermiştir.

Kaynakça

- Abadi, J. (1995) "Israel and Turkey: From Covert to Overt Relations", *Journal of Conflict Studies*, 15(2), 128.
- Alamüddin, M. (2009) *Gazete veya Dergi Çıkarma Projesi*, Kahire, el-Arabiya Basım Yayınevi.
- Al-Araby Al-Jadeed. (2018) Türkiye Öğrencileri... Özgürlükler Ülkesi Üniversitelerindeki Araplar. (Çevrimiçi) <https://www.alaraby.co.uk//بلد-الحریات-في-جامعات-طلاب-تركيا-عرب-في-جامعات-بلاد-الحریات>, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021).
- Al Jazeera, (2016) Türkiye-İsrail İlişkilerindeki En Önemli Dönüm Noktaları. (Çevrimiçi) <https://www.aljazeera.net/encyclopedia/events/2016/6/27/العلاقات-التركية-الإسرائيلية-أهم>, (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2022).
- Anadolu Ajansı, (2012) "Davutoğlu Arap Bakanlardan Oluşan Bir Heyetle Gazze'yi Ziyaret Etti". <https://www.aa.com.tr/ar/307470/تركيا/داود-أوغلو-يزور-قطاع-غزة-رفقة-وفد-وزاري-عربي>, (Erişim Tarihi: 22 Aralık 2021).
- Avrupa Birliği. Avrupa Birliği Nedir. (Çevrimiçi) <https://europa.eu/more-than-food-uae/ar/about>. (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).

- BBC, (2016) Türkiye'deki Darbe Girişiminin Beyni Olmakla Suçlanan Fethullah Gülen Kimdir. (Çevrimiçi) https://www.bbc.com/arabic/middleeast/2016/07/160719_turkey_gulen_profile, (Erişim Tarihi: 29 Haziran 2022).
- Cuarne, M. (2021) “Arap Birliği Hakkında” (Çevrimiçi) https://mawdoo3.com/تعريف_جامعة_الدول_العربية, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).
- Daily Sabah. (2016) 2016 Yılı Boyunca Türkiye'nin Yaşadığı En Önemli Olaylar. (Çevrimiçi) <http://sabahdai.ly/c5Agt5>, (Erişim Tarihi: 05 Ocak 2022).
- Ebu Amir, A. ve Bakir, A. H. (2012) “Arap Baharı'nın Dönüşümleri Işığında Filistin Davası ve Türkiye”, Al Jazeera Araştırmaları Merkezi (Çevrimiçi) <http://studies.aljazeera.net/reports/2012/11/201211682923673950.htm>, (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021).
- El-Heyyari, İ. (2016) “İslam İşbirliği Teşkilatı Hakkında” (Çevrimiçi) https://mawdoo3.com/تعريف_منظمة_المؤتمر_الإسلامي, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).
- Filistin Gazetesi. (Çevrimiçi) <https://felesteen.news/>, (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021).
- Hamas Hareketi. Hamas Hareketi Hakkında. (Çevrimiçi) <https://info.hamas.ps/gate/1>, (Erişim Tarihi: 25 Aralık 2021).
- Muavvaz, C. (1996) “1980'lerin Sonuna Kadar Türkiye-İsrail İlişkileri”, *Arap İşleri Dergisi*, No: 88, s. 132.
- Salim, P. (2017) “Değişen Arap Dünyası ile Türkiye İlişkileri”, Carnegie Ortadoğu Merkezi (Çevrimiçi) <https://carnegie-mec.org/2011/05/03/ar-event-3241>, (Erişim Tarihi: 21 Aralık 2021).
- Şelebi, K. (1988). *Gazete Haberi ve İslami Kuralları*, 2. Baskı, Cidde, Darü's-Şuruk Yayınevi.
- Sallabi, A. (2001). *Osmanlı Devleti: Yükseliş ve Çöküş Nedenleri*, 1. Baskı, Kahire, İslami Dağıtım ve Yayınevi.
- Şuman, M. (2007). *Medya Söylemi Analizi: Teorik Çerçevesel ve Uygulamalı Modeller*, 1. Baskı, Kahire, edDâru'l-Mısriyye el-Lübânîyye Yayınevi.
- Turk Press, (2015a) Son Dört Yılda 7 Milyon Arap Turist Türkiye'yi Ziyaret Etti. (Çevrimiçi) <http://www.turkpress.co/node/5452>, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021).
- Turk Press, (2015b) Türkiye'ye Sığınan Suriyeli Mültecilerin Sayısı 3 Milyonu Aştı. (Çevrimiçi) <http://www.turkpress.co/node/16131>, (Erişim Tarihi: 24 Aralık 2021).

Flee: Hatırlamanın Belgeseldeki Tezahürü Olarak Animasyon

Öğr. Gör. Dr. Şenol ÇÖM

Selçuk Üniversitesi
senolcom@gmail.com

Özet

Hafıza ister mikro düzeyde bireyin isterse makro düzeyde tüm toplumun yaşanmışlığını kendi algoritması içinde sentezleyerek kaydeden, bireyin tutumlarına dair bilgi sunan yegâne organik bir sistemdir. Hafızanın kayıt altında tutmasının yanı sıra bireyin ya da toplumun geçmişinde iz bırakmış travmatik olayları üstü örtük bir şekilde içinde barındırma işlevi de vardır. Hafızanın karanlık noktalarında kalmış verileri geri getirmek çoğu zaman sözel olmaktan çok görsel yollarla mümkün olmaktadır. Başka bir ifadeyle, örtük olanın ortaya çıkarılması bahsi geçen geri çağırmada görsel yollarla mümkün olacaktır. Sinemanın da önemli işlevlerinden biri yaşanmışlığın yeniden üretimini görsel yolla sağlamaktır. Çalışmaya konu olan Flee filminin belgesel kategorisindeki çoğu filmden farklı olarak canlandırma türünde üretilmiş olması dünyayı farklı bir gerçeklikten görme deneyimi imkânı sunmaktadır. Belgesel gibi gücünü ‘gerçek’ görüntüden alan bir türle animasyonun harmanlanması dikkat çekicidir. Özellikle ana karakterin hatırlama anlarında kullanılan görüntüler ve animasyon biçimi ön plana çıkmaktadır. Bunlardan anlaşıldığı kadarıyla, hatırladığımız geçmiş gerçekten ziyade hayali olana yakındır. Bu nedenle filmde hatırlama eylemi çoğu zaman bir imge ya da karakteristik bir özellik üzerinden gerçekleşmektedir. İşte bu kullanım biçimi de filmin animasyonu kullanma nedenini ortaya koymaktadır. Çalışmanın amacı, hatırlama eyleminin ve hatırlanan geçmişin sunumu bakımından animasyon görüntülerin gerçek görüntülerden daha etkili olabileceğini ortaya koymaktır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılarak animasyonun gerçekliğe katkısı araştırılmıştır. Bu doğrultuda yönetmenin animasyon tekniğinin renk ve şekil avantajını nasıl kullandığı, filmin sinematografisinde öne çıkan sahneler aracılığıyla ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, filmde kullanılan tekniğin, gerçekçi bir toplumsal hafıza tespitinden ziyade bireysel hafızanın özgünlüğüne vurgu yapmak için tercih edildiği ortaya konmuştur.

Anahtar kelimeler: Flee, belgesel sinema, animasyonlu belgesel, hatırlama ve belgesel, Jonas Poher Rasmussen.

•••••

Makale geliş tarihi: 15.06.2022 • Makale kabul tarihi: 18.07.2022

Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi • © 2022 • 9 (1) • bahar: 140-151

Flee: Animation as Appearance of Remembering in Documentary

Lec. Şenol Çöm, Ph.D.

Selçuk University
senolcom@gmail.com

Abstract

Memory is the only organic system that records the experience of an individual at the micro level or the entire society at the macro level by synthesizing it in its own algorithm and providing information about the attitudes of the individual. In addition to recording property of memory, it also has the function of implicitly keeping traumatic events that have left a mark on the past of an individual or society. It is often possible to bring back data that has been left in the dark spots of memory by visual means rather than verbal means. In other words, it will be possible to reveal what is implicit in this recall by visual means. One of the important functions of cinema is to provide the reproduction of the past in a visual way. The fact that the film *Flee*, which is the subject of the study, was produced in a different animation genre than most films in the documentary category, provides an opportunity to see the world from a different reality. It is noteworthy that animation is blended with a genre that takes its power from the 'real' image, such as a documentary. Especially the images and animation format used in the protagonist's remembering moments come into prominence. As far as it can be understood from these, the past that we remember is close to the imaginary rather than the reality. For this reason, the action of remember in the film often takes place through an image or a characteristic feature. This way of using also reveals the reason why the film uses animation. The aim of the study is to reveal that animated images may be more effective than real images in terms of the presentation of the act of remembering and the remembered past. In the study, the contribution of animation to reality was investigated using descriptive analysis technique, one of the qualitative research methods. Accordingly, it has been tried to reveal how the director uses the advantage of color and shape of the animation technique through the scenes that stand out in the cinematography of the film. As a result of the findings obtained, it was revealed that the technique used in the film was preferred to emphasize the authenticity of individual memory rather than a realistic social memory detection.

Keywords: *Flee*, documentary cinema, animated documentary, recall and documentary, Jonas Poher Rasmussen.

•••••

Submission date: 15.06.2022 • Acceptance date: 18.07.2022

Maltepe University Faculty of Communication Journal • © 2022 • 9 (1) • spring: 140-151

Giriş

Birçok çalışmanın konusu olan bellek ya da hafıza, toplumsal, kültürel birçok alanda karşımıza çıkmaktadır. Bireysel anlamda hafıza ya da bellek, kelime anlamı olarak günlük yaşantıda yaşanmışlıkları saklama ve gerektiğinde geri çağırma-hatırlama olarak özetlenebilir. Hafızanın içinde yaşanan toplum ya da kültürden bağımsız olarak şekillenmesi mümkün değildir. Aleida Assman'a (2011) göre içinde yaşanan sosyal topluluk içinde paylaşılan ve aktarılan kültürel hafıza olgusu, kişisel anıların sözel yolla aktarılarak ortaya çıkar. Flee filminde de Amin'in Afganistan'dan önce Rusya ardından Danimarka'ya kaçış hikâyesi kendi ağzından doğrusal olmayan bir olay örgüsüyle aktarılır. Geçmişe yönelik bu tür çalışmalar çoğunlukla yeniden canlandırma ve hatırlama yöntemleri ile açıklanmaya çalışılmaktadır. Böylelikle yakın tarihe ait hafıza yeniden inşa edilerek bireysel ve toplumsal travmalar ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Yenide inşa tüm sanatlarda olduğu gibi sinema da bilginin sanatçının süzgecinden geçirilerek yeniden üretilmesi ile mümkün olur. Bu çalışmada Amin'in gerçek hayat hikayesini biyografik bir şekilde aktarmada ve hatırlama sürecinde animasyonun kullanımına değinilmeye çalışılacaktır. Burada filmin başında yer alan gerçek bir hikâye ifadesinin altını çizmek gerekirse Sönmez, hafıza, toplumsal hafıza ve travma kavramlarına dikkat çeker. Sönmez özellikle toplumsal hafıza konusunda hafızanın toplumsal hafızanın geçmişte yaşananların olduğu gibi korunduğu bir alan olmaktan çok bireyin kendisi tarafından tasarlanıp inşa edildiği bir alan olduğu vurgusunu yapar. (Sönmez, 2015, s. 24) Bu bağlamda gerçek bir hayat hikayesinden yola çıkan Flee filmi, Amin'in kendi bakış açısıyla hatırladıklarının bir ürünü olduğu söylenebilir. Film aynı zamanda sanatçının yani film yönetmeninin ideolojisinin de bir yansımasıdır. Bu noktada Flee filmi belgesel animasyon türünde olması ve başrol oyuncusunun hatırlamaya yönelik çabaları bakımından 2008 yapımı "Waltz With Bashir" (Beşir'le Vals) filmini hatırlatır. Ari Folman'ın yazıp, yönetip ve oynadığı filmde, rüyalar ve itiraflar üzerinden yaşanan savaşa karşı hafızanın yaşanan katliamlara direnişi anlatılır. Bireysel travmalara odaklanan filmde animasyon türünün tercih edilmesinin temelinde travmanın gösterilemez oluşunun kabulü başka bir ifadeyle travmanın gerçek görüntülerle gösterilmesinin imkansızlığı yattığı söylenebilir. Çalışmaya konu olan Flee filminde de benzer şekilde animasyon tekniği filmin ana karakteri Amin'in travmalarını yansıtan bir yöntem olarak karşımıza çıkar.

Sinemada olay örgüsü kurulurken birçok filmde flash back (geriye dönüş) tekniği kullanılarak karakterin hafızasını ifade etmenin bir yöntemi olarak ortaya çıkar. Hafıza olmaksızın filmin devamlılığını sağlamak mümkün olmaz. Kültürel anlamda bellek sıklıkla

yaşanmış kötü olaylar ve travmayla ilişkilendirilir. (Sayar, 2016) Hafızanın karanlık noktası olarak da nitelendirilebilecek travmaları tedavi edebilmenin yolu öncelikle onu yeniden inşa ederek hatırlamakla sağlanabilir. Yeniden inşa süreci ise hafızanın karanlık köşelerindeki travmaları bugüne çağrılarak hatırlanması ve onunla yüzleşmeyi gerektirir. Bahsi edilen bu yeniden inşa, geri çağırma ile yaşanacak hatırlama ve hatırlatma süreci görsel yollarla öne çıktığı düşünüldüğünde sinema hafıza faaliyetlerine şekillendiren önemli bir araç olarak öne çıkar. (Depeli, 2010, s. 9-39) Bu noktada sinema, travmatik olayları yıkarak hikâyeleştirme gücüne sahiptir.

Çalışmaya konu olan *Flee* filmi canlandırma belgesel olarak adlandırılan melez bir türde yapılmıştır. “Animated Documentary” isimli kitabında Annabelle Honess Roe (2013) (canlandırma belgeseli; farklı dünyalara ait kişilerin evlenmesine benzetir. Birçok belgesel filmin yönetmeni, arşiv görüntülerini kullanırken, diğerleri ise izleyiciyi yeni görüntüler yaratmaktadır. (Saxton, 2008) Canlandırma belgesel, İngilizce’de “Animated Documentary” olarak ifade edilmektedir. Canlandırma belgesellerde, gerçek-çekimler yani gerçek oyuncu veya sosyal oyuncular yerine, iki boyutlu veya üç boyutlu animasyonlar kullanılmaktadır. Canlandırma belgesellerin çoğunda doğal ses ve röportaj kayıtlarına uygun şekilde filmin görüntüleri sonradan oluşturulur. Roe canlandırma belgesel türünü, mockumentary (sahte belgesel) ve ve docu-dramalardan ayırmaktadır. Ona göre; canlandırma belgesel, belgesel için yeni bir görsel temsil strateji olarak görülmelidir (Roe, 2013: 33).

Gücünü gerçek bir kişinin yaşanmışlıklarından alan *Flee* belgeseli, Amin’in hikayesi paralelinde haber görüntüleri ile desteklenir. Filmin hatırlama sahneleri ve karakterin bildiği ama doğrudan içinde olmadığı anılar animasyonun verdiği grafik ve renk unsurları ustaca kullanılarak izleyiciye sunulur. Böylelikle gerçek oyuncu ve görüntülerle çekilmesi mümkün olmayan travmatik anılar animasyon tekniğiyle izleyiciye aktarılır.

Ev Senin İçin Ne İfade Ediyor?

Jonas Poher Rasmussen’in Afganistan’dan Danimarka’ya göç eden ve lise yıllarında tanıştığı arkadaşının hayat hikâyesini aktardığı canlandırma belgesel *Flee* filmi “ev için ne ifade ediyor” sorusu ile başlar. Film boyunca “ev” bir hafıza mekânı olarak karşımıza çıkar. Filmin ana karakteri filmin şimdiki zamanında artık akademik kariyeri olan yetişkin biridir. Rasmussen arkadaşının gerçek kimliğini gizlemek amacıyla ona takma bir ad (Amin) verir. Kimliği gizlemeye yönelik amaçlı ikinci bir koruma katmanı olarak ise filmini gerçek görüntüler yerine animasyon tekniği ile yapılmasıdır. Buna rağmen filmde hikâyeyi anlatan

ses Amin takma isimli karakterin gerçek sesidir. Filmin ilk dakikalarında Amin'den gözleri kapalı olarak sırt üstü yatmasını ister, çağrışım ve hatırlama yoluyla bastırılmış bilginin üstesinden gelerek geçmişine doğru bir yolculuğa çıkar. Bu sayede izleyici Amin ve ailesine ne olacağını merak ettiği bir gerilimin içine çekilir ve aynı zamanda karakterle bir yakınlık kurar. (Scott, 2021) Amin, Rasmussen'in amini kanapeye sırt üstü yatıp hikâyesini anlatmaya karar verene kadar 25 yıl boyunca geçmişi hakkında sessiz kalmıştır.

Filmin şimdiki zamanına kadar olan süreçte Amin'in hayatı, Sovyetlerin ülkesini işgal etmesi ve ardından ülkesini terk etmek zorunda kalması, aniden sona eren görece pastoral çocukluğu; sonrasında gelen belirsizlik, keder, umut parıltıları ve nihayet hayatta kalanların suçlulukları ile geçmiştir. "Flee"nin, ahlâki yaralanma imâları ve hayatta kalma arzusuyla bir tür modern zaman "Sophie'nin Seçimi"ne benzediği anlar vardır. Rasmussen, Amin'in gençlik yıllarını ve genç yetişkinliğini canlandıran travmayı, uzun zamandır hayat arkadaşı olan Kasper ile evlenme konusundaki mevcut kararsızlığıyla kusursuz bir şekilde iç içe geçmektedir. (Hornaday, 2022) Tüm bu süreçte Amin filmin başından itibaren hayatına devam etmek için güven içinde kalabileceği "evi" aramaktadır.

Film Amin'in yaşamak istediği ev arayışı, geçmişinde yaşadığı travmaları ortaya çıkarmaya çalışan hatırlama seanslarıyla paralel olarak ilerleyen "bir hafıza oyunu ve bir terapi seansı" gibidir. (Rorthkopf, 2022) Rasmussen gerçek gerçek görüntülerle yapılması imkânsız hatırlama seanslarında karakterin ruh halini animasyonun renk ve grafik imkânlarını kullanarak ortaya çıkartır.

Filmde Yaratılan Tarih Algısı

Filme yaratılan tarih algısına tarihsel eleştiri yaklaşımı açısından bakıldığında ise toplumsal bağlamından koparılan ve Amin'in özel hayatından seçilmiş konular izleyicinin büyük resme odaklanmasını engelleyerek manipüle etmiştir. Karakter ile özdeşleyen izleyici onun hayatındaki detaylara odaklanır. Böylelikle izleyici tarihsel bağlamdaki neden sonuç değerlendirmesine girmeden karakterin yaşadıkları üzerinden çıkarımlar yapmak zorunda kalır. Örneğin Amin'in babası bir savaş pilotudur. Onun geçmişte yaptıkları hakkında bir bilgi verilmez. Aniden bir polis baskını sonucu apar topar götürülen baba ve dramatik ayrılık sahnesi ile Amin ve ailesi mağdur olarak sunulur. Aslında Amin'in mutlu ve renkli görüntülerle sunulan çocukluk yıllarında hükümet güçleri ve mücahitler arasında Afganistan'da savaş sürmektedir. Amin bunu şu sözleriyle ifade eder: "Kabil'de savaş doğru

dürüst gerçekleşmedi, bu yüzden pek bir şey fark edemedik” Mücahitler Kabil’i işgal ettiğinde başka bir ifadeyle savaş “fark edilir” hale geldiğinde kötü ve kanlıdır.

Filmin tarih algısı açısından Rusya’da geçen sahnelerine de bakıldığında benzer manipüle unsurlar gözlemlenebilir. Rus polisi kaba, rüşvetçi ve tecavüzcüdür. Rus polisi keskin yüz hatlarına sahip sert ve çirkin olarak tasvir edilir. Rus polisleri bu şekilde gösterilirken filmin ilerleyen sahnelerinde Estonya polisi yüzleri kar maskeli hepsi birbirine benzeyen kimliksiz varlıklar olarak çizilmiştir. İki ülke polisine yönelik tasvirlerin Amin’in kendi ifadesinden yola çıkılarak mı yapıldığı yoksa yönetmenin yorumu mu olduğu muğlaktır. Filmde yansıtılmadığı için muğlak kalan bir diğer nokta ise Amin’in Avrupa’da yaşadığı ilk yıllara yönelik yaşanılanlardır. Genç bir çocuk olarak Kopenhag’a kaçak yollarla gelen Amin’i filmde yetişkin kariyer sahibi bir akademisyen olarak görünür. Mülteci olarak kabul edildikten sonra yaşadığı zorluklara yönelik bir bilgi verilmez. Örneğin Kasper ile bir araba yolculuğu esnasında camdan dışarı bakan Amin “Dar yollar ve büyük tarlalar bana akıl hastanesindeki zamanlarımı hatırlatıyor.” sözlerinde geçen akıl hastanesinde geçen süreç ile ilgi bir bilgi filmin anlatısı içinde yer almaz.

Flee Filminde Hafızanın Görselleştirilmesinde Animasyon Kullanımı

Çalışmanın bu kısmında Flee filmi nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Betimsel analiz, önceden belirlenmiş bir çerçeveye bağlı olarak nitel verilerin işlenmesi, bulguların tanımlanması ve tanımlanan bulguların yorumlanması adımlarını içeren yaklaşımdır (Yıldırım, 2005) Bu çalışma için; filmin gerçeklik unsurunu artırmak için kullandığı animasyon tekniği veri olarak ele alınmış, filmdeki tekniğin görsel anlamda özellikle belli sahnelerde ön plana çıkması bulgu olarak tanımlanmış ve bu sahneler yorumlanarak animasyon tekniğinin gerçekliğe katkısı soruşturulmuştur.

Analiz kısmına geçmeden önce Paul Rotha’nın belgesel yönetmenleri için söylediği şu sözleri tekrar hatırlamak gerekirse:

“Belgeselciler her zaman için oyuncuların bakış açılarından düşünürler. Heykeltıraş ve ressamlar gibi içten dışarı dönük olarak düşünmek zorundadırlar. Kameranın hareket ve konumundan, çekimde, psikolojik tutumdan doğal oyuncunun zihninin yorumlanmasına kadar her şeyin göz önünde bulundurulması gerekir.” (Rotha, 2000, s. 122-124)

Flee filminin yönetmeni de Amin'in anılarını aktarırken belki gerçek görüntüler kullanmamıştır ancak tıpkı Rotha'nın dile getirdiği şekilde heykeltıraş veya ressamın eserini oluştururken yaptığı müdahaleleri animasyon tekniği kullanarak yapmıştır.

Filmin omurgasını oluşturan güvenli ve huzurlu bir şekilde yaşanılacak “ev” olgusu Amin'in hatırladığı ilk ev olan Kabil'dedir. Beş kardeşin en küçüğü olan Amin, Afganistan'daki Sovyet destekli hükümetin Amerika tarafından desteklenen mücahitlerin eline geçmesiyle zorunlu olarak evini terk ederek kendine yeni bir “ev” bulma yolculuğuna çıkar. Çatışmalar haber arşiv görüntüleri ve gölgeli siyah beyaz soyut siyah beyaz animasyon görüntülerle tasvir edilir. Filmde özellikle Amin'in doğrudan tanık olmadığı ve tanık olduğu travmatik anıların canlandırılmasında bu yöntem kullanılır.

Görsel 1 Siyah- Beyaz Soyut Çizgiler

Flee filminde travmatik sahnelerin siyah beyaz olmasının yanında karakterlerin yüzleri çoğu zaman göz- burun gibi uzuvlar olmadan ya da belli belirsiz tasvir edilerek soyutlanır.

Görsel 2 Belirgin olmayan yüz hatları

Filmde öne çıkan bir diğer unsur ise renk kullanımınıdır. Renk kodları farklı kültürlerde farklı anlamlar taşıdığından *Flee* filminde renk kullanımında evrensel kodlar kullanılmıştır. Filmin karakterinin mutlu günlerine ait anıları canlı renkler kullanılarak bazen sadece öne çıkarılması istenilen objeler öne çıkarılarak aktarılır. Örneğin çocukluğunda kız kardeşinin elbisesini giyerek neşeli bir şekilde sokaklarda koştuğu sahnede, pembe walkman ve mavi elbisenin rengi öne çıkar.

Görsel 3 Belirli Renklerin Öne Çıkarılması

Filmde renk ve ışıklandırma anlatımı güçlendiren önemli bir unsurdur. Hafıza mekânı olarak kullanılan ev sahnelerinde, karakterlerin ruhsal durumunu güçlendirecek şekilde ışık ve renk kullanımı göze çarpar. Filmde Amin'in geçmişindeki huzurlu anıları daha güneşli ve canlı renklerin olduğu sahnelerle aktarılırken travmatik anılar ise karanlık, renksiz bazen tamamen soyut çizimlerle ekrana yansıtılır. Filmde renk metaforik bir anlatım aracı olarak da kullanılır. Örneğin yıllarca eşcinselliğini gizleyen Amin'i, Gay Bar'a olan giriş sahnesinde karanlık bir koridordan ilerledikten sonra geçtiği perdenin ardında yoğun bir pembe renk karşılar.

Görsel 4 Belirli Renk Tonlarının Öne Çıkarılması

Anıları ortaya çıkaran başka bir renk kullanımı da Amin'in Rusya'dan Avrupa'ya kaçak yollarla ilk geçiş denemesinin olduğu gece sahnesinde öne çıkar. Siyah beyaz ve soyut görüntüler içinde belli belirsiz geçen bir kırmızı ışıltı ilerleyen sahnelerde küçük bir mülteci çocuğun ayakkabısından geldiği anlaşılır.

Görsel 5 Anıların Hatırlanmasında Renk Çağrışımı

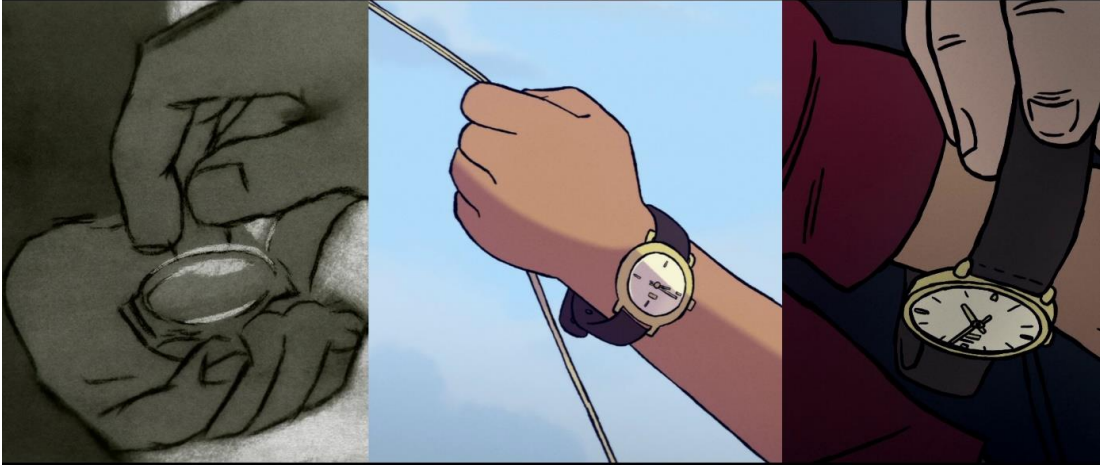
Amin'in cinsel kimliğini tanımaya başladığı ve hemcinslerine olan ilgisi ise ünlü oyuncularla ilgili çocukluk anıları üzerinden izleyiciye sunulur. Ablalarının oynadığı oyun kartında bulunan Hintli oyuncu Anil Kapoor ve televizyonda filmi izlediği Belçikalı oyuncu Jean Claude van Damme mizahi bir şekilde Amin'e göz kırpar. Yönetmen göz kırpma metaforunu film boyunca kullanır.

Görsel 6 Film Boyunca Göz Kırpan Karakterler

Yönetmen, Amin'in travmatik geçmişini ortaya çıkarıp filmin şimdiki zamanına yaptığı geçişlerde hatırlama aracı olarak kullandığı bir diğer yöntem ise objelerdir. Bir polis baskını sonrası apar topar evden götürülürken Amin'in babası tarafından annesine emanet

edilen saat Rusya’da rüşvetçi bir polisin zorla alınmasına kadar filmde yakın plan çekimlerle ekrana yansır.

Görsel 7 Saatin Yakın Plan Çekimleri

Hatırlama aracı olarak kullanılan bir diğer obje ise Amin’in Danimarka’ya kaçış yolculuğunda bir süre birlikte yolculuk yaptığı arkadaşının hediye ettiği altın kolyedir. Filmin farklı sahnelerinde benzer bir el hareketi ile kolyeyi tuttuğu detay çekimler dikkat çekicidir.

Görsel 8 Altın Kolyenin Yakın Plan Çekimleri

Örnek sahnelerden de görüldüğü üzere Flee Belgeseli, salt gerçeklik iddiasında olan bir belgesel film olmaktan daha çok türler arasında gezinen melez bir film olmuştur. Burada Corner’in belgesel film için gelecekte karşılaşacağı en zorlu mücadele ile ilgili sözlerini hatırlamak faydalı olacaktır. Corner’e göre belgeselin hayatını sürdürebilmesini belirleyecek unsurun izleyiciyi “oyalama ve eğlendirme” işlevinin dinamikleri olacağı iddiasıdır. “Gerçeğin” popüler imgelerini önemli ölçüde etkilediği görsel bir kültürde yeni bir biçim ve konumlandırma belgeselin geleceğini belirleyecektir. (CORNER, 2002) Bununla birlikte

filmin ya da daha doğrusu neyin belgesel neyin belgesel olmadığı başka bir çalışmanın konusudur.

Sonuç

Sinema imgeler yoluyla hafızayı harekete geçirebilir ve hafıza faaliyetlerini yeniden anlamlandırarak şekillendirebilir, bunu yaparken belli bir fikri ya ideolojiyi izleyiciye empoze edebilir. Flee filmi özelinde ise bu daha çok Amin karakterinin travmatik geçmişini hatırlamaya ve bastırılmış duyguları dışa vurmak için imgeler kullanılmıştır. Yönetmen bunu yaparken çoğu belgesel filmde görülenin aksine gerçek görüntüler kullanmayarak animasyon tekniğini tercih etmiştir. Filmde üretilen sahneler aracılığıyla bir toplumun karanlıkta kalmış hafızası tek bir bireyin hikâyesi aracılığıyla aktarılmıştır. Böylelikle bireysel hafıza üzerinden toplumsal hafıza harekete geçirilmeye çalışılmış ve mülteci ve eşcinsellik sorunu gündeme taşınabilmiştir. Filmde gerçekliğin sunumu, Amin karakteri üzerinden oluşturulan sözel tarih, belgesel sinema ve animasyon türünün melez birleşimiyle sağlanmıştır. Filmin Amin karakterinin bireysel travmasına odaklanması izleyiciye özdeşleşmeye ve düzensiz göçmenlik ve eşcinsellik sorununun toplumsal yönünden daha ziyade bireysel ve dar bir çerçevede aktarılmasına sebep olmuştur. Bununla birlikte yönetmen bunu yaparken didaktik olma gibi çoğu belgeselin düştüğü hataya düşmemiş travmatik sorunlara adeta bir psikolog seansında olduğu gibi ulaşma yolunu denemiştir. Amin karakterinin karanlıkta kalan geçmişi öykü anlatımı yoluyla kırılarak izleyiciye geçmesi sağlanır. Burada bahsi geçen kırılma, yapılan hatırlama seansları aracılığıyla Amin'in sessizliğinin kırılması ve ortaya çıkan anıların sinemanın yeniden inşa etme yetkinliği sayesinde mümkün olur. Travmatik olaylarda iyileşme süreci, sorunun tespiti (hatırlama) ve yüzleşme olarak özetlenebilir. Filmde Amin 25 yıl kendinden bile sakladığı hikayesini önce hatırlamış filmin başında kendisine yöneltilen “Ev senin için ne ifade ediyor?” sorusunun cevabını: “zorunda olmadan hayatını huzurlu bir şekilde sürdürebileceği evi” kendi hür iradesiyle bulabilmiştir. Filmde her ne kadar gerçek haber görüntüleri kullanılsa da karakterin öyküsünde geçen travmatik olayların anlatımında renk, şekil gibi animasyon unsurların kullanımı anlatıyı güçlendiren esas unsurlardır.

Kaynakça

Arneson, K. (2012, Mart). “Belgesel Yoluyla Temsil: Post-Modern Bir Değerlendirme”, *Artifacts*, <https://artifactsjournal.missouri.edu/2012/03/representation-through-documentary-a-post-modern-assessment/> adresinden alındı.

Asmann, A. (2011). *Cultural Memory and Western Civilization: Functions, Media, Archives*. Cambridge: Cambridge University Press.

Corner, J. (2002). "Performing the Real: Documentary Diversions", *Television and New Media*, 3 (3): 255-269.

Depeli, G. (2010). "Görsellik ve Kültürel Bellek İlişkisi: Göçmenin Evi", *Kültür ve İletişim*, 13 (9): 9-39.

Hornaday, A. (2022, 1 22). "Flee-Movie-Review", Washington Post, https://www.washingtonpost.com/goingoutguide/movies/flee-movie-review/2022/01/18/378585f2-7873-11ec-9102-d65488c31bb1_story.html adresinden alındı

Öktemer, C. (2020). "Hatıraların Masumiyeti: İstanbul , Bellek ve Nostalji", *Sekans Sinema Kültürü Dergisi*, 14: 62-79.

Roe, H. (2013). *Animated Documentary*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.

Rorthkopf, J. (2022, 2 11). *Empire*. <https://www.empireonline.com/>: <https://www.empireonline.com/movies/reviews/flee/> adresinden alındı

Rotha, P. (2000). *Belgesel Sinema*. (İ. Şener, Çev.) İstanbul: İzdüşüm.

Saxton, L. (2008). *Haunted Images*. London: Walflower.

Sayar, K. (2016, Eylül 7). Sinema ve Bellek. *Gerçek Hayat*, <http://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/sinema-ve-bellek/> adresinden alındı

Scott, A. (2021, 12 2). Flee Review. *New York Times*, <https://www.nytimes.com/>: <https://www.nytimes.com/2021/12/02/movies/flee-review.html> adresinden alındı

Sönmez, S. (2015). *Filmlerle Hatırlamak Toplumsal Travmaların Sinemada Temsil Edilişi*. İstanbul: Metis Yayınları.

DEĞİNİ

Dijital Platformlar ve Belgesel Sinema

Ladin KARŞANBAŞ*

Yaşama dair gerçeklik bilgisi sunan belgesel sinemanın kimi örneklerinde kurmaca özellikler barındırması tartışılan bir durumdur. Bu tartışmaların merkezinde ele alınan temanın topluma, toplumsal olaylara, dönemine, dönemin insanına dair sunduğu gerçeklik bilgisinin manipüle edilip edilmediği yer alır. Yanı sıra, dijitalleşmenin sonuçlarından biri olarak izleme alışkanlıklarındaki dönüşümün de belgesel sinema açısından tartışmaya açılmasında yarar var.

Abonelik yöntemiyle isteğe bağlı izleme platformu olan (SVOD) dijital platformlar, izleyici politikaları doğrultusunda ürettikleri belgesel içerikleriyle “ürün” kataloglarını zenginleştirmek, belgesel izleyicilerini de kazanmak istemektedir. Genel olarak bu platformlarda yer verilen belgesel filmlerin “toplumsal” niteliklerinin aşındığı; “kurmaca” film izleyicisinin beklenti ve alışkanlıklarına göre biçimlendirildiği görülmektedir.

Dijital platformlar ticari stratejilerini platforma daha çok üye çekmek için içerikleri “popülerleştirme” ve “popüler içerik üretme” üzerine kurmuştur. Bu durum, tür ayrımı gözetilmeksizin, içeriklerin “ilgi çekicilik”, “sıradışılık”, “sürükleyicilik” niteliklerine sahip olmasını beraberinde getirmiştir. Daha çok kurmaca türüne ait olan bu nitelikler kurmaca türde sorun yaratmazken, belgesel türün en belirgin nitelikleri ile çelişki yaratmaktadır. Bir belgeselin yalnızca ilgi çekici veya sıra-dışı olması tek başına yeterli olmayacaktır. Belgesel filmler konusunu gerçek kişilerden ve gerçekte olmuş olaylardan alır; bu yüzden izleyici tarafından gerçek gibi algılanır ve bu algı belgesel türüne gerçekçiliğin gücünü verir (Çöm, 2019, s.1). Son yıllarda belgesel sinema - kurmaca sinema yaklaşması “melezleşme”, “sınırların buharlaşması” gibi kavramsallaştırılırken savunulmaktadır da. Günümüzde kurmaca kod ve konvansiyonların yoğun olarak kullanıldığı belgesellerin sayısı artmıştır. Daha önemlisi, çoğu belgesel filmde öznel ve manipülatif yanlar gizlenmeyip, aksine açığa

*Yüksek Lisans Öğrencisi, Maltepe Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Radyo, Televizyon ve Sinema, ladinkarsanbas@gmail.com

çıkarılmaktadır. Dai Vaughan'un belirttiği gibi, yakın zamanda belgesel ve kurmaca dilleri arasındaki boşluğun giderek daraldığının görülmesi (1999: 64 akt. Özdem, 2012: 15), belgesel sinemada kurmaca unsurların çoğalması ve bu unsurların izleyiciden gizlenmeye çalışılmaması, belgesel sinemada gerçeklik ve nesnellik iddialarından vazgeçiş olarak da değerlendirilebilir. (Özdem, 2012: 287). Kuşkusuz kurmaca sinemaya özgü unsurlar belgesel filmlerin görselliğini zenginleştirebilir ancak belgesel filmlerin toplumsallıktan, toplumsal hafızanın oluşturulmasından, kolektiflikten uzaklaşmasına, popülerleşmesine, bireyselliğe yönelmesine yol açmaktadır.

Belgesel Sinema ve Gerçeklik İlişkisi

Bill Nichols, belgesel ve kurmaca sinemada gerçekliğin işleniş biçimi bağlamında *scopophilia* ve *epistephilia* kavramlarını kullanarak bir ayırım yapmaktadır. Nichols'a göre kurmaca sinema gerçekliği *scopophilia* olarak tanımlanan, bakma kaynaklı bir haz ile kendini uyumlu hale getirirken, belgesel sinema ise gerçekliği ise *epistephilia* olarak tanımlanan bilme kaynaklı bir haz ile kendisini uyumlu hale getirmektedir (1991: 178 akt. Özdem, 2012:129). Belgesel sinemanın enformatik kullanımlarını ve kurmaca sinemanın izleyici popülaritesini göz önünde bulundurulduğunda bu ayırım mantıklı görünmektedir. Ancak son dönem belgeseller düşünüldüğünde, sinema teknolojilerindeki gelişmelerin ve kurmaca film yapım stratejilerinin yoğun kullanımlarının etkisiyle, özellikle sinema salonlarında gösterimi ve geniş bir izleyici kitlesini hedef alan belgesellerin, bilme kaynaklı haz kadar, bakma kaynaklı hazla da kendilerini uyumlu hale getirmeyi amaçladıkları görülmektedir (Özdem, 2012). Bakma kaynaklı bu 'haz' belgesel sinemanın dijital platformlarda ele alınmış biçimi ile doğrudan ilişkilidir. Dijital platformlar, belgeselin bir toplumsal gündemi temsil etme amacından ziyade izleyicinin bireysel olarak duyularına hitap etmek üzere içerik oluşturmaktadır. Bu bağlamda, belgesel sinemanın popüler kültürün bir enstrümanı olarak ele alınması, belgeselin 'toplumsal ve gerçek' olma niteliğini ortadan kaldırma tehlikesi taşımakla kalmayıp belgesel filmlerin popüler kültür ürünü olarak üretilmesine sebep olmaktadır.

Bu bağlamda Netflix'in 'gündem'de yer alan belgeselleri gözden geçirildiğinde çoğunlukla toplumsal niteliği zayıf kalan, bireysel hazlara yönelik veya küresel düzeyde popüler olan kişilerin bireysel düzlemde yüceltiği içeriklere rastlanılmaktadır. Netflix'te 2022 yılının ilk yarısında en popüler olan belgeseller *Jennifer Lopez*, *Michael Jordan The Last Dance*, *Tinder Avcısı*, *Hazzın İlkeleri*, *Uyuşturucu Baronları*, *Take Your Pills* adlı filmlerdir. Bu belgesellerin tamamı Netflix'in 'orijinal' yapımı olup içeriklerinin ortak

noktalarının ortaya konulması belgesel sinemanın gerçeklik ile ilişkisinin dönüşümü bağlamında önemlidir. *Jennifer Lopez* ve *Michael Jordan* belgesellerinde ‘gerçeklik’ ile ilişkinin gerçek kişiler üzerinden kurulmaktadır. Ancak gözetilmesi gereken gerçeklik, belgesele konu olan kişilerin dönemin, dönemin kültürünün ve dönemin toplumunun gerçekliğine ne derece yansıtılabildiği ile ilgilidir.

Belgesel Sinema ve Toplumsal Hafıza

Belgeselin önemli niteliklerinden biri de izlemeyi tanıklık deneyimine dönüştürmesidir. Tanıklık, izleyene ahlaki bir sorumluluk duygusu da verir. Kurmaca filmde (klasik anlatıyla oluşturulan) seyirci, izlediğine yönelik rahatsız edici bir yüzleşme içinde değildir; bakma hazzı, nesneleştirilen figürler aracılığıyla. Belgesel ise izleyicide seyir hazzının sorumlulukla ilgili boyutunun ihmal edilmesinde gördüğü eksikliği onları tanıklığa çağırarak kapatmaktadır. Kısaca belgesel tanık edici yönüyle izleyene mükellefiyet duygusu getirmektedir. Belgeselin bellek ile ilişkisi de bu sorumluluk temeline dayanmaktadır. Belgesel kaydedici ve geçmişe ait olayları konu edici nitelikleriyle bir hafıza mekânı oluşturmaktadır (Susam, 2015: 3).

Belgesel sinema bir hafıza mekânı olarak topluma ve toplumsal niteliklere ışık tutan bir sinema aracıdır. Bu anlamda kolektif bir eserdir. Ancak dijital platformlarda karşımıza çıkan yeni belgesel sinema ürünlerinde kolektif hafızanın yok sayıldığı, aksine küresel düzeyde popüler olan kişilerin biyografik belgesellerinin yapıldığı gözlemlenmektedir. Dijital platformlarda popüler kültürün bir enstrümanı olarak kolektif hafıza yerine bireyselliği benimseyen belgesel filmler küresel düzeyde «gündem» olmaktadır. En çok izlenen belgesel filmler incelendiğinde izleyicilerin tercihlerindeki dönüşüm de gözler önüne serilecektir. Dijital çağda benimsenmekte olan yeni belgesel sinema anlayışı, içeriğin toplumsal hafıza ürünü olarak üretimi ve toplumsal bir miras ürünü olmasından öte ticari bir popüler kültür ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle belgesel sinemanın toplumsal hafızayı inşa etme potansiyeli zayıflamaktadır.

Netflix’ten en çok izlenen içerikler biyografik belgeseller, bilimsel belgeseller, suç belgeselleri ve sosyo-kültürel belgesellerdir. En çok izlenen ‘bilimsel belgeseller’ *Take Your Pills* ve *Psikedelik Maceralar*’dır. *Take Your Pills* *adderall*, *concerta*, *ritalin* gibi farklı isimlerle hayatımıza giren bilişsel performans artırıcı ilaçları ve bu ilaçların sağlıklı insanlar tarafından kötüye kullanımının yarattığı sorunları ele almaktadır. Belgeselde amfetamin ve metamfetaminlerin beyinde yarattığı değişiklikler pek çok sinirbilimci tarafından detaylı olarak anlatılmaktadır (Nöroblog, 2022). Belgeselde bilimsel bilgi verilirken bahsi geçen

ilaçların bir uyarıcı olarak “olumlu” özellikleri anlatılarak izleyicide etki oluşturabilecek bir söylem söz konusudur. Bu etik dışı yaklaşım, uyarıcı maddeleri özendirilen bir nitelik taşımaktadır. Dolayısıyla bu tür içeriklerin araştırılması ve izleyici düzeyinde etkilerinin ortaya konulması önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır.

Psikedelik Maceralar belgeseli ise Nick Offerman, Sting, Sarah Silverman, Adam Scott gibi ünlülerin uyuşturucu maddeler ile geçirdiği maceraları konu edinmektedir. Farklı animasyonlarla görsel dünyası zenginleştirilen bu içerik ‘sosyo-kültürel’ ve ‘bilimsel’ olarak kategorilendirildiği için izleyicilere faydalı bir içerik sunulduğu izlenimi yaratmaktadır. Oysa filmde yer alan bu popüler sanatçıların söylemleri incelendiğinde farklı bir durumla karşılaşmaktadır. Örneğin Sting “Kötü bile olsa herkesin hayatında bu deneyimi yaşaması gerektiğini” ifade etmektedir. Günümüzde ‘akıl önderi’ sayılabilecek popüler kültüre özgü karakterlerin ‘bilimsel’ nitelikte bir belgeseldeki bu sözleri (dolayısıyla filmin söylemi) toplumu etkileme rolüne sahiptir.

Belgesel sinema, diğer sinema türlerinden daha fazla sorumluluk bilinciyle ele alınması gereken bir türdür. Gelişkin bir temsil sistemi olarak sinema, egemen düzence biçimlenmiş olan bilinçdışının, görme biçimlerini ve bakmadaki hazzı inşa ediş yollarına ilişkin soruları ortaya koyar (Cinerituel, 2022). Sinemaya özgü olan bu ‘hazcılığın’ belgesel sinemaya aktarımı dijital platformlar ile yükselişe geçmiştir. Dijital platformlar sinemaya ve belgesel sinemaya özgü en önemli nitelikleri ticari hedefler doğrultusunda ikinci plana atabilmektedir. Bu durum ise “gerçeklik bilgisi”nin izleyicilere aktarılması ve toplumsal hafızanın kurulmasında belgesel sinemanın işlevinin ortadan kalkması risklerini oluşturmaktadır.

Belgesel sinema içerik itibariyle bilimsel, sonuçları itibariyle toplumsal bir türdür. Sinematografik olarak kurmacanın nimetlerinden de faydalanabilir. Tüm bu unsurlar belgesel sinemayı biçimsel olarak dönüştürse de içerik anlamında bir devrim niteliği taşımaz. Eğer böyle bir devrimden söz edilecekse, belgesel sinemanın temel amaçlarını tekrar göz önünde bulundurmak gerekir. Belgesel sinemanın gerçeği yansıtma, bilgilendirme, sorgulama, toplumsal bellek oluşturma gibi kendine içkin amaçları vardır. Netflix’in orijinal yapımı ve gündemde olan belgesel örnekleri incelendiğinde belgesel sinemanın bu amaçlarından uzaklaştığı görülmektedir. ‘Bilimsel’ olarak ifade edilen türdeki belgesellerin çoğu cinsel hazlar, madde kullanımı, popüler kültürün ortaya çıkardığı kişiler, suç çeteleri vb. ile ilgilidir. Üstelik bu içeriklerin tanıtım materyallerinde, sinopsislerinde ve fragmanlarında belgesel sinemanın ‘gerçeklik’ ile bağını sorgulatacak nitelikte bilgilere yer verilmektedir. Küresel

çapta çoğu toplumda suç sayılabilecek bu konular söz konusu tanıtım materyallerinde normalleştirilmekte ve kozmetik bir bakış açısı ile ele alınmaktadır. Kozmetik bakış açısı ile ele alınmasının sebebi her ne kadar bu içeriklere daha çok izleyici çekmek ve dikkati üzerine toplamak olsa da, izleyicinin ‘gerçeklik’ ile bağıni koparmaması adına sorumlulukla yaklaşılması gereken bir durumdur. ‘Gerçek yaşam hikayeleri’ olarak kategorilendirilen belgesellerde toplumsal bir izlek beklentisinin aksine birey hikayelerine odaklanılmakta, tema dönem veya toplumla ilişkilendirilmektedir.

Netflix ve benzeri küresel dijital platformların, üye kazanma odaklı içerik üretimi anlayışı, belgesel sinemanın toplumsal hafıza ve gerçeklik bağlamındaki rolünü göz ardı etmekte, belgesel sinemayı popüler kültürün bir enstrümanı olarak dönüştürmekte ve belgesel sinemanın toplumu sorgulayan, düşündüren, dönüştüren yapısının tersine toplumsal değişimde “olumsuz” bir role sahip olmasına yol açmaktadır. Günümüzde izleme alışkanlıklarının her geçen gün dijital platformlara kaymakta olduğu varsayımıyla baktığımızda, belgesel sinema ve belgesel dizilerin içerik bağlamında dönüşümünün bireyleri ve dolayısıyla toplumları etkileme düzeyi de sonuçları ile birlikte ortaya konulması gereken bir ‘gerçeklik’ olarak karşımızda durmaktadır.

Kaynakça

Özdem, Ö. M. (2012). “Dijital İletişim Çağında Belgesel Sinema: Gerçekliğin Yeniden İnşası”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara.

Susam, A. (2015). *Toplumsal Bellek ve Belgesel Sinema*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Çöm, Ş. (2019). “Belgesel Sinemada Sinematografi Ve Gerçekçilik İlişkisi Suha Arın Belgeselleri Örneği”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Konya.

Netflix Türkiye (2022). Belgeseller. (Çevrimiçi). <https://www.netflix.com/browse/genre/6839>
Erişim tarihi: 13 Haziran 22

Mulvey, L. (2018). “Görsel Haz ve Anlatı Sineması”. (N. Abisel, Çev.). *Cinerituel* (Çevrimiçi). <https://www.cinerituel.com/gorsel-haz-ve-anlati-sineması-laura-mulvey/> Erişim tarihi: 03 Haziran 22.

Arpat, O. (2018). “Bir Sinirbilim Belgeseli: Take Your Pills”, *NöroBlog* (Çevrimiçi), <https://noroblog.net/2018/04/20/bir-sinirbilim-belgeseli-take-your-pills/> Erişim tarihi: 17 Mayıs 22.